II TOMAS NR. 4 (9)

MŪSŲ SENOVĖ

MEDŽIAGA LIETUVIŲ TAUTINIO
ATGIMIMO ISTORIJAI

BIBLIOTEKA

ĮSTEIGĖ 1921 M. KUN. JUOZAS TUMAS
REDAGUOJA VACLOVAS BIRŽIŠKA

V. D. UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS LEIDINYS
KAUNAS 1939 M.

Akc. B-vė „Varpas“ sp., Kaunas, Gedimino g. 38.

I. Straipsniai.

J. BAGDONAS

LIETUVIŲ PARODA PARYŽIUJE 1900 METAIS

(pabaiga*)

4. Kontrafakcija

Uždraustųjų raštų paroda buvo susijusi su politine tendencija, su noru atkreipti svetimtaučių dėmesį, kad tie raštai yra uždrausti dėl to, kad yra spausdinti lotyniškomis raidėmis, kad dėl tų vienų raidžių rusų valdžia trukdo lietuviams šviestis, progresuoti. Dėl šito fakto lietuviai turėjo įgyti simpatijos ir tarpe pačių prancūzų, nes šiaip sunku būtų išaiškinti, kodėl Trocadero administracija leido šitai politinei kontrafakcijai pasireikšti.

Lietuvių literatūros augimo diagramoj buvo stambiais žodžiais pažymėtas spaudos uždraudimas (l'interdiction d'imprimer les livres lithuaniens en caractères latins) ir kreivosios kritimo politinės priežastys (causes politiques).

Bet dar ryškesniu spaudos uždraudimo reklamavimu buvo laikraščių diagrama, sustatyta dr. Basanavičiaus projektu. Toje diagramoje laikraščiai, pažymėti šviesiais spinduliais, ėjo iš Prūsų, Amerikos ir Šveicarijos į Lietuvą, nudažytą tamsia spalva. Ta diagrama buvo iškabinta žymioj vietoj, ties laikraščiais.

Be to, pačiame prancūzų kataloge, kuris buvo dalijamas pažįstamiems prancūzams, buvo aiškiai pažymėta, kad knygos spausdintos ne Rusijoj (hors de Russie), kur lietuviški spaudiniai yra uždrausti (où les impressions lithuaniennes sont interdites). Katalogo VIII skyriuje buvo paskelbta raštų dalis,

---

* Ž. Mūsų Senovė II N 1 (6) p. 27—49, N 2 (7) p. 194—213, N 3 (8) p. 372—397.

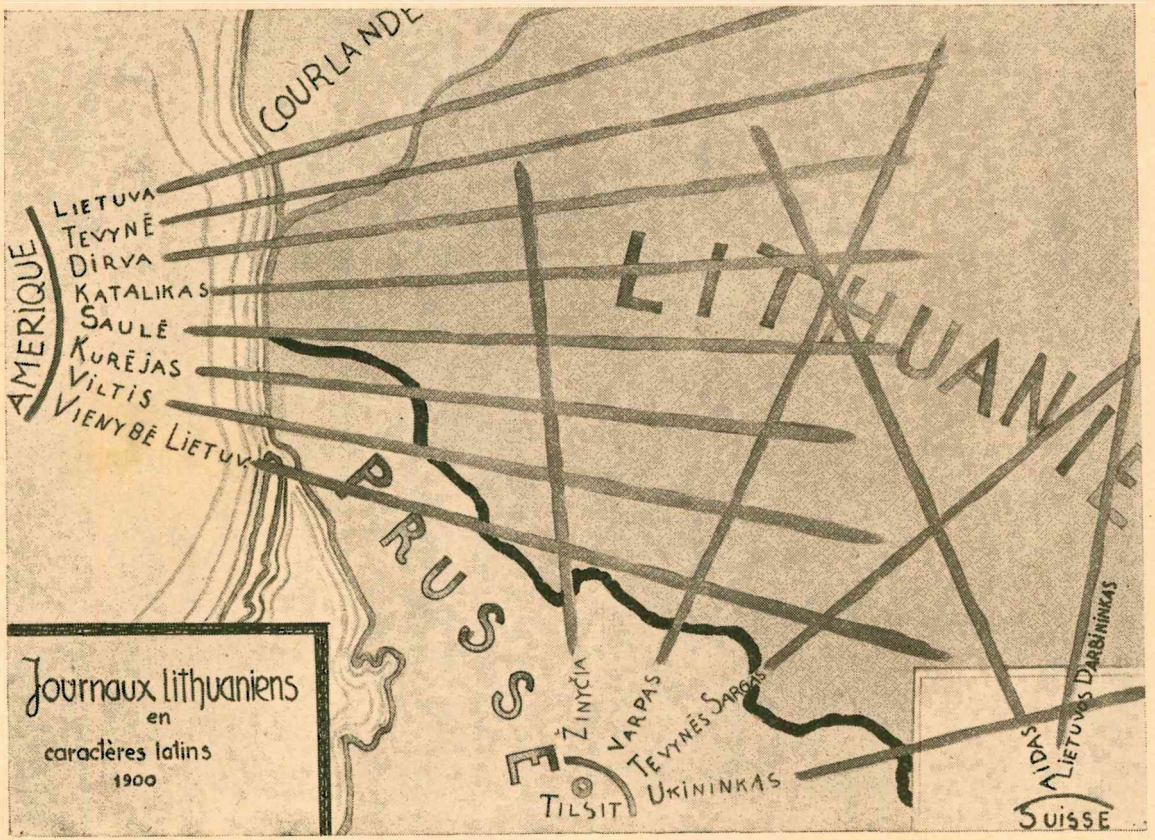
COURLANDE
AMERIQUE
LIETUVA
TEVYNĖ
DIRVA
KATALIKAS
SAULĖ
KURĖJAS
VILTIS
VIENYBĖ LIETUV
LITHUANIE
PRUSSE
ŽINYČIA
VARPAS
TEVYNĖS SARGAS
UKININKAS
TILSIT
SUISSE
AIDAS
LIETUVOS DARBININKAS
Journaux lithuaniens
en
caractères latins
1900

liečianti politinę lietuvių būklę (situation politique des lithuaniens). Tarp tų raštų minėtini yra „Présent aux bourreaux de la Lithuanie par un Fils de Lithuanie banni a cause des livres lithuaniens“[48], „Le Gouvernement russe et ses sujets“, „Les Lithuaniens opprimés par les Russes“ ir kt. Istorijos skyriuje yra nurodyti ir spaudos uždraudimo dokumentai: „Documents pour l'histoire de l'interdiction d'employer les caractéres latins dans les publications lithuaniennes“ (p. 20).

Katalogo pabaigoj yra surašyti atsišaukimai (appels), tarp kurių atrandame ir tokį: „Frères et Soeurs, ne nous lessons pas écraser par les Russes“.[49]

Politinį vaizdą turėjo ir frontonas, kame figūravo ne tik užrašas „LITHUANIE“, bet ir Vytis ir XIV a. Lietuvos teritorija su pažymėjimais: „Lithuanie dans sa grandeur“, „Lithuania felix“. Tokiu būdu buvo pabrėžtas kontrastas tarp laisvosios, garsiosios ir didingos Lietuvos valstybės, kurios sienos tęsėsi nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų, ir Lietuvos paverg-tosios, kuriai buvo atimta teisė šviestis, net melstis iš savo knygų.

Šita lietuviškųjų raštų parodos savybė pasireiškė natūraliu būdu, negalint jos nuslopinti, nes visos aukos iš Lietuvos plaukė tik vienam tikslui — išstatyti uždraustuosius lietuviškus raštus ir parodyti, kad jie yra uždrausti.

Šitie raštai krito į akį rusams, kurie šalia Trocadero muziejaus buvo įrengę savo Azijos pavilioną. Iš jų lūpų pirmiausia ir paleistas buvo gandas, kad mūsų paroda tai kontrafakcija. Tas gandas pasklido ir pačioj Lietuvoj. J. Lozoraitis savo laiške, rašytame man 1900 X 15, pranešė, kad žandarai ir policija klausinėję lietuvių, kas sumanęs ir įrengęs priešingą valdžiai pavilioną (antirossijskij paviljon).

---

[48] „Dovanėlė Ant didesnės garbės musų visiems iszgamiams Lietuvių budeliams (nelitvomanams) ir Kraujegeriams. Paaukavo isztremtasis už lietuviszkas knygas Lietuvos sunus“ (Zanav. Statistika p. 45). [Tai 1894 m. išsp. J. Žebrio knygutė. *Red.*].

[49] Tai K. Griniaus sustatytas ir 1899 m. išsp. atsišaukimas: Broliai ir Seserys! Nepasiduokime Maskoliams. *Red.*

XI. Žemės Ūkio skyrius

Nors formaliai rengiama buvo etnografinė paroda, bet, amerikiečiams pageidaujant ir Trocadero administracijai sutikus, buvo įrengti žemės ūkio ir Prūsų lietuvių skyriai. Dėl papildomųjų skyrių organizavimo ir pati lietuviškoji paroda įgijo platesnės reikšmės ir rodė ne tik tautinės kultūros ir politikos, bet ir ekonominio gyvenimo vaizdą.

Ūkininkų gyvenimas buvo rodomas atvaizdais, kuriuose buvo galima matyti sodiečius paprastus ūkio darbus dirbant: ariant, akėjant, sėjant, kuliant, audžiant ir kt. Ant sienos buvo sukabinti įvairūs ūkio padargai, vieni natūralaus, kiti sumažinto didumo: žagrė, grėblis, akėčios, staklės, gelda, spragilas ir kt. Be to, dviejose spintose buvo sudėti įvairūs ūkio produktai: lininiai ir vilnoniai verpalai, sėmenys, grūdai ir kt.

Žemės ūkio skyrius parodoj

Ties atvaizdais, aukštai buvo pakabinti paprasti ūkininko viršutiniai drabužiai su kepure, o iš tos pusės, kur buvo etnografinė paroda, buvo iškabinti naminiai lietuviškų raštų audeklai.

Įdomiausia ūkio parodos dalis buvo Suvalkų, Kauno ir Vilniaus gubernijų žemės diagrama. Ta diagrama buvo mano sustatyta, remiantis oficialinėmis žiniomis, ir nurodė žemės rūšis ir jos naudingumą. Ta diagrama buvo atsiųsta „Varpo“ redakcijai ir jos daviniai paskelbti „Varpe“ N 7 straipsnyje „Mūsų žemė“.

REPARTITION du SOL

DES GOUVERNEMENTS LITHUANIENS

39.292 km²

GOUV. de VILNA

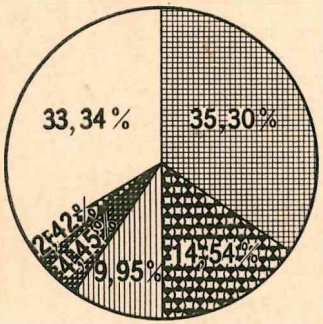

4.189.742 ha—45 %

10.874 km²

GOUV. de SOUVALKI

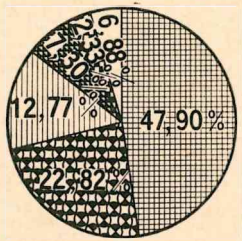

1.159.206 ha—12 %

37.682 km²

GOUV. de KOVNO

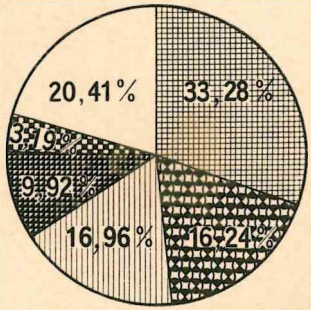

4.017.195 ha—43 %

sol cultivé | forets | prériés | paturages | jardins | pas cultivé

Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gub. žemė, be vandenų, užėmė tuo metu 9.366.143 ha. plotą. Pagal naudingumą tas žemės plotas buvo pasiskirstęs į tokias rūšis: dirbamos 36,03%, miškų 17,54%, pievų 13,36%, ganyklų 7,17%, sodų, daržų ir sodybų 2,49%, kelių, smėlynų ir kitų nedirbamų plotų 23,4%. Taigi daugiausia vietos užėmė dirbamoji žemė (daugiau kaip ⅓ visos žemės), paskui nedirbamoji žemė (apie ¼ visos žemės), miškai, pievos ir kt. Vilniaus ir Kauno gubernijose buvo didžiausios: Vilniaus gub. užėmė 4.189.742 ha. (apie 45% visos žemės), Kauno gub. 4.017.195 ha. (apie 43%), Suvalkų gub. buvo mažiausia 1.159.206 ha (apie 12%).

Naudingumo atžvilgiu žemė kiekvienos gubernijos šiaip buvo suskirstyta:

Gubernijos	Dirbamos žem.	Miškų	Pievų	Ganyklų	Sodų, daržų, sodybų	Nedirbamos ž.
Suvalkų gub.	48,90%	23,42%	13,10%	7,50%	2,40%	4,68%
Vilniaus „	35,30%	14,54%	9,95%	4,45%	2,42%	33,34%
Kauno „	33,28%	16,24%	16,96%	9,92%	3,19%	20,41%

Iš to matyt, kad nenaudingos žemės daugiausia turėjo Vilniaus gub. (⅓ dalis) ir Kauno gub. (⅕ dalis). Dirbamosios žemės buvo daugiausia Suvalkų gubernijoj (beveik ½). „Varpo“ redakcija, konstatavusi Lietuvoj didelius nenaudingos žemės plotus, pastebi: „Matant didelius nenaudingos žemės plotus Vilniaus ir Kauno gubernijose, tuo brukasi į galvą klausimas, ar tie visi nenaudingi plotai negali būt apversti į naudingus, ar tik Lietuvos gyventojai nemoka apversti juos į naudingus“.

Ar buvo surinktos visos statistinės žinios apie žemės suskirstymą pagal valdytojus ir ar buvo tam tikra diagrama paskelbta žemės ūkio parodoj, žinių nėra, tik yra užsilikęs archyve mano juodraštis, iš kurio matyt, kad buvo pažymėta nuošimtis ūkininkų, ponų ir valdžios valdomos žemės tiktai Vilniaus ir Kauno gubernijose:

Gubernijos	Ūkininkų	Ponų	Valdžios	Kitų
Vilniaus gub. . . .	34,8%	34,5%	9,2%	?
Kauno „ . . .	40,4%	39,2%	5,2%	?
Suvalkų „ . . .	?	?	?	?

Iš tos lentelės matyt: kad ponai ir valdžia kartu turėjo žemės daugiau, negu ūkininkai: Vilniaus gub. 43,7%, o Kauno gub. 44,4%. Kadangi pritrūko statistinių žinių apie susiskirstymą žemės pagal valdytojus Suvalkų gub., tai veikiausiai tokios žinios ir nebuvo paskelbtos parodoj.

Paskelbimas žinių apie žemės pasidalinimą sukėlė visuomenėje rūpestį apie tinkamą žemės išnaudojimą, ir „Varpas“ įspėjo visuomenę, kad skubėtų žemės turtais pasinaudoti, šiaip pasinaudosią jais kiti, ateiviai, svetimšaliai, žemės turtai pareisią į kitų rankas, o drauge su tais turtais ir pati mūsų žemė, kuri ne tik peninti mus, kaip motina, bet taipgi suglaudžianti mus į vieną šeimyną, į vieną tautinį ir politinį kūną...

Iš viso matyt, kad žemės ūkio paroda buvo gan skysta, neturtinga. Toj parodoj buvo visai apleista gyvulininkystė ir ūkio pramonė. Rodos pramonė daugiausia buvo naminė, tik maža dalis buvo surišta su prekyba. Be to, pramonė buvo svetimtaučių, dargi svetimšalių rankose. Žinoma, tai buvo tik priedas prie etnografinės parodos ir toks priedas, kuriuo nebuvo kam rūpintis.

XII. Prūsų Lietuvių skyrius

1900 m. sausio mėn. 2 d. Amerikos lietuvių parodos komitete netikėtai iškilo naujas sumanymas — įtraukti į lietuviškos parodos dalyvių skaičių taip pat Prūsų lietuvius, „surinkti jų raštus su vokiškomis raidėmis ir reikale nupirkti juos“.

1. Apie Prūsų lietuvių dalyvavimą parodoj

Kas buvo sekęs to laiko periodinę spaudą, tas galėjo žinoti, kad Prūsų valdžia ne tik sekė „žemaičių“ judėjimą, bet ir padėjo rusų valdžiai persekioti lietuvius. Dargi Zanavykučio atsišaukime, išėjusiame prie „Statistikos“ (antrojoj dalyj) pabrėžta, kad „Prūsų parubežinė valdžia padėjusi ruskiams persekioti knygnešius“, kad „1895 metais, trumpai po Velykų, Tilžės „sztatrotas“ Witschel'is kelis lietuvius, atėjusius iš užrubežiaus knygų pirkti, suaresztavęs ir su knygų pakais perdavęs rusų valdžiai, nors tie žmonės keli turėję ir legitimacijas įeiti per rubežių“.

Kiti galėjo pastebėti, kad Tilžės vokiečiai, sužinoję apie rengiamą „žemaičių“ parodą Paryžiuje jau 1899 m. rugpiūčio mėn. sukėlė didelį triukšmą, trokšdami, kad tas „žemaičių“ sumanymas neįvyktų. Tuo tarpu Am. lietuvių parodos komitetas, neatsižvelgdamas į vietos sąlygas ir Europos Parodos komiteto nuomonę, „liepia p. Mortai Zaunikei surinkti visą literatūrą su vokiškomis raidėmis dėl parodos“.

Savo laiške, rašytame P. Mikolainiui 1899 XI 17 M. Zauniūtė atsisako išpildyti amerikiečių prašymą: viena, ji pati neturinti laiko, o antra, nesą žmonių, kurie galėtų pasidarbuoti, nes juos „vos su žiburiu gali rasti“. Toliau M. Zauniūtė kritikuoja amerikiečių sumanymą ir vadina jį „nė šiokiu nė tokiu“. „Jūs norite, rašo ji, arba sakysim mes norime... parodyti maskolių valdžios netikumą ir mislijam apie Prūsų lietuvių knygas. O kas jų per literatūra? Maldaknygės ir kalendros, kitas suskaitysi ant pirštų, kas spausdinta su gotiškoms raidėms. Galėtų juk surinkti, būtų gerai žinoti savo vargingystę, bet tam reikia rankų ir pasišventimo“. Baigdama rašyti M. Zauniūtė nurodo Amerikos parodos komitetui, kad „ne teip lengva yra darbuotis, kaip kalbėti“[50].

Maža to, Am. parod. komitetas kreipėsi ir tiesiog į Prūsų lietuvius, nusiuntęs jiems tam tikrą atsišaukimą, apie kurį

[50] *M. Zauniūtė* P. Mikolainiui 1899 XI 17 Rokaičiai (Rš F 364 p. 21).

parašė „Nauja Lietuviška Ceitunga“ 1900 I 9 (N 3). Tame atsišaukime Prūsų lietuviai kviečiami ne tik pasirodyti su savo dvasios turtais, bet ir rinkti namų pramonės dirbinius: staltieses, rankšluosčius, mezginius, pirštines, margintus kiaušinius ir kt.

Įdomu, kad Am. parod. komitete buvo du nariu (J. Šliūpas ir P. Mikolainis), kuriuodu gyveno Prūsuose ir gerai žinojo, kokios yra sąlygos lietuviškųjų raštų leidimo Prūsuose, nes dėl tų sąlygų turėjo iš Prūsų pasišalinti.

Tokio Am. parod. komiteto žygio pasėkos greit iškilo aikštėn. Apie tai parašė „Vienybei Lietuvninkų“ vienas iš susipratusių Prūsų lietuvių, kad 1900 m. pradžioj ir ten „užpūtęs lietuviszkas vėjalis, susitvėręs net ir Komitetas (Strėkys, Jankus, Vanagaitis ir M. Zauniūtė), rinkimui aukų bei visokių naminių iszdirbinių parodai, vienok kad kas būtų paaukavęs kokį pinigėlį parodos reikalams laikraszcziuos dar nebuvę matyti“. „Kaip pas jus, Amerikoje, sako, viską maiszo Baczkauskas ir kunigai („Saulė“, „Katalikas“, „Viltis“ ir „Garsas“) teip pas mus lygiu keliu eina „Tilžės Keleiwis“ ir „Konserwatywų Draugystės Laiszkas“.

Pasirodęs „Naujos Lietuviszkos Ceitungos“ N 3 paraginimas ir atsišaukimas Amerikos Parodos Komiteto, sako, „sukrėtęs Prūsų Lietuvos iszgamas...“ ir greit atsiliepęs „Tilžės Keleiwis“, kuris savo N 6 štai kaip mokina Prūsų lietuvius:

„Naujoji“ nesenei užpraszė Lietuvininkus, kad jie rinktų Piningų bei senoviszkų Daiktų ir pas poną Saunių nusiųstų. Butent, maskoliszkoj katalikiszkoj Lietuvoj prasimanė keli Vyrai tuos Daiktus į Paryzą ant svieto Parodymo kurs šį Metą bus, nusiusti. — Mums berods nerupėtų, ką anos Pusės Žemaicziai daro, ale kadangi jie nor ir prie musų Piningu bei Brangumynų rinkti tam mes turim nuo savo Pusės prieszta-rauti. O tai dėl 4 svarbių Priežasczių:

1. Mums nelabai butų Garbė, kad mes po Apekunyste anų katalikiszkų Žemaiczių bestovį pasirodytumbim visam Svietui.

2. O kaip rodosi nor anie Vyrai per szitą lietuviszką Parodymą maskoliszkajei Valdžei Patyczias varyti, kadangi jie uždraustas Žemaitiszkas Knygas ten parodyti nor. Bet ką musų Lietuvininkai isz to turėtų, kad jie prisidraugavotų neprieteliams vienos svetimos Valdžios? Mes ir nenorim be Priežasties mūsų maskoliszkuosius Kaimynus įarzdinti.

3. O jei szitie Daiktai ten Paryze bilekaip prapultų arba pasiiszkadytų (per Sudegimą, Pavogimą ir t. t.), ar tai tie Žemaiczei ir turės piningų gana užtai atlyginti ir vėl vislab sugrąžinti?

Ir 4. mūsų Valdže pati ten Paryze parodys visokius atnograpiszkus arba giminiszkus Daiktus, o tarp tųjų bus ir daug lietuviszkų.

Išpeikęs „katalikiszkus Žemaiczius“ ir jų sumanymą, „Tilžės Keleiwis“ ragina Prūsų lietuvius prisidėti prie Prūsų valdžios parodos, kurioje būsią ir „lietuviszki Arkliai, Galvijai ir t. t.“, daiktai tie neprapulsią, nes Prūsų valdžia nusiųsianti ten „sawo Žalnierius ant Apsergėjimo“ ir nebūtų jiems „Reikals Piningų sudėti“, kadangi valdžia norinti „vislab ant savo kasztų ten nusiųsti“.

Matyt, nepasitikėdamas savo įrodymais „Tilžės Keleiwis“ dar kartą baugina lietuvius, tvirtindamas, kad „Paryze tie lietuwiszkieji Daiktelei prapuls terp Daugybės gražiu Daiktu isz viso Svieto ir pasiliks visay nematyti“. Be to, perspėja lietuvius, kad „jau per velay yra, nes jau visos vietos esanczios apstatytos“.

Tiems, ką norėtų savo „vertus Daiktus mokytam Svietui parodyti“, „Tilžės Keleiwis“ pataria siųsti į „Karaliaucziaus Muzeumą“, nes ten atkeliaują „isz viso Svieto daug Mokslinczių, kurie nor senoviszkų lietuviszkų Daiktų pamatyti ir Lietuvą pažinti gauti“, o kas per daug pinigų turėtų, „galėtų tuosius lietuviszkajei Pamokslo bey Raszymo Draugystei prisiusti, kuri pirm kelių Metų gruntavota esą“.

Tokiu būdu sukeltas buvo naujas triukšmas, panašus į praėjusiųjų metų triukšmą, iškeltą vokiškuose laikraščiuose, bet iškeltas pačių lietuvių, tik nesusipratusių, suvokietėjusių.

Ar tatai buvo naudinga Lietuvos susipratusiai visuomenei, kuri vargais negalais leido savo laikraščius ir knygas Prūsų Lietuvoj ir negalėjo apsieiti be savo įgaliotinių Prūsuose — apie tai, matyt, amerikiečiai nebuvo pagalvoję: jie buvo nuo Lietuvos gyvenimo nutolę ir užmiršę, kad lietuviškos parodos tikslas buvo politiškas.

Tiesa, koresponduodamas su parodos knygininke M. Zauniūte, aš buvau susirūpinęs, ar pavyks gauti iš Lietuvos

reikalingų fotografijų ir drabužių, dėlto buvau nusistatęs pasinaudoti ir M. Z. pagalba, bet tik privačiai, o ne viešai. Kadangi lietuviškųjų raštų paroda turėjo politinį tikslą, įtraukdama į tą parodą tik uždraustuosius raštus, tai įtraukimas į jų tarpą Prūsų lietuvių literatūros buvo nesuderinamas, dargi priešingas parodos tikslui, nes Prūsų lietuvių raštai buvo legalūs ir skirti ne Didžiajai, bet tik Mažajai Lietuvai. Dėl to aš buvau nusistatęs prieš Prūsų lietuvių raštų išstatymą. Gerai dar, kad išteko vietos tiems raštams išstatyti atskirai nuo uždraustųjų raštų.

Prūsų lietuvių skyrius buvo įrengtas netoli stiklinių durų, priešais žemės ūkio skyrių toliau nuo etnografinės ir uždraustųjų raštų parodos. Tas skyrius taip pat buvo neturtingas, kaip ir žemės ūkio skyrius. Žemai prie sienos buvo prikabinta 17 didesnio ir mažesnio formato fotografijų su vaizdais iš Prūsų lietuvių laukininkų gyvenimo. Tarp tų vaizdų matyt su tautiškais rūbais moterys, trobos ir briedžiai. Aukščiau fotografijų buvo trys namų darbo marginiai.

2. Prūsų lietuvių knygų statistika

Prūsų lietuvių knygos ir laikraščiai buvo išstatyti ir buvo išleistas katalogas lietuviškų knygų gotiškomis raidėmis. Tas katalogas buvo svarbus anų metų dokumentas, atskleidžiąs „Prūsų lietuvininkų“ dvasios turtą[51].

Tas katalogas, matyt, išleistas skubotai ir dėl to yra likę daug trūkumų ir neaiškumų. Nuo 1761 metų iki 1899 metų pabaigos yra surašyta 168 knygos. Be to, „Ant užbaigos“ yra įvardytos 6 knygos iš XVI a., iš kurių pirmoji knyga „Kelione Duszios į ana Gywenimą“, atspausta 1533 metais[52]. Tarp kitų minėtinas Mažvydo katekizmas (1547), Vilento „Ewangelijos“ (1579), Bretkūno Postilla (1591). „Pridėjime“ yra nurodytos dar 3 knygos, matyt, kiek vėliau surastos. Iš XVII ir XVIII a.

[51] Kataliogas lietuwiszku Knygu su gotiszkomis litaromis. Spauda M. Jankaus Bitėnuose. 1900, p. 32.

[52] Ši knyga visai nebuvo išėjusi. Ją pramanė T. Narbutas. *Red.*

iki 1761 metų nenurodyta nė viena knyga. Nuo 1761 m. taip pat ne visos knygos surašytos, o kas svarbiausia, užmiršta įrašyti katalogan žymiausia Prūsų lietuvių knyga, Kristijono Duonelaičio „Metai“, išleista 1818 m. Taigi iš viso nuo 1761 m. surašytų knygų drauge su 3 paminėtomis „Pridėjime“, būtų 171 knyga. Parodai buvo atsiųstos tik 157 knygos, kurios buvo surastos. Sekant knygų leidimą pamečiui, matyti pažanga, nors nedidelė: 1761—1877 m. išeina po 1—2 knygas kas metai, 1878—1890 m. po 2—4, 1891—1896 m. po 3—6, o 1897—1899 m. jau po 7—9 knygas.

Apie darbo sąlygas ir apie tų knygų dvasinį turtą šiaip atsiliepia M. Zauniūtė „Vienybėje Lietuvninkų“ 1900 N 15 p. 175: „Parodos reikalai czion ne labai randa pritarėjų“... „Czion yra visai mažas skaitlius ir tik keli žmonės apie parodą rūpinasi ir dirba“... „Yra tokių, kurie mandrauja ir giriasi, kad lietuviai jau pabudę, jau augsztai pakilę, bet koks tasai yra kilimas, parodo aiszkiai surinkimas musų literaturos“... „Knygų turime 157 (matyt, atskaityta 14 nesurastų tuo metu knygų). Tarp tųjų yra tiktai apie 40 ekz. nedvasiszkų. 117 ekz. yra vien dvasiszkos, ir kur žmonės pakilo, skaitydami vien dvasiszkas knygas. O dar tųjų nedvasiszkų yra skaitlius didei niekingų knygelių. Tai galiausiai visai mažai lieka geresnių“.

Prisilaikant tokio suskirstymo, išeina, kad tarp surašytų kataloge Prūsų lietuvių knygų religinių buvo apie 75%, arba apie ¾ visų knygų. Didelė religinių knygų persvara primena mūsų uždraustosios spaudos laikotarpį nuo 1864 iki 1883 metų. Imant dėmesin tik paskutinius to laikotarpio metus, reikėtų padaryti išvada, kad Prūsų lietuviai parodos metu dvasios kultūros atžvilgiu buvo atsilikę nuo Didžiosios Lietuvos 20—30 metų, nors tais metais D. Lietuvoje spauda buvo uždrausta.

Knygos ne tik buvo išstatytos, bet prie jų buvo pridėtas paaiškinimas prancūzų kalba, kad „Prūsų Lietuvos knygos atspausdintos gotiškomis raidėmis“, kad jos „platinasi tik Prūsų Lietuvoje“ ir kad „nuo 1533 m. iki 1899 m. pabaigos yra išleista 252 knygos, daugiausia religinės“.

Tai buvo atitaisymas jau minėtų katalogo trūkumų, pasinaudojus S. Baltramaičio bibliografija 1891 m. ir jos papildymu 1892 metų. Priskaičius XVII ir XVIII a. iki 1761 m. knygas, religinių knygų nuošimtis, žinoma, turėtų būti didesnis.

3. Prūsų lietuvių laikraščiai

Daug svarbesnė ir įdomesnė buvo kita Prūsų lietuvių raštijos dalis, tai laikraščiai („laiszkai"): laikraščiuose jau pasireiškia ir lietuvių troškimai, tautinės ir politinės idėjos, pvz., rinkimai savo atstovų į atstovybės rūmus, gynimas lietuvių kalbos teisių mokyklose, bažnyčiose ir kt. Tik gaila, kad katalogo autoriai nebuvo pasinaudoję S. Baltramaičio bibliografija ir nėra susekę laikraščių ėjimo metų. Dabar tatai galima susekti V. Biržiškos „Lietuvių Bibliografijoj" II dalyje (1800—1864) ir III dalyje (1864—1904).

Kataloge nurodyti „Prūsų Lietuwoje iszėjusiejie ir dar iszeinantiejie lietuwiszki, arba lietuwiszkoje kalboje drukawojami laiszkai" (p. 20). Katalogo autoriai visai teisingai pastebėjo, kad buvo dviejų rūšių „laiszkai": „lietuwiszki" ir tik „lietuwiszkoje kalboje drukawojami", bet ne lietuviški.

Kataloge (p. 24) nurodyti 8 laikraščiai, kurie tuo metu ėjo. Bet iš tikrųjų ligi 1899 m. pabaigos ėjo tik 7 ir tie 7 laikraščiai buvo parodoje išstatyti.

Iš tų 7 laikraščių 3, t. y. mažne pusė, buvo religinio turinio. Metknygių vien religinio turinio laikraščių išėjo: „Nusidawimų" (1832—1899) 68, „Pasiuntinystės Laiszkelio" (1875 — 1899) 25 ir „Pakajaus Paslo" (1881—1899) 19, viso 112 metknygių.

Iš kitų 4 laikraščių 2 buvo vokiški ir 2 lietuviški. Prie vokiškų laikraščių reikia priskaityti „Konzerwatywų Draugystės Laiszką" ir „Tilžės Keleiwį". Lietuviškų laikraščių tais metais ėjo 2: „Lietuwiszka Ceitunga" ir „Nauja Lietuwiszka Ceitunga". Pridėjus vokiškų (138) ir lietuviškų (34) laikraščių metknyges prie religinių (112), viso labo bus 184 metknygės. Jų

skaičiuje lietuviškųjų laikraščių skaičius sudarė tik 18%—20%, arba tik vieną penktąją dalį. Prie minėtų metknygių reikia priskirti dar sustojusių eiti laikraščių metknyges. Kataloge nurodyta, kad sustojusių eiti laikraščių buvo 11, tik nenurodyta, kad „Karo Szauksmo“ (1893) ir „Ukininko Prieteliaus“ (1895) pasirodė tik po 1 N, o „Naujų Žinių“ tik 1—15 numerių (nuo 1889 XII iki 1890 IV). Iš kitų 8 laikraščių 6 buvo vokiečių leidžiami ir 2 lietuvių. Tarp sustojusių eiti laikraščių buvo 2 lietuviški: „Niamuno Sargas“ ir „Lietuwiszkas Laiszkas“.

Suglaudę ėjusių laikraščių metknyges matome, kad religinių laikraščių metknygių buvo 4, kitų vokiečių leidžiamų laikraščių metknygių buvo 42, lietuvių laikraščių metknygių 7, viso labo 53 metknygės. Priskaičius šias metknyges prie anksčiau minėtų, viso labo bus (184+53) 237 metknygės. Jei prie jų priskaityti dar priedus prie laikraščių, tai išeitų, kad „laiszkų“ metknygių nuo 1832—1899 m. pabaigos buvo tiek, kiek paprastų knygų, išėjusių iki 1899 m. pabaigos.

Suskirstę metknyges į religines, vokiškas ir lietuviškas, mes rasime tokius skaičius ir santykius: religinių (112+4) 116, vokiškų (38+42) 80 ir lietuviškų (34+7) 41. Iš tos Prūsų lietuvių literatūros apžvalgos matyt, kad jų dvasios gyvenime tais metais pirmą vietą užėmė religingumas (maldingumas), antrą — vokiškumas ir tik trečią ir paskutinę — lietuviškumas[53].

XIII. Parodos įrengimo užbaigimas ir atsiskaitymas

Balandžio 15 d. oficialiai paroda buvo atidaryta, bet toli ne visos valstybės užbaigė savo parodos įrengimo darbą. Lietuvių etnografinės parodos gryčia jau buvo įrengta ir 4 figūros išstatytos, bet dar daug buvo trūkumų ir apie savo parodos atidarymą dar negalima buvo kalbėti. Balandžio 27 d. katalogas jau buvo išverstas į prancūzų kalbą, tik neištaisytas

[53] Tačiau ir šie duomenys apie M. Lietuvos lietuvių spaudinius gotų raidėmis neapėmė nė pusės tikrai išspausdintų leidinių. *Red.*

ir medžiaga nesuskirstyta pagal turinį. 6 lietuvių rašytojų atvaizdai turėjo būti padaryti balandžio 28 d., bet tarp jų nebuvo Šerno: jo fotografijos aš negavau Lietuvoj, o prašyti iš Amerikos buvo jau vėlu. Be to, balandžio 28 d. turėjo būti nupiešti du dideli D. Liet. kunigaikščių Gedimino ir Algirdo paveikslai. Svarbiausi parodos dalykai buvo užbaigti, tik nebuvo priedų — žemėlapių, parašų, paaiškinimų ir t. t. Balandžio 27 d. savo laiške P. Mikolainiui aš skundžiausi, kad Am. par. komitetas nesiunčia pinigų, kad išmokėjęs 700 fr. skulptoriui, fotografui, nupirkęs rėmus portretams, užmokėjęs už padarymą žemėlapių, liksiu veik be pinigų, kad geriausia būtų buvę, kad pinigai būtų atsiųsti p. Zauniui; labai buvę neparanku dirbti Paryžiuje ir turėti kasininką Amerikoje[54].

Darbas ėjo su dideliu įtempimu. Visa darbo našta krito ant manęs ir Pr. Žitkevičiaus. Pasiremdamas Zanavykučio papildyta statistika, aš buvau sumanęs ir ruošiau lietuvių literatūros augimo diagramą, pabrėždamas svarbesnius politinius momentus (lenkmetį, spaudos uždraudimą ir kt.), Pr. Žitkevičiui buvo pavesta nupiešti žemėlapiai ir kaip iš vakarų eina į Lietuvą šviesiais spinduliais laikraščiai ir kt. Beskubant, neišvengta ir klaidų. Piešdamas vytį Pr. Žitkevičius nežinojo, kokiame lauke vytis joja — nupiešė baltą vytį melsvame lauke, o piešdamas žemėlapius nenurodė autorių. Zanavykučio papildytą statistiką, išverstą į prancūzų kalbą, reikėjo suskirstyti pagal turinį, ir to darbo negalima buvo greit atlikti. Be to, buvau sumanęs papildyti ir žemės ūkio skyrių ir ruošiau medžiagą diagramai apie žemę ir jos rūšis Kauno, Suvalkų ir Vilniaus gubernijose. Laukti, kol tie darbai bus užbaigti, nebuvo galima, ir lietuviškoji paroda, beveik užbaigta, buvo oficialiai atidaryta gegužės 15 d., t. y., visą mėnesį vėliau.

Atsimindamas Am. par. komiteto narių pareikštą nuomonę, kad, įrengus parodą, delegatui nėra reikalo būti Paryžiuje, dėl taupumo ir poilsio aš rengiausi apleisti Paryžių ir vykti į

[54] *Daumantas (J. Bagdonas)* P. Mikolainiui 1900 IV 27 Paryžius (Rš. F 363 N 35).

Prūsus, juo labiau, kad to reikalavo „Varpo“ ir „Ūkininko“ reikalai. Gegužės 16 d. aš kreipiausi laišku į M. Zauniūtę ir prašiau: 1) peržiūrėti tas knygas rašytas, kurias atsiuntė „Sargininkai“, parinkti iš jų didžiausią knygą, rašytą ranka prasto žmogaus, ir atsiųsti ją man; 2) suskaityti, kiek yra tų rašytų knygų, kokio formato ir kiek yra iš viso puslapių; 3) nuo kurių metų tos rašytos knygos (paminėti metus seniausių ir metus paskiausiai rašytų); 4) kurio krašto yra daugiausiai rašytų knygų. Prie išstatytos storos rašytos knygos ketinau padėti prancūzišką paaiškinimą, kuris parodytų, kad mes dar gyvename viduramžio laikus, kada dar nebuvo spaudos ir knygas rašė vienuoliai. Be to, prašiau atsiųsti Martyno Jankaus fotografiją, kad galėčiau jį išstatyti šalia Sauerveino[55].

Gegužės 22 d. laišku pranešiau Amerikos visuomenei apie parodos atidarymą, pasiteisindamas, kad „atidarymas užsivilko kelias nedelias“, kad tas užsitęsimas esąs paprastas dalykas, kad „galima būtų buvę užbaigti pradėtą darbą ir sulaikyti siuntimą taip pageidaujamų daiktų iš Lietuvos“. Besiteisindamas amerikiečiams, aš nurodžiau, kad tuo metu buvo atidaryti Vokietijos, Turkijos ir Bulgarijos rūmai, kad Anglija ir Portugalija dar tik rengėsi atidaryti, o kitose vietose (kaip Prancūzijos Indija) dar nebuvo matyti darbų galo.

Žemės suskirstymo diagrama (repartition du sol) buvo mano paruošta birželio 16 d. ir duota kaligrafui perrašyti ant didelio lapo — kartono. Birželio mėn. pabaigoj buvo parengtas spaudai prancūziškas katalogas, bet dėl netinkamai atliekamo spausdinimo tas darbas užtruko, ir buvo atspaustas tik rugsėjo mėnesio pabaigoje. Be to, man rūpėjo tinkamai atsilyginti su savo bendradarbiais, visų pirma su Cleemannu. Už katalogo sutvarkymą Cleemannui buvo pasiūlyta 40 fr., bet jo darbas buvo daugiau vertas: beveik per du mėnesiu jis stropiai triūsė prie to katalogo, perrašinėjo kitus jo užvardijimus ir taisė korektūrą. Kas žino, kokia netvarka viešpatavo išleidžiant mūsų raštus, tas gali gerai suprasti, koks tai buvo darbas. Pradžioje

[55] *J. Bagdonas* M. Zauniūtei 1900 V 16 Paryžius (Rš. F 363 p. 85).

už katalogo kalbos pataisymą užprašyta 20 fr. ir tai pasirodė daug, bet kada jis apsiėmė sutvarkyti ir klasifikuoti katalogą ir kada pasirodė, kiek jis dirbo dėl to katalogo, tuomet ir 40 fr. pasirodė per mažas atlyginimas. Aš siūliau jam primokėti dar 60 frankų. Laiške, rašytame Am. par. komiteto sekretoriui spalio 6 d., aš patariau atlyginti už darbą dar dviem savo padėjėjams: Pr. Žitkevičiui ir M. Zauniūtei. Laiške kun. Žilinskui Pr. Žitkevičius prašęs jam atlyginti už dienas, sugaištas Etnografijos Kongreso metu, atsilankius pirmą kartą Paryžiun man, ir dar už žygius parodos reikalais, Ciuricho komitetui ir amerikiečiams prašant. Apie p. M. Zauniūtę aš pranešiau Amerikos parodos komitetui, kad nors ji ir nereikalauja atlyginimo, bet ji yra šeimos narys, kur kiekvienas turi savo darbą; sugaišus p. Mortai, turėjo būt apleisti namų darbai, ir tėvai dėl to turėjo nuostolio. Am. par. komitetas sutiko atlyginti E. Cleemannui, Pr. Žitkevičiui ir M. Zauniūtei.

Am. par. komitetas gana greit pasigedo piniginės apyskaitos ir ragino mane ją sudaryti, bet katalogo tvarkymas, parodos aprašymas, parodos paveikslų nutraukimas ir kitos kliūtys piniginės apyskaitos sudarymui užtęsė ištisus du mėnesius, ypač, kad nebuvo atskiro žmogaus — kasininko, kuris šį reikalą būtų tvarkęs. Apyskaita buvo paruošta tik liepos 31 d. ir atspausdinta „Vienybėje Lietuvninkų“ N 37 rugsėjo mėn. Parodos įrengimo išlaidos (be Prūsų Lietuvos) sudarė 4791,75 frankų, o iš Amerikos par. komiteto buvo atsiųsta 4201 fr., taigi susidarė deficito 590,75 fr. Parodos knygininkės išlaidos Prūsų Lietuvoj siekė 275,93 markių arba 344,90 frankų ligi rugpiūčio 17 d., taigi kartu visų išlaidų ligi 1900 m. rugpiūčio 17 d. buvo (4791,75+344,90) 5136,65 fr. su deficitu (590,75+344,90) 935,65 frankų[56]. Apyskaitos pabaigoj aš įspėjau Am. par. komitetą, kad užbaigti galutinai visas pinigines sąskaitas bus galima, tik parodai pasibaigus.

---

[56] *Daumantas (J. Bagdonas)* Atskaita delegato 1900 XII 31 Paryžius ir atskaita parodos knygininkės *M. Zauniūtės* 1900 VIII 17 (Ven. Liet. 1900 N 37).

XIV. Parodos ir Lietuvos išgarsinimas

1. Atsiliepimai apie parodą

Parodą atidarius, buvo pasiųstas „Vienybei Lietuvninkų“ paskubomis parašytas parodos aprašymas. Prie parodos aprašymo buvo labai reikalingi paveikslai, bet jų nepavyko padaryti savo laiku. Pasisiūlė atlikti tą darbą Pr. Žitkevičius, dirbęs viename foto-atelier, bet jam tas darbas nepasisekė atlikti, ir paveikslų nuėmimo darbas dėl to tik užtruko. Aš priverstas buvau kreiptis į kitą fotografą, ir paveikslai pasisekė nutraukti tiktai liepos mėn. vidury. Parodos aprašymas ir paveikslai buvo atspausdinti ne tik „Vienybėj Liet.“, bet ir kituose Amerikos laikraščiuose. Pačioj Lietuvoj paroda mažai buvo išgarsinta, nes tik „Tėvynės Sargo“ N 8 buvo įdėtas pilnas parodos aprašymas, o „Varpe“ ir „Ūkininke“ parodos aprašymas nebuvo įdėtas ir ten tik birželio mėn. trumpai buvo paminėtas parodos įrengimas. Kiek labiau turėjo parodą išgarsinti išleistas pašto atvirukas su parodos grupe ir tam tikru parašu. Tuo tikslu buvo nusiųsta klišė M. Zauniūtei, bet jai pačiai negalint nuvykti Tilžėn ir tarpininkaujant nepritysiam asmeniui, atvirukai buvo atspausdinti vokiečių (bene fot. Minzloffo) su prierašu „Gruss aus Lithauen“ ir parašu: „Lithauergruppe auf der Pariser Weltausstellung“[57].

Iš prancūzų laikraščių apie lietuvių parodą atsiliepė „Le Naturaliste“ ir „La Nature“. „Le Naturaliste“ N 320 (liepos 1 d.) Dr. L. Laloy straipsnyje „L'histoire naturelle et l'etnographie a l'exposition universelle“ šitaip atsiliepia apie lietuvių parodą: „Dugne matyti labai charakteringa gyvenimo scena. Vitrinose ir ant sienų matyt gražūs išsiuvinėjimo ir auksakalystės darbai. Yra žinoma, kad Lietuva, seniau prijungta prie Lenkijos, dabar priskirta prie Prūsų, o ypač prie rusų imperijos, kuri lietuvius negailestingai spaudžia. Jų kalba, kuri labiau artima sanskritui, negu kitos indo-europiečių kalbos, yra

[57] *Bagdonas* Mikolainiui 1900 IX 25 Paryžius (Rš 363 N 54) ir žr. Varpo ir Ūkininko archyvą.

beveik uždrausta (est frappée d'interdit). Didelė jų dalis turėjo emigruoti į Ameriką. Ši tauta, kuri atkakliai atsisako mirt, tikrai verta mūsų simpatijų".

„Tilsiter Zeitung" 1900 (N 194) priede pranešė, kad „pasaulinėj parodoj Paryžiuje... lietuviai puikiai pasirodę". Viename skyriuje esanti grupė, kuri tikriausiai atvaizduojanti lietuvių gyvenimą ir suteikianti garbę parodos organizatoriams. Yra tai lietuvių ūkininkų gryčia, originaliai įrengta, kurioje šeimininkė atėjusius svečius vaišina. Paveikslas esąs labai puikus.

T. Volkov, Paryžiaus Sociologijos Draugijos narys, gruodžio 12 d. laikė paskaitą tema „l'Ethnographie dans les sections russes de l'Exposition Universelle de 1900", savo paskaitoje paminėdamas ir Lietuvą, kuri turėjo savo parodą atskirai Trocadero muziejuj[58].

Vasarą, netrukus po parodos atidarymo, aš dalyvavau Etnografijos Kongrese, ir tuomet pasitaikė gera proga parodą pareklamuoti. Bet tokiai propagandai tuomet aš netikau: kongreso pirmininko kviečiamas aš neatsiliepiau, tik prašiau savo kaimyno p. Volkovo, kad jis praneštų apie mūsų parodą; tai jis ir padarė. Man buvo nemalonu neatsiliepti į kongreso pirmininko kvietimą, bet viena, aš buvau prie to neprisiruošęs ir bijojau, kad ką neprasitarčiau, nes mūsų paroda nebuvo iš esmės etnografinė, o antra, bijojau afišuotis, atsistoti ir viešai pasirodyti, žinodamas, kad žandaro Glitos ir kitų šnipų esu sekamas.

Nemažai išgarsino Lietuvos vardą ir lietuvišką parodą kun. J. Žilinskas, Am. par. komiteto pirmininkas. Būdamas J. Basanavičiaus teorijos apie lietuvių kilmę iš getų šalininkas, jis parašė referatą tokia tema ir vasarą 1900 m. atvyko Paryžiun paskelbti Tarptautiniame Etnografijos Mokslų Kongrese. Rugpiūčio mėn. 27 dieną Gieršinskis (jaun.) paskaitė referatą „Origines de la nation lithuanienne". Apie tą paskaitą ir jos naudą Pr. Žitkevičius pranešė kun. Žilinskui

[58] Ta paskaita buvo atspausdinta žurnale „Revue Internationelle de Sociologie" ir atskirai 1901 metais.

savo laiške, rašytame rugp. 29 d., kad jos klausės apie 30 delegatų ir daug svečių, kurie domėjosi paduota referate teorija; po paskaitos buvę padaryta daug įdomių pastabų; pvz. vienas delegatas paklausęs, kaip seniai lietuviai vartoją lotyniškas raides, ar esą kokių senų dokumentų tuo klausimu, ar negalima tų dokumentų pristatyti kongresui? Gieršinskis ir Žitkevičius pasiskubinę paaiškinti, kad Paryžiuje esanti tuo tikslu įrengta lietuviška paroda. Kongresas tada nutaręs aplankyti parodą[59]. Pabaigus diskusijas, keli delegatai, prisėdę prie jų, klausinėję apie lietuvių tautą. Rugpiūčio 28 d. po pietų kongreso dalyviai nukeliavę į lietuvių parodą. Parodytos buvo senos knygos (pvz., Punkty Kazań), papasakota šis tas apie tautinį sąjūdį, kokiose nenormaliose sąlygose tobulėja literatūra ir t. t.

1901 I 13 dr. R. Gauthiot Lille mieste skaitė paskaitą apie lietuvių parodą Paryžiuje ir demonstravo Lietuvos žmonių gyvenimo paveikslus, kurios jis buvo iš manęs pasiskolinęs.

2. Spaudos uždraudimo išgarsinimas

Kol nebuvo atspaustas katalogas, buvo dalinama svečiams privačiai diagrama apie lietuvių literatūros augimą, sustatyta remiantis papildytos Zanavykučio statistikos duomenimis[50]; išėjus katalogui (nuo spalio mėn. 1 d.) ta diagrama buvo dalinama kartu su katalogu. Be to, buvo dalinama A. Lietuvio brošiūra „L'oppression russe en Lithuanie", atspausta 1900 m. iš „L'Humanité Nouvelle", ir J. Zanavykučio priedas prie jo statistikos „Appel de la nation lithuanienne, adressé a tout le monde civilisé", parašyta autoriaus 1897 m. Nei brošiūra nei atsišaukimas oficialiai nebuvo dalinami lankantiems parodą, taip pat nebuvo oficialiai dalinama lietuvių literatūros diagrama, nors jos originalas ir buvo iškabintas ties uždraustais raštais. Jie nebuvo parašyti specialiai prisitai-

[59] *Pr. Žitkevičius* Kun. Žilinskui 1900 VIII 29 Paryžius (Rš F 363 p. 123).

[60] *R. Gauthiot* à Gueitoft 1901 I 21 Tourcoing (Rš E 225 p. 103).

kant prie parodos uždavinio, todėl ten mažai kalbama apie spaudos uždraudimą, visai nekalbama apie uždraudimo motyvus, apie valdžios santykius su lietuviais ir lenkais ir t. t. Tiesa, A. Lietuvis brošiūros pradžioj pastebi, kad „1900 m. parodoj Švietimo Ministerijos departamente bus išstatyti lietuvių literatūros ir spaudos pavyzdžiai, taip pat įvairūs etnografiniai pavyzdžiai“, ir kad „prancūzų visuomenė galės įgyti supratimą apie lietuvių tautos padėtį“, bet toks nurodymas buvo perdaug bendras ir nepraktiškas. Brošiūros autorius labiausiai kreipė skaitytojo dėmesį į lenkmečio gadynę, kada lietuviai buvo nesusipratę, sulenkėję, kada gen.-gub. Muravjovas persekiojo prisidėjusius prie lenkmečio lenkus dvarininkus (les individus d'origine polonaise) ir sulenkėjusius lietuvius.

Zanavykučio atsišaukimas (Appel) jau daugiau atsižvelgia į mūsų raštų leidimo sąlygas. „Per 33 pastaruosius metus[61], — rašo autorius, — nežiūrint į baisų persekiojimą, mes esame išleidę užsienyje 4 milijonus knygų ir brošiūrų, kurias gabenome į savo kraštą pro kordonus... Statistikos nurodymu, tuo būdu mes užmokėjome Prūsams pusantro milijono rublių, o pergabenti per sieną raštai mažne trigubai pabrangsta, ir neturtingi žmonės negali jų įsigyti.“ Maža to, „dargi tie, kurie yra įsigiję kokią knygelę, negali savęs laikyti jos savininku, nes kiekvieną valandą žandaras gali ją atimti... Šiuo metu, man bebaigiant rašyti šį laišką, apie 200 lietuvių įvairių luomų kankinami kalėjimuose, ne tik už lietuviškas knygas, bet ir už parašytus lietuviškus laiškus...“ Nors tas atsišaukimas ir galėjo supažindinti prancūzų visuomenę su politine lietuvių padėtim, vis dėlto rašto forma, aštrūs, pilni neapykantos žodžiai (barbarai, kraugeriai, žudytojai ir kt.) buvo nepatogūs vartoti, kalbant tautos vardu ir kreipiantis į svetimas civilizuotas tautas. Be to, vienoj vietoj buvo prikišamas prancūzų valdžiai jos bičiuliavimasis su caru ir jam patai-

[61] Nuo 1864 iki 1897 m.

kavimas[62]. Todėl minėti atsišaukimai, ir tai dar ne tautos vardu rašyti, ne kokios nors organizacijos, bet privataus žmogaus, ne visai tiko platinti tarp prancūzų. Tų atsišaukimų, atskirtų nuo „Statistikos", buvo atsiųsta iš Amerikos 200 egz., o A. Lietuvio brošiūrų buvo pirkta 24 egz.

Iš korespondencijos su Jonu Vileišiu matyti, kad aš buvau jo prašęs atsiųsti cirkuliarą apie spaudos uždraudimą. J. Vileišis savo laiške, rašytame man 1900 V 8 iš Petrapilio, sako, kad cirkuliaro originalo nesuradęs, tik galįs pranešti jo turinį.

3. Kiti propagandos sumanymai

Be to, norėta išgarsinti lietuvių tautos politinę padėtį dar kitokiais būdais. Tuo reikalu liepos mėn. pradžioje aš rašiau P. Mikolainiui, kad būtų gal gera buvę, parašyti atsiliepimą prancūzų kalba, bet viena, iki paskutiniam laikui aš buvau labai užimtas mūsų literatūros išstatymu ir katalogu, o, antra, abejojau, ar gera būtų garsintis taip anksti. Be to, tokį atsiliepimą reiktų parašyti diplomatiškai, rūpestingai, bet aš buvau nuilsęs, ypatingai paskutiniu laiku, kada pasidarė dideli karščiai, ir oras troškinte troškino. Mūsų idėjos propagandai būtų gera buvę ne tik išleisti atsišaukimą, bet dar būtų reikėję ieškoti kitų kelių. Kiti labiau norėjo surengti balių, sušaukti literatus, per tą balių pasakyti prakalbą ir duoti literatams medžiagos parašyti straipsniui apie Lietuvos vargus. Apie tokią puotą mes kalbėjome, p. Ž. išnešiojo gandą tarp svetimų, ir tie laukė; tuo tarpu aš ir neketinau tokį balių kelti už visuomenės pinigus. Paroda gavo politinį atspalvį, ir tai atkreipė tulų ponų akį. Aš bijojau, kad tik nepasidarytų kokio nemalonumo p. Landrin'ui dėl mūsų parodos.

Paroda, o ypatingai literatūra taip buvo išstatyta ir aprūpinta parašais, kad nedaug tereikalavo paaiškinimų. Ypatingai aš džiaugiausi tuo, kad pasisekė gana gerai išstatyti literatū-

---

[62] „Il y a un nombre suffisant des faits, qui demonstrent, que le gouvernement de la France pivote autour du czar" (Statistika, Appel p. 80).

rą ir kad išėjo gana įdomus katalogas, kuris svetimtaučiams atidarė akis apie mūsų padėtį. Tam kataloge buvo skyrius „Situation politique des Lithuaniens“ ir, žinoma, dėl to vieno skyriaus nebuvo galima dalinti katalogo oficialiai. Lietuviška statistika tebegulėjo, nebuvo dalinama.

Kitame laiške, rašytame Am. par. komitetui rugpiūčio 15 d., aš pranešiau, kad jau buvau pradėjęs rašyti atsišaukimą, arba, geriau sakant, paaiškinimą apie mūsų parodą, kuriame ketinau atkreipti dėmesį į mokslinį mūsų parodos tikslą, bet dėl daugelio priežasčių ir nuo to susilaikiau ir atidėjau vėlesniam laikui, juo labiau, kad tokį reikalą nepatogu buvo atlikti nesusipratus, rimčiau neapsvarsčius. Tuo būdu propagandos darbą teko atlikti pačiai parodai, ir aš tuo pasirūpinau; ypatingai stengiausi atkreipti dėmesį į mūsų literatūros istoriją ir į mūsų spaudos uždraudimo faktą. Kas buvo įsižiūrėjęs mūsų išstatytą literatūrą, tas galėjo suprasti didžiausią mūsų prispaudimą. Bet visgi dar norėta apsigarsinti kitokiu būdu. Aš pasiūliau amerikiečiams apsvarstyti šitokius sumanymus: 1) suvažiuoti Paryžiuje keliems vyrams, kurie gerai pažįsta lietuvių literatūrą ir Lietuvos reikalus ir moka svetimas kalbas. Man rodėsi, kad tam reikalui geriausiai tiktų dr. J. Šliūpas, kaipo Amerikos lietuvių reprezentantas, arba Šernas, jei Šliūpas atsisakytų. Iš Lietuvos galėtų taip pat kas nors atsilankyti. Susivažiuoti siūliau spalio mėn. 1 d.; 2) išleisti 3 atsišaukimus: vieną oficialų, nekalto turinio, parodos komiteto vardu, kitą kokios nors draugijos arba Tautiškos Demokratų Partijos vardu, trečią Liet. Soc. Dem. Partijos vardu; 3) išleisti lietuvių literatūros augimo diagramą, išsiuntinėti į kitas redakcijas ir prisegioti ją prie dalinamų prancūziškųjų lietuvių knygų katalogų; 4) sušaukti viešą susirinkimą su prakalbomis ir pakviesti į jį literatus ir visokių tautų korespondentus: lenkus, anglus, rusus, vokiečius, prancūzus ir kt.; 5) išleisti Liet. Parodos albumą, atmintinį ženklą ir kt.[63] Am. Par. Komitetas, atsakydamas į mano sumany-

[63] *J. Bagdonas* Par. kom. Am. 1900 VIII 15 Rokaičiai (Rš F 363 N 51).

mus pranešė, kad balių kelti nepataria, kad galėtų užtekti vieno rimto atsišaukimo Taut. Dem. Partijos, kad į suvažiavimą neturį ko siųsti ir kad geriau būsią nešaukti susirinkimo, bet paskaityti referatą kurioj nors mokslo draugijoj.

Kad būtų sunaudoti daugybė atsiųstų paveikslų ir klišių ir patys lietuviški parodos paveikslai, buvo sumanyta išleisti albumas. Aš siūliau Parodos Komitetui Amerikoj (1900 XI 3) „išleidimą albumo padalinti į 3 dalis: I lietuviška paroda, bendrai imant, II ir III lietuviška paroda smulkmenose". Į I dalį siūliau paimti tą medžiagą, kuri jau buvo surinkta: parodos panorama, parodos planas, Trocadero rūmai, lietuviškos parodos planas, lietuviška gryčia iš tolo, lietuviška gryčia iš arti, ūkiškas skyrius ir prūsų skyrius. Į II dalį siūliau įdėti žemėlapius, diagramas, kunigaikščių ir rašytojų paveikslus, visa tai, ko rusų cenzūra nebūtų praleidus. Į III dalį projektuota paimti paveikslus etnografiškus, ypatingai charakterizuojančius lietuvius, kaip atskirą tautą. Tas albumas, sustatytas moksliškai, turėtų mokslinę vertę ir galėtų būt išsiuntinėtas kitiems etnografams, kurie labai pageidauja tokių paveikslų[64]. Am. Par. Komitetas buvo man pasiūlęs išleisti albumą, bet aš buvau nusiuntęs parodos paveikslų klišes Amerikon, ten jau buvo paveikslai atspausdinti laikraščiuose ir aš siūliau amerikiečiams patiems išleisti I dalį, be teksto, tik su parašais po paveikslais. Šitą leidimą būtų nesunku atlikti ir dar 1900 m. būtų buvę galima tie paveikslai platinti. Bet amerikiečiai sugalvojo išleisti paveikslus su parodos aprašymu. Kad ir amerikiečiams tas darbas nesisekė greit atlikti, matyt iš to, kad tas albumas su kun. J. Žilinsko parašytu tekstu išėjo tik 1902 m. Nesant Amerikoje kam išleisti albumą su tekstu, geriausia, rodos, būtų buvę skyrium atspausti mano parodos aprašymą, papildžius jį ir pridėjus parodos paveikslus. Kitos dvi albumo dalys taip ir liko neišleistos.

---

[64] *J. Bagdonas* Par. kom. Am. 1900 XI 3 Paryžius (RŠ F 363 N 60).

4. Parodos įrengimo pažymėjimas

Dažnai susirašinėdamas su Paryžiaus įstaigomis, radau reikalinga užsakyti antspaudą su įrašu „Lietuviszka Paroda Paryžiuje 1900“. Amerikiečiai sugalvojo pagaminti medalius, kuriuos norėjo išdalinti tiems, kurie padėjo rengti parodą ir kurie buvo pasižymėję savo eksponatais. Tie medaliai turėjo būti sidabriniai ir iš aliuminijaus. Aš ir dr. Basanavičius siūlėme vienoje pusėje užrašyti „Atminimui įrengimo Lietuviškos Parodos Paryžiuje 1900“ arba „Pirmoji Lietuviška Paroda Paryžiuje 1900“, o kitoj „Lietuva — Lithuanie“. Be to, turėjo būt įspausti iš vienos pusės „Žirgas ir vaikas“, o iš kitos Vytauto Didžiojo atvaizdas. Aš medalių dalinimą sodiečiams už eksponatus laikiau nepraktiška priemone ir siūliau atsilyginti tik pinigais, medalius gi siūliau skirti tik inteligentams, o iš sodiečių tik patriotams, kurie „dirba del tėvynės ir supranta pasišventimo naudą“[65].

Amerikiečiai siūlė man išleisti medalius, bet aš dėl laiko stokos atsisakiau nuo tos pareigos, juo labiau, kad sunku buvo su jais susižinoti, kilus klausimams dėl medalių nukalimo būdo. Atsakydamas amerikiečiams, siūliau jiems ten vietoje viską atlikti. Man tą darbą atlikti atsisakius, tas projektas liko tik projektas, ir medaliai nebuvo išleisti.

Už gražius rankdarbius buvo paskirtos piniginės dovanos. Jas gavo J. Lozoraičio apygardoj (Vilkaviškio aps.) 5 moterys: Ona Vosyliūtė 10 rub., M. Kačergienė, Rūškiūtė, Jančaitytė ir Veliuoniškiai po 5 rub. Naumiesčio apskrity, tarpininkaujant Sal. Banaičiui, Jonui Povilaičiui ir Jonui Kaunui, pasižymėjo 7 moterys, bet joms už gražius rankdarbius buvo nusiųsta įvairių raštų. Paryžiuje, Prūsų Lietuvoj ir D. Lietuvoj inteligentams, prisidėjusiems kokiu nors būdu prie parodos įrengimo, buvo išsiuntinėti lietuviški albumai, prancūziškieji katalogai ir kt.

---

[65] *J. Bagdonas* Par. kom. Am. 1900 X 19 Paryžius (Rš F 363 N 59).

Be to, buvo sumanyta išleisti albumas, panaudojus užsilikusias nuo parodos fotografijas, kurių buvo atsiųsta daugiau kaip du šimtai. Amerikon buvo nusiųsta 51 fot. Fotografijos buvo mano suskirstytos, pasinaudojant Volkovo ir Denikerio patarimais, į šias grupes: lietuvių tipų 18 (iš priešakio ir šono 10), statymo darbų 11 (constructions), žemės ūkio darbų 7 (traveaux agricoles) ir 5 paveikslai iš gyvenimo (scènes de la vie). Pritrūko atvaizdo kanklininko, juostų, siuvinių ir kt. Bet, deja, ir šitas sumanymas nebuvo atliktas.

XV. Parodos likvidavimas

Oficialiai paroda turėjo užsidaryti lapkričio m. 12 d., bet dar, parodai nepasibaigus, reikėjo išaiškinti, kaip atsilyginti už suteiktą vietą, kur dėti likusius parodos eksponatus, ar skirti premijas už pasižymėjusius eksponatus, kaip pažymėti parodos įrengimą ir kt. Jau pirmame Ciuricho komiteto atsišaukime buvo paduotas sumanymas, „užsibaigus parodai visą tą lietuvišką skyrių apversti ant rimto pamato lietuviškai tautiškai bibliotekai“. Vėliau, kuomet reikėjo įrengti ir etnografinė paroda, turėjo atsirasti ir mintis apie tautinį muziejų. Mintis rado pritarimo ne tik tarp Amerikos lietuvių parodos komiteto narių, bet ir pačioj Lietuvoj.

1. Atsilyginimas už vietą parodai ir pagalbą

Pagal susitarimą Trocadero muziejui reikėjo pavesti grupę ir viską, kas priklausė etnografijai ir nebuvo paskolinta. Pradžioje nebuvo raštu susitarta, ką palikti Trocadero muziejui, o ką sau. Kiti daiktai buvo gana įdomūs, ir norėta juos pasilikti sau, kiti paskolinti (pvz., išdrožinėtos lazdos, pirštinės, buteliai su figūromis ir t. t.), bet galima buvo juos nusipirkti. Reikėjo greičiau sudaryti dar neparuoštą dovanotų ir įgytų daiktų sąrašą. Lapkričio 5 d. buvo išduoti Trocadero muziejui 6 aprėdytos figūros ir 77 daiktai, drauge su jų sąrašu. Mokslinė tų eksponatų vertė buvo nedidelė. Iš figūrų vykusiai padary-

tos buvo 2, šeimininkė ir piršlys. Vertesni eksponatai buvo: šaudyklė, padaryta 1701 m., apvalus seklytinis stalas iš 1720 m., senoviška kėdė su išriestu viršum, kraitinė skrynia su gėlėmis, karninės ir megztos vyžos ir kt. 13 daiktų buvo modeliuoti. Kokia buvo piniginė tų daiktų vertė, sunku apskaičiuoti, nes vos maža dalis, neskaitant figūrų, buvo nupirkta (11), kiti gi buvo dovanoti (66). Drabužių ir kitų daiktų supirkimas su žygiais, nepriskaičius jų atsiuntimo ir fotografijų, kainavo 217,50 fr., kartu su figūrų padarymu (1200 fr.) apie 1417,50 fr., o priskaičius atsiuntimo išlaidas ir fotografijų nutraukimą apie 1600 fr.

Savo laiške muziejaus administracijai, perduodamas eksponatus, aš pabrėžiau, kad dalis eksponatų yra sumažinto didumo (modeliuotų) ir patobulintų, o ne senoviškų, ir kad nebuvę galima įsigyti ir atsiųsti senoviškų eksponatų natūralaus didumo. Audinių ir juostų pavyzdžius žadėjau atsiųsti vėliau. Be eksponatų buvo įduota muziejui dar fotografijų. Parodos reikalais nekartą prisėjo gaišinti vietos inteligentus, todėl ir jiems ar šiokiu ar tokiu būdu buvo pareikštas dėkingumas. Tam tikslui buvo išdalinti Catalogue des livres lithuaniens, Developpement de la litérature lithuanienne, kun. Miluko Albumas I, II ir III dalys ir kt. Be to, ponams A. L. ir K. D. buvo duota atminimui po vieną P. Rimšos išdailintą lazdą su tam tikra etikete. Tradicija reikalavo, kad būtų padėkota (duota pour boire) ir sargams, kuriems buvo pavesta eksponatai saugoti.

2. Aukos muziejui ir Nacionalinei Bibliotekai

Dar prieš pasibaigiant parodai, iškilo du nauji sumanymai: aukoti Trocadero muziejui raštų ir eksponatų, liečiančių Lietuvos etnografiją, ir aukoti visus 1900 m. leidinius Paryžiaus Nacionalinei Bibliotekai. Tuo tikslu buvo išsiųsti tam tikri paraginimai į Tilžę, į Ameriką ir kitur. Į Ameriką buvo išsiųstas prancūziškas katalogas, kuriame paties p. Landrin'o buvo nurodytos knygos, Trocadero Muziejaus Bibliotekai pa-

geidaujamos. Knygas etnografijos muziejui pasisekė surinkti gana greitai. Jos buvo įduotos muziejaus administracijai 1901 m. sausio mėn. ir paskelbtos „Vienybės Lietuvninkų“ N 8. Iš viso buvo įduota 18 knygų: apie lietuvių tautos senumą ir kilmę 9, pasakų, padavimų ir dainų 7, Liet. Albumas I ir Catalogue des livres lithuaniens su diagrama.

Sunkiau buvo nupirkti muziejui pageidaujami eksponatai. Savo laiške, rašytame p. A. Landrin'ui rugsėjo 23 d. aš pranešiau, kad aš buvau paaiškinęs Am. par. komitetui, kad palikti muziejui daiktai, neskaitant drabužių ir 2—3 manekenų, yra mažos vertės ir kad Am. par. komitetas mane įgaliojęs vykti Prūsų Lietuvon įgyti vertingesnių daiktų ir nusiųsti muziejui[66]. Lapkričio pradžioj buvo nusiųstos muziejui kanklės, pirštinės, tabokinės, margučiai, audinių ir juostų pavyzdžiai, rankogaliai, krepšis (tašė), iš viso 9 pavyzdžiai. Be to, buvo pridėtos lietuviško albumo II ir III dalis su lietuvišku ir angliškų tekstu. Apie siuntinio gavimą pranešė man p. A. Landrin savo laiške, rašytame lapkričio 14 d.[67]

Daug sunkiau buvo surinkti raštai Paryžiaus Nacionalinei Bibliotekai. Jai aš siūliau paskirti visą mūsų 1900 m. dvasinį turtą: spaudinius ir svarbesnius rankraščius, paveikslus, piešinius ir kitus dokumentus, rodančius pažangą literatūroje, dailėje, moksle. Be to, prašiau atsiųsti knygas dailiais apdarais, su spaudos ženklais, pagražinimais, o ypatingai turinčiais tautišką pobūdį.

Knygas prašiau siųsti J. Pautieniaus vardu, o ne tiesiog į Nacionalinę Biblioteką: reikėjo uždėti parodos antspaudą, užrašyti pavadinimus prancūziškai, sustatyti sąrašą ir su tam tikru oficialiu raštu nusiųsti į biblioteką[68]. Bet į kvietimą aukoti raštų Paryžiaus Nacionalinei Bibliotekai atsiliepė ir ža-

---

[66] *J. Bagdonas* Palikti eksponatai ir aukotos knygos Etnogr. Muziejui Trocadero (Vienyb. Liet. 1901 N 8 p. 89).

[67] *Daumantas (J. Bagdonas)* Etnografijos Muziejui, Les objets concernants l'Etnographie de la Lithuanie (Rš E 225 p. 263 ir 275).

[68] *J. Bagdonas (D-tas)* Par. kom. Am. 1900 XI 3 Paryžius (Rš F 363 N 60).

dėjo atsiųsti savo raštus tik „Varpas“, „Ūkininkas“, „Tėvynės Sargas“, „Vienybė Lietuvninkų“ ir „Lietuva“. Kiti laikraščiai ir leidėjai atsisakė. Kadangi toks sumanymas jau buvo paskelbtas ne tik Trocadero administracijai, bet ir Nacionalinei Bibliotekai, tai aš atsiliepiau į Amerikos lietuvių visuomenę per „Vienybę Lietuvninkų“ N 18, paskelbdamas straipsnį „Apie auką Nacionališkai Bibliotekai Paryžiuje“. Tame straipsnyje pranešiau, kad man apie tai rašęs Amer. par. komiteto sekretorius, pritardamas tam sumanymui, ir dėl to nemaniau, kad dėl dalyko galėtų kilti koks nesusipratimas. Pabrėžęs, kad „kitos redakcijos savo raštų neatsiuntė“, aš šiaip aiškinau aukos reikalingumą ir naudingumą: 1) vietą Lietuviškai Parodai suteikė Prancūzijos valdžia, ir mes turime būt už tai jai dėkingi; 2) mūsų auka Trocadero Muziejui yra taip menka, kad šalia kitų aukų ji dingte dingsta; 3) mūsų paroda nebuvo įrengta pagal reikalavimus Trocadero administracijos, ji nebuvo grynai etnografinė, bet turėjo ir politinį pobūdį. Iš leidimo įrengti Liet. parodą matyti, kad mes turėjom teisę išstatyti tik tokias knygas, kurios gali būti siejamos su Lietuvos etnografija. Be to, tame straipsnyje aš nurodžiau, kad „tautiškos institucijos išduoda atskaitas kas link savo turto, dėl to mūsų auka būtų taipgi apgarsinta kaipo auka Lietuvių Tautos, da gyvuojančios ir drauge su kitomis turėjusios savo parodą 1900 m. Paryžiuje“, kad „Nacionališka Biblioteka“ yra viena iš garsiausių visame pasaulyje institucijų ir yra lankoma daugybės žmonių, kad Nacional. Bibliotekos kataloge figūruos taip pat ir lietuviška literatūra. Nors 1900 m. raštų rinkimas ir užtruko, bet vis dėlto šis reikalas buvo atliktas.

Pirmas siuntinys Nacionalinei Bibliotekai buvo išsiųstas 1901 VI 7 d. su tam tikru raštu, antras X 27 d. (Pr. 27a ir b). XI 28 d. buvo gautas laiškas iš Nacionalinės Bibliotekos direktoriaus p. L. Delvitzo, kuris pranešė apie raštų gavimą, jų inventarizavimą į spaudinių departamento rinkinius ir dėkojo už įdomų siuntinį — „serie intéressante“ (Pr. 28).

Iš viso Nacionalinei Bibliotekai turėjo būti nusiųsta 51 knyga, 14 laikraščių (10 komplektų, 4 nepilni komplektai), 6 atsišaukimai, 4 katalogai ir 2 statutai, viso labo 77 spaudiniai. Kartu su priedu — 80. Priedas: 3 knygos prancūzų kalba: 1) Appel, 2) Catalogue des livres lithuaniens, 3) L'Oppression russe en Lithuanie. (RŠ E 225 p. 223). Bet iš mano antro laiško Nacionalinės Bibliotekos Direktoriui, matyti, kad jam buvo nusiųsta ne 51, bet 52 knygos, laikraščių ne 14, bet 16, atsišaukimų ne 6, bet 5, viso 82 leidiniai, be to, nurodyta, kad trūksta 2 atsišaukimų. Toks skirtumas išėjo dėl to, kad Linksma Walanda, rašant amerikiečiams, palaikyta Saulės priedu, o rašant Nac. Bibl. palaikyta atskiru laikraščiu (matyti, norėta užimponuoti laikraščių skaičiumi); be to, Lietuvos Sargas, nors jo pasirodė tik 1 nr., buvo priskirtas prie laikraščių, o A. Miluko Albumas paskaityta už 2 knygas (I dalis — istorija, II ir III dalys — literatūra).

3. Eksponatų grąžinimas

Likę eksponatai reikėjo išsiųsti kam priklausė. Bet to negalima buvo padaryti, nes ne visi buvo atsiuntę siunčiamųjų daiktų sąrašus. Iš Amerikos buvo atsiųstos knygos, daugiausia kun. Žilinsko, bet sąrašo prie knygų nebuvo. Taip pat nebuvo dr. Vaineikio atsiųstų daiktų sąrašo ir eksponentų adresų. Todėl ir knygos ir kiti daiktai, atsiųsti iš Kauno gub. ir Amerikos turėjo būti grąžinti per M. Zauniūtę. Daiktai, atsiųsti iš Suvalkų gub., turėjo būti grąžinti J. Lozoraičiui per Virbalio stotį. Daiktų išsiuntimas užėmė gana daug laiko, nes reikėjo pasamdyti tam reikalui žmonės, nupirkti skrynios, dalį rakandų parduoti, be to, reikėjo iš parodos administracijos gauti tam tikri liudijimai, kad siunčiami daiktai buvo parodoj kaip eksponatai.

Gruodžio m. 4 d. buvo išsiųstos 7 skrynios daiktų iš Paryžiaus į Prūsų Lietuvą D. Zauniaus vardu. 1901 m. sausio mėn. pradžioj atėjo žinia į Paryžių, kad Tilžės muitinė yra uždėjusi muitą atsiųstiems iš Paryžiaus daiktams. Tuomet aš,

kaip etnografinės parodos Paryžiuje delegatas, figūruodamas ten kaip dr. J. Gueitoft, pridėjęs antspaudą „Lietuviszka Paroda Paryžiuje 1900“ oficialiai parašiau atsiliepimą į karališkąją Tilžės muitinę pareikšdamas, kad muitas galėjęs būt uždėtas tik per nesusipratimą, nes 1) daiktai buvo išstatyti Etnografiškame Muziejuje (kuris neįeina į muitinių veikimo sritį) ir apie tai liudija Muziejaus tam tikras raštas; 2) daiktai buvo išsiųsti iš Rytprūsių į Muziejų ir apie tai gali liudyti užsilikęs dublikatas; 3) daiktai daugiausia paskolyti iš Rytprūsių lietuvių ir turi būti jiems grąžinti. Užbaigdamas pridūriau, kad jei neužtektų muitinei to pareiškimo ir muziejaus liudijimo, tai gali muitinė pati įsitikinti liepdama daiktus peržiūrėti[69]. Tik vasario mėn. buvo gauta žinia iš Tilžės, kad muitas būsiąs nuimtas.

Londono lietuvių parapijos reikalų verčiamas vasario pabaigoj aš turėjau išvažiuoti į Londoną, ir parodos likvidacijos reikalai turėjo būti apleisti. Iš Londono kovo 2 d. aš pranešiau Am. par. komitetui apie įvykį su nusiųstais iš Paryžiaus į Prūsus daiktais ir prašiau jo dar kiek palaukti antrosios apyskaitos iš tų pinigų (1130 markių), kuriuos aš buvau gavęs iš Am. par. komiteto 1900 m. rudenį. Sugrįžęs iš Londono, aš vėl tęsiau toliau parodos likvidavimo darbą. Balandžio 23 d. buvo išsiųstos iš Paryžiaus į Rokaičius dvi skrynios su lietuviškomis knygomis, paveikslais, žemėlapiais ir gryčios lubų ir sienų audeklu. Tas siuntinys laimingai ir be kliūčių pasiekė Rokaičius, kur buvo pasamdytas tam tikras kambarys daiktams ir raštams.

Kun. Žilinskas darė priekaištų dėl jo atsiųstų knygų negrąžinimo, tarp kurių buvo ir skolintų. Kadangi tos knygos buvo suskirstytos pagal turinį, ir nebuvo jų sąrašo, be to, nebuvo pranešta, kaip su jomis, parodai pasibaigus, elgtis, tai aš savo laiške, rašytame Am. par. komiteto sekretoriui 1901 XII 29 d.,

---

[69] *J. Bagdonas (Dr. J. Gueitoft)* An die Verwaltung des koeniglichen Zollamts zu Tilsit (Rš E 225 p. 293).

įspėjau, kad daiktai grąžinami remiantis tam tikrais dokumentais. Amerikos knygų sąrašas buvo atsiųstas kun. Žilinsko kaip tik tuo metu, kada išėjo nesusipratimai su Tilžės muitine, ir dėl to knygos nebuvo išsiųstos. Birželio mėn. Am. par. komitetas prašė M. Zauniūtės knygas atsiųsti kuo greičiausiai, o pasilikti knygynui dovanotas. Nesulaukęs knygų, jis vėl atsiuntė laišką 1903 m. rugsėjo mėn. pabaigoj. Gavusi antrą laišką, M. Zauniūtė knygas išsiuntė pasiteisindama, kad pirmojo komiteto laiško negavusi. 1904 m. pradžioj išsiuntė dar užsilikusius du L. Ivinskio rankraščius. Tokiu būdu grąžinimas knygų Amerikon užtruko apie 3 metus.

4. Paskutinė mano apyskaita

Amerikos par. komitetas, norėdamas greičiau užbaigti parodos reikalus, ragino mane greičiau atsiskaityti. 1900 m. rugsėjo m. man buvo atsiųsta 1130 markių, arba 1383,68 frankai, ir iš tų pinigų aš pasižadėjau atsiskaityti, bet tą reikalą sutrukdė nesusipratimai su Tilžės muitine, aukos Etnografijos Muziejui ir Paryžiaus Nacionalinei Bibliotekai. 1901 m. liepos 15 d. aš paruošiau apyskaitą, kuri buvo išspausdinta „Vienybėj Lietuvninkų“ rugsėjo mėn. N 35.

Iš tos apyskaitos matyti, kad su atsiųstais iš Amerikos 1383,68 fr. pajamų buvo 1442,68 fr., o išlaidų, priskaičius pirmosios apyskaitos deficitą (590,75 fr.), 2037,25 fr., taigi liko vėl deficito 594,57 fr., o priskaičius Prūsų lietuvių išlaidas, kurias pasižadėjo padengti Amerikos parodos komitetas, kviesdamas Prūsų lietuvius prisidėti prie parodos, deficitas siekė (594,57 fr.+344,90 fr.) 937,47 fr. Toks deficitas išėjo dėl to, kad Amerikos parodos komitetas nepriskatė išlaidų, padarytų Prūsų Lietuvoje, ir norėjo parodos likvidavimą palikti Europos kasai. Bet nutraukus ryšius su Amerikos parodos komitetu, negalima buvo užbaigti visų parodos reikalų, ir turėjo likti pinigų atsargoj.

Apyskaita apėmė laiką tik nuo 1900 m. spalio mėn. 1 d. iki gruodžio mėn. 31 d. Nors 1901 m. dar buvo tęsiami užsilikę pa-

rodos darbai, ypač susiję su jos likvidavimu, bet aš norėjau formaliai pasitraukti iš delegato pareigų, nes supratau, kad Amerikos parodos komitetas skubinasi užbaigti parodos reikalus. Pasitraukdamas, aš siūliau komitetui paimti visus parodos reikalus savo globon, apmokėti visas parodos išlaidas, dargi spręsti apie sunaudojimą Did. Lietuvos pinigų: parodos reikalai, mano supratimu, buvo nukrypę į kitą pusę — būtent, organizavimą naujų tautiškų institucijų — Tautiško Knygyno ir Tautiško Muziejaus. Likusius pinigus aš patariau sunaudoti senovės liekanoms Lietuvoj rinkti ir monografijai apie parodą arba apie Lietuvą XIX a. pabaigoj išleisti. Žinodamas, kad amerikiečiams rūpėjo ne tiek politiniai, kiek kultūriniai reikalai, aš projektavau, kad mano vietą užimtų dr. Basanavičius, kuris galėtų organizuoti senovės liekanų rinkimą, išleistų tam tikras taisykles, organizuotų knygyną ir t. t.

1901 m. gruodžio 5 d. „Varpo" redaktorius savo atsiliepime „Dėliai Lietuviszkos Parodos", paskelbtame „Varpo" N 12, pranešė skaitytojams, kad liet. parodos reikalai dar nepasibaigę ir nežinia, kada jie pasibaigsią, „kad atsirado visokios rūšies kliūčių ir trukdymų, nesant gerų padėjėjų-praktikų, kad parsiųstieji parodos daiktai reikalavę ne tik globos, bet visos eilės darbų, tai dėl grąžinimo, tai dėl išpirkimo, tai dėl korespondencijos ir nesusipratimų", kad apskelbimas visokių atsitikimų, aiškinimas dėl užvilkinimo, turėsiąs būt atidėtas vėlesniam laikui: „mes, sako, tuo tarpu neturim laiko užsiimti visokiais parodos reikalais, juo kad nesame apsiėmę tuos reikalus vesti".

Ne visai sklandžiai ėjo ir atsiskaitymas su manim. Dar parodai nepasibaigus, 1900 VIII 24 d., siųsdamas man 1130 markių, P. Mikolainis pridėjo tokį paaiškinimą: „Čion siunčiame ant vardo p. D. Sauniaus Mk. 1130, kurių tuomi tarpu užteks ant bėgančių reikalų parodos, kaipo tai užmokėjimo tų 600 frankų deficito (deficito buvo 590,75 fr. J. B.), 60 fr. p. Cleemanui už sutaisymą katalogo, damokėti 600 frankų Tamstai honorarium, o 152,50 fr. bus ištekliui". Iš to matyti, kad tokiu būdu norėta visiškai atsiskaityti su manim ir visai likvi-

duoti parodos reikalus, palikus europiečiams visą tolimesnę parodos naštą.

Savo laiške, rašytame P. Mikolainiui spalio 6 d., aš pranešiau, kad esu gavęs 1130 mk., atsiėmęs deficitą, bet kitų pinigų neėmęs, nes su likusiais sunku būtų buvę kraustytis į Paryžių iš Prūsų. Dėl skiriamo man honoraro, aš parašiau, kad jeigu jau jie norėtų atlyginti už darbą parodos darbininkams, tai kad „pradėtų nuo tų, kurie to laukia".

Išduodamas apyskaitą iš 1130 mk. aš savo išlaidas įskaičiau tik iki 1900 m. pabaigos, nors turėjau vesti parodos reikalus Paryžiuje ištisus 1901 metus. Tas darbas prisėjo dirbti ir 1902 m. ir tik politinės sąlygos privertė mane 1903 m. apleisti užsitęsusią parodos likvidaciją.

XVI. Parodos likvidavimo finalas

1. J. Lozoraičio ir kitų siuntinių liūdnas likimas

1901 m. gegužės mėn. buvo išsiųsti daiktai iš Paryžiaus į Virbalį J. Lozoraičio vardu. Karaliaučiaus muitinė uždėjo ant jų muitą, nors siunčiamieji daiktai buvo lydimi tam tikro Trocadero muziejaus liudijimo. Daiktų persiuntimas į Virbalį buvo sutrukdytas, todėl jie buvo nusiųsti į Rokaičius; buvo sumanyta juos parduoti nurodytomis kainomis ir savininkams užmokėti už daiktus pinigais. Sužinojęs apie tai J. Lozoraitis sumanė pats vykti į Rokaičius ir parsigabenti daiktus D. Lietuvon. Nebuvo įrodymo, kad tie daiktai yra kilę iš Lietuvos. Teisybė, jie buvo atsiųsti Volanskio, kurio ekspedicijos agentūros buvo ne tik Eitkūnuose, bet ir Virbalyje, ir pas Volanskį turėjo būt užsilikęs dublikatas (Frachtbrief). Bet Volanskio tarpininkavimu, matyt, nebuvo pasinaudota. J. Lozoraitis nusigabeno daiktus į Virbalio stotį ir tikėjosi galėsiąs parsivežti juos namon, juo labiau, kad turėjo liudijimą Trocadero muziejaus, kad tie daiktai buvo išstatyti Paryžiaus parodoj. Bet Virbalio muitinė rado reikalinga uždėti muito 100 rublių. Joki įrodymai negelbėjo, ir J. Lozoraitis nerado kitos išeities, kaip

grąžinti daiktus D. Zauniui į Rokaičius. Bet Tilžės prūsų muitinė uždėjo ant tų daiktų muito 100 mk., manydama, kad jie yra atėję iš Rusijos (Virbalio). D. Zaunius turėjo Tilžės muitinei parašyti tam tikrą raštą su paaiškinimu viso reikalo. Apie tai aš rašiau Am. par. komiteto sekretoriui 1901 XII 11.

Kaltinti ką nors negalima buvo: darė žmogus kaip išmanė, kaip mokėjo. Aš buvau tos nuomonės, kad negalima šitos visos istorijos skelbti, kad neatkreiptume į save akių. Daiktai (Paryžiun) buvo išsiųsti iš Eitkūnų. Kokiu būdu jie buvo pergabenti per sieną, aš nežinojau ir dėl to bijojau, kad nebūtų Prūsų valdžios palaikyti kontrabanda. Už parodos daiktus reikėjo užmokėti J. Lozoraičiui 185 rubliai 70 kap. (401 markė), o paskui daiktai buvo pardavinėjami, ir pinigai kason grąžinami. Daiktų pardavinėjimas buvo tęsiamas dar 1902 m. vasarą.

Nepasisekus grąžinti daiktų Lozoraičiui, kita dalis daiktų iš Suvalkijos, iš Naumiesčio aps. Sintautų val. buvo nusiųsta tik 1903 m. vasario 9 d. Zilbermanno vardu į Širvintą, iš kur daiktai, kaip kontrabanda, turėjo būti gabenti į Lietuvą. Drauge su daiktais buvo nusiųstos ir dovanos dvylikai žmonių (3 vadams, 2 vyrams ir 7 moterims). Vienas suvalkiečių turėjo atvykti pats atsiimti savo siuntinį (Sirutis). M. Zauniūtė rūpinosi, kad niekas negalėtų skųstis, ir visiems atsilygino už žygių išlaidas ir atsiradusius nuostolius.

Bet daug kas atsiųstus į parodą daiktus aukojo. Iš visų aukotų senovės daiktų vieni buvo palikti Trocadero muzėjui, kiti sudėti Rokaičiuose D. Zauniaus gyvenamuose namuose. Be to, buvo surinkti audinių, siuvinių, marginių ir kt. pavyzdžiai ir sudėti į tam tikrą papkę.

2. Areštas

Besitęsiant parodos likvidavimui sunku buvo užbaigti parodos apyskaitą. Ta apyskaita jau greičiau lietė Did. Lietuvos aukas, negu amerikiečių, nes su jais aš buvau atsiskaitęs savo antroj apyskaitoj.

Pavasarį ar vasarą 1903 m. įvyko nauja istorija, kuri dėl tam tikrų sumetimų tuo laiku nebuvo paskelbta. Netikėtai žandarai apstojo Zaunių gyvenamąjį namą iš visų pusių, areštavo mane, apkalė rankas geležiniais pančiais, išsiėmę brauningus, apstojo mane iš visų pusių ir nulydėjo į Naujosios (Neukirch) arešto patalpą. Iš ten sekančią dieną nulydėjo mane tik vienas žandaras. Aš nemažai nustebau iš tokios atmainos ir tatai aiškinau įtaka mano pareikštos pastabos, vedant mane iš Rokaičių į Naująją; mat aš, pasižiūrėjęs į atkištus brauningus ir žandarus, pasakiau jiems vokiškai: „Aš maniau, kad Vokietija yra stipri valstybė, bet matau, kad ji labai bijo dargi vieno beginklio žmogaus“.

Tilžėje, pernakvojęs taip pat arešto patalpoj, buvau pakviestas į raštinę ir tyrinėjamas. Aš pasisakiau esąs Antanas Lalis ir esąs atsiųstas Amerikos parodos komiteto rengti lietuvišką etnografijos parodą Paryžiuje. Asmens liudijimas buvo rašytas angliškai su pažymėjimu „minor naturalisation“. Po tardymo aš buvau paleistas ir, pernakvojęs vienoj socialdemokrato darbininko šeimoj, pastogėj, išvykau Anglijon.

Tas įvykis turėjo nemažai paveikti mano nuotaiką, sukėlė apgailestavimą dėl įtraukimo į parodos reikalus Prūsų lietuvių ir nusivylimą dėl tokio parodos finalo. Apleisdamas Rytprūsius, aš drauge turėjau apleisti ir parodos reikalų likvidaciją, kuri jau man pasidarė nemaloni.

Tuo metu įvyko viešas balsavimas Amerikos lietuvių aukotojų apie likusių parodos pinigų sunaudojimą, ir tas balsavimas parodė, kad daugumas pritarė mano žygiams: buvo patenkinti paroda ir nubalsavo likusius pinigus paskirti man. Gavęs pinigus, aš nė neatsiliepiau, juo labiau, kad dar nebuvo padengtas paskutinis apyskaitos deficitas ir bendrai reikėjo padengti ir kitas, surištas su paroda išlaidas, ir tie pinigai, kaip ir visi kiti parodos reikalai, buvo pavesti M. Zauniūtės globai.

Nuvykęs Škotijon, aš daugiau nesikišau į parodos likvidavimo reikalus.

3. Amerikiečiai atakuoja M. Zauniūtę

Negeresnė nuotaika po parodos atsirado ir tarp amerikiečių. Vieton gėrėtis ir džiaugtis parodos įrengimu ir jos pasisekimu, daug kur atsirado nepasitenkinimas ir nusivylimas dėl parodos likvidavimo užsitęsimo. Mat, liko neišaiškinta, ką daryt su likusiomis nuo parodos knygomis ir daiktais, kurie buvo paskirti Tautiniam Knygynui ir Tautiniam Muziejui ir sukrauti pas D. Zaunių. Nenorėdamas imti ant savęs atsakomybės už pasekmes, 1904 I 8 d. aš iškėliau klausimą apie likusių nuo parodos knygų ir daiktų sunaudojimą. Mano atsiliepimas drauge su Am. par. komiteto narių kun. J. Žilinsko, dr. J. Šliūpo ir P. Mikolainio atsiliepimais buvo įdėti „Vienybėje Lietuvninkų“ balandžio mėn. (N 13). Visi buvo tos nuomonės, kad knygos ir daiktai turi būti pavesti Amerikos lietuviams.

Tuo tarpu gegužės mėn. lietuvių spauda buvo valdžios leista. Tokiu būdu ir lietuviški raštai virto legaliais spaudiniais ir atsirado galimybė įkurti Lietuvoj ne tik Tautinį Muziejų, bet ir Tautinį Knygyną. Gruodžio mėn. 2 d. raštu Am. par. komitetui[70], pasiremdamas mano atsiliepimu sausio mėn. 8 d., prašo M. Zauniūtę atsiųsti parodos liekanas Susivienijimui Liet. Amerikoje. Tik vienas Am. par. komiteto narys kun. Milukas buvo tos nuomonės, kad parodos liekanas reikėtų perduoti ne Sus. Liet. Amerikoje, bet Susivienijimui Liet. Katalikų Amerikoje. 1905 m. Sus. Liet. Am. valdyba vėl prašo atsiųsti parodos liekanas, pasiremdama pakartotiniu XX seimo nutarimu. M. Zauniūtė prižada atsiųsti tas liekanas, teisindama save, kad dar nėra užbaigusi savo paskutinės apyskaitos. 1906 m. vėl bombarduoja M. Zauniūtę Sus. Liet. Am. viršininkai: Tareila, kaip prezidentas, Paltanavičius, kaip knygininkas, ir visa valdyba, iš viso 7 žmonės. Negalėdamas suprasti, dėlko parodos liekanos nesiunčiamos, Paltanavičius ima spėlioti, ar tik nedaraą trukdymų P. Mi-

[70] ir Sus. Liet. Am. XIX seimo nutarimu...

kolainis. Gavęs M. Zauniūtės laišką su paaiškinimu, kad ji negalinti apsidirbti, Paltanavičius atsiuntė M. Zauniūtei pagalbon A. Elvikį iš Bostono, būdamas įsitikinęs, kad tokiu būdu pavyks pasiekti tikslą, Bet nė pasiuntinys nesugebėjo padėti. 1907 m. balandžio mėn. 10 d. laiške Sus. Liet. Amer. sekretorius Damijonaitis užklausė M. Zauniūtę, ar jau užbaigtas atsiskaitymo darbas ir jei neužbaigtas, tai kada bus užbaigtas. Tų pat metų birželio mėn. 21 d. Damijonaitis pranešė, kad jau yra gavęs apyskaitą ir laukiąs parodos liekanų.

Ta apyskaita buvo paskelbta M. Zauniūtės 1907 m. gegužės mėn. 3 d. „Vienybės Lietuvninkų“ N 37. Iš jos matyti, kad jos globoje yra likę 2355,66 mk. Tame skaičiuje buvo ir man atsiųsti Anglijon 1904 m. vasarą Amerikos parodos komiteto kasininko J. J. Paukščio likę nuo parodos pinigai—54 sv. 9 šil. 6 pen., arba 1114, 25 markės, iš kurių, atskaičius paskutinėj mano apyskaitoj nurodytą deficitą 594,57 fr., arba 485,88 mk., yra likę (1114,25—485,88) 628,37 markės.

4. Paryžiaus paroda praturtina Liet. mokslo draugiją

Tuo laiku papūtė kitoks vėjas iš Amerikos. Dr. J. Šliūpas savo laiške, rašytame 1907 VIII 29 M. Zauniūtei, rašo: „Šiandien gabenti liekanas Paryžiaus Parodos į Ameriką būtų tikra nuodėmė“. Tokios nuomonės buvo ir P. Mikolainis. Kaip pasielgti su parodos liekanomis, M. Zauniūtė užklausė ir J. Lozoraitį, kuris daugiausia eksponatų surinko. Laiške, rašytame 1907 XI 10, J. Lozoraitis rašo: „Aš, pasikalbėjęs su kitais prisidėjusiais prie parodos žmonėmis, atsakau, jogei geriausia būtų jie paskirti Lietuvių Tautiškam Namui Vilniuje. Juk tenai turėtų prieglaudą ir Mokslo Draugija, ir Dailininkai, ir Muziejus, ir Knygynas, ir teatrai etc.“ ..

1908 m. šiuo reikalu susidomėjo ir dr. Basanavičiaus vadovaujama „Lietuvių Mokslo Draugija“. Laiškelyje, rašytame Vilniuje rugpiūčio 24 d. M. Zauniūtei, dr. Basanavičius praneša, kad Susiv. Liet. Amerikoje buvo prižadėjęs atiduoti visas kny-

gas, laikraščius ir daiktus, likusius nuo Paryžiaus parodos. Iš dviejų kitų atvirukų matyt, kad visi formalumai buvo atlikti, ir M. Zauniūtė išsiuntė Vilniun parodos liekanas.

Užtęsimas atsitiko tik dėl nenormalių parodos rengimo ir likvidavimo sąlygų, dėl darbininkų trūkumo, dėl politinių sąlygų. Ant M. Zauniūtės pečių buvo suversta visa parodos likvidavimo našta, ypač po mano arešto ir išvažiavimo. Čia reikia pabrėžti, kad tas jos sunkus darbas buvo neatlyginamas, kad ji nuo 1901 m. buvo užsiėmusi uždraustų raštų prekyba, „Varpo“ ir „Ūkininko“ leidimų administravimu, be to, buvo „Varpo“ ir „Ūkininko“ knygininkė ir ekspeditorė.

J. Bagdono straipsnio priedus spausdinsime kituose Mūsų Senovės numeriuose dokumentų skyriuje. *Red.*

JULIUS BŪTĖNAS

LIETUVIŲ TEATRAS VILNIUJE

(tęsinys*)

Po jubiliejaus.

Lietuvių teatro jubiliejus sutraukė į Vilnių nemaža žmonių, susitiko daug senų pažįstamų, gyvenančių išsiblaškiusių po tolimus Rusijos kampus, tačiau nepamiršusių savo gimtojo krašto ir jo aspiracijų. Teatrinė jubiliejaus dalis, reikia tikėti aprašymais, pavyko neblogai, tačiau — kas padaryta iš viso lietuvių teatro ugdymui, taip ir negirdėti. Po jubiliejaus pasigirdo tos pačios bėdos, tie patys, kaip ir anksčiau, nusiskundimai dėl mūsų teatro meno stagnacijos. Spaudoje tenka skaityti beveik tuos pačius priekaištus ir keliamus reikalavimus — ar tik ne griežtesnius — kaip ir anksčiau, prieš jubiliejų.

Bene dažniausiai kartojamas nusiskundimas, kad stinga gerų dramos veikalų. Prispausdinta jau nemažokai, bet kad nevykę: vieni skubotai parašyti, kiti sugadinti beverčiant. Vertimas esti dažnai taip apkapotas, savotiškai „pritaikintas", kad originalo belieka tik skuteliai. Neberasi nei sąmojo, nei jumoro, nei veikėjų kalbos gyvumo. Lietuviui artistui tenka scenoje kalbėti, kaip paprastai niekas nekalba. Toji yda yra kone visose mūsų originalinėse dramose, o verstinės netinka lietuvių gyvenimui, — apie tai pastebėta ne kartą ir ankstyvesnėse recenzijose. Daugelis verstinių dramų netinka vaidinti namos Vilniuje ar kitam didesniam mieste, o ką jau bekalbėti apie sodžių? Priversta „Audrų", „Meškų", o nėra Ibseno, Hauptmano.

LŽ 24 N M. S. sako, kad jau užtenka gėrėjimosi, džiaugimosi praeitim, kad jau laikas žvilgtelti į ateitį. Reikia kelti

---

* Ž. Mūsų Senovė II N 1(6) p. 50—61, N 2(7) p. 214—236, N 3(8) p. 398—417.

tautišką susipratimą. Reikia nurodyti kelius, kuriais eidamas teatras pasidarytų tikras kultūros ir dailės platintojas.

Vydūnas LŽ 46 ir 47 NN aprašinėja savotiškus lietuvių teatro įspūdžius straipsnyje antrašte „Jubiliejus-Teatras-Kultūra". Vydūno manymu, „Amerikoj pirtyje" lietuviai vaizduojami mulkiais, tad iš jos kokio ūgdymo netenka laukti. Bet šios komedijos misija ta, kad ji praskynė kelią visai eilei kitų komedijų. Tik kad ir tarp tųjų reta gera. „Vienas iš mūsų turi apsivesti" — paikas dalykas. Lietuviai pasiilgę kas gera, teisu, prakilnu, gražu. Laikraščiai parašo „publika užganėdinta", „pilnai užganėdinta", „pasijuokė lig soties". Neturime žiūrėti, sako Vydūnas, kad tik patenkintume publiką, bet aukštyn keltume, trauktume į pilnesnę, aukštesnę gyvybę. Tuomet mūsų vakarai būtų kultūros darbas. Pas mus pradžia tuštume, žemume. Tautiškas jubiliejus, ir vaidinamas veikalas, kuriame apie tautos vaikus nė žodžio. Teatras turi tarnauti žmonijos, kultūros tikslui, tuomet jis tarnauja tautai. Vydūnas taip pat pabrėžia žodžio reikšmę. Reikia, kad mintys, girdėtos teatre, įstrigtų ilgam atmintin.

„Rūta" narių skaičiumi sparčiai augo. Gegužės mėnesį jau turėjo 160 narių, kurie, žinoma, ne visi iki vieno buvo tokie aktyvūs, nes į visuotinį susirinkimą 1909 m. gegužės 3 d. atvyko 64 nariai. Ligi to laiko buvo surengta 10 vakarų. Valdybą, arba kaip šiuo metu vadino, tarybą sudarė: gen. dr. Paškevičius — pirm., dr. Domaševičius — vicep., Grigaitis - sekr., D. Malinauskas — iždininku ir pasiliko, jam padėjėju pririnktas Č. Landsbergis. Vakarų rengimas pavesta L. Girai, kun. Tumui ir Sapkauskaitei. Revizijos komisijoj buvo: J. Vileišis, A. Janulaitis ir D. Šidlauskas. Kandidatai — M. Biržiška ir Matulaitienė.

Birželio 13 buvo „Rūtos" koncertas. Dalyvavo dainininkas K. Petrauskas, Audiejus ir pijanistas M. Čiurlionis. LŽ 4 N rašo: „Meilus p. Petrausko ir stiprus, daug žadąs p. Audiejaus balsai, o ypač gi p. Čiurlionio muzika, kuris paskambino ir keletą savo tvarinių, įkaitino klausytojų jausmus. Be

lietuviškųjų dainų ir lietuvių kalbon išverstų romansų, buvo sudainuota keletas dainų rusiškai ir lenkiškai. Publika karštai plojo visiems dalyvautojams. Vakaro įspūdžiai pas kiekvieną jame apsilankiusį užsiliks tur būt ilgesniam laikui. Tikimės, kad „Rūta“ ir tolesnei nekartą parengs mums tokius pačius koncertus.“

Atėjus lietuvių teatro jubiliejaus šventei, kaip matėme, visi Vilniaus lietuvių teatralai įsikinkė į tą darbą — į jubiliejaus ruošą, tad ir „Rūta“ tuo metu skyrium nieko neđarė.

Rudeniop, rugsėjo 19, vėl buvo surengtas vakaras. Vaidinta Žemaitės dviveiksmė komedija „Mūsų gerasis“. Dalyvavo: Vėdarienė — Moisejevienė, Marytė — Sapkauskaitė, Barbikė—Skrinskiūtė, Zenonas — J. Strazdas. Jam meilės rolės sekasi, kitos — ne. Vėdarys — Gaidelionis. Vlt N 110 ir LŽ N 32 trumpose recenzijose rašoma, kad „Mūsų gerasis“ tikrai gerai pavyko. Net negalima pasakyti, kuris artistas ar artistė geriau ar prasčiau vaidino.

Rugsėjo 27 „Mūsų gerasis“ antrą kartą. Bet tą kartą pavyko blogiau. Kiti artistai roles užmiršę, statyta be repeticijos.

1909 m. rudenį „Rūtoje“ buvo sudaryta dramatiškoji literatūros komisija, kurios tikslas — rūpintis tinkama dramatiškąja literatūra, peržiūrėti pateikiamus vaidinti dramos veikalus, stengtis surasti tinkamiems veikalams leidėją, išrūpinti cenzūros leidimą. Ta komisiją sudarė: M. Biržiška, M. Sleževičius, K. Grinius, J. Grigaitis, J. Šlapelis, A. Janulaitis ir St. Bytautas.

Spalio 18 „Rūtoje“ buvo vaikų vakaras. Rodė raganinius paveikslus, paskui buvo žaidimai, šokiai, dainavimas; keletas vaikų deklamavo — po vieną ir po tris (Vilkas ir ėriukas, Vilkas ir lapė). Per pertraukas buvo dalinama saldainių, užkandžių, limonado. Kaip matyti, vaikai buvo labai patenkinti. Gaila tik, kad rodant raganinius paveikslus nebebuvo plačiau išaiškinta, ir vaikai mažai ką suprato. Pvz., jei parodžius slonių, vienas klaus motinos, kada rodys šlapį. Mat, berodant buvo

pasakyta, kad dramblys. Rodant tigrą girdėtis, kaip vaikai džiaugėsi k a t i n u — buvo pasakyta, kad rainis ir t. t. Reikėtų taip aiškinti, kad visi suprastų. Vaikų buvo pilna salė. Ne visi jie buvo lietuviai, bet tonas buvo lietuviškas. Būtų labai naudinga tokie vakarai bent vieną kartą kas mėnuo rodyti.

Spalio 31 ir lapkričio 1 „Užburtas kunigaikštis" komedija. Vlt 128 N Vėl. rašo, kad prastai vaidinta, prasta komedija. Juodvalkiui Jono rolėj, kuris žinomas kaip gabus artistas, šį kartą irgi nevykę. Moisejevienė — Gertrūdos rolėj, Skrinskaitė — Margaritos. Geriausia nusisekę kunigaikščiui J. Grigaičiui ir grapui v. Lauk — A. Dirsei. Maža laiko buvę ruoštis. O LŽ 44 N trumpai pastebima, kad publika dėkinga už gerą to veikalo parodymą. Spektakliui pasibaigus iššaukė ant scenos artistus ir režisierių d-rą Laumianskį.

Vilniaus artistų mėgėjų būrelis gavo kvietimą vaidinti Švenčionyse ir Ignaline. Išsirinko „Katriutę". Vlt 131 N pastebi, kad „Katriutė" lapkričio 8 buvo vaidinta sėkmingai „Rūtoje". Geri — Sapkauskaitė, Juodvalkis, Dirsė, Paškevičius, Kasiulaitis, nors ne visur išlaikė savo ūpą ir tinkamai nesunaudojo laiko. Žydelis juokinęs publiką, tačiau... girtas.

1910 metais, pačioje pradžioje surengta keletas vaikams eglučių. Šiuo metu susitvarkė lietuviai artistai - mėgėjai, susiorganizavo į nepriklausomą kuopą. Organiškai jie priklausė draugijai ir ketino vaidinti visiems, kas pakvies.

Iš žymesnių atsitikimų reikia paminėti sausio 16 įvykusį „Rūtoje" vakarą. Buvo vaidinta Smalsčio „Nutrūko" 1 v. komedija ir Turbino „Tarnas įpainiojo" irgi 1 v. komedija. LŽ rašo, kad vakaras nepaprastai gerai pasisekė. Vlt 7 N įdėta ilgesnė recenzija su parašu „Tasai" (J. Tumas). Rašo, kad smagu buvo žiūrėti šį kartą į „Rūtos" salę, kuri vos vos sutalpino susirinkusius svečius; dar smagiau buvo žiūrėti šį kartą į „Rūtos" sceną, kur mūsų „mėgėjai" vaidino taip, kaip kad būtų buvę tikri profesionalai. „Tarnas įpainiojo", tiesa, menkiau pavyko. Jadzia (p. Sapkauskaitė) stengėsi iš tikrųjų būti gyva

ir priduoti scenai gyvumo, kas vietomis jai gana gerai pavyko, tačiau žiūrėdamas teip ir matei, kad panašios rolės — ne jos repertuaro. Tas pat beveik galima pasakyti apie aficierį (p. Strazdą). Tarnas (p. Bytautas) buvo gana gerai nusisekęs ir juokino publiką, tiesa, ne taip savo vaidinimu, kaip puikiai nuduota glušo tarno išvaizda. Vuodeginskį vaidino p. Dirsė; jame matoma pažanga, nors dar ir šio ir to trūksta. Per vaidinimą „Tarnas įpainiojo" publika, tiesa, beveik nenustodama juokės; bet tai ne tiek vaidintojų nuopelnas, kiek pačios komedijėlės: turinys, nors ir tuščias, bet gana juokingas. „Tarnas įpainiojo" pavyko pusėtinai. „Nutrūko" išėjo iš tikrųjų gerai. Veikalėlis menkutis, tad artistai pagirtini, kad sugebėjo padaryti gana smagų gyvenimo vaizdelį. Iš dalies, tai nuopelnas režisieriaus (šį kartą abudu veikaliuku režisavo p. Sleževičius), iš dalies — tinkamai parinktų tam veikalui artistų. Birmantui (p. Juodvalkiui) stačiai nėra kas prikišti; taip suvaidinti retai kam iš mėgėjų tepavyksta. Birmantienė (p. Moisejevienė) buvo irgi labai gera — vienas pasigėrėjimas; tik pačioje pradžioje neišlaikė rolės. Visi kiti bendrą sutartinę taip pat palaikė gana gerai.

Visuotinis „Rūtos" susirinkimas 1910 m. buvo sausio 31. Pirmininkavo „Vilties" redaktorius A. Smetona, sekretoriavo Z. Žemaitis. Apie veikimą pranešė Grigaitis. 1909 m., pasirodo, surengta savo būste 86 vakarai, kurių 2 vaikų vakarai, 1 eglelė ir 12 paskaitų. „Rūtos" knygyne tėra 388 kn. Aukotojų neatsiranda. Knygynu naudojasi tik 11 narių. Iš viso „Rūtoj" narių 192, bet tik 106 pilnai užsimokėję. Pelno daugiausia davė vakarai — 1500 rublių. Per 1909 m. pajamų turėta 3114 rb., išleista 3254 rb. „Rūtos" turtas 1346 rubliai. Taigi, kaip matyt, steigėjų numatyta sąmata gerokai peršokta: buvo numatyta išlaidų iki 2255 rublių.

Į „Rūtos" tarybą išrinkta: 1) dr. A. Paškevičius 74 b., 2) L. Gira 74, 3) D. Malinauskas 73, 4) kun. J. Tumas 70, 5) adv. Bytautas 67, 6) p-lė G. Sapkauskaitė 63, 7) J. Strazdas 60, 8) dr. Basanavičius 56, 9) J. Grigaitis 55, 10) dr. A. Domaševičius.

11) A. Dirsė, 12) T. Juodvalkis, 13) dr. Laumianskis, 14) S. Moisejevienė. Revizijos komisijon: D. Šidlauskas, Č. Landsbergis ir Z. Žemaitis. Kandidatai: A. Janulaitis ir J. Kubilius.

1910 m. pavasario sezone išskirtinas lietuvių pasirodymas tradiciniame tautų vakare miesto salėje vasario 22. Tenai dainavo rusų, ukrainiečių, baltgudžių, lenkų, žydų ir lietuvių chorai. Šokėjai pašoko tautiškus šokius. Tautiški lietuvių šokiai buvo priruošti J. Strazdo ir L. Giros pastangomis. „Rūtos" choras, p. Lopatos vedamas, padainavo „Tris dzienas", „Noriu miego", „Suktinį". Šokti publika reikalavo ir klumpakojį, bet nešoko. Ypačiai šiame vakare visų dėmesį atkreipė lietuvių kioskai, kurie buvo papuošti ne kokiais popieriais, bet sumaningai dekoruoti lietuviškom juostom, prijuostėm, kilimais. Tat atliko dail. Žmuidzinavičius. Ten buvo savotiška lietuvių tautodailės paroda, kuriai daug atsiuntė p. Griniuvienė. Ypačiai stebėjosi ir gėrėjosi rusai. Kioskuose pardavinėjo lietuviškus p. Moisejevienės ir Landsbergienės patiektus gėrimus ir saldainius, lietuvišką girą, krupniką ir medauninkus. Visiems rūpėjo paragauti. (LŽ 15 N ir Vlt 26 N). Apie tą patį vakarą rašydami svetimtaučių laikraščiai, taip pat pažymi ypatingą lietuvių pasisekimą. Kurjer Litewski 45 N pastebi, jog gerai pavyko tik lietuviams ir baltgudžiams. O Vilenskij Vestnik rašo, esą lietuvių dainos buvusios vienodos ir tik „Rūtos" chorui gerai dainuojant buvo smagu klausytis. Apie lietuviškus šokius rašo, kad labai daug kas grūdosi žiūrėti, ir recenzentas negalėjęs nė pamatyti. Be to, šį sezoną dar buvo surengta nemaža periodiškų vakarų bei koncertų.

Šiuo metu kyla mintis pertvarkyti „Rūtos" chorą. Lietuvių chorai iš pradžių buvo tik iš vardo lietuvių, o juose dalyvavo ir kitataučių. Žodžius kad ir išmokdavo, tačiau dažnai ausį rėždavo sudarkyti lietuviški žodžiai. Esant Vilniuje M. Petrauskui, lietuviai turėjo gerą chorą. Gerą chorą sudarė ir jo įpėdinis jaunas kompozit. J. Tallat-Kelpša. „Rūta" dabar nutarė savo chorą reformuoti. Jam sutvarkyti ir prižiūrėti pavesta „Rūtos" tarybos nariams J. Strazdui ir A. Dirsei. LŽ 25 N.

ir Vlt 35 N buvo įdėti atsišaukimai, kad lietuvių jaunuomenė prisidėtų prie savo choro. Vasario 28 Inteligentų klube buvo koncertas gerai išpildytas. Ypač dailiai dainavo p-lė L. Skalskaitė.

Balandžio 3 „Rūtoj" naujai susirinkusi artistų-mėgėjų kuopa, L. Giros direkcijoj vaidino „Sparnus" (M. Šiaulėniškio) ir „Genovaitę". Vlt 40 N rašoma, jog „Sparnus" gražu skaityti ir žiūrėti, bet sunku vaidinti, nes dekoracijos sunku keisti, dėl to ilgos pertraukos. Publika net nerimo. Geriausiai roles atliko p. Marcinkevičius, na, žinoma, ir p. Gira. „Genovaitės" vaidinimas vos neiširo p. Sapkauskaitei dėl kažin ko atsisakius. Nedovanotinas pasielgimas suardyti vakarą, kada jau pinigai sumokėti. Klausytojai buvo labai patenkinti Skrinskaite, kuri sutiko ir be repeticijos vaidinti Genovaitės rolę. L. Gira — Goliaus rolėj. Strazdas — Sigitas, Beniukas — Strazdaitė, Spėjikė — Moisejevenė. Jie parodė daug talento, sugebėjimo ir įsigyvenimo rolėse. Manydami, kad tai davatkiškas veikalas, maža atsilankė pirmeivių. Bet tai gražus ir įvairiai scenizuotas veikalas.

O LŽ 28 N šitaip atsiliepiama: „Jei Vilnius ikišiol ir negalėjo pasigirti savo artistų - mylėtojų dideliais talentais, tai vis dėlto vaidinimai ikišiol buvo galimi. Artistai ne sykį gerai sulošdavo. Komedijėlės prastos laiku pilnai pasisekdavo. Dabar naujai susitvėrusi kuopa taip vaidino, kad didesnio dailės pajautimo žmonės išbėgiojo po pirmo veiksmo. Kantresnieji išlaikė pasižadėdami daugiau nelankyti savųjų spektaklių. Tarnaitės — tai jau ta visai neišlepinta publika — nuėjusios žiūrėti „Genovaitės", guodėsi paskui: „Matyti jie visi geri žmonės — norėjo parodyti, tik iškalbėti nemokėjo". Kelių artistų, kaip paties L. Giros, Marcinkevičiaus, Skrinskaitės ir kt. pusėtinas vaidinimas visai žuvo tarp kitų pilnai nevykusių. Kam buvo tverti tą naują kuopą? Kam naikinti jau į vagą įėjusį senųjų darbą? Kam be reikalo kankinti save ir publiką?

Apie kitą vakarą LŽ 35 N rašoma: „Gegužės 1 Vilniaus lietuvių dviklasės mokyklos naudai buvo suruoštas vakaras.

Vaidinta Gužučio drama „Ponas ir mužikai“. Nors drama sena ir ne labai tinka, vis delto ačiū geram lošimui publikai patiko ir ne sykį pajuokino visus. Apie artistus-mėgėjus, galima pasakyti, kad jų tarpe nebuvo nei vieno, kurs įspūdį gadintų... Choras, p. Diržio vedamas, irgi gražiai padainavo kelias daineles.“

Tačiau šiuo metu spaudoje pasigirsta kritiškesnių balsų lietuvių teatro reikalais. Susirūpinama lietuviškojo teatro tikslais ir uždaviniais. O. Pleirytė - Puidienė net per du LŽ numerius (41 ir 42) rašo tema „Mūsų dailė - menas teatras“ ir pabrėžia, jog teatro uždaviniai esą: žadinti žmonėse minčių kilnumą, kelti dvasią, auklėti grožį, parodyti idealus, blaivinti protą ir pajudinti minių jausmus. Tuo tarpu lietuviškajame teatre vaidinama nekokio turinio veikalai, kaip Audra giedroje, Brangusis pabučiavimas, Dėdė atvažiavo ir kt. Kad netikę turinio atžvilgiu veikalai statomi, esanti kalta ta aplinkybė, kad dabar mūsų dramos kuopelės priklausančios nuo draugijų, kurių tikslas iš vakaro pasipelnyti. Reikėtų turėti laisvą, nepriklausomą artistų trupę.

Lygiagrečiai prabyla ir Žemkalnis Vlt 61 N (Scenos liga — atrofija), iškeldamas teatro recenzijų objektyvumo reikalą, nes lig šiol artistai giriami ir giriami, nepaisant, kaip atliko savo roles. Toks gyrimas neigiamai veikiąs artistus, nes jie jaučiąsi esą tobuli ir nenorį gerėti.

Daug trūkumų atrandama ir „Rūtos“ veikime. Į „Rūtos“ vakarus pastaruoju metu tesilankanti „šokių publika“, žalia jaunuomenė. Tuo tarpu ši draugija buvo kurta kilnesniais tikslais, o ne pusrubliams gaudyti.

Naujos viltys.

Po visų šitų balsų apie „Rūtos“, apskritai apie lietuvių teatro ydas, pasinaudojant atskirų asmenų nurodytais lietuvių scenai gydyti receptais, dar prieš 1910 m. vasaros atostogas ryžtasi padėtį taisyti. LŽ 48 N redakcija kreipiasi į „Rūtos“ narius atitinkamu atsišaukimu, kad ypačiai reikią nariams susirūpinti šios draugijos likimu per birželio 20 dienos visuotinį

susirinkimą, reikią išrinkti veiklią ir sumanią tarybą, kuri pašalintų visų matomas draugijos gyvenime ydas ir visą darbą įstatytų į tinkamesnes vėžes. Tuo tikslu redakcija paskelbia į „Rūtos“ tarybą rinktinų asmenų sąrašą, kurių nurodomi net 25.

Sprendžiamą „Rūtos“ susirinkimą LŽ 49 N M. Sl. taip aprašo. Susirinkimą atidarė J. Grigaitis, pirmininku išrinktas dr. K. Grinius. Iš apyskaitos paaiškėjo, kad „Rūta“ per 1910 m. pajamų turėjo 1132 rb. 30,5 kap., o išlaidų 585 rb. 74 kap.; per tris mėnesius liko pelno 546 rb. 54,5 kap. Šiaip „Rūtos“ veikimas buvęs kiek menkesnis nei 1909 m. Tarybos nariai ne labai lankė posėdžius. O 1909 m. nebuvo atsitikimo, kad nesusirinktų kvorumas. Vakarų surengta apie 33. Dažniausiai šokių. Vaidinimai nekaip sekėsi. Ypač nepavyko „Sparnų“ pastatymas. Iki šiol choro neturima, nors chorvedžiui mokėta per 4 mėnesius po 20 rb. Paskaitų surengta tik 4.

J. Grigaitis, pranešdamas apie silpną „Rūtos“ veikimą, aiškino tatai iš dalies tarybos neveiklumu. Žmonių galinčių ir norinčių dirbti Vilniuje neperdaug, o ir tie patys apsikrovę darbais. Tarybos vardu pareiškė, kad taryba in gremio atsisako nuo pareigų ir paveda išrinkti susirinkimui naują. Slaptu balsavimu tarybon išrinkti: J. Grigaitis, D. Malinauskas, Vac. Biržiška, Česl. Landsbergis, Marcinkevičius, Myk. Sleževičius, dr. Vl. Laumianskis, dr. Domaševičius, Ansas Bruožis, kun. J. Tumas, dr. J. Basanavičius, Otton. Gudaitis, J. Kubilius, inž. Skripkus — iš viso 14 asmenų. Dviem revizijos komisijos nariams patekus valdybon, revizijos komisijon išrinkti A. Smetona ir dr. A. Vileišis. Buvo iškelta sumanymų, kaip pagerinti „Rūtos“ veikimą. Numatyta rengti vakarą, pelną skiriant Vilniaus liet. 2 kl. mokyklos naudai. Taip pat nutarta susirinkimus daryti 4 kartus per metus. Linkėdamas sėkmingai veikti ir vykdyti visus susirinkimo pageidavimus, M. Sl. pastebi ypačiai neužmiršti gausingų Vilniaus lietuvių darbininkų ir darbininkių, nes jų apšvietimas ir tautiškas susipratimas — tai mūsų sutvirtėjimo ir įsigalėjimo Vilniuje pamatas.

Birželio 22 jau buvo pirmas naujai išrinktos tarybos posėdis, per kurį pasiskirstyta pareigomis. Pirmininku išrinktas

dr. A. Domaševičius, jo pagelbininkais M. Sleževičius ir D. Malinauskas. Ižd. Č. Landsbergis ir J. Grigaitis, sekr. V. Biržiška, jo pagelb. J. Kubilius. Knygininku A. Bruožis ir kun. J. Tumas. „Rūtos“ šeimininku išrinktas Jurašaitis. Bufeto prižiūrėtoja V. Landsbergienė. Šviesa (elektra) pavesta inž. Skripkui. Chorą suorganizuoti Marcinkevičiui. Scenos reikalus prižiūrėti pavesta M. Sleževičiui, Marcinkevičiui ir O. Gudaičiui.

Vakarai pradėti tvarkyti pačioje pradžioje. Liepos 3 ir 4 skelbiama būsiant „Rūtoj“ vakaruškas-šokius, čia pat pastebima, kad svečiams reikia turėti narių rekomendacijas, kad neprisirinktų gatvės publikos. Per Lietuvių Mokslo Draugijos suvažiavimą liepos 13 L. Mokslo ir Dailės Draugijos Namų naudai vaidinta Vydūno „Ne-sau-žmonės“ ir parodyti gyvi paveikslai, dail. A. Žmuidzinavičiaus surengti. LŽ 56 N rašoma, kad „Ne-sau-žmonės“ veikalo turinys gilus, atlikimas veikalo ant scenos geras, bet įspūdis palieka sunkus. LŽ 59 N A. B-ta, atsiliepdamas į dailininkus, išgiria gyvuosius paveikslus „Lietuviai senovėje“ (baudžiavai esant) ir „Lietuviai dabar“. Vasaros metu, rugpiūčio 22, buvo surengta lietuvių darbininkų gegužinė Užvingy.

Rudenį sezonas atidarytas rugsėjo 11 Vaižganto „Namais pragarais“. Pirmą kartą nekaip pasisekė. Ne labai tinkamas vaidinti pats veikalas — pamokslai ir ilgi monologai, — iš kitos pusės ir artistai nemokėjo kaip reikia rolių. „Namai pragarai“ buvo vaidinami ir antrą kartą. Ta proga Vlt 108 N rašoma, kad „Rūta“ atgijusi. Žmonių prisirinkę pusėtinai. Tvarka tačiau kaip seniau. Tie patys vėlavimai, nemokėjimas rolių. Antrą kartą vaidinant „Namus pragarus“ nors artistai rolių ir nemokėjo, bet režisieriui ir kai kuriems artistams pasidarbavus, teko vis dėlto pasigėrėti. Geriausias Marcinkevičius „pašlemėko“ Kaliuškos rolėj. Geri Lietuvninkaitė, Moisejevienė, Gaidelionis, Strazdas. O LŽ 75 N kitaip aprašoma. „Publikos prisirinko labai daug. Patsai lošimas, sulyginamai išėjo daug geresnis negu pereitą kartą. Senieji artistai ro-

les buvo išmokę. Įspūdį gadino tik „dėdienė“, kuriai prisėjo lošti ekspromtu (nes pereitą kartą puikiai tą rolę lošusi p. Vaitiekūnienė šįkart neatvyko), tad beveik visai nemokėjo savo rolės. Taigi Barbikė pirmutinėj scenoj truputį permažai verkė ir buvo ne visai naturališka (pareitą kartą Barbikės rolę lošė šios dienos dėdienė); užtat paskui beveik nieko užmesti negalima. Jei dar pridėti, kad patsai veikalas scenai netinkantis, tai artistus, kaip mėgėjus, kitus gi dar, kaip lošusius ekspromtu, būtų galima ir visai išgirti, — nors geistina, kad publikai neprireiktų niekuomet įtempus laukti, kol artistai (nors ir mėgėjai) susimirksės, kuriam reikia kalbėti... Be to, publika šį kartą labai neramiai laikėsi: artistų ištartus žodžius kartojo, juokėsi, krykštė tuomet, kai po teisybei, turėjo ašaros byrėti.“

Rugsėjo 25 „Rūtoj“ buvo vakaras su dainomis ir deklamacijomis. Pirmą kartą pasirodžiusi „Rūtos“ scenoje p. V. Palavinskaitė (sopranas) savo maloniu balsu ir gražiu, taisyklingu dainavimu suteikė susirinkusiems tikrai artistišką smagumą. Taip pat gerai dainavo ir p. Matulevičius (baritonas). Jo dainų įspūdį kiek gadino ne visai tikęs akompanimentas. Geros buvo ir deklamacijos (LŽ 77 N).

Anksčiau nuolatos buvo keliama mintis apie lietuvių artistų susiskaldymą. Vilniuje šiuo metu buvo dvi artistų mėgėjų kuopos — savitarpiečių ir Vilniaus lietuvių artistų - mėgėjų kuopa (vaidinusi „Rūtoje“). Padarius „Rūtos“ tarybai įtakos, tarpininkaujant ir susipratus patiems artistams, buvo padaryta savitarpė sutartis, kad abi kuopi susijungia į sąjungą ir kad sykį per mėnesį bus vaidinama vis naujas veikalas. Per metus turi būti surengta mažiausia trys vakarai lietuvių 2 kl. mokyklos naudai, o kitoms draugijoms, jei bus laiko.

Ta proga LŽ 76 N įžanginiame „Mūsų scena“ sakoma, kad pagaliau susijungė dvi artistų mėgėjų kuopos į sąjungą. Scena yra, medžiaginė mėgėjų būrelio pusė aprūpinta. Taigi scenos dailės plėtojimas pačių vaidintojų rankose. Bet vis dėlto artistai nerimtai žiūri į savo darbą. Neprisirengę, neišmokstą ro-

lių. „Namuose pragaruose“ dėdienė taip vaidinusi, kad geriau būtų visai nepasirodžiusi. Verčiau reikėję atidėti. Reikią daugiau rūpesčio ir darbo įdėti, uoliau lankyti repeticijas. Nepasirengę kitiems trukdą. Reikią žinoti, kad 1) scena — tai kultūros darbas, 2) nemokant rolės, nebedrįsti ant scenos rodytis, 3) branginti kito vaidintojo laiką ir 4) klausyti režisieriaus. Taigi artistai mėgėjai turį tai įsidėti sau galvon.

Netrukus tose pačiose LŽ 79 N P. Mikolainis kelia draminės literatūros klausimą. Sako, pažiūrėjus į Šlapelienės knygų katalogą, matyti, kad iš 1128 visokio turinio knygų dramos veikalų tėra 97. O kiek rašoma ir pelyja rankraščiuose? Daugelis ir išleistų veikalų netinka scenai arba tinka vaidinti tik didmiesčiuose (Hamletas, Antigona, Šiaurės karžygiai, Prikaltas Prometėjas, Patkulis). Tuo tarpu mūsų teatras daugiausia kluonas, seklyčia ir sodas, o dekoracijos ir uždanga — paklodė. Artistai mėgėjai nemoka scenoj kiti pastovėti, nekalbant apie balso nudavimą. Kaip netinka išeiginiai rūbai dėvėti darbo dieną, taip turtuolis rodyti paprastoj pirkioj. Žinoma, viskam reikia pinigų. Spausdinant dramos veikalus, reikia pagalvoti, kokia bus nauda iš jų liaudžiai. Kas kita su sodžiaus gyvenimo vaizdeliais, kaip Žemaitės. Liaudis mato save ir kvatoja, mokosi. Misterijos mūsų publikai nesuprantamos.

„Rūtos“ vytimas.

Sostapylio gyventojas LŽ 43 N, rašydamas apie vidujinį Vilniaus lietuvių gyvenimą, nusiskundžia, kad čia ne visa taip gerai yra, kaip nežiną ir nepažįstą to gyvenimo gali manyti ir mano. Autorius pats, kol tą gyvenimą pažinęs tik iš laikraščių, irgi buvęs geros nuomonės, bet tikrovėj patyrė ką kita. Vilniuje tuo metu buvo nemaža lietuvių inteligentų. Buvo pristeigta ir draugijų, kurios, kaip matėme iš anksčiau, vienos ilgiau, kitos trumpiau parodė aktyvumo kultūriniame ir tautiniame darbe. „Rūta“ steigėjų noru turėjo būti vilniečių lietuvių kultūros židinys. Iš tikrųjų „Rūta“ netruko pasidaryti

populiari. Tačiau str. autorius nusiskundžia, kad tas populiarumas neigiamai vertinamas, ypač tarp svetimtaučių. „Rūtoje“ dažnai rengiami šokiai, tad kas nori už keliolika ar kelias dešimtis kapeikų pašokti ligi pat ryto, tai „Rūtą“ ypatingai pamilsta. Tuo būdu „Rūtos“ vakarai pasidarė niekam verti, nes renkasi tik „šokių publika“ ir apie 11—12 valandą.

Kultūrinė „Rūtos“ veikla taip pat ėmė šlubuoti. Skaitykloje maža tinkamų laikraščių, knygų, maža ir tvarkos.

Prasidėjus 1911 metams, „Rūtos“ vakarai padažnėjo. Tačiau vaidindavo ne kažin kokios meninės vertės veikalus. Be to, tų metų pradžioje Vilniaus lietuvių gyvenime įvyko sujudimas. Mat, prasidėjus lenkininkų intrigoms, kai kam iš veikėjų teko nukentėti. Štai kun. J. Tumas, tuo metu jau spėjęs įgyti Vilniaus lietuviuose populiarumo, už aktyvų lietuvybės darbą buvo persekiojamas savo dvasinės vyresnybės. Jis buvo iš Vilniaus iškeltas į tolimą provinciją. Kun. J. Tumas tuomet buvo ir „Rūtos“ tarybos narys. Dėl kun. Tumo ištrėmimo pasipylė spaudoje užuojautos, kai kur protestai. Vlt buvo paskelbta daugybė užuojautų įvairių Lietuvos vietų kunigų ir šiaip tautiečių visuomenės veikėjų. Buvo paskelbta ir vieno svetimtaučio kunigo Adalberto Srbos iš Moravijos užuojauta.

Per Naujus Metus „Rūtoj“ buvo tradicinis naujų metų sutikimas. Svečių buvo atvykę iš Varšuvos, Maskvos ir kitur. Vaidinimas „Be šulo“ gerai pasisekė. Gražus ir sceniškas veikalėlis pajuokino publiką. Marcinkevičiaus vedamas choras padainavo keletą dainelių. Naujus metus sutiko lyg vienos šeimos nariai. Darbininkai, amatininkai ir inteligentai vieni kitus sveikino. Žmonių buvo 170—180. (LŽ 1 N). Sausio ir vasario mėnesiais surengta net 18 vakarų, kurių programą sudarė vaidinimai (Be šulo, Betliejaus stainelė, Švarkas ir milinė, Į mokslą, Velnias — ne boba, Viršaičio vargai, Brangusai pabučiavimas, Inteligentai, Ponas ir mužikai; kai kurie veikalai vaidinti po porą kartų) ir koncertai, dalyvaujant dain. L. Skalskaitei ir Audiejui.

Kovo 20 vaidinti „Inteligentai“. LŽ 36 N V-kis aprašo įspūdžius. Per „Inteligentus“ publikos buvo ne per daug, nes be šokių. Atpasakojęs dramos turinį, recenzentas paliečia patį vaidinimą. Titnagienės rolę atliko Sapkauskaitė, jos svainio Sleževičius, dukters Antoninos Rucevičienė. Žiūrint į tokį ištvirkusios bobos (Titnagienės) užsispyrimą, rodėsi, kad tai realybė. Kažkas net iš publikos atsišaukė: „O tai ragana boba...“ Sapkauskaitė tą „raganą“ taip mokėjo nuduoti, kad, kada jinai, pamačiusi savo svainio tėvų atvežtą pyragą—dešrą, apalpo, uždangai nusileidus delnų plojimui, „bravo“ nebuvo galo. Gerai atliko roles ir kiti artistai: Emilijos — Biržiškienė ir Titnago — Marcinkevičius, užtektinai prijuokino Juodvalkis Grigaliaus ir vežėjo rolėse, Rucevičius „nužemintai įsimylėjusio į savo pono dukterį“ rolėj, Alyta, Dirsė, Grigaitis puikiai vaizdavo „aukštuosius“ inteligentus su akiniais. „Vaidinimas pavyko. Viskas labai puiku. Publikos, nors ir neperdaug buvo, bet visi patenkinti „Rūtos“ įspūdžiais. Apskritai „Rūta“ žaliuoja. Vilniaus artistai kaskart joje didesnį turi pasisekimą, menas scenoje kyla. Viena, ko trūksta „Rūtai“ — choro... per visą žiemelę niekaip nesusitvarko... choras, ateis šventės, bus vakarai, o dainų vis nė balso... Išauš pavasaris, prasidės gegužinės, o mūsų choro vis nėra...“

Kovo 27 „Milijonai vandeny“. LŽ 38 N G. recenzuoja. Apie vaidinimą nėra ko rašyti: scenos mylėtojai vaidino pirmą syki, kitas drovisi tiesiai žvilgterėti į publiką, kitam žodžiai gerklėj kliūva. Iš jaunikaičių (mat, vaidino mokinių būrelis — J. B.) su laiku gali išaugti ir geri scenos veikėjai. Pareis nuo jų noro ir pasidarbavimo. „Milijonai vandeny“ — reikėtų palikti Liet. scenai „vandenyje“. Žiūrovai nežinojo: juoktis ar pykti.

Balandžio 3 buvo visuotinis „Rūtos“ narių susirinkimas. Posėdį atidarė p-kas dr. A. Domaševičius, primindamas velionies Čiurlionies mirtį. Pagerbta atsistojimu. Posėdžiui pirmininkavo M. Biržiška, sekretoriavo Ant. Rucevičius.

Pranešimą tarybos vardu darė M. Sleževičius. Narių „Rūtoje“ 162. Visuotinių susirinkimų padaryta 3, tarybos posė-

džių per 1910 m. 49, per tą laiką reikalus tvarkė net 3 tarybos. „Rūta“ darosi centru, apie kurį spiečiasi visi Vilniaus lietuviai. Vienintelė vieta, kur gali lietuviai susieiti, pasikalbėti, kartais linksmai ir naudingai praleisti laiką. Kitataučių panašiose draugijose kortos ir svaigieji gėrimai užima svarbiausią vietą, o „Rūtoje“ tai visai pašalinta. Reikėjo gauti pajamų, tad buvo rengiami šokių vakarai, nors kai kas juos ir peikė. Chorui trūksta gero chorvedžio.

Per 1910 m. surengta 89 vakarai: šokių — 37, maskaradų — 2, koncertų — 13, vaidinimų — 17, išnuomota — 20, paskaita tik viena kun. J. Tumo. Vaidinta: Sparnuočiai, Genovaitė, Velnias spąstuose, Nutrūko, Tarnas įpainiojo, Trys mylimos, Brangusai pabučiavimas, Meisteris ir gizelis, Ne sau žmonės, Namai pragarai, Kurčias žentas, Amerika pirtyje, Švarkas ir milinė, Į mokslą ir Be šulo. Labdarybės tikslu 6 vakarai, duota dovanai salė ar skirta visas grynas pelnas.

Tų metų kasa:

Butas — pajamų 700,90 rub.,		išlaidų — 1114,15 rub.	
Kuras		131,95	
Šviesa		384,21	
Tarnautojai		213,—	
Vakarų rengimas:			
Už įėjimą pajamų	1822,24 rub.	išlaidų	4,95 rub.
Bufetas	301,46		48,66
Paštas ir konfeti	166,26		22,31
Kabyklos	148,22		89,66
Iš viso	3522,77		3488,04

1911 m. biudžete pajamų rb. 3664,75 ir išlaidų rb. 3660.—.

Gryno pelno iš liepos 13 vakaro paskirta Tautos Namams rb. 100. Kitiems labdaringiems tikslams (moksleiviams šelpti ir kt.) išėjo apie 300 rublių. Inventorius 1376 rb. vertės, knygynas 119,56 rb. vertės, skolininkai rb. 180,50. Iš viso rb. 1711,06.

Revizijos komisija pranešė, kad viskas rasta tvarkoj, ir susirinkimas apyskaitą patvirtino, o pelno pusę pagal birželio 20 susirinkimo nutarimą paskyrė 2 kl. mokyklai.

Sumanymai: įtaisyti prie „Rūtos“ neapmokamą gydytojų pagalbą ir vaistus ir biurą ieškantiems darbo, vietų.

Tarybon išrenkami: J. Grigaitis, Č. Landsbergis, M. Sleževičius, V. Biržiška, A. Rucevičius, V. Landsbergienė, A. Bruožis, A. Domaševičius, J. Marcinkevičius, J. Landsbergis, J. Špokas, J. Rimkūnas, J. Kairiūkštis; kandidatai: J. Vileišis, dr. Basanavičius, A. Jurašaitis, J. Skripkus, K. Ralys, Juodvalkis. Revizijos komisijon: Z. Žemaitis, D. Šidlauskas, A. Vileišis, A. Smetona ir A. Janulaitis (LŽ 42 ir Vlt 42 N).

Po to susirinkimo vaidinta: Blinda (IV 23, V 1), Viršaičio vargai (IV 24), Tarnas padėjo (V 7, VI 9), Kurčias žentas (VI 9), Vydūno Vėtra (VII 13), Aglės Netikėtai (IX 20), Kaminkrėtis ir malūnininkas (X 15, X 23).

Spalio 30 Pagirių gelžkelio klube mėgėjai nebe pirmą kartą suvaidino sėkmingai „Inteligentus“. Gerai ir gražiai padainavo K. Diržio vedamas choras. Reikia tikėtis, kad Vilniuj netrukus turėsim neblogą chorą, — taip rašoma LŽ, o Vlt teigiama, kad mišrus choras padainavo per silpnai. Žmonių atsilankė mažiau negu tikėtasi.

Natūraliai ir mielai vaidino abu Rucevičiu (tik Rucevičius per tyliai kalbėjo), daug gracijos ir energijos parodė Biržiškienė Emilijos rolėje, gyvai ir jausmingai vaidino Sleževičius (tik be reikalo vietomis patosas), Emilijos tėvas (Marcinkevičius) ir Kazimiero tėvai (Paškevičius ir Prapuolenytė), tikri tipai, ir Titnaginskienės brolis (Juodvalkis), daug prijukdė publiką Alyta, Dirsė ir Grigaitis. Sapkauskaitės manieros buvo geros, tik balsas ne visur buvo gerai valdomas. Be reikalo per greitai uždengus sceną, vėl atidengta ir vaidinimas baigtas. (K.)

Lapkričio 5 „Rūtoj“ koncertas. Vaižganto monologą „Negryną sąžinę“ pasakė Pleirytė Puidienė. Pastebima, kad monologo tipas kaimietis, o mintys per aukštos. Dainavo solo Dudkevičius ir Skalskaitė. Dudkevičius naujas „Rūtos“ dainininkas, ne labai stiprus tenoras. Techniškai nors dar ir ne taip tobulas, bet ištobulės (LŽ 132 N).

Lapkričio 13 „Rūtoj“ „Žiburėlio“ naudai vakaras. Vaidino Vydūno „Ne sau žmonės“. Publikos salė buvo kimšte prikimšta. Vaidino irgi neblogai. Sunkiausios rolės: Visuomio (Gaidelionis) ir Mirkuvienės (Spakauskaitė) buvo gerai atliktos (LŽ 134). Eilėn gabių artistų reikia priskirti ir Rucevičienę. Aliutės rolėj ji parodė gabumo. Sapkauskaitė marinamos senutės rolę ir gerai suprato. Gerai vaidino Rucevičius Mykolo rolę ir Moisejevienė sodietės moters rolę. Sleževičius Dykūno rolėj jautėsi ne visai laisvas. O. Vileišienė ne visai tikrai nudavė išsigandusią moterį. Reikėjo, kad būtų sena, o atrodė jauna. Gaidelionis Visuomio rolei tiko, tik visai nemokėjo rolės (K. Vlt 133 N).

Lapkričio 27 „Rūtoj“ koncertas. Programa didelė. Daug prisidėjo Vilniaus muzikalinės mokyklos lietuviai mokiniai, kurie ir toliau rengs koncertus. Pirmąkart lietuviai girdėjo tokį koncertą. Dainavo: Palavinskaitė, Viburytė, Radzevičiūtė, Dudkevičius, Vittas. Visus sužavėjo jaunutis smuikininkas Elmanas. Puikiai padainavo ir „Rūtos“ choras. Publikos daug, kone visi lietuviai (LŽ ir Vlt 138).

Gruodžio 18 „Rūtoj“ L. Giros „Kerštas“. Vaidintojų tarpe buvo pats autorius su žmona. Geriausiai įsigilino rolę (kunigaikščio Manigirdo) Sleževičius. Sleževičiaus talentas aiškus, ypač tragiškose rolėse. Sapkauskaitė motinos Rusnos rolę, Rucevičienė — Rūtelės gerai atliko. Recenzentas tačiau piktinasi „Rūtos“ pirmininko D. elgesiu, kuris advente šoko, nors buvęs draugijos nutarimas advente nesilinksminti. Vakarą aplankė žinomos Rygos artistės Linartienė ir Breimerienė (Vlt 148 N K.). Visi artistai puikiai vaidino. B. Biržiškienė (Lėla) pilna keršto, Sapkauskaitė (Rusnė, sena ragana), Rucevičienė (Rūtelė) savo lėtumu daugelį žavėjo. M. Sleževičius (Manigirdas) pažymėtinas, kurs nudavė senovės galiūną. Alyta (Kryžiuotis) išrodė menkesnis. Juntama komizmo. Juokdarį vaidino pats L. Gira. Veikalas apygeris, tik kam autorius visus iššudo. Kas šalį valdys? (LŽ 149 N J. El.)

(b. t.)

II. Atsiminimai. Biografijos.

Kun. ANUPRAS JASEVIČIUS (ANUPRAS ŽEMAITIS)

ISZGINIMAS IR SUGRIŽIMAS

(tęsinys*)

Duota žinia niepakaiou, norieios kagrejcziausiej iszlekt i iej butu tuiaus iszsiuntus, bucziau szejp tajp nusiwilkies i tian taj atbuwies, ka turieiau czion atbut, bet auksztaj kitajp suwisum buwa suriedita. Pu pagrizima isz Czeremszos jaucziaus truput nieswejku, sawej to nie datiriau—galeiau walgit, turieiau nora i smoka, widurej isz wisa rodis swejki, bet koiosie iaucziau dydela atmajna, pradieiu skaudiet pakinkies; isz pradzios mažaj ant to temieiau, skajcziau taj ant pawargima kielonies; rodies giaraj buwau apsidaries, turieiau ka(i)linius szilius, batus wajłoku, nienuszałau, bet isz apaczia truput, szaltis kibinu i siekie pakinkiu i taj galieiu but prieżastia datirama skausma, wis taj už nieka łajkiau; kaskarts dydesniej skaudieiu i atieiu ant to, iog su sunkumu galeiau wajkszcziot. Apwaldie nierima, pradieiau szalczia biiotis, stancyia par kiepima abaronku tankiej iłgaj szaldies, warstimas duriu nug wajkszczioienczių pirkt duonos i abaronku niepakaiiu i wiskas ing niekantra wiadi; pastanawiiau parsinieszt ing kita kwatera. Nietolimam giwenimie, kur wiens isz pasilencu cielus namus užemies turieiu, wiens gals buwa tuszczas; giwenu iame nie koks Bielinskis isz Wołyniaus; nusiwiłkau pas ii su sunkumu, abžiurieiau stancyia, pamiega, soki iog szilta i paczienawota nu gaspadoriaus rublis ant mieniasia; niełaukdams nieka parsiniesziau. Iog pats mažaj galieiau krutiet pasamdziau gaspadinia pieczių pakurt, samowara užstatiti iszwirt walgit; taj tejpogi mokieiau rubli ant mieniasia; małku nie daug iszeiu, nies iau rengies ant pawasaria, dienos szwiesios, apiszlites, buwa Morcziuie priesz Wielikas. Isz stancyios buwau dydelej kantants — szwiesi, szilta o łabiausiej spakajna, bet isz sawies nie.

Kielas dienas dar slankioiau pu widu, ant gała rejkieiu i to isižadiet, koius suwisum atsake sawa tarnawima i nustumi paniewala ing łowa, isz kurios par gwołta rejkale galeiau pasiiu-

* Ž. Mūsų Senovė II N 1 p. 78—92, N 2 p. 262—276, N 3 p. 418—433.

dit. Gaspadini sawa atbuwus iszejna, wiens pasilikies dumoiau, kajp czion tokiem padieime apsiwerst, kas bus, iej i pasikrutit nie galesiu, ką tancziejs pawejksiu. Taresiewiczie, su kuriuom giwenau grażiej i zgadoj i be iokio piktuma atsiskiriem, noris łanki, bet wisumet pri sawa usiimima pri manies but niegal, nies kas wałanda wel biegiot i tajp niepadabna, io i praszit nieusiwożiiau, idant su tokiu sunkumu abżiurieimu manies usiimtu, o griszt atgal nienorieius, nies czion spakaius tajp mejłus buwa, iog ii aplejst tikraj gajleiaus. Susieds mana i tas łunki, bet mażaj pażistams, macziau, iog użimts kokiejs raszta̧js, tas butu parankiausies i iam usimiest wiangiau; rejkałs nietbutins, liga toki, iog walgit galu i noriu, rejk kam pasistorit, pats nej isz wietos; gaspadiniej wis pawierit biioiau, ta i pirkdama galeiu wogt, o budama dajktie wiska iszneszio̧t, o pasku su kuom prowotis; o czion mażistie, żinau, kajp wis sunkiej atsejna i kajp iłgaj rejk łaukt, pakol ko dasigaunu. Tajp besirupinant ateiu susieds i iszwidies nuludusi, tieszidams wisam padiet priżadieiu i praszi idant nieko nieieszkocziau, o is wiska su dydziausia achata dapildis. Buwa ta gieradieistie niekum nieapcienawota, tikraj isz dangaus atsiunsta diel palęgwinima niełа(j)minga manu padieima. Diekawiau Diewuj uż io milsta, iog tejkies ant mana nuskurdimu żwilktieriet i atsiunst kajpo anioła sawa ant papenima manies. Dziaugiaus nieiszpasakitaj i dziaugsmie nie usiwiedziau, nies priżadieimu sawa tajp isiriszu, iog i artimiausis giminie daugiaus nie galeiu padarit, ka is padari, is kajpo tikra broli abżiurieiu i wisa, ko rejkieiu pasistoroiu i iszieszkoiu.

Kad żmogus papuoła ing toki padieima ar par sawa błoga apskajtima, ar nustumtas par koki atsitikima, kuriem pats par sawie nieka pawejkt nie gal, tancziejs apwejzda Diewa isz miełaszyrdisties sawa tajsidama io paklidima apwerczia ant giara. Tajp su manim dieius, nepamatidamas atejnanties aplajdau sawa pirmutini drauga, kuris tikiuos, iog nie butu isiżadeies niegalej, par niekantruma ieszkodams giariesnia, papuołau ant błogiesnia, nie tajp isz atmajnos wietos, kuri czion buwa tikraj sutinkanti su padieimu ligonia, kajpo, iog nie buwa kam usiimt rejkałajs nieatbutinajs: pabaries Diews paklidima rupieszcziu, wel susimilieiu, daduodams to wisa, kuom cielaj buwau nuramints, o kartu pamokinu, iog błogam i giaram rejk wisumet sutikt su wala io.

Iog Apwejzda Diewa paskutiniem rejkale niekad nie aplajdzia, taj i susieds mano to datiri, kuris turieiu tokius atsiti-

kimus. Pribuwies ing Kamionka tropiiu ant to łajka, kad sprawniks wisus lankus wisur isz kancelaryiu iszwajki i prisaki niekur nepriimt. Iog budams nieswejku daugiau niekum usiimt nie galeiu, tiktaj raszimu arba mokinimu wajku i tamie tikraj buwa atsakancziu, bet iog wiena i kita użgini, turieiu dikaut. Iog pasilencams penimu nieduoda, rejkieiu isz sawies żiwitis; turieiu niedydeli zapuostieli; tas be pridieima grejtaj mażinus, ant gała dasiłauki, iog suwisum bajgies. Matidams sunku sawa padieima, kajp tolesniej rejks apsiwerst, nieturiedams nieka atlekama ant pardawima, priniewalits buwa paskutinius ka(i)linius ant to apwerst, ieszkoiu tada perkmajnia, wienam, kitam i trecziam siuliie, bet nieks i už mażiausia czienia pirkt nie norieiu, atieiu ant to, iog paskutinia kopiejka iszdawi ant duonos; kad iau paskutini kasni duonos suwalgi, susirupinies atsidawi ant Diewa walos, pasimeldi i atsiguli. Ant ritoiaus atsikieli i iau riangies ajt su ka(i)liniejs, idant kam nors už kieles kopiejkas parduot, sztaj apej taj bemisliiant, atejna koks żmogus niepażistams i kłausia be nie turi ka(i)liniu parduot, nieiszpasakitaj pradziugies parodi: kad pakłausi czienios, nietikiedams iog tiek gaus, pasaki tris rublej. Abżiurieiu i ant żodzia użmokieiu tris rublus. Priemis pinigus dziaugies i su dziaugsmu garbinu Diewa už io apwejzda (31). Pri pacziedos jau turieiu ant kiek niedielu usiłajkima; bet idant atejnantiej su tokia paskutinia niesusitikt, nie turiedams nieka parduot, ieszkoiu be nie gaus kokia raszima, idant tuom nors ant duonos usidirbtu. Iej taj butu miestas wienur i kitur galetu kłausiniet, czion wiena kancelariia sielska, i ta, żinoma, iog musiszkiu nie priima; wienok pasidrasinies nueia pas pisoriu i praszi, idant ii gialbietu, duotu pas sawi koki uždarbi, nies kitum, kajpo nieswejks, niegaledams usiimt, nie tur isz ko giwent. Pisorius atsaki gal i turietu, bet, iog sprawniks użgini par bajmie, idant niedasiżinotu nie gal duot; su tuom atlikts pagriżu in kwatera nuludies i nie turiedams, kur daugiau nusiduot, wel atsidawies ant wales Diewa łauki apwejzdos io.

Kajpo wisur tajp i Syberyioj wisos uriedisties tur duot żinia aplinkinia apej wisus dajktus, wadinama statystyka. Prisaki tada sprawniks sielskaj kancelaryiej, idant pagal apraszitos formos iam paduotu; pisorius ar taj niegiaraj isiskajties, ar niesupraties pagriebies praiusiu mietu formu, kuri iam isirodi toki pati, pagal tos suriedies żinia, padawi. Sprawniks radies nieatsakantia sawiej, nieiszpasakitaj supiku, i sugrażinu atgal su pagromoimu, iej niepristatis grejcziausiej pagal forma par

ii apraszitos, taj tur žinot, iog ii iszbruks isz kancelaryios i io wietoj kita paznoczis. Apturieies taj pisorius parsigandu, nies žinoiu, iog su sprawniku niera žertu i tikraj gal patieriot tajp naudinga uriedistie; skajti i wisajp warti apraszita forma, bet nieko pawejkt nie galeiu, nie turiedams pri sawia tokiu akilu, kurie galetu iam parodit, rupinus kur toki atrast, kuris sudaritu žinia pagal apraszitos formos. Primini, iog kadajs praszies lanks, idant duotu iam wieta kancelaryioj, dasižinoies kur giwena, nusiunti praszidams, idant pributu; pu ateimu kad parodi apraszita forma, giaraj supraties, apsiimie padarit; iog kancelaryioj biioie łajkit, dawi popieru i lepi pas sawie usiimt tuom. Kad dapildi taj, i ta žinia isz nauia paduota, sprawniks priimi i pagiri, tada pisorius nie iszmanidamas kajp padiekawot, užmakieiu giaraj už procia, dawi dieszimts rublu i prižadieiu tolesniej nieužmirszti apej ii. Buwa taj łajks, iog wel paskutinia wiiu i rupinus, kajp tolesnej apsiwerst. Ot, i antra siki apwejzda Diewa iszgialbieiu. O! taj ira tiesa, kuriuos tas tiktaj nie matu, kuris ant wisa užmerkies akis turi, i sawa procioj arba storoniej pripažinsta. Tegul tiktaj ustanawitu ant wisu atsitikimu giwie(ni)ma, o kiek taj rastu wietu, kur ajszkiej ii pasiroditu, o ipat asant sunkiem buwimie, ta ant kožna žinksnia isikabinus siakia i tankiausiej niewerta nawet nug wisokia błoga gialbieia. Žmonies nietikielej błoga i giara pripazista łajmiej, bet isz kur ta pajna, iej nie isz ranku to, kuris wisus riedu.

Dieku Diewuj sułaukiem wieliku, o asz isztisas gulu ant łowos, kiti linksminus i dziaugies, o asz nuludimie paskędies wienuolus dwasiej, bet i dwasia prislegta niełabumie kuna silpnibie iauczie ant paszłowinima dydziausios taiemniczios wieros. Ant mano niełajmies wisi daktaraj swirou(?). Łazawski, su kurium pribuwum, tas parsinieszi kitur, Trzaskawskis už Angaros, to par wandieni niegal dasisiekt; dasižinoium, iog ira felczieris, papraszim ta, atieias abziurieiu i pasaki, iog taj czynga, musiszkaj szkorbuts; nusidiwiiau, iog wietoj dantu pri koiu prisikabinu, pagal io ta liga ant cieła kuna uzpuldinieia, kolek nieparejna ing ronas, duodas iszgidit, biius twirtu, kurie giaraj wałgu barszczius, kopustus su miesa, pieczianka, cybulus, krienus, garsticzias, nug tokiu lenkies i nie nor su iejs susitekt; cieła ios patieka dusit silpnus i nuskurdielus, kurie maž turiedami prastaj wałgu. Dar Syberyio ira žoli, wadinama czeromsza, isz łapu truput padabna ing batwinius, turienti smoku czesnaku, ta ira giariausia lekarstwa, prito swieżias

oras i krutieimas ant io. Sakinieiu: pu uzwedimus, kur daugiausiej nuskurdusiu, kad ius apłanku, dydziausiej gidu szwieziu oru i kur ira czeremsza łajku par diena łaukie i tuom żolinu piani. I giwentoiej dydelej ia lubia, pawasariejs kad ii atsiranda, iej niera arti, taj isz toli lub dasigaut, wałgu żalus łapus i sudu ant tolesnia użłajkima. Lekarstwu nej iokiu niedawi, tiktaj pagal apsakima lepi usiłajkit.

Pagal duotos rodos walgiau barszczius, kopustus, miesa wirta i kepta, wisumet taj su cybulejs, taj su krienaj(s), taj su garsticzioms, gieriau arielkos; tuom tarpu Angara apsiczistiiu nu ledu, pribuwa daktars Trzaskawskis, tas patwirtinies roda felczieriaus, dar dawi alejkus ant tepima; tajp apsejdams pu kielu nedielu pradieiau truput krutiet, dar nie galeiau wajkszcziot, tik ant prieszslenkszczia szejp tajp iszejt i tian ant szwieżia ora pasidiet. Giarin ajdams isitajsiau łazdas i pu kiema keldinieiau, bet wis su dydelu sunkumu i kiętieimu i bajsiej palengwa twirtinaus.

Priesz Siekminies susieds mano apsiznajmino, iog parsiniesz isz to giwenima pas pisoriu ing trobiela ant kiema, kuria duoda iam dowanaj, idant arti budams iam padietu raszimusie. Taresewiczia tas wiel miata sawa warstota, o parsikiela ing kajma kita pri musiszkia, kuris ioj użwedi kroma, kurieme apsiemi but uż giza. Żinia tokia man parupu: dar niebuwau suwisum swejks, galieiau pu truput waikszcziot pri pamaczies łazdu, bet rejkałajs, kurie kasdien sziokie tokie atsitajki sunku buwa pacziam usiimt; pri to nienorieius wienam giwent tarp niepażistamu, niełab i bespieczna, rejkieiu tada ieszkot nauios draugisties. Dasigirdau, iog wiens isz Usoles pribuwusiu. Pietrauskis, apemi namus nietolimus nug tu; pastanawiiau pas ii parsinieszt. Pribuwa apłankit manię, priminiau iam apej taj i sutiku. Pasistoroiu is pats patwados i parwieżi pas sawie. Buwau tada ant treczios wietos Kamionkoj. Czion iau pasigiarinau, galieau iau tankiej pu łauka wajkszcziot, bet wis dar be łazdu nej isz wietos; gałus pakinkiu wis buwa sustingusios, kol sedieiau arba guleiau nieiaucziau iokia skausma, bet pasikiełos dydelej żnajbi. Nierimoiau: norieius ka grejcziausiej pagit, nusibodu nieiszpasakitaj par tajp iłga łajka i sidieims i guleims, pri to łaukiau i tos wałandos, kad galecziau iszważiuot, liga ta wieta tajp apsibridiiu, iog ka grejcziausiej norieiau ia aplejst, nies iej nie ii, bucziau sieniej iau beasas Tunkoj.

Toiaus pu Sekminiu atnieszi isz kancelarios raszta, idant

riengcziaus ant iszważiawima. Bucziau isz dziaugsma szokinieias, bet koius saki duok pakaiu, palęgwa. Łowa turieiau wiena ant palikima, ta nusidawi parduot, krustułus nietrukau sukajszit ing skriniala, waliza i majszіali, ilgiesniej sugajszau ant padarima rokundos su draugajs, kurie buwa skolingi; Paczinskis pri grejta atidawima, bet dabar isitejsinu, Taresiewicze, pas kuri buwa kieli diesietkaj rublu pabajgie ant iszdawima kwortieles; taj wis padaries buwau gatawas. Sawię apskajties nieradau maż pusia sumos i su tuom atsiswejkinus su wisajs, iszbraukiau ing kieloniu. Ing Irkucka turieiau 120 wiorstu, kolek parbiegau ta tarpa, iszeiu kielus dienus, pats wiens waziuodams nieturiedams nej iokia sarga, nie galeiau pasiskubint, pri atmajnos patwados rejkieiu wietoms sugajszt pusia dienos, o kitur i daugiaus. Kielonie toii kajpnorent buwa nubodi, wiłkaus palęgwa pa Angariu i ant wirszuniu kałnu ios par miszkus i par łaukus, par kajmus i miestielus, wisur iawaj żalawu, piewos abdiengtos żiedajs żolinu kwietiniu, paukszіelej czyrszkieiu, o asz nieturiedams daugiaus ka wejkt meldziaus, diekawodams Diewuj uż io milstus i gieradieisties, kuriu niesuskajtitaj datiriau. Ors szwieżias, krusmas beparstolings ligaj mana miegu, iaucziaus kaskarts swejkiesniu i smagiesniu, i tam padieimie dasistoiau ing Irkucka.

Pristati ing policyia i tian ant wietos dawi kwatera. Parbuwau Irkuckie suwirszum niediela: pri iszsiuntima ing Tunka priiungi kuniga unita Moroza i pridawi karejwi uż sarga. Czion iau trisie kielawum, buwa smagiau, turieiau su kuom pasikalbiet, nie rupieiu nej atmajna patwados, nej nakwinie — wistaj sargs atbuwu. Isz Irkucka ing Tunka skajtu wiorstu arti dwieiu szymtu. Unita buwa absudits ing Syberyia nie uż pakilima, bet iog nie noreiu pamajnit wieros, wisur ii tampi, dabar ka susimileia siunti ing Tunka i czion nieiłgaj łajki, wel atgal sugrażinu, kur ii padieiu nieżinuma; pasku iau nie tropiius susitikt. Nors sunkiej ii parsiekioia, bet twirts pastanawimie tikiuos, iog niekad niepargales. Ant to kiela mażaj giwentoiu, kur radum kajmas, tos apsodintos daugiesniej kazokajs, miszkaj dydeli, apigarda kałnuota, prisiartinant pri Bajkała dar dydesni kałnaj, o paskutinis ant kiek wiorstu traukies. Patim gale to ażiera stowi kajma Kułtuks, pribuwum wakarie su tamsa ing ia i apsinakwoium; ira taj pusiaukielis ing Tunka. Wieszkielis tas wiada ing Kiochta. Toj kajmoj tamożnia, par kuria cieła herbata, kuria wiaża ing Rossyia, tur parejt i czie tur apmokiet mujta. Żiemoms daugibie patwadu par wisas

dienas tuom wieszkielu su herbata kielauna, wisi perkmajniej Irkucka tamie łajkie ja gabiana. Iog ant ritoiaus liiu, cieła diena ant wietos parbuwum, turiedami kwatera ant pat kranta ażiera su mejłumu żiurieium ant to milżina Syberyios, kuris pa koiu kałnu, raguotu ing padangies szaunancziu, kajp sargu sawa prigimtu par szymta su wirszum milu rangus, mumis, kajpo swieczius isztoła pribuwusius wajszinu sawa wandieniu, kajp krisztołs czistum: płatums tam gale maždaug gal but kajp wiorsta.

Parnakwoia antra nakti su pagada isirięgiem ing kielonia. O taj czion su nauinu susitikum, dawi mums patwadas ant dwiracziu: ienos prailgintos ing użpakali ant pusia sieksniu, apmusztos lentielems auksztin pariestos, ant tu kajpo ant łopietos buwa siedienie; ira taj, kajp gal sau istatit prascziausis ważiewims, ant ligiausia kiela kiek-tiek tiekiniej sutrankieiu, taj łopietos ant sprindzia iszmieta auksztin. Ważiuot grejtaj nej pamislit, wiłkums żinksniu i tajp rejkieiu kajp wanaguj isikabinos turietis, idant ant dydesnia trinktieleima nie nuszokt nu weżima, o iog koias nie swejkas turieiau, pigiej galeiau sułaużit. Taj ira nie ważiewims, o szokinieims, arklis nu sawie tranku, o tiekiniej nu sawie. Toks ważinieims dwiracziejs už Bajkała wisur randas i už Kułtuka ant Tunkos kitoniszka nie patikum. Riets gaspadorius telegas turi, tie kurie pu kielonies lub ważiniet, tie tiktaj turi, o apej namus kitoniszka nie matitis: iems papratusiems ira giars, o mums pirma siki su iuom pasitikusiems ira taj tikra patranka and daużima kaułu. Dydziausia ira buda su dajktajs, tie nors i giariausiej aprajszitį par beparstolinga trankima skłajdzioj ing wisas szalis, i rejk dydelej dabot, idant nieiszmietit. Giariau butu ajt pieszcziam, niekajpo tajp ważiuot; asz turieiau kabot, nies koiu dar nie galeiau giaraj waldit. Pu kielu dienu tokia warga dasistoium ing Tunka priesz pati s. Petra.

Tunka.

Iowiiums pirmiausiej komendantuj Płotnikuj, priemie wieżliwaj, liepe kazokuj nuwiest pas musiszkiu, kol apsirinksmie kwatera. Tarp sawuiu buwau iau kajp namie. Radau Szredersa, seniau pribuwusi, i Moczulski wikariiusza Niemakszcziu. Turieiu pasamditus namus i giwenu draugie. Pasilsieias ant ritoiaus nusidawiau pas iuos, kajpo pas sawa gimtinius, papraszian, idant priimtu ant giwenima draugistiej; su achata sutiku, buwa wietos, nies namai dydeli, gaspadoriu draugie nie gi-

wenu, kieturius stancyios, sudieimaj skirium, kieturiesie launaj galeium talpintis; treczias su iejs buwa lanks kunigs. Niebrangi aranda asztuniolik rublu ant metu. Buwau dydelej kantants, wiena, iog su gimtiniejs turieiau susiejt, antra iog giwenims buwa wygadnas, gal pasakit, iog nie buwa gieresnia cieloj Tunkoj; skirium pats wiens stowieiu pri paczios Tunkos upies, wieta smagi, dar pri to darżas nie mażas, ant bulbiu i strowu, du swirnielej, du dwartielej, aptwertus aplinku zomata i statiniems storoms, norent gal łajkit giwulus, ganikłaj tuoj pu szonu, isz wisa pamiegu i giaresnia nierejkieiu. Dziaugiaus, iog be kłapata nusidawi apsigiwent i sugriżies toiau parsiniesziau. Nierejkieiu i łowos storotis, radau kanapa nieużimta, ta wieta ios użstoiu. Buwa tikra kleboniia, o iog wisi żemajtiej dajktie giwenum wadinu tuos namus ant Żemajtiu. Buwa taj duba bagota gaspadoriaus, kuris mirdams paliku wiena duktieria, ta isztekieius parsinieszi ing Irkucka i tian giwenu, o namaj pusti stowieiu; turieiu dar samdit ant daboima. Biedni dydeliesie nienorieiu giwent; pri to biioiu, nies sakinieiu, iog iuosie łajkus bajdikles: i użtataj pigiej mums atidawi. Mes iu par asztuonius mietus nej matim nej girdieium i nieks musu nie gazdinu. Pasku kajp musiszkiej pasidauginu pakieli arendu ing 24 rub., turieium ant to sutikt, nies paligintu nie tikieiums rast. Giwenum iuosie kieturiesie, piękiese, trisie, o ant gała dwieia su kunigu Syrwidu, dabartiniu draugu. Sudinum bulbiu, kopustu, buroku, kruczku, sieium morku, użwiedie turieium darżeli, pu łangajs ant żolinu. Łajkim isz pradzios karwie, pasku dwi, ant gała dwieia budami turieium kietwertu sztuku. Wiena karwia mums użmuszi: norieiu tikraj pawogt, bet biiodami iszwest isz diendarżia idant nie paiustum, użmuszi ant wietos, tikiedamies, iog mes pałajkie už padwiesusia iszmiesmie, i tancziejs turieiu be bajmies suwalgit; radie mes dar szilta i ajszku znoka użmuszima usiturieium i kitiems pardawinieium. Karwi buwa graži, werta ant trisdeszimts rublu, pusia ant ios patierioium. Isz pradżios sziena pirkum wieżimajs pu pusia rubla mokiedami už wiena, pasku daugiau turiedami galwiiu, pasamdim nu sawa gaspadinies piewa, kuri tuoj buwa už warsta ant Tunkos; mokieium už ia 40 rub., isz ta uždarbia nie turieium, tiktaj pu pardawima pawasari, kurim łajkie wisad ira brangiesnis, taj tik iszgraiium, iog pu sugriżima sawa pinigu iszduotu, galeium be kłapata sawa giwolus par żiema dowanaj parszert. Samdim striapka, taj ira merga pamilszt karwies, wandeniu prineszt, duona iszkiept. Kolek buwa Szre-

dersas su Muczulskiu ie patis kiepi duona, mes palikie dweia tuom usiimt nierejkim (?), asz tiktaj kiepiau bułkas, musziau swiesta, raugiau surius, wiriau walgit, małkas niesziau, pieczіu kuriau, draugs mana szieri karwies i girdi i kitajs pawirszutiniejs rejkałajs usiieminieiu, o asz widuriniejs. Kolek buwum daugiesie, taj isz kalejnos wis darim. Turieium patis wiska darit, nies samdit nieiszgaleium. Kad atejdawo ruduo patis bulbies kasim i strowas sutajsim, kopustus szenkawoium, o burokus pu truput raugiem. Wasara mażesniuosius dajktus patis mazgoium o kanczejs i marszkinius.

Tunka warda ima na upies; padieta kiertie dwieiu upiu Irkuta i Tunkos i treczia upiela niedycka Achalika. Agulniej wadinas Tunka, bet sudieta ira isz kielu kajmielu wadinamu Kułtuczku, Kazokia, Maskoliia, Tukureniu. Giwenimaj iszmietie nie budu kajmos, iszbudawoti pu wienam, kajpo wientsiedziej, kożnas apej sawa duba tur kłuonus, darżus; trobos wienokiszkos, kajpo Maskoliioj, daugiausiej budawotos isz modra, wisus abdengtos lentoms taszitoms su kaminajs, kiemaj abzumatiti abu atwierti, ant kuriu stow pastogies dieł arklu i galwiiu i twartielej dieł mażesniu giwulu, niekurie tur ambarus, taj ira kleties ant iewu i sudie(i)ma. Kożnam giwenimie tur sklepus dieł bulbiu i strowu, piecziej su kaminajs, wisur gzimziszki, szwedzku maż suwisum niera, tiktaj dydziuosie namuosie. Łangaj dydeli i isz stikła i isz mikos. Asłos lentoms iszkłotos, auksztaj pu łuboms tur tiltielus isz lentu, kur lub gulet. Priengiej su prisieniej(s) auksztaj pakiełtajs i apipieritajs (34). Giwentoiej wisi maskolej prawosławni arba parsikiela isz Rossyios, arba apsuditi ant pasilenios i giwenima; wisi ukinikaj wałdu łaukus i wieda gaspadoriste. Dydeli tarp iu dalis ira kazoku, tie kartu ira i ukinikajs i wajskawi. Kożnas tur iszbut wajskie 40 metu; kasmiet majnidamies, mietus służiia, mietus gaspadorauia. Tur sau skirium paskirta żiemia, su kitajs giwentoiejs nie majszus, padotku i už żiemia nie moka. Ajdami ing wajska tur turiet sawa arkli. Gaspadoristie tajp wiesta ira kajp wisur ant Syberyios. Cerkwios ira dwi — wiena murawota, kita miedzia, pirma prigul pri ukininku, antra pri kazoku, kożna tur pu wiena popa.

(b. t.)

MARIJONA ČILVINAITĖ

IŠ JADVYGOS JUŠKYTĖS ATSIMINIMŲ IR JOS RANKRAŠČIŲ

(pabaiga*)

Tik devynerius ar dešimt metų teturėdama, J. Juškytė jau išmokiusi lietuviškai skaityti ir rašyti savo piemeniuką. Pagėjusi mokiusi lietuviškai tėvų tarnus ir tarnaites. Vakarais jie susirinkdavę šeimyninėje, susėsdavę aplink stalą ir mokydavęsi skaityti, rašyti ir aritmetikos. Aritmetikos skaičius rašydavę ir uždavinius spręsdavę ant juodai dažytos stalo lentos rašydami kreida. Vyrai mokęsi atsidėję, mergaitės neturėjusios tiek kantrybės.

Juškytės pamokas nejučiom vizituodavę rusų žandarai, tad mokiniai buvę gerai išsimiklinę slapukauti. Kai tik durys girkšt, mokiniai sąsiuvinius ir knygas po sėdynėmis brūkšt, užsikvempia ant stalo ir sėdi apsimetę lyg šiaip sau vakaruodami kalbasi. Sumoję nejučiom apsupti namus, žandarai ateidavę su vyresniuoju. Palikę vyresnįjį prie durų, žemesnieji bėgdavę prie virtuvės durų neva pasakyti, kad ponas viršininkas nori apsilankyti ir laukia prie didžiųjų durų. „Labai nudžiugę“ vaišingieji šeimininkai šokdavę, kaip prie gaisro, vienas prie vienų, kitas prie kitų durų „malonių svečių“ kviesti į vidų. Tuščia širdžia svečio neišleisi, reikia pavaišinti, pakalbinti. Linksmo būdo J. Juškevičius mokėjęs viską juoku paversti ir bloga už gera priimti.

Be tarnų J. Juškytė turėjusi ir mergaičių, geriau pasakius, panelių mokyklą. Paneles J. Juškytė mokiusi lenkų ir rusų kalbų, literatūros, geografijos, istorijos, rankdarbių ir matematikos. Pirmosios mokinės buvusios giminaitės Orodockytė iš Dirdiškių dvarelio, netoli Šiluvos, ir dvi Juškytės iš Barklainių dvarelio, Ramygalos parapijos; svetima buvusi Pšemeneckytė iš Angirių akalicos Josvainių parapijos. Mokinėms J. Juškytė pirmiau aiškindavusi, paskum užduodavusi mokytis iš knygos. Žeknytė, vargoninko duktė iš Surviliškio miestelio, be rašto mokiusis dar pas J. Juškytę kirpti, siūti ir siuvinėti.

---

* Ž. Mūsų Senovė II N 3(8) p. 435—447.

Už išlaikymą ir mokslą panelės mokėjusios 10 rublių mėnesiui. Penkis rublius imdavusi motina už išlaikymą, kiti penki tekdavę mokytojai — J. Juškytei. Iš savo algos J. Juškytė prenumeruodavusi lietuviškus laikraščius, pirkdavusi knygas. Meilydama savo graši prie dūšios turėti ir norėdama gauti darbo lietuviškojė šeimoje, J. Juškytė pasiskelbusi Varpe 1894 N 3, kad jauna lietuvaitė ieško tinkamos mokytojos vietos. Pagal skelbimą atvykę du Prūsų lietuviai pirštis, tačiau vietą siūlančių neatsiradę. Vienam jaunikiui J. Juškytė pati atsakiusi, kitą tiesiai iš kiemo išprašęs dėdė daktaras Vladislovas Hulevičius, nes jo širdis labai linkusi prie J. Juškytės. G. Petkevičiūtė siūliusi jai vietą pas Joniškėlio dvaro ponią Karpienę per „dame de companie", pasakojusi, kad ponia tik žaidžia su šuniukais ir nuobodžiauja, mokiusi, kaip reikia elgtis, kad poniai įtiktų. Demokratė būdama, J. Juškytė nemėgusi ponų „naravų" ir, nenorėdama nieko bendro su jais turėti, nėjusi pas Karpienę.

1891 m. Pernaravoje siautusi kriokligė (difteritas). J. Juškytė, daktaro Vladislovo Hulevičaus pamokyta, garų kvėpavimu daug žmonių nuo mirtes išgelbėjusi. Jadvygos Juškytės dėdžių Vladislovo ir Stepono Hulevičių tėvas, Romualdas Hulevičius, po 1831 m. sukilimo emigravęs Prancūzijon. R. Hulevičius buvęs J. Juškytės motinos, Marijos Šeliutaitės, pusbrolis. Prancūzijoje būdamas, R. Hulevičius vedęs našlę Pešinskienę-Nasaževskaitę, to pat laiko emigrantę iš Lenkijos. Susituokę Hulevičiai gyvenę Bourges mieste. Kai viena prancūzų bendrovė apsiėmusi tiesti Liepojos - Romnų geležinkelį, R. Hulevičius gavęs progos grįžti tėvynėn. Vyriausiu inžinierium buvęs pakviestas prancūzas Dupaty. Darbui atlikti prancūzai ieškoję žmonių, mokančių vietos kalbas. Šiam reikalui tikęs prancūzams ir R. Hulevičius. Su prancūzais emigrantų grįžę gana daug ir likę gyventi savo krašte. R. Hulevičius grįžęs su žmona, podukra Pešinskaite 16-kos metų ir dviem sūnumis: Vladislovu 12-kos metų ir Steponu 11-kos metų. Atlikę nuo prancūzų, Hulevičiai apsigyvenę Vilniuje pas seserį Kupstienę ir pradėję rengti tik prancūziškai mokančius sūnus į gimnaziją. 1861 m. abu sūnūs lankę gimnaziją Vilniuje. Podukra vertusis prancūzų kalbos pamokomis. 1862 m. R. Hulevičiai iš Vilniaus persikėlę gyventi į Žeimelių dvarą. 1863 m. pavasarį paėmę nuomon sesers Kupstienės Koncepto dvarą netoli Ukmergės. Vaikus palikę Vilniuje pas seserį Kupstienę; vasaros atostogų metu vaikai važiuodavę pas tėvus į Koncepto

Vl. Hulevičius

dvarą. 1872 m. pavasarį R. Hulevičius likvidavęs ūkį Koncepte ir persikėlęs gyventi į Pernaravą pas J. Juškevičius. Čia Hulevičiai gyvenę buvusiuose ligoninės namuose. Romualdas Hulevičius miręs Pernaravoje 1873 m. ir palaidotas Pernaravos kapuose. Hulevičienė - Pešinskaitė mirusi 1886 m. Pavydų dvarelyje, netoli Pagrįžuvio. Hulevičienė palaidota Tytuvėnų kapuose.

Baigęs gimnaziją, vyresnysis sūnus Vladislovas Hulevičius įstojęs į Kazanės universiteto medicinos fakultetą. Ten V. Hulevičiui buvę paranku mokytis, nes pamotės duktė Pešinskaitė ištekėjusi už Valickio, Kazanės gimn. mok., ir gyvenusi Kazanėje. Baigęs universitetą, Vl. Hulevičius buvęs įsigijęs daktaro laipsnį ir gavęs Makarjevo apskrities gydytojo vietą Kostromos gubernijoje. Tačiau įskųstas, kad, būdamas naujokų ėmimo komisijoje, paėmęs kyšį, jis netekęs gydytojo teisių ir buvęs ištremtas į Archangelską. Archangelsko gubernatorium tuomet buvęs kun-štis Golicinas. V. Hulevičiui ištrėmime bebūnant, susirgusi gubernatoriaus duktė ir sukviesti gydytojai negalėję jos pagydyti. Vl. Hulevičius išgydęs gubernatoriaus dukterį ir per tai įsigijęs didelę gubernatoriaus malonę. Gydytojo teises Vl. Hulevičius atgavęs 1886 m., tačiau susidraugavęs su gubernatoriumi iš Archangelsko niekur nesikėlęs. Gubernatoriaus siunčiamas Vl. Hulevičius važiuodavęs žmonių gydyti į Murmano pakraštį (Kolos pusiausalyje, Ledinuotojo vandenyno pakraštyje). Drauge su gubernatoriumi jis važiuodavęs į Murmaną banginių medžioti. Vaiguvos dvare buvusi ir fotografija gubernatoriaus ir Vl. Hulevičiaus, nusifotografuota banginio žiotyse.

Archangelske bebūdamas, Vl. Hulevičius parašęs knygą „Murmanskij bereg“[1]. Iš banginio taukų Murmano pakraštyje buvęs gaminamas tranas (žuvies taukai). Pagamintus taukus laivais siųsdavę vak. Europon, daugiausia Anglijon. Iš padugnių darydavę vervelį. Vl. Hulevičius pasakodavęs, kad trano taukai buvę čia nevykusiai ir nehigieniškai gaminami. Banginių taukus sudėdavę į dideles statines ir nedengtas pastatydavę, kad pasidarytų „saulės operacija“. Saulės įkaitintų taukų plė-

[1] Knygą turi J. Juškytė.

velės pakildavusios į viršų, į dugną nugrimsdavusios padugnės, o per vidurį susistodavę švarūs taukai. Neuždengtų statinių paviršiuje skendėdavę daugybė uodų, musių ir kitokių gyvūnų. Nupylę plėves, sunkdavę taukus nuo padugnių ir siųsdavę.

Važiuodavęs Vl. Hulevičius su gubernatoriumi ir į Naująją Žemę, kur rusai norėję apgyvendinti žmones. Rusai kirtę miškus, plukdę juos Dvina, Pečora ir statę namus dviem rąstų sienomis, prigrūsdami vidurį samanomis. Naujojoje Žemėje buvę apgyvendinta trisdešimt dvi šeimos, buvusi pastatyta ligoninė ir vaistinė. Po metų gubernatorius ir Vl. Hulevičius nuvažiavę Naujosios Žemės gyventojų aplankyti ir radę juos liūdnus, labai pasikeitusius. Iš Archangelsko gubernatorius Golicinas persikėlęs į Kalūgos guberniją. Gavęs ligoninės vedėjo vietą Suchiničiuose, persikėlęs ir Vl. Hulevičius. Rodos, Suchiničiuose Vl. Hulevičius parašęs knygą „Russkaja Laplandija“. Iš Suchiničių jisai parvažiavęs pas brolį Steponą į Vaiguvos dvarą ir vertęsis medicinos praktika. Vieną vasarą jis gyvenęs Pernaravoje; J. Juškytė padėdavusi jam mokytis lietuvių kalbos, paskolinusi Macijausko lenkiškai lietuvišką gramatiką, versdavusi pašnekesius su pacientais, drauge skaitę lietuviškas knygas, nes Vl. Hulevičius menkai temokėjęs lietuviškai. Jis miręs Vaiguvos dvare ir esąs palaidotas Vaiguvos kapuose.

Kitas Romualdo Hulevičiaus sūnus, Steponas Hulevičius, baigęs Vilniaus gimnaziją, įstojo į Pulavų Žemės ūkio akademiją ir, baigęs 1872 m., įstojo į Petrapilio univ. gamtos fakulteto botanikos skyrių ir baigęs 1874 m. Po to praktikavęs dideliame Sichovo dvare Lenkijoje, Sandomiro apskrityje. Atlikęs praktiką Sichovo dvare, 1876 m. pavasarį parvažiavęs į Pernaravą, kur Juškevičių namuose, gyveno jo tėvai. Tų pačių metų rudenį S. Hulevičius gavęs ūkio vedėjo vietą Čekavos dvare netoli Ariogalos pas Mülerį. Čekave jis išbuvęs iki 1877 m. gruodžio mėn. ir buvęs Mülerienės atleistas už tai, kad, pastebėjęs prieš Kalėdas kumečius vagiant kviečius ir pilant į batų aulus, pasiūlęs Mülerienei duoti kumečams po du gorčius kviečių Kalėdoms. Mülerienė pavadinusi Stp. Hulevičių socialistu ir atleidusi. Čekavos dvare bebūda-

St. Hulevičius

mas Stp. Hulevičius susipažino ir susidraugavo su Tadu Daugirdu. Atleistas, jis apsigyvenęs Pernaravos dvare ir su Jonu Juškevičiumi, nuomojusiu Pernaravos dvarą iš Benedikto Tiškevičiaus, daręs čia sėklų ir trąšų bandymus. 1878 m. gavęs ūkio vedėjo vietą Didžiuosiuose Gruzuose, Panevėžio apskrityje pas Puziną. Po dviejų metų gavęs vietą Tytuvėnų dvare pas Römerį. 1884 m. išsinuomojęs nedidelį Pavydų dvarelį netoli Pagrįžuvio ir pasiėmęs čia savo motiną iš Pernaravos. 1887 m. vedęs savo giminaitę Teresę Babianskaitę ir, keleris metus pagyvenęs Pavyduose, išsinuomojęs Juozapo Kareivos didelį Nagių dvarą netoli Šiluvos. Nagių dvaras buvęs labai apleistas. Dvarui sutvarkyti reikėję daug pinigų ir gero ūkio inventoriaus, kurio Stp. Hulevičius persikėlęs iš mažo Pavydų dvarelio, neturėjęs. Matydamas, kad neįveiks Nagių sutvarkyti, Stp. Hulevičius 1891 m. išvykęs į Valuinės guberniją pas Horvatus į Chabnų ir kitus jiems priklausančius dvarus per administratorių. Chabnų dvare išbuvęs iki 1900 m., kol reikėję leisti vaikus į gimnaziją. Grįžus, žmona su vaikais apsigyvenusi Šiauliuose, o pats Stp. Hulevičius ėmęs ūkininkauti žmonos tėviškėje, Lančiškės dvarelyje netoli Šiluvos. Lančiškėje Stp. Hulevičius gyvenęs tol, kol vaikai baigė Šiaulių gimnaziją. Išvykus vaikams toliau mokytis, Stp. Hulevičius su žmona apsigyvenęs Vaiguvos dvare, nes Vaiguvos dvaras buvęs Aleksandro Babianskio (Hulevičienės-Babianskaitės brolio) nuosavybė. Stp. Hulevičius turėjęs didelį žolyną, tekusį bene Tadui Daugirdui. Prieškarinėje lietuvių spaudoje Stp. Hulevičius rašęs ūkio klausimais. Lenkiškai parašytus straipsnius į lietuvių kalbą versdavusi J. Juškytė, pasirašydama slapyvardžiu S. G. ir kitokiais, kurių ji dabar nebeatmena. Tuos straipsnius ji siųsdavusi lietuvių spaudai Tilžėje[2]. Domėdamasis lietuvių literatūra ir jos platinimu, Stp. Hulevičius rinkęs lietuviškų knygų bibliografiją. Jis mokęs J. Juškytę gamtos mokslų.

1898 m. J. Juškytė su savo seserimi Marija, G. Petkevičiūte, P. Višinskiu ir P. Avižoniu važiavo aplankyti V. Kudirkos. Kelionės įspūdžius J. Juškytė surašiusi nusiuntė J. Tumui - Vaižgantui (rankraštis VDUB D443; ten yra ir 34 P. Višinskio fotografijos iš tos kelionės). Tą kelionę jau yra aprašę P. Avižonis ir G. Petkevičiūtė V. Kudirkos Jubiliejinia-

[2] Parašu S. G. ir J. Garniuks yra str. Lietuvos Ūkininko kalendoriuje 1893 metams: Apie veisimą medžių. *Red.*

me Varpe 1924, todėl čia tepateiksime Juškytės rankraščio fragmentą apie jos įspūdžius Naumiestyje (kalba ir rašyba netaisoma).

„Vidurnaktį tik patekome į Naumiestį. Pasiklausėme savo vežėjo Gluodo, kur galėtume apsistoti. Jis atsakęs: — nežinąs, nes visados nuvežąs ponus į rinką, iš kur išsivaikščioja. Šalyje gatvės stovėjo dideli namai. Vyrai iššoko iš vežimo pasiklausti, ar negautum ten nakvynės. Sugrįžę pasakė — turį atskirus kambarius ir mus kviečia. Išlipome iš vežimo. Įėję supratome, kad čia smuklės esama. Vidury aslos buvo stalų suolų pristatyta. Stiprus palieto alaus kvapas stūmė atgal. Ant aslos buvo prikreikta saldainių popieriukų ir papirosų galiukų. Nusiminėme ir norėjome atgal eiti, bet šeimininkė drūta žydė užstojo mums kelią, žadėdama visokių patogumų. Višinskis su Avižoniu, pirmi aprinkę sau gretimą kambarį, išėjo į miestą paieškoti draugo studento Daniliausko. Žydė nuvedė mus tris parodyti nakvynę. Skyrė mums du kambariu, bet viename nakvojo koksai miško pirklys ir reikėjo laukti kol išsikraustys. Paliko mus vienas. Pradėjome dėlioti savo daiktus, idant galėtume kaip nors truputį pasilsėti ir sulaukti rytojaus. Žydė išėjo, bet tuoj sugrįžo sakydama, kad jau policija ir žandaras sukasi apie namus ir klausinėja, kas ir iš kur čia parvažiavęs, ypač įdomaujasi studentais. Pasakė dar žydė, kad tuojau atneš policijantas knygas, į kurias turėsime pasirašyti. Panelė Gabrijėlė turėjo kokius ten savo tėvo dokumentus, o mudvi jokio paso neturėjova. Policijantui valandikei prasišalinus, panelė Gabrijėlė patarė mum nesirašyti savo pirmais vardais, bet antrais jei turime. Pasirodė, kad visos trys dviem vardais buvome krikštytos. Ir taip aš pasirašiau Teopyle, mano sesuo — Antonina, pana Gabrijėlė taip pat savo antru vardu ir pavardėmis. Reikėjo ir tėvų vardus pasakyti ir iš kur esame. Pasidarė mums nejauku. Ta policijos globa lyg išgązdino mus. Sulaukus mums ryto, sugrįžo Višinskis su Avižoniu su žiniomis. Iš jų sužinojome, kad Dr. Vincas Kudirka, nors jau visai nediktas, džiaugiasi, jei jį kas aplanko, kad ties tų namų, kur gyvenąs Dr. V. Kudirka, visados stovįs žandaras ir dabojąs, kas įeina ir išeina iš jo. Patarta mums visiems penkiems kartu neeiti ir, pirm užėjus į krautuvę po dr. V. Kudirkos butu, pasisakyti poniai Krašauskienei, kas ir su kokiu tikslu atvykome. Nuėjo pirm kaipo jau D-ro K. pažįstama panelė Gabrijėlė su mano sese ir Avižoniu. Aš su Višinskiu atlikova ir, vaikščiodamu ties tų namų, laukėva savo eilės. Matė-

va kaip žandaras mudu sekė akimis. Po valandėlės išėjo Avižonis pranešdamas, kad jau eituva. Nuvedė mus ant aukšto ir pasibeldė. — Atsidarė durys ir įėjova į kambarį. Nedideliame kambarėlyje iš dešinės per vidurį prie sienos stovėjo lova ant jos sėdėjo Dr. Vincas Kudirka, apsivilkęs šviesiai pilkais drabužiais, ant kojų turėjo minkštus spalvomis išsiuvinėtus šliurus; prie lovos galvugalio stovėjo mažas stalelis, ant jo žvakė, degtukai ir daug plonų popierių, ant kokių anais laikais visi rašė straipsnius į laikraščius. Dr. Kudirka rankose laikė paišiuką ir vinjojo ant jo plono popiero lakštelį. Panelė Gabrijėlė ir mano sesuo sėdėjo prie lovos kojugalio ant kėdžių. Dr. K. paprašė ponų, kad iš kito kambario išneštų daugiau kėdžių, ką juodu ir padarė. Atsisėdome priešais lovos. Panelei Gabrijėlei pasakius mūsų pavardes, dr. Kudirka atsiminė, kad su manimi nors nepažįstama susirašinėjęs. Padėkojau jam už suteiktą man pagalbą. Paskui pasakojo apie savo vargus, apie kratas, kurias tankiai prie jo darydavo žandarai, bet kol galis, vis dirbąs, rašąs „Varpui“ ant tų plonų popieriukų ir redaguojąs jį. Čia pat turi ir degtukus, idant kaip tik iš apačios duos žinią apie pavojų, spėtų raštus ir draugų laiškus sudeginti, kad nieko neįkliudytų. Miestelio oras netinkąs jo sveikatai, į dausas neturi iš ko važiuoti, kartais pasisamdąs vežėją nuvažiuoti į mišką į žalumus, bet ir tas perbrangu jo kišenei. Geriau jam būtų prie tėvų kaime, bet tėvai neužmiršta, kad jis kunigu nenorėjęs būti ir mato Dievo bausmę jo ligoje. Patogumai gi Naumiestyje tie: čia pat siena ir pigus susinešimas su Tilže, kiekvieną laikraštį vos atspauzdintą jam pristato. Be darbo negalėtų būti. Nenorėdami jo varginti, ilgai nebuvome, atsisveikinome. Padavė mums visiems savo liesą ploną ranką. Ėjau greitai per duris, idant balsiai nepravirkčiau. Pamačiau Višinskio akyse ašaras. Ir jis džiova sirgo. Jautėme visi, kad jau daugiau nebematysime to mūsų dvasios galiūno, nors tokiame išsekusiame kūne. Visi liūdėjome, panelė Gabrijėlė išėjusi tuojau pareiškė, kad turime daugiau pinigų skirti iš „Žiburėlio“ D-rui V. Kudirkai (taip ir padarė, jau sekantį rudenį po atliktos „Žiburėlio“ lioterijos jau didesnę sumą man įteikė išsiųsti per advokatą Lozoraitį Kaune, kurs nesykį mums patarnaudavo ar pats nuveždamas ar per tikras rankas išsiųsdamas kas reikėjo D-rui V. Kudirkai). Ponai pasamdė arklius ir mes trys kart su jais čia pat ant rinkos sėdome į pasamdytą vežimą ir keliavome atgal į Pluokščius tik jau per Sintautus ir Šakius.“

K. Dransutavičius

1901 m. J. Juškytė nuvažiavusi mokyti vaikų pas Kazimierą (Jurgį?) Dransutavičių į Irbitą, „už Uralo — svieto galo".

Dransutavičius, baigęs teisių fakultetą Petrapilyje, tarnavęs Orlo gubernijoje teismo tardytoju. Paskiau tarnavęs Išime ir Irbite, kur jis buvęs apskrities tardytoju, Irbito teismo pirmininku ir teisėju. Iš Irbito Dransutavičius persikėlęs į Sterlitomaką, Ufos gubernijoje. Jis buvęs silpnos sveikatos. Iš Sterlitomako važiavęs gydytis į Zakopanę ir miręs, džiovos ir nuomaro nukankintas. J. Juškytės tėvas sakydavęs, kad Dransutavičius yra Ukmergės iždininko sūnus. Vilniuje gyvenusios Dransutavičiaus seserys ir turėjusios namus netoli Jokūbo bažnyčios prie Lukiškio.

Dransutavičius ir Baltramaitis buvę neskiriami draugai; abu jie gaudę visa, kas tik išeidavo lietuvių kalba ar apie Lietuvą parašyta. Kviesdamas J. Juškytę vaikų mokyti, Dransutavičius prašęs ją atvežti lietuviškų knygų, kurias ji gaudavusi iš Ariogalos knygnešio Jono Lukošiaus. Pas Dransutavičių būdama, J. Juškytė padėjusi jam rengti bei tvarkyti botanikos žodyną. 1902 m. Irbite hektografuotą botanikos žodyną J. Juškytė davusi Vilniaus Lietuvių Mokslo Draugijai, Kauno miesto muziejui, Kėdainių muziejui, J. Jablonskiui, J. Višinskiui ir kt.

Dransutavičius ruošęs ir lietuvių kalbos žodyną. Jam mirus, žodyno medžiaga likusi pas žmoną, kuri ją būk įdavusi Povilui Matulioniui. Kur ją jis dėjo, J. Juškytė nežinanti. Dransutavičienė tik dejuodavusi, kad P. Matulionis paėmęs žodyną ir negrąžinąs. Vyrui mirus, Dransutavičienė su dukterimis Aldona, Erma ir Birute apsigyvenusi Petrovščiznos dvare, netoli Hluboko miestelio, Dysnos apskrity.

Apie savo pagalbą Dransutavičiui J. Juškytė šiaip rašo P. Višinskiui (laiškas be datos, VDUB E86):

Sugrįžus valgome vakarienę, vėl klausau poterių ir užsidarau savo kambaryje, jei ponas nepašaukia mane, idant jam ką padėčiau. Skaitome ir taisome kart jo darbus istoriškus ar iš beletristikos, kartais skyrs mane prie žodyno tada [prie] pirmo žodžio imu žiovauti, ne[nežinau] kodel jis mane teip migdina: [.....] ir ponas tą patėmijo nes jau dvi savai[tes] [prie] jo nešaukė. Mane prikalbėjo „chrestomatiją" rašyti trijose knygose, pirmą mažiems vaikams, antrą didesniems iš gamtos mokslo, trečią-gi iš mūsų raštenybės, kad tiktų ir paaugusiems. Biski medegos trūksta, nors ponas negaili pinigų knygų pergabenimui; turiu jau gan gudiškų ir lenkiškų. Man šiurpu daros pažiūrėjus į tą darbą, metų ketvirtis pra-

slinko, čia gi, kaip ir nieko nepadaryta. Pirmam tomui pribraižiau daug mažmožių, bet tikiuos, kad mano pono kritika daug jų atmes peržiūrėjus. Reikia dar daug knygų pervartyti išieškojimui atsakančių eilučių ir pasakėlių. (Tikslas: mažiausiai iš svetimtautiškų imti idant neužvesti svetimą dvasią). Nenoriu apie beletristiką nei minavoti, nes būtų man geistina idant „chrestomatija" pats ponas savo pinigais išduotų — lig kad trūksta, nes jo vaikams reikalinga, ir klausė man keletą sykių kiek tas galėtų kaštuoti. Atrašyk man Tamsta jei žinai kiek tai gali [kaštuoti] atspausdimas tų knygų — ar parašyk...

Irbite J. Juškytė parašiusi „Vaikų Skaitymėlius", išsp. Vilniuje 1905 m. Bugenio slapyvardžiu pasirašytoje Vaikų skaitymėlių prakalboje Dransutavičius teigia, kad beveik viską parašiusi J. Juškytė. Tuo Dransutavičiaus pasirašymu labai piktinęsis P. Višinskis ir kaltindavęs Dransutavičių noru pasisavinti svetimą darbą. Vaikų skaitymėlius Dransutavičius norėjęs išleisti savo pinigais, tačiau neišleidęs.

Leidus spaudą, lietuviai norėję tuoj pakišti cenzoriui lietuvišką knygą, norėdami parodyti, kad reikia lietuviams knygų ir yra kas rašo. Tat ir suskreidinę jie J. Juškytę duoti Vaikų skaitymėlius cenzoriui. Tuo būdu J. Juškytės Vaikų skaitymėliai buvusi pirmoji knyga, tekusi cenzūrai. Cenzūravęs J. Itomlenskis, gimęs, augęs Lietuvoje ir buvęs Šiaulių apskrities pradžios mokyklų inspektoriumi. Skaitymėliuose cenzorius išbraukęs apsakymėlį „Kas didesnis? Pagal rusišką". Apsakymėlio turinys toks: Į vargšo bakužėlę įėjo paklydęs kunigaikštis. Perkaršęs senelis žiūrėjo į jį akis išpūtęs. „Kodėl neatsistoji?" — suriko kunigaikštis: „Ar nežinai aš kunigaikštis". — „O kas tai yra kunigaikštis?" užklausė senukas. „Kunigaikštis tai didelis ponas", aiškino svečias. „Ar nėra už tave didesnio pono?" — klausia vėl senis. „Kaipgi", tarė kunigaikštis, „už mane didesnis karalius". — „O už karalių, ar nėra jau didesnio?" — „O kaip gi, Dievas", sako kunigaikštis. „Na matai", sako senis, „tarp tavęs ir Dievo yra karalius; tarp manęs ir Dievo nieko nėra. Tai kuris iš mūsų didesnis ponas?" Kunigaikštis nutilo. Paklaustas senis parodė kelią.

Tas apsakymėlis vėliau buvo atspausdintas J. Juškytės „Diktantuose". Be šios apysakaitės cenzūra išbraukusi dar „Latvių pasaka"[3].

Rašydama Vaikų skaitymėlius, J. Juškytė naudojusis turtinga Dransutavičiaus biblioteka, be to, panaudojusi pasakų,

[3] Abejoju, ar J. Juškytė viską čia gerai atsimena. Dar 1904 m. buvo išėję keli lietuviški spaudiniai, o skaitymėliai išsp. be cenzūros, taigi 1905 m. pabaigoje. *Vac. B-ka.*

apsakymų ir atsitikimų, iš žmonių pasakojimų užrašytų. Pasaką Liūtas ir žmogus parašiusi Putvinskienė.

Savo laiškuose P. Višinskiui (VDUB E86, iš viso 29 laiškai) Juškytė užsimena apie savo rašinius (1899—1902). Iš laiškų matyt, kad, pirmąją dalį Vaikų skaitymėlių rašydama, ji nemanė ta viena dalimi tenkintis. Pvz., kitame laiške (rinkiny pažymėtas N 21) ji rašo:

Chrestomatijos pirma dalis tikiuos Tamstai tiks nes ten ir bus surinkimas, atsakančių žmonių pasakų ir dainų kurias jau peržleberiojau. Bet kitas dalis, pagal manęs, negana kad tik būtų skaitymėliai. — jau tai bus skaityti mokantiems norintiems daugiau pasimokyti. Iš tų tai ir norėčiau šį tą Tamstai parodyti. Bet ir ten bus maišyta su sakmėmis ir pasakomis. Ir tai nebus tik vaikams, mes stengiames, idant tiktų ir paaugusiems... Programos paminėtos neužmiršk atsiųsti, lauksiu... Kitą syk gyrei man Tamsta Brzezińskio darbą — jei tas tiko, tai musų bus daug vertesnis ir aiškesnis... Aš nesykį stebėjaus G-lei duodant vardą liet-čių tokioms kurios tik ant visų kalbų mokėjo „tygi" atsakyti, nors apie lenkiškus, rusiškus ir vokiškus dalykus daug ką galėjo pasakyti. Tai apie tas visas manydama aš ir dirbu, norėčiau joms paduoti medegą, idant paskui nedejuotų žodžių trūkstant, už tat ir paliečiame visas mokslų dalis. Prie to aš skaitau tuos darbus savo mokintinėm ir keturiolikos metų Petriukei, kurią su savimi atsivežiau. Jei joms suprantama, kas-gi bus tokios sunkios galvos, kad nesupras.

Mano ponas jurista, iš pašaukimo istorikas, bet jis didį pamėgimą turi gamtos moksluose. Kiek prie jo albumų brangių ir gražių, tiek aš prie nieko neesu mačiusi. Tamstos surinkti daiktai, vien, mums dabar reikalingi augščiaus paminėtam darbui; antra, ponui reikalingi žodynui, kurs prie jo maž nesutaisytas. Pasakyti tai Tamstai daug-daug ką turėčiau, bet kur čia žmogus viską surašysi... Dabar-gi Tamsta man pasakyki, ar ne per daug pradėjau su lenkais susidėti, jau tik minavoji ir minavoji"...

22 laiške apie skaitymėlius Juškytė rašo:

Apie žuvis bus patalpinta į antrą dalį, tai jau ne mažiems vaikams. Mes stengiamės idant trįs paskutinios dalys ir paaugusiems tiktų. Antra visados jau Lietuvių inteligentų vaikai mokįsis ant lenkiškų knygų? Jug tur but nors syki susipratę imsis už savąją kalbą. Dabar teisina save stoka rankvedžių. Pirma dalis tai ir bus panaši į tą kokią troški pamatyti. Patarlių, mįslių ir dainelių iš Juškos, kad tik nebūtų per daug. Pasakėlė Tamstos atsiųsta teipo-gi bus sunaudota, turiu ir tokių biskį susirinkusi — bet biski mažai. Visi straipsniai bus trumpučiai ir galės kiekviena davatka iš jos mokinti. Bus ten ir „kibir vibir, ir Jurgut", ir viską ką panašaus radau tarp visų surinkimų, dainų ir pasakų. Čia-gi tokios medegos yra, nės yra visos knygos kurias vokiečiai surašė apie musų dainas ir papročius. Jei busi Tamsta prie G., išgauk mano „tretininką" ir atsiųsk man — dabar jis mums labai reikalingas...

23 laiške rašo:

Ačiu, Tamstai už laišką ir viską. Šiek tiek galima bus pasinaudoti, nors ne vieno plauko... Iš visoko matau, kad Tamsta turi daug darbo — stengsiuos ant tolesnio laiko nevarginti savo prašymais. Kartais ir

nesusiprantame. Kaip va: jug aš tamstai neparašiusi kad bus specijalizota tik mergaitėms. Čia tik bus dalykas kurs ir neeinantiems į didesnius mokslus, duos platesnį supratimą ir pažinimą reikalingiausiųjų daiktų. Idant pažinę kuo esą, galėtų be vargo toliau skaityti ir lavintis... Nors atilsio labai jau trokštu, ypač dabar, kartais teip jaučiuos protiškai pavargusi, kad nesuprantu ką skaitau ir turiu po keletą kartų atkartoti tą pat, kol naudą kokią atrasiu. Teip, nieko kaip reikiant negaliu ir su pasibiaurėjimu žiuriu į visus savo darbus. Kodėl mane vadini ideališka ir kieta? — nenorėčiau būti nedora, bet dar toli šaukia iki gerumo. Tamstos brolėnas labai mane suerzino ir Tamstai negaliu dovanoti kam jį kibini. Apie tokius reikia jei galima užmiršti. Kiek sykių kreipiaus prie Petro kaipo žodžių kalėjo, visados atsisakė, nors kitiems girdėjau padedąs.

Petrapylėje atsiliepė koks studentas Smolskis, pasiaukavęs išrašinėti viską, ko nuo jo reikalauta bus. Jau atsiuntė keletą dainų ir teip straipsnelių iš Strazdelio, Aleknos, Giedraičio ir Koncevičes. Dabar laukiame daugiau atsiųsiant. Tamstos suraše daug ko truksta. Maž ne viską turime, ko neturime surašysiu ir atsiųsiu Tamstai, jei turi, prašau paskolinti, sugrąžinsiu viską ir labai busiu dėkinga. Jei neturėsi tų daiktų ar nenorėsi paskolinti atrašyk greitai, tada rupinsiuos kur kitur gauti... Aš nesyki manau kaip tai gerai butų, kad musų visi broliai būtų tokie kieti ir dabštus kaip mano ponas. Dideliais žingsniais eitum pirmyn. Aš kartais ir nesuprantu kaip tai žmogus labai menkos sveikatos gali tiek dirbti. Visos kliutis jį tik žadina ir moko visados ant savo pastatyti. Toks niekur neištautės. Beje, užmiršau Tamstos paklausti ar tai Š. eilės yra apie Žižką ir Husą, nės apie Žižką aš pažįstu gražias, bet apie Husą neesu girdėjusi. Gal Tamsta klysti?..

VDUB rankraščių skyriuje yra Vaikų skaitymėlių I dalies rankraštis ir II—IV dalių programa (D987). Antrosios dalies programos viršuje pažymėta: „Gyvulių sastata pagal Hoffmann. Augmenų pagal Dekandol'. Paukščiai pagal Monteverde ir jurių gyviai pagal Koller".

Apie metus išbuvusi pas Dransutavičių, J. Juškytė grįžusi pas tėvus. Juškytės tėvams sunku buvę gyventi. Gr. Tiškevičius nemėgęs Jono Juškevičiaus, vadinęs jį surusėjusiu chlopomanu ir norėjęs iš Pernaravos išspausti. Pelutavos ir Juodžių kaimai ilgai bylinėjęsi su B. Tiškevičiumi dėl bendrų ganyklų. J. Juškevičius užstodavęs žmones, patardavęs kur skųstis, rašydavęs prašymus. Bylą laimėjęs B. Tiškevičius. Sprauninkas, pristavas ir uredninkai[4] sušokę Tiškevičiui talkon varyti kaimų bandą iš bendrų ganyklų. Kaimo vyrai, apsiginklavę pagaliais, moterys karšto vandens kibirais ir, taip apsidraudę, gindavę bandą į bendrąsias ganyklas. Juškevičių žmonės gerbę, mylėję ir iš tolimų apylinkių ateidavę prašyti patarimų. Todėl Tiškevičius kėlęs Pernaravos nuomą ir norėjęs J.

[4] Už „gerą širdį" B. Tiškevičius leidęs minimųjų rusų valdininkų vaikus į mokslą.

Juškevičium nusikratyti. Meilydama palengvinti tėvų gyvenimą, J. Juškytė ieškojusi uždarbio.

Per Višinskį J. Juškytė susipažinusi su V. Putvinskiu ir šis pakvietęs ją mokyti žmoną ir žmonos seseris Gruzdytes, žadėdamas mokėti du šimtu rublių per metus. 1903 m. P. Višinskio tėvas nuvežęs ją pas Putvinskius, kur ji išbuvusi vienerius metus. Čia būdama, ji taisiusi, vienodinusi kalbą, perrašinėdavusi ir redaguodavusi straipsnius Varpui, Ūkininkui ir Naujienoms. Daugiausia straipsnių atveždavęs Povilas Višinskis. Kas mėnuo Šilo Pavižupy rinkdavusis redakcinė komisija: P. Višinskis, Venclauskis, Povilas Kairiūnas, Vl. Putvinskis, atvykdavusi Žemaitė; vasarą atvažiuodavęs J. Jablonskis, Jurgis Šaulys, Jonas Kriaučiūnas, Bagdonas. Kartą atvykusi ir M. Zauniūtė, sykį buvęs ir Dovas Zaunius. Redakcinė komisija ir susiėjimai vertindavę turimus straipsnius, tardavęsi redakcijos ir kitais spaudos reikalais. Pasitarimai pasitarimais likdavę, o visas spaudos darbas tekdavęs J. Juškytei. Ji atrinkdavusi straipsnius, taisydavusi jų kalbą, turinį, redagavusi ir viską suruošusi siųsdavusi per knygnešį Peniką į Tilžę.

Važiuodama atostogų į Pernaravą, J. Juškytė veždavusi į Šiaulius vos pakeliamus ryšulius lietuviškų knygų ir laikraščių. Ryšulius J. Juškytė padėdavusi pas tetą Hulevičienę, Stepono Hulevičiaus žmoną. Antanas Povylius paimdavęs spaudą iš Juškytės ir nusiveždavęs į Guberniją.

Per Zmačinskienės-Danilavičiūtės vestuves J. Juškytė susipažinusi su Zubovais ir jiems įtikusi. Kviesta J. Juškytė nuvykusi pas juos į svečius. Abu Zubovai su sūnumi ir dukterim revizitavę Juškevičius Pernaravoje ir prašę J. Juškytę mokytojauti Ginkūnų mokykloje. Baugu buvę J. Juškytei eiti į Ginkūnus mokytojauti, nes ji neturėjusi supratimo apie darbą mokykloje, pati net nebuvo mokykloje mokiusis. Tačiau Zubovai neatleidę ir 1905 m. J. Juškytė nuvykusi į Ginkūnų mokyklą mokytojauti. Pradžioje sunku buvę jai vaikus mokyti. Nežinodama mokyklos tvarkos, nei darbo plano, ji vis žiūrėdavusi, kaip moko kiti mokytojai, ir įsižiūrėjusi stengdavusis ir pati taip mokyti. Paskum, skaitydama knygas, įgudusi mokyklos darbe ir visai laisvai dirbusi iki 1912 m. Ginkūnų pradžios mokykloje J. Juškytė mokiusi lietuvių kalbos I ir II skyriuje. III ir IV skyriuje mokiusi lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos; gamtos mokiusi iš Poliaus Bero Dievo galybės, Vilniuje išleistos; geografijos mokiusi iš Mėčiaus Žemės aprašymo, higienos iš kny-

gos, išleistos Amerikoje; aritmetikos iš savo užrašų. Lietuvių kalbos visuose skyriuose J. Juškytė mokydavusi kasdien po vieną valandą. Po pamokų, Zubovų įsakymu, prie Ginkūnų mokyklos stovėdavęs pakinkytas arklys, ir J. Juškytė važiuodavusi į Gubernijos mokyklą mokyti vaikų lietuvių kalbos (VDUB rankraščių skyriuje yra J. Juškytės mokinių lietuvių kalbos rašto darbų). Ginkūnuose ir Pernaravoje Z. Zubovienė duodavusi J. Juškytei versti į lietuvių kalbą savo straipsnius ir referatus.

Jadvyga Juškytė rašė knygutes, bendradarbiavo Varpe, Ūkininke, Tėvynės Sarge, Naujienose, kalendoriuose, Vilniaus Žiniose, Lietuvos Žiniose, Vilty, Vaire. Pradžioje J. Juškytė rašiusi savo apylinkės korespondencijas ir siuntusi į Tilžę. Paskiau straipsnius ir korespondencijas siųsdavusi V. Kudirkai, duodavusi P. Višinskiui. Vėliau susipažinusi su Tumu ir duodavusi straipsnių Tumui. Kiti pykdavę ant Tumo, kad jis paviliojęs J. Juškytę, Šatrijos Raganą ir kitus spaudos bendradarbius. Povilas Višinskis J. Juškytės straipsnius dėdavęs Varpe, Ūkininke ir Naujienose, parašydamas slapyvardę Širšę. Širše J. Juškytę praminusi G. Petkevičiūtė. „Aš trumpa drūta būsiu „Bitė", tu ilga plona būk „Širšė" — pajuokavusi G. Petkevičiūtė prie Višinskio. Tumas-Vaižgantas J. Juškytės straipsnius dėdavęs Tėvynės Sarge. Pati J. Juškytė savo straipsnių nepasirašydavusi. Viso ko, kur kam, kada rašiusi, J. Juškytė nebeatsiminė. Ką J. Juškytė prisiminusi pasakė, surašiau jos rašytus straipsnius, knygeles ir vertimus chronologine tvarka, tačiau šis sąrašas toli gražu nepilnas.

1) *Širšė* Eiriogala — Ukininkas 1895 N 3.
2) *Širšė* Kedainiai — Varpas 1895 N 1 p. 20—21.
3) *[Be parašo]* Ubagė — Ukiškasis kalendorius ant metu 1900. 1899 p. 45—47.

   Tai esanti pirmoji J. Juškytės originali apysakaitė. Jos rankraštis, Višinskio padarytas ir Širšės slapyvardžiu pažymėtas, yra VDUB D 847. Apie Ubagę Višinskis parašęs Juškytei keturių laiško puslapių kritiką, kurioje gyręs jos gabumus rašyti.
4) *N* Velykų naktis. Paveikslėlis — Tėvynės Sargas 1901 N 6—10 B p. 54—55.
5) *N* Tarnaitė. Paveikslėlis — Tėvynės Sargas 1901 N 11/12 B p. 28—33.

Juškytė tą apsakymėlį buvo pavadinusi Devintinėmis; redakcija pakeitė antraštę.

6) *N* Antukas. Pasakėlė — Tėvynės Sargas 1902 N 1 B p. 55—66.
7) *N* Našlaičio mokytojai. Pasaka pagal J. I. Krašauskį. — Tėvynės Sargas 1902 N 2/3 B.
8) *Širšė* Erškėčių kelias. Pagal Anderseną. Varpas 1902 N 11 p. 243—247.
9) Jurata. Parašė L. Jucevičia. Vertė *N* — Naujienos 1903 N 4/5 p. 109—111.
10) *[Be parašo]* Tikra teisybė. (Žemaičių pasaka) — Naujienos 1903 N 6 p. 128—133.
11) *N* Du broliu — Naujienos 1903 N 7/10 p. 141—142.
12) *[Be parašo]* Pastarasis abrekas (pagal rusiško) — Ukininkas 1903 N 6/7 p. 175—179.
13) Vaikų skaitymėliai. Vilnius. „Vilniaus Žinių" spaustuvė 1905.
14) *Jadvyga* Eriogala — Vilniaus Žinios 1905 N 51.
15) Sveika Marija. Rymo-Katalikų maldų knyga. Vilnius 1906 p. 512 (Dvasinė cenzūra 1904, pasaul. cenzūra 1905).

Maldaknygės istorija buvusi tokia. Kartą Palangoje G. Petkevičiūtė, P. Avižonis, Pov. Višinskis, Vaineikis ir kiti išsišnekę, kad Tilžėje Mauderodė ir Šenkė perspausdina senas maldaknyges ir kantičkas nežmoniška lietuvių kalba, pilna „ščėslyvų, nesmertelnų, nuoglų, abrozijimų" ir kitokių barbarizmų. Gerai uždirbdami iš lietuviškų maldaknygių, leidėjai visai nesirūpinę maldaknygių kalbos tobulinimu. Norėdami pavilioti knygnešius nuo M. Jankaus ir M. Zauniūtės, jie duodavę knygnešiams šiltą, minkštą nakvynę ir labai vaišindavę. Taigi buvo nutarta, kad reikia parašyti naują lietuvišką maldaknygę, sumodernintą, kad maldaknygėje būtų malda už tėvynę. Tačiau kai ėmė kitas kitą klausinėti, kas parašys maldaknygę, tai nebebuvę, kas apsiima. Galop visi nutarę: „Tegu parašo Juškytė". Bėdos tekusi J. Juškytė ėmusi rašyti maldaknygę. Iš senų, daugiausia Valančiaus, Daukšos, Baranausko ir Maironio maldų, maldaknygių bei kantičkų ji surinkusi gražiąsias maldas ir giesmes, ištaisiusi jų kalbą ir suredagavusi į maldaknygę. Utarninko maldose parašiusi „Šaukimą prie Viešpaties per Švento Antano užtarymą" — lietuvių vargo vaizdelį, kurį perskaitęs J. Jablonskis net apsiverkęs.

16) *[Be parašo]* Lietuviškieji diktandai pradedamosioms mokykloms. Vilnius 1907 p. 75.

Diktantų gale yra laiškų rašymo pavyzdžiai. Tikri laiškai esą: Žemaitės (J. Žuko parašu) laiškas apie Šiluvos atlaidus ir Juškevičių auklėtinio ir Juškytės mokinio Antano Brazausko (Jurgio B. parašu) laiškas iš rusų japonų karo. Kiti laiškai — pramanyti.

17) Rašybos lavinimosi darbai pradedamosioms mokykloms. Sustatė mokytojas S. Vaznelis su pagelba J. J. Šiauliai 1909 p. 112+1 nž.

Iš parašo J. J. visi manę, kad Vazneliui knygelę rašyti padėjo J. Jablonskis, todėl knygelė turėjusi gerą pasisekimą: Rašybos lavinimosi darbus atspausdinę rudenį, o jau per Kalėdas išsibaigusi laida. Iš tos knygelė J. Juškytė uždirbusi 100 r. Pinigus ji atidavusi S. Vazneliui, nes šis kosėjęs ir neturėjęs žiemai kailinių. Per Rašybos lavinimosi darbus buvęs geras „gešeftas“ ir spaustuvininkui Brevdai.

Pasiskaitęs „Rašybos lavinimosi darbų“ recenzijų S. Vaznelis parašęs J. Juškytei laišką:

Gerbiamoji Tamsta!

Skaičiau, skaičiau recenziją mūsų „darbų“, užsiklausiau kaip asilas lakštingalos, pasidarė man teip saldu ant širdies, kad jau norėjau iš džiaugsmo apalpti, bet dar laiku susiturėjau, nes bučiau paskui susigedijęs, dėl to, kad tai ne mano vieno nuopelnas, o tas Vabalas nei minėti neminėjo apie Tamstą, o kita vėl recenzentas nori įkalbinti sveikam ligą, nes Vadovėlis ne yra puikus, kaip tai jam rodosi ir jo dar anaiptol neužtenka, kad vaikai jį visą išrašę, išmoktų šeip teip taisyklišKai rašyti. Dėl tų priežasčių, o ypač dėl to, kad jis užtylėjo apie Tamstą, jau buvau pasiryžęs rašyti į redakciją „storą pagarbintą“ (Tamsta juk neužtylėjai tokio menkniekio apie knygas įduotas L. M. Draugijai), bet čia vėl nelaimė: kaip Tamstai žinoma, nemoku taisyklišKai rašyti, neturiu ant tiek civiliškos drąsos, kad savanoriai gadyti „firmą“ ir reik laukti Tamstos parvažiuojant. Gėda man figuruoti po Tamstos ypata; antru syk tas jau atsitinka.

Tolesnius „darbus“ jau nuo vakacijų buvau užmetęs ir dabar vos-ne-vos sujieškojau. Teip dalykams virtus, man rodosi, vertėtų sustatyti antrąją dalį tų „darbų“, bet man vienam rankelioti yra neišpasakytai sunku, kad net pakaušis braška ir aš vienas nieko neįveiksiu, su Tamsta galėtume sustatyti per kokias 24 valandas; būtų tai vadovėlis ne „puikus“. kaip ir dabartinis, bet visgi šiek tiek naudingas. Vaikus manau paleisti 19 gruodžio. Apsilankė jau pas mane inspektorius 17 lapkričio; naują mokyklą pastatyti vis ketina. Algą mums padidino 60 rb. metams nuo 1 spalio, bet dėl kokių ten priežasčių pradėsime ją apturėti po Naujų metų.

Linkiu Tamstai ir Stasei viso labo ir nekantriai laukiu Tamstos parvažiuojant su pagarba. *S. Vaznelis.*

18) *J. Juškytė* Pernarava — Lietuvos Žinios 1910 N 58.
19) *N* Paveikslėliai iš parodos — Visuomenė 1911 N 2/3 p. 94—95.
20) *B. Gorčinskis* Inteligentas. Scena iš gyvenimo. Vertė *J.* — Viltis 1911 N 131, 132.
21) *B. Gorčinskis.* Meilės parodija. Vertė *J. J.* — Viltis 1911 N 137, 138.
22) *L. Rydelis* Iš geros širdies. Vieno akto paveikslėlis. Vertė *J. J.* — Viltis 1912 N 5, 6, 8.
23) Scenos vaizdeliai. 1) *B. Gorčinskio* Inteligentas. Scena iš gyvenimo. 2) *B. Gorčinskio* Meilės parodija. Vieno veiksmo vaizdelis. Scena iš gyvenimo. 3) *L. Rydelio* Iš geros širdies. Vieno akto paveikslėlis. Vertė *J. J.* Vilnius 1912 p. 43.
24) Scenos vaizdeliai. Ką gi dabar. Vyresnysis angliakasis. Priblindais. Sielų sąjunga. Vertė *J. J.* Vilnius 1912 p. 70.
Nuolat vaidinama „Amerika pirtyje" įkyrėjo. Žemaitė su G. Petkevičiūte parašė „Velnią spąstuose". „Šokau ir aš į tą talką, ėmiau versti scenos vaizdelius", — sako Juškytė.
25) *J. Juškytė* Kun. Kazimiero Jauniaus liga — Vairas 1914 N 3 p. 2—6.
26) Rašybos mokslo darbeliai. II dalis. Sudarė mokytojas S. Vaznelis. Marijampolė 1920.
Tai esanti II dalis rašybos lavinimosi darbų, kuriuos rengdamas S. Vaznelis naudojosi J. Juškytės rankraščiais ir patarimais.
27) *J. Juškytė* Pernarava, Vasario 16 — Lietuva 1920 N 45.
28) *J. Juškytė* Valsčiuje. Vienaveiksmė komedija — Tėvynės Balsas 1922 N 155—156.
29) *Jadvyga Juškytė* Lakštingala ir Radasta. Lizdeika. Kęstučio laidotuvės. Jasinskis. Švedai Vilniuje. (Iš Vilniaus legendų ir padavimų surinktų Dr. Vlado Zagorskio iš kronikų) [^{3}1928].
30) Du žymiu darbuotoju Lietuvos naudai: Juozas Zauka ir kun. Aloyzas Šliupavičius. Šiauliai 1936 p. 39. (Apie Zauką rašo dr. J. Šliupas, o apie kun. Šliupavičių — J. Juškytė).

Daug, nežinia kur spausdintų straipsnių ir kitokių rankraščių J. Juškytė atidavė Vytauto Didžiojo Universiteto Bibliotekos rankraščių skyriui.

J. Juškytė turėjusi daug Basanavičiaus, V. Kudirkos, P. Višinskio ir kitų lietuvių veikėjų laiškų, bet po Palangos spektaklio, kuriame ji vaidino Bekampienę, bijodama kratos, sudeginusi visus laiškus Pernaravoje.

Per Didįjį karą J. Juškytė niekur nebėgusi. Okupacijos metu vokiečiai kreipėsi į ją, prašydami padėti jiems steigti mokyklas ir surasti mokytojų. Mokytojais ji rinkosi buvusius savo mokinius. Pati prašiusi Lietuvos valdžią ir gavusi mokytojos vietą Pernaravoje 1920 m., kur mokiusi iki 1930 m. Paskutiniaisiais mokytojavimo metais ją ištikęs paralyžius ir ji gana ilgai sirgusi.

Prof. PETRAS LEONAS

MANO PERGYVENIMAI (1914—1919)

(ištraukos)

(tęsinys*)

b) Mano darbas šelpiamose organizacijose

Kaip centralinio komiteto įgaliotinis aš dirbau toje pat Maskvoje, bet turėjau atskiras sąskaitybos knygas ir, kuriam laikui praėjus, atskirą raštvedį. Kasdien atsirasdavo vis naujų „pabėgėlių"; visiems negalėdavom suteikti prieglaudos. Tad aš, turėdamas lėšų, kuriomis pats vienas galėjau disponuoti, duodavau atvykusiems pabėgėliams po tam tikrą, nedidelę pinigų sumą, kad galėtų šiaip taip pragyventi, kol suras sau nuolatinę pastogę ir darbo. Ypač daug teko sušelpti atskirai, be šeimynų, atbėgusių merginų. Darbas buvo skubaus pobūdžio: asmuo skundžiasi neturįs iš ko gyventi ir kur prisiglausti. Kada ir kaip ištirti jo pasipasakojimo tikrumą? Aš pats apklausinėdavau, pasižiūrėdavau paso, ar kito kokio dokumento, kokį turėdavo žmogus savo asmeniui patikrinti, ir duodavau tris ar daugiau rublių, paimdamas kvitą ir sušelpimo faktą įrašydamas į asmens dokumentą ir į mano vedamąją pašalpų registraciją.

Tai buvo didelis ir sunkus man darbas. Toks šelpimo būdas buvo ir rizikingas: galėjo įtarti mane savinantis dalį pinigų. Toks įtarimas juo labiau galėjo kilti, kad šelpiamųjų dauguma buvo beraščiai, — taigi negalėjo patikrinti duodamo kvito.

---

* Ž. Mūsų Senovė II N 2(7) p. 282—292, N 3(8) p. 451—461.

Bet aš tų bailinimų nepaisiau: dirbau sąžiningai, atvirai ir viešai, daugelio žmonių ir tarnautojų akyse. Gi reikalas ūmai, greit sušelpti — man buvo aiškus... Mūsų gi maskviškis komitetas dar tik organizavimosi periode gyveno: buvo skyrius darbo ieškoti ir teikti, buvo skyrius dirbtuvėms organizuoti. Bet visų ir visur buvo tik organizavimosi pradžia. Žmogui gi reikia kasdien valgyti. Tad ir šelpiau, kaip išmaniau. Gerai, kad galėjau nors kukliai sušelpti. Kaip Centralinio Komiteto įgaliotinis šelpiau ir moksleivius, kuriems duodavau didesnes pinigų sumas, nei šiaip piliečiams. Gana sparčiai turėjo plėstis ir plėtėsi ir Maskvos Komiteto karo aukoms šelpti darbas. Šitas komitetas užlaikė daug bendrabučių ir butų atbėgusiems lietuviams, įsteigė mokyklų, jas ir jų mokytojus užlaikė, įsteigė amatininkiškų dirbtuvių ir t. t. Šelpimo darbo smulkiai neaprašinėsiu.

Be dvejopo šelpimo darbo Maskvoje, būtent: kaip Centralinio Komiteto įgaliotinio ir kaip Maskvos Komiteto pirmininko, aš dar buvau Centralinio Komiteto narys ir turėjau važinėti į Petrapilį, į jo posėdžius. Centralinio Komiteto pirmininkas buvo Martynas Yčas, jo padėjėjas — Stasys Šilingas ir nariai: aš, kun. Kostas Olšauskas, kuris gyveno Voroneže ir ten buvo Centralinio Komiteto įgaliotinis, Antanas Tumėnas, gyv. Petrapilyje, o vėliau taip pat gyveno Voroneže, nes buvo Centralinio Komiteto pasiustas kun. Olšauskui pagalbon, kun. Raštutis, kuris gyveno, rodosi, Kazanėje, ir į posėdžius atvažiuodavo, kaip ir aš ir voronežiečiai, ir p. Juozas Balčikonis.

Centralinio Komiteto samdomu sekretorium ir reikalų vedėju buvo kun. Juozas Tumas.

c) Kun. Olšausko byla dėl jo šelpiamojo darbo Voroneže

Voroneže susikoncentravo lietuvių moksleivių šelpimas. To jaunimo buvo apgyvendinta pačiame Voroneže ir jo apylinkėse apie 600 asmenų. Buvo įsteigtos ir užlaikomos dvi gimnazijos M. Yčo vardo: vaikinų ir merginų; netoli Voronežo dvare buvo apgyvendinti mokytojų Saulės kursai (seminarija). Voroneže buvo daug bendrabučių lietuviams moksleivams, buvo vaikų prieglaudų ir šiaip „tremtinių“ bendrabučių. Visą šitą šelpimo darbą vedė kun. Olšauskas, kaip Centralinio Komiteto įgaliotinis. Moksleiviams šelpti lėšos buvo gaunamos iš vadinamojo „Tatjanos“ Komiteto. Buvo tai valstybės lėšomis

veikiąs komitetas, caro dukters Tatjanos globojamas. Iš šito komiteto lėšų gaudavo Centralinis Komitetas, p. Martyno Yčo vadovaujamas. Kun. Olšauskas savo energija ir sumanumu dirbo ir padarė milžinišką darbą Voroneže. Bet tą darbą dirbdamas, pasidarė šališkas ir kai kam perdaug geras ne savo, bet visuomenės lėšomis; tad tuo pat jis skriaudė kitą šelpiamųjų dalį ir visuomenę. Reikia pastebėti, kad šelpimas yra toks biaurus tą darbą dirbančiam dalykas, kad visuomet gali būti įtariamas ir apkaltintas šališkumu ir kita kuo. Ypač lengva buvo surasti priekabių kun. Olšauskui įtarti dėl to, kad jis kaip kunigas, negalėjo būti lygus ir laisvamaniams ir tikintiems katalikams moksleiviams. Toks nukrypimas mūsų, Centralinio Komiteto narių, sąžinėje būtų radęs ir pateisinamųjų aplinkybių[2]. Kun. Olšausko darbuotė Voroneže sudarė Centraliniam Komitetui visą bylą, kuri čia trumpai mano atpasakojama.

Prieš 1915 metų Kalėdas aš gavau iš Voronežo moksleivių laišką, kuriame buvo nusiskundžiama, kad kun. Olšauskas duoda p. Lebkauskienei daug uždirbti visuomenės pinigais ir tuo skriaudžia šelpiamuosius, būtent: p. Lebkauskienė įsisteigė įvairių prekių krautuvę ir kun. Olšauskas, ką tik perkąs moksleiviams išlaikyti arba aprengti įvairiose Voronežo krautuvėse, viską perkąs per Lebkauskienę, kuri tiktai padidina prekės kainą savo naudai, o daugiau jokio darbo neatlieka. Tuo būdu Lebkauskienė lobstanti lėšomis šelpiamiesiems išlaikyti, kun. Olšausko gaunamomis.

Aš tą laišką persiunčiau Centraliniam Komitetui. Centralinis Komitetas negreitai reagavo į tą laišką. Tiktai aš gavau dar pakartotinių skundų, kuriuos taip pat pasiunčiau Centraliniam Komitetui; šitas nusiuntė Voronežan p. Antaną Tumėną patikrinti ir kartu, kaip teisininką, kun. Olšauskui padėti sunkų darbą dirbti. Ant. Tumėnas nerado nieko įtartino kun. Olšausko darbuotėje, taip ir informavo Centralinį Komitetą. Tačiau Voronežo lietuvių visuomenės dalis nerimavo, o faktų vis daugėjo. Skundai buvo siunčiami ne tik man, bet

[2] Turiu tų laikų laikraščio „Voronežskij Telegraf" iškarpų, kuriose piešiama, kad „Lietuvių Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti" užlaikomos gimnazistės verčiamos stoti į privatinę fon-Engel gimnaziją, o kurios įstojo į valstybinę gimnaziją, pvz., Jablonskaitė ir Puodžiūnaitė, tas išmetė iš bendrabučio ir atsisakė šelpti, ir kad mergaičių bendrabutis esąs „klerikalinė fabrika", kurioje verčiama 8 kartus į dieną melstis ir t. t. Turiu pažymėti, kad p. Yčo mergaičių gimnazija buvo kiek pavėluotai įsteigta. Tokiam, koks laikraštyje aprašytas, režimui galima neprijausti, bet negalima dėl jo žmogų smerkti.

ir stačiai Centraliniam Komitetui. Šitasai galop nutarė padaryti kun. Olšausko darbuotės reviziją ir revizoriais paskyrė p. Jurgį Baltrušaitį iš Maskvos ir gyvenantį Voroneže p. Zigmą Žemaitį. Revizijos duomenys patvirtino skundus dėl kun. Olšausko protegavimo Lebkauskienės krautuvės. Centralinis Komitetas, kurio nariu buvo ir pats k. Olšauskas, savo posėdyje, įvykusiame po 1916 metų Velykų, dalyvaujant k. Olšauskui pačiame svarstyme, bet ne balsavime, nutarė: uždrausti k. Olšauskui ką nors pirkti iš Lebkauskienės krautuvės. Svarstant bylą, kun. Olšauskas tvirtino, kad jis pats beveik nieko neperkąs toje krautuvėje ir kad jis neliepiąs bendrabučių šeimininkėms pirkti produktus iš Lebkauskienės; o kai tik įvyko Centralinio Komiteto nutarimas, draudžiąs pirkti iš Lebkauskienės, kun. Olšauskas tuojau prabilo į mus, posėdžiaujančius, kad taip negalima, esą, elgtis su žmogum, kad Lebkauskienės pirkikai esą tiktai lietuvių bendrabučiai, ir, jiems staiga uždraudus pirkti, Lebkauskienė turės subankrutuoti, nes turinti nemaža prekių. Taip motyvuodamas, k. Olšauskas prašė C. K. duoti teisę dar tam tikrą laiką pirkti iš Lebkauskienės. C. Komitetas patenkino šį prašymą ir į savo nutarimą įtraukė pataisą, kad uždraudžiama pirkti nuo tam tikros dienos, rodos, nuo gegužės mėn. 15 d. Buvo duota apie vieną mėnesį laiko.

Greitai teko mums sužinoti štai kas: k. Olšauskas, parvykęs iš Petrapilio Voronežan, nupirko iš Lebkauskienės krautuvės visas (gal būt, dar ir naujai tyčiomis jos nusipirktas iš kitų krautuvių) prekes ir pervežė į bendrabučių sandėlius; nežinojo jis: geros ar negeros, tinkamos ar netinkamos prekės; urmu viską nupirko kainomis, pačios Lebkauskienės nustatytomis. Šitas jo pasielgimas buvo Centralinio Komiteto svarstomas 1916 metų birželio mėnesį, dienos dabar neatsimenu. Pirmininkavo pats M. Yčas, o posėdy dalyvavo: St. Šilingas, kun. Raštutis, Antanas Tumėnas, Juozas Balčikonis ir aš. Besvarstant paaiškėjo, kad k. Raštutis ir p. p. Tumėnas ir Balčikonis nieko blogo nemato k. Olšausko darbuose. Į mano užmetimus kun. Olšauskas prikišo man, kad aš griaunąs katalikų tikėjimą, prikišdamas jam, kunigui, nesąžiningumą. Aš jam atsakiau, kad jis, supuvusias silkes ar niekam netinkamus lakuotus moteriškus batukus pirkdamas iš Lebkauskenės svetimais pinigais, pats griauna katalikišką tikėjimą. K. Olšauskis pareikalavo slapto balsavimo, matyt, tikėdamasis, kad M. Yčas prisidės prie trejukės, kuri užtarė

jį, ir jo naudai bus gauta balsų dauguma. Balsavimui buvo pastatytas klausimas: ar atimti kun. Olšauskiui Centralinio Komiteto įgaliotinio Voroneže teises? Balsai pasidalino lygiomis po 3. Kai tik iš balsavimo rezultatų paaiškėjo Olšauskui, kad ir pirmininkas M. Yčas balsavo prieš jį, jis tuojau raštu padavė pareiškimą, kad atsistatydina iš įgaliotinio vietos Voroneže. Po kun. Olšausko įgaliotiniu buvo paskirtas kun. Jasienskis. Dar turiu pastebėti, kad Olšausko darbuotei patikrinti teko ir man važinėti Voronežan 1916 metų pavasarį.

1916 metų pradžioje Centralinio Komiteto prašomas išvažiavo iš Petrapilio į Romą katalikų dvasinės akademijos profesorius kun. P. Būčys rūpintis, kad popiežius paskelbtų katalikiškam pasauliui Lietuvai šelpti dieną, kurioje bažnyčiose būtų renkamos aukos. Kun. Būčiui nepavyko ši misija. Kun. Olšauskas, perstojęs būti C. K-to įgaliotiniu Voroneže, sumanė važiuoti per Vakarų Europą Lietuvon. Pasinaudodamas jo noru keliauti, Centr. Komitetas įgaliojo kun. Olšauską rūpintis Romoje „Lietuvos diena“. Kun. Olšauskas apsiėmė ir nuvykęs Romon gana greit išrūpino reikalingą popiežiaus sutikimą ir parėdymą. Kaip yra visiems žinoma, kai kurių kraštų katalikų bažnyčiose rinkliava karo sugriautos Lietuvos naudai, tikriau sakant, dėl karo nukentėjusios lietuvių tautos naudai įvyko.

d) Mano kelionė Stokholman šelpimo reikalais ir „Naujosios Lietuvos“ šmeižtas prieš mane

P. Martynas Yčas buvo „Tatjanos Komiteto“ narys ir labai geruoju gyveno su to komiteto pirmininku, rusų visuomenės didiku Neidgartu. Iš Neidgarto M. Yčas sužinojo štai ką. Užėmus vokiečiams Lenkiją ir Lietuvą, caras Mikalojus ir jo artimieji, laikui einant, buvę susirūpinę, kad okupuotų kraštų gyventojai savo jausmais neatsitoltų nuo Rusijos ir neimtų linkti prie naujų, laikinųjų valdovų. Buvę sumanyta pasiųsti caro žymi piniginė pašalpa okupuotų kraštų reikalingiems pagalbos žmonėms. Caras ir jo rūmai galvoję tik apie lenkus ir buvę nusistatę siųsti pinigus lenkų „obivatelių“ komitetui, Varšuvoje esančiam. To komiteto deleguotas asmuo, kažkoks kunigaikštis, kurio pavardę dabar esu užmiršęs, turėjęs atvykti Stokholman, o iš Petrapilio turėjęs nuvykti į Stokholmą „Tatjanos komiteto“ vicepirmininkas, senatorius, kurio pavardės aš dabar neatsimenu, su pinigais ir perduoti

juos lenkui[3]. Yčas nurodęs Neidgartui, kad išeis didelė skriauda lietuviams, jeigu jie negaus caro pašalpos, ir kad toks lietuvių ignoravimas turės blogai paveikti juos dėl santykio su Rusija. Neidgartas tapo įtikintas ir galop pranešė Yčui, kad caro ir jo rūmų nusistatyta skirti pinigų dalį lietuviams. Caro per „Tatjanos komitetą" buvo paskirta vienas milijonas rublių, kurių 700.000 r. turėjo tekti lenkų komitetui Varšuvoje, o 300.000 rb. lietuvių komitetui Vilniuje, kurio pirmininku buvo Antanas Smetona. Tatjanos komiteto vicepirmininkas asmeniškai pažinojo tą lenkų didiką, kuris turėjo atvykti pinigų Stokholman, o iš Vilniaus turėjo atvykti, Neidgarto ir Yčo sutarimu, kuris buvo priimtas ir caro rūmuose, Antanas Smetona, o jį supažindinti su senatorium turėjo važiuoti Stokholman Lietuvių Centralinio Komiteto narys. Nors mano šeimynos gyvenimo aplinkybės buvo tokios, kad man sunku buvo palikti šeimą, bet ir kiti C. K-to nariai buvo užimti ir C. K-to nutarimu teko man važiuoti Stokholman... Išsirūpinęs Maskvoje užsienio pasą ir gavęs C. K-to įgaliojimą ir liudijimą, 1916 metų gegužės mėn. pabaigoje (senu kalendorium) aš išvažiavau geležinkeliu per Suomiją į Švediją, į jos sostinę Stokholmą... Stokholme aš atsilankiau pas senatorių, atvažiavusį su caro pinigais. Senatorius nerevizitavo manęs, nei nepasikvietė pasakyti, kad aš kviesčiau iš Vilniaus p. Ant. Smetoną perduoti jam pinigus. Laukdamas pakviečiant mane, aš pragyvenau Stokholme apie 13 dienų. Sulaukiau grįžtant per Stokholmą iš Vakarų Europos kai kuriuos Valstybės Dumos narius, tarp jų ir p. M. Yčą, — kurie tam tikroje delegacijoje važinėjo į Angliją, Prancūziją ir Italiją įsitikinti, kas tų valstybių daroma karui su Vokietija ir jos sąjunginininkėmis vesti. Su p. Yču iš Rusijos pasiuntinio Stokholme sužinojome, kad senatorius pinigus perdavė lenkui[4]. Sugrįžus

[3] M. Yčas Atsiminimuose II 1935 p. 182 nurodo, kad iš Petrapilio pinigus vežė „Tatjanos kom-to" sekretorius kamerheras V. V. Nikitinas, o iš Varšuvos pinigų paimti atvyko kunigaikštis Liubomirskis. Ten pat M. Yčas rašo, kad pinigų buvo skirta 300.000 rb.: 200.000 lenkams ir 100.000 lietuviams; Leonas kalba apie visą milijoną. *Red.*

[4] M. Yčas rašo (Atsimin. II p. 182—183): „Kai P. Leonas, J. Aukštuolis ir aš, nuėję pas Nikitiną į viešbutį, pareiškėme abejojimų dėl tų pinigų čielybės, jis atsakė nemanąs, kad kunigaikštis Liubomirskis tų pinigų neįteiktų p. Smetonai Vilniuje. Nebebuvo kas daryti, nes lenkų delegatas su pinigais jau buvo išvykęs iš Stokholmo. Tačiau vėliau mūsų abejojimai, deja, pasirodė teisingi: kun. Liubomirskio buvo įteikti Vilniaus Lietuvių Komitetui tiktai 10.000 rublių. Kur padėjo kitus 90.000 rublių, šviesiausias kunigaikštis — mums, iki šiolei nėra žinoma". *Red.*

Rusijon, p. Yčo buvo gauta žinia, kad prieš išvykstant senatoriui Stokholman caro buvo įsakyta visus pinigus perduoti lenkų obivatelių komiteto delegatui. Matyti, Petrapilio lenkai didikai paskiausiai paveikė carą per ką nors savo naudai. Tuo pinigų perdavimo planu, kuriuo einant aš buvau C. K-to komandiruotas Stokholman, aš negalėjau gauti pinigų į savo rankas, o pinigai turėjo būti perduoti tam asmeniui, kuris mano būtų buvęs nurodytas „Tatjanos Komiteto" vicepirmininkui.

Daugiau kaip pusei metų praėjus, lietuviškame laikraštyje „Naujoji Lietuva", kuris buvo kairiosios srovės organas ir kuris ėjo Petrapilyje, 1917 metų 3-me numeryje buvo paskelbta, kad aš tuos pinigus, kurie buvo siunčiami Lietuvai sušelpti, pasisavinau. Tai buvo skaudus viešas šmeižtas. „Lietuvių Balse" buvo paskelbta daug pareikštų man užuojautų ir protestų prieš „Naujosios Lietuvos" šmeižtą. Nemaža užuojautos raštų buvo atsiųsta man asmeniškai[5]. Iš p. p. M. Sle-

[5] Štai vienas užuojautos tekstas:

Gerbiamajam Petrui Leonui Maskvoje.

Reiškiame Tamstai giliausią užuojautą del nuostabaus „Naujosios Lietuvos" N 3 š. m. pasielgimo. Esame užgauti mūsų žmogaus ir lietuvio nusijautimo.

Gerai žinome Tamstos ištirtą teisingumą ir statumą ir sakome — daromieji Tamstai priekaištai, tai asmens neapykantos apsireiškimas, elementariausio padorumo nustojęs.

Neleistini, „Naujosios Lietuvos" vartojami, kovos būdai, kuriuos ji šiuo atveju pritaikė prie Tamstos, stebina mus ir delto, kad mūsų Tautos kilimo istorijoj buvo daug ginčų-susikirtimų, bet šmeižimas ir asmens kuoneveikimas nebuvo kovos priemonė.

„Naujoji Lietuva" ima eiti visiškai netinkamu mūsų tautos būdui keliu, paskolintu iš svetimo šaltinio — rusų juodašimčių spaudos.

Tardami Tamstai užuojautą, neabejojame, kad Tamsta pakelsi šitą nuoskaudą ir tvirtai tikime jog tasai nešvarus „Naujos Lietuvos" tonas, neteisybe pasiremiąs, turės prasmegti.

Parašai: Č. Petraškevičius, A. Purėnas, O. Jablonskytė, J. Glemža, J. Zubžickis, A. Spurga, K. Sklėrius, F. Damijonaitis, J. Chodakauskaitė, Juozas Januškevičius, Kun. A. Šernas.

Kita to paties teksto užuojauta su šiais parašais: P. Glemža, K. Šalkauskas, P. Narutavičius, Čeika, H. J. Yčienė, R. Skipitis, Kun. Jakubėnas, J. Galinis, A. Varnas, J. Januševičius, A. Sruoga, St. Šilingas, J. Linartas, St. Naginskas, K. Puida, St. Miliauskas, K. Ciemnolonskis, B. Pečkauskas, V. Marcinkus, J. Pakalka, G. Liutkus, Kl. Kimontas, S. Glemžienė, M. Grigaliūnas, K. Gudaitis, B. Bulko, B. Masiulis, J. Murka, L. Noreika (du parašai neįskaitomi).

Be to, dar laiškais užuojautą pareiškė M. Yčas (centr. vald. vardu), dr. K. Grinius, kun. Jul. Jasienskis (lietuvių voroniežiečių inteligentų vardu), Vincas Palukaitis, M. Sleževičius, F. Daugėla; užuojautos telegramą atsiuntė Yčas, Šilingas, Petraškevičius, Kubilius, Tumas, Purėnas, Tumėnas.

ževičiaus ir F. Daugėlos laiško sužinojau, kad tą šmeižtą pirmiausiai išspausdino Amerikos laikraštis „Naujienos“, o iš jų perspausdino „Naujoji Lietuva“.

... Asmeniškai man šitas pasivažinėjimas į Stokholmą buvo labai malonus ir naudingas. Aš pamačiau kraštus, kurių nebuvau matęs; aš pasigėrėjau aukštos kultūros ir geros laisvos tvarkos žmonių gyvenimu; aš pasigrožėjau puikiais gamtos vaizdais ir gražuolio Stokholmo grožybėmis. Stokholme aš daugiausia bendravau su p. Jurkūnu-Šeinium ir p. kun. Jonu Žilium, kuris, kaip Amerikos pilietis, buvo atsilankęs karo metu Vokietijoje ir Lietuvoje. Amerika dar nebuvo įstojusi karan. Kun. J. Žilius jau tuomet projektavo žemės banko steigimą; šitas jo sumanymas, karui pasibaigus, buvo pradėtas vykdyti, bet pasibaigė pilnu fiasko. Grįžtant man iš Stokholmo tuo pačiu traukiniu važiavo M. Yčas, garsusis „kadetų“ partijos vadas Miliukovas ir dar keletas Valstybės Dumos narių, kurie važinėjo anksčiau išvardintoje delegacijoje ... Aš labai džiaugiausi, kai M. Yčas sugebėjo patekti į V. Dumos delegaciją, kuri važiavo į Rusijos sąjungininkes valstybes. Norinčių buvo labai daug, bet p. Miliukovas pažadėjo Yčui įtraukti jį į delegaciją, jei kuris jų frakcijos narys, kuris pateko delegacijon, dėl ko nors atsisakytų važiuoti. Taip ir atsitiko. Aš džiaugiausi dėl to, kad lenkų frakcija pasiuntė į delegaciją p. Meištavičių, Kauno gubernijos išrinktą Dumos narį. Man buvo aišku, kad lenkai taip padarė politiniu tikslu, idant parodyti visam pasauliui, jog ir Kauno gubernijoje dominuoja lenkai. Dalyvaujant delegacijoje p. Yčui, šitoji lenkų agitacija turėjo būti neitralizuota. Tai ir įvyko ...

e) Tolimesnė mano darbuotė Maskvoje

1916 metų vasarą mes su šeima gyvenome vasarnamyje Chimkuose, netoli to vardo geležinkelio į Petrapilio stotį ... Iš Chimkų išvykau Stokholman, į Chimkus ir grįžau, o į darbą Maskvon važinėdavau geležinkeliu ... Suradau naują butuką iš 4 kambarėlių ketvirtame aukšte ...

Šelpimo darbas atimdavo man daugiausia laiko. Tačiau buvo ir daugiau kai kas veikiama. Tekdavo daryti pasitarimai įvairiais lietuvių visuomenės reikalais, taip pat ir politiniais ... Ne tik iš rusų valdžios gaunamais pinigais buvo vykdomas šelpimas, bet buvo kreipiamasi ir į Maskvos visuomenę ...

1916 metų pradžioje buvome suruošę velionies Čiurlionies

paveikslų parodą ne tiek pelno tikslu, kiek lietuvių kultūriniam darbui parodyti Maskvos visuomenei. Tie paveikslai buvo atgabenti iš Vilniaus Maskvon saugoti...

Aš jau esu aprašęs lietuvių visuomenės skilimą Vilniuje, steigiant „Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti". Tas skilimas tęsėsi visą laiką ir tarp išvykusių Rusijon lietuvių inteligentų... Centraliniame Komitete Petrapilyje kairieji dirbo tiktai kaip samdomi darbininkai, bet niekas iš jų nenorėjo įeiti Komitetan, kaip nariai sprendžiamuoju balsu. Tarp Komiteto darbininkų buvo ne tik liaudininkų, bet ir soc.-demokratų, pvz., p. L. Purėnienė, p. Č. Petraškevičius. Centralinis Komitetas turėjo įgaliotinių kituose Rusijos miestuose, kaip kad aš buvau Maskvoje, k. Olšauskas Voroneže. Kai kurie įgaliotiniai važinėjo po įvairias Rusijos vietas kontroliuoti ten dirbančius Centralinio Komiteto skyrius. Vienas naudingiausių ir darbingiausių įgaliotinių buvo p. Mykolas Sleževičius. Tačiau buvo asmenų, kurie stengėsi pakenkti Centralinio Komiteto dideliam ir labai naudingam darbui.

f) Mano mėginimas neitralizuoti A. Bulotos įtaką Amerikos lietuviams

Griežčiausias ir veikliausias Centralinio Komiteto priešininkas buvo Andrius Bulota. Jis su rašytoja Žemaite nukeliavo 1916 metų pavasarį į Ameriką rinkti pinigų nukentėjusiems dėl karo šelpti. Dar Vilniuje 1914 metais kairieji, išėję iš „Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti", sukūrė savąją draugiją ir pavadino ją agronomine draugija. Į šitą draugiją buvo priimti ir kai kurie lenkų dvarininkai...

Nuvykęs į Ameriką p. A. Bulota ėmė agituoti prieš Centralinį Komitetą, ėmė peikti jį... P. Bulotos agitacija Amerikoje galėjo labai pakenkti Centraliniam Komitetui. Pamėginau sumažinti p. A. Bulotos agitacijos įtaką ir tikrai nušviesti Centralinio Komiteto veikimą. Pirmąjį savo laišką pasiunčiau 1916 m. gegužės m. 14/27 d. Šitas laiškas buvo išspausdintas Amerikos „Lietuvoje", kiti, vėliau siųsti, mano laiškai buvo išspausdinti „Vienybėje Lietuvninkų"... Pasirodžius pirmam mano laiškui „Lietuvoje", Andrius Bulota atsiuntė man laikraščio iškarpą su mano laišku ir užklausė manęs, ar tikrai aš jį rašęs. Gavau laiškus „Vienybės Lietuvninkų" darbuotojo J. Sakevičiaus, kuris rašė, kad aukos iš Bulotos priežasties sumažėjo plaukti, to pat laikraščio bendradarbių J. Širvydo ir

P. Norkaus. Visi jie ragino mane rašyti ir informuoti Amerikos lietuvius. Ponui A. Bulotai aš apdraustu laišku atsakiau, kad jis be reikalo abejoja dėl paskelbto mano laiško autentiškumo ir kad tai yra tikrai mano laiškas...

h) Politinis veikimas: I) mano veikimas k.-d. c. komitete

P. Martynas Yčas, būdamas ir karo metu Valstybės Dumos narys, priklausė rusų konstitucinių demokratų partijai ir buvo jos frakcijoje ir centraliniame komitete populiarus asmuo. Būnant man Petrapilyje lietuvių draugijos centro komiteto reikalais, tekdavo su p. Yču lankytis ir „kadetų" partijos centro komiteto posėdžiuose. 1915 metų pabaigoje ar 1916 metų pradžioje, kuomet būtent neatsimenu ir neturiu pasižymėjęs, aš, M. Yčui pasiūlius, tapau išrinktas „kadetų" partijos centro komiteto nariu. (1907 m., būdamas V. Dumos narys, aš buvau įstojęs „kadetų" frakcijon). Tuoj po išrinkimo aš radau reikalo įteikti tam komitetui savo tam tikrą memorandumą... iš 1916 III 28.

(Vertimas iš rusų kalbos).

Tautos laisvės (k.-demokratinės) partijos Centro Komitetui. To pat komiteto nario Petro Silvestro s. Leono.

Tautos laisvės partijos paskutiniame suvažiavime aš buvau pagerbtas išrinkimu į partijos Centro Komiteto narių skaičių. Mano iki tol politinis veikimas buvo per silpnas, kad jį būtų galima imti mano išrinkimo į Centralinio Komiteto narius pagrindu. Aš esu tikras, kad mano dalyvavimas 1905 metais Naujame Margelane konst.-demokratinės partijos komiteto organizavime, mano trumpalaikė jame darbuotė ir vyriausybės išvarymas manęs, man neprašant, iš Apygardos Teismo vietos dėl sakytos darbuotės, mano trumpalaikis dalyvavimas parlamentinėje k. d. partijos frakcijoje, esant man II-os Valstybės Dumos nariu, ir t. t. visa tai neduoda man pagrindo laikyti išrinktą dėl nuopelnų. Todėl aš esu įsitikinęs, kad partijos suvažiavimas tuo parodė partijos norą būti ko geriausiai informuotai „Lietuvos klausimu". Toksai noras yra visai natūralus partijai, sujungusiai savo eilėse Rusijos proto ir širdies žiedus.

Lietuvių tautos istorinis likimas toks, kad ji ilgą laiką buvo uždengta prieš pasaulį lenkų tautos dėl to, kad aukštesnieji jos luomai sulenkėjo, o tik jie tuomet vaidino rolę visuomeniniame ir politiniame krašto gyvenime. Dėl šios priežasties didesnioji rusų visuomenės dalis ir dabar laiko lietuvius lenkais, nors lietuvių tauta atgimė. Tuo tarpu lietuvis daug daugiau skiriasi nuo lenko, nei rusas.

Kaip mažai yra informuota rusų visuomenė apie Lietuvą ir lietuvių tautą, galima spręsti iš šių faktų. Nėra abejonės, kad laikraštis „Russkija Viedomosti" (Rusų Žinios) yra vienas iš garbingiausių ir rimčiausių pasaulio spaudos organų. Apie žinias iš tos teritorijos, kuri lietuvių apgyventa, aš radau tame laikraštyje net paskiausiu laiku tokius pranešimus: 1) 1916 m. vasario 9 d. 31 numeryje buvo išspausdinta telegrama: „Kopenhaga (iš mūsų korespondento). Berliner Tageblatt korespondentas pra-

neša, kad Kauno gatvių vardai pakeisti į „Wilhelmstrasse“ ir t. t. Rusiškos iškabos visur pakeistos vokiškomis“. O kaip antraštę šiai telegramai laikraštis išspausdino: „Okupuotoje Lietuvoje“. 2) 1916 m. vasario 14 d. 36 n-je įdėta telegrama: „Bernas, vasario 12 d. Atvykęs iš Suvalkų, Kauno ir Gardino gubernijų Amerikos pilietis praneša, kad gyventojų padėtis yra beviltiška: Žmonės tiesiog iš bado miršta. Vokiečiai tuo nesijaudina, tęsia rekvizicijas viso, kas galima“. Ir šiai telegramai Rusų Žinios išspausdino „Okupuotoje Lenkijoje“. Nors Napoleono I lengva ranka Suvalkų guberniją priskyrė administraciniu atžvilgiu prie Lenkų karalystės gubernijų, bet vienas tas faktas, kad į keturias Valstybės Dumas deputatai iš šitos gubernijos buvo renkami lietuviai, rodosi, pakankamai liudija tautinę šios gubernijos gyventojų sudėtį. O kas dėl išvardintų telegramoje Kauno ir Gardino gubernijų, tai šie kraštai Lietuvos — Lenkijos valstybėje nepriklausė Lenkijos sudėčiai, bet buvo Didžiosos Lietuvos Kunigaikštystės dalis. Negaliu nepriminti, kad vokiečiai atskyrė administravimo atžvilgiu Suvalkų guberniją nuo Lenkijos (žiūr. lietuviškų laikraščių „Naujoji Lietuva“ 1 nr., „Lietuvių Balsas“ 3/6 nr. ir lenkišką „Echo Polskie“ 12/16 nr. lap. 15).

Dėl išdėstyto aš laikau savo pareiga dabar, neatidėliojant, nors bendriausiais bruožais ir labai suglausta forma pateikti p. p. Centralinio Komiteto narių dėmesiui lietuvių tautos politinius siekimus, pabrėždamas, kad tais siekimais, kurie yra žemiau išdėstyti, yra susijungusios visos lietuvių visuomeninės srovės:

1) Lietuvių tauta reikalauja autonominio tvarkymosi Rusijos valstybės sudėtyje.

2) Suvalkų gubernija, išskyrus nedidelę jos dalį, turi būti prijungta prie Lietuvos.

3) Jeigu autonomija būtų suteikta Lenkijai anksčiau nei Lietuvai, tai įvedant Lenkijai autonominį valdymą, Suvalkų gubernija turi būti išskirta ir prijungta prie lietuviškų gubernijų.

Šitie reikalavimai pirmiausia buvo įtvirtinti lietuvių suvažiavimo, vadinamojo Didžiuoju Vilniaus Seimu, įvykusio Vilniuje 1905 m. lapkričio 21—22 d., rezoliucijose. Tas suvažiavimas buvo sudarytas valsčių, parapijų, draugijų atstovų ir visuomenės veikėjų, iš viso apie 2000 asmenų skaičiuje. Tuos pat reikalavimus teikė lietuvių tauta savo deputatams ginti Valstybės Dumoje, duodama jiems tam tikras instrukcijas. Kalbu apie I ir II Dumų deputatus, kada dar galima buvo surašyti įsakymus susirinkimuose. Daug tokių įsakymų buvo gavęs ir šį raštą rašąs, būdamas Valstybės Dumos narys.

II-os Valstybės Dumos nariams lietuviams buvo pavesta reikalauti autonomijos ir įvairių politinių srovių visuomenės veikėjų konferencijos apie 100 asmenų skaičiaus, įvykusio 1907 m. Velykų atostogų metu Vilniuje.

Rusijos biurokratija dešimtmečių eilės eigoje stengėse išnaikinti lietuvių tautą, kaipo tokią, surusinti ją ir tuo tikslu griebėsi žiauriausių priemonių: uždraudė lietuvių spaudą, mokyklose, pradedant žemiausiomis mokymas buvo vykdomas tiktai rusų kalba ir dargi mokytojų rusų, nemokančių lietuvių kalbos (išskyrus Suvalkų guberniją), žemiausieji vyriausybės agentai, kaip uriadnikai, valsčiaus teismo raštininkai, nekalbant apie aukštesnius valdininkus, buvo skiriami tik rusai, nemokantieji lietuviškai ir t. t.

Spausdintus veikalus lietuvių kalba lietuviai įgydavo kontrabandos keliu iš Prūsijos, bet dėl to buvo persekiojami: tremiami į tolimas guber-

nijas ir t. t. Nežiūrint viso to, lietuviai pasiekė aukšto tautinio susipratimo laipsnio ir, kai tik pasirodė laisvės šviesele, jie tuojau pareiškė savo politinius siekimus organizuotame suvažiavime.

Nuo šitų siekimų, nuo šitojo „šventųjų šventojo“ lietuvių tauta neatsisakys ir, jeigu nebus duota jai autonomiškai tvarkytis, tai valdančiai tautai, ir specialiai tai jos partijai, kuri laikys valdžią savo rankose, teks griebtis priespaudos priemonių santykyje su lietuvių tauta. Kadangi tokios priemonės yra priešingos, kaip k. d. partijos dvasiai, taip ir jos programai, kuri numato autonomiją ne tik Lenkijos, bet ir kitų tautų (24 §), tai lietuvių tauta turi teisę tikėtis k.-d. partijos paramos, vykdant jai artimiausioje ateityje savo siekimus. O tam reikia, kad Centralinis Komitetas imtųsi savo tarpe, dalyvauiant lietuviams visuomenės veikėjams, aiškinti ir spręsti Lietuvos klausimą.

1916 m. kovo mėn. 28 d. Buvęs II-os Valstybės Dumos narys P. Leonas.

„Kadetų“ centro komiteto skyrius buvo Maskvoje ir darydavo posėdžius kunigaikščio Povilo Dolgorukovo namuose. Aš dalyvaudavau tuose posėdžiuose. Viename posėdy Šingarevas darė pranešimą apie savo kelionę Kaukazan, jo sostinėn Tiflisan. Kaukaziečiai išmėtinėję, kad „kadetai“ nieko nesirūpiną Kaukazo tautų reikalais. Šingarevas atkirtęs jiems, kad jie patys maža dirbą ir nepateikią jokių planų ir reikalavimų. Šitie Šingarevo žodžiai labai įdūrė mane: „Ką gi, pamaniau sau, aš esu „kadetų“ centro komiteto narys tuo tikslu, kad toji partija užtartų Lietuvos reikalus, tai pats turiu duoti iniciatyvos“. Po to posėdžio aš ūmu laiku pasiūliau „kadetų“ centro komitetui, kad jis sudarytų tam tikrą komisiją Lietuvos reikalams svarstyti, pasisakęs, kad aš įteiksiu komisijai Lietuvos autonomijos projektą.

(b. t.)

III. Tekstai.

JULIAUS ANUSAVIČIAUS NEŽINOMI EILĖRAŠČIAI
(tęsinys*)

Senis Kiam-biała

Kumgi tu seni gali buty kałtas?
Kad ejni punczejs gielżinejs apkałtas.
Kieletą swaru gielżies led paneszi;
Ką kam padarit gałejej tam cziesy?
Amżius tau metu, mań rodos, kajp niekaj;
Kokie gałeje supajniot dar griekaj? —
— Oj mana miełas kad kałbą użwedi,
Rodos sunkibes mań kiętiet padedi:
Kajp wardą aszie apturiejau wira,
Użtikra! szimtas metu nu to ira. —
O tas pasena mana atmynymy,
O pakalene jau pękta użgimy.
Kałts yr ne kałtas — jej sakity tiesu,
Kałtas, wok del to, jeg Czerkiesus esu.
Wyłkas koks ira draugas del awina:
Toks ir Czerkiesus del błoga kajmina. —
Mana taj żemej ir Adoma pedos,
Ana sutwerta del szcziestes be biedos;
Aszaros akiu nie kam ne szłapina,
Ne skajtant wajka kol żinda motina;
Pakol maskolej pawidu troszkinty,
Wot! ne pradieje yr mumis warginty.
Kol prisyeje tą żemełas skiauti,
Ing rankas sawa, nedorims, pagauty;
Użbiere szwynu aprukie paraku,
Kol pasytajse ilist sawie taku. —
Mana gimynie taj buwa pyrmoje,
Kuri tejp drąsej jem kieli użstoje.
Musu taj wieta kajp broma ing Roju,
Ar tiesej buwom maskolems po koju. —
Jau tris praunukaj, nors dar jaunos metos,
Po pękies gałwas state be muszkietos.
Ne kart isz krauja daries net purwinas,
Bet to ne dora siekła wys dauginas: —

* Ž. Mūsų Senovė II N 1(6) p. 119—133, N 2(7) p. 307—309, N 3(8) p. 471—477.

Wienkart sustoje anu kieles sienas;
Pjowem yr pjowem — priszipa net plenas. —
Kałnaj, kajp bałes, nu krauja garawa,
Bet rejkia apłajst mum jau kiertę sawa,
O mana szirdies pyrmiausi patieka
Praunuks, ing rankas maskolu pateka. —
Ne giwu daugal — gieraj kad ne giwy,
Bi ne maskolu rąnkos — taj szczciesliwy.
Parlipom kałnus — błogo wałąndoje!
Cze mum maskolej parsekiot bijoje.
Bet už wys manie kartesne taj diena:
Arczios gimynies neblika nie wiena.
Smerties asz jeszkau — smerties ne atrąndu,
Bieda maskolems, jej pejli galąndu.
Kiek anie wajska sawa isznajkina,
Kiek krauja płaukie, wysas swietas żina.
Metus pękierius brajdant manie kraujos,
Szirdieje ronos atsydara naujos:
Wot, ne parłausztu pajutau asz noru,
Atrast praunuku terp żmoniu ne doru.
Seniau, kajp manie, ubaga łupatos,
Pritikt tur gieraj — kas szirdiej, ne matos...
Tejp taj iszejes, apaudiniet swietu,
Pribuwau aszie wiel ing sawa wietu:
O rejkie żinot, kurem czertaj tika,
Tie, kajpo buwy, ant wietos palika.
Atejnu aszie pas toki taj wienu,
Kraujas mań werda — bet wajtoju, stenu,
Praszaus pargułet — sauła jau užsieda,
Prijem už żodi, atsakit jem gieda.
O taj kad nakti wysy jau užmiga;
Seni apłajde wajtoimaj, liga,
Kurię, tiłomis, rąnku tikt nutweru,
Pejli, lig kota, pylwy tam paneru,
Wiens sustenieje, tiłoms isz kieturiu,
Bobas yr wajkus asz tiktaj teturiu:
Szeszis dar kartus, wys kraujosy kita,
Pamyrkiau pejli — truputi praszwita.
Sudiewu, tariau, naktagułtys giera,
Betgi yr manie cze wietos nebiera. —
Jum tej maskolej swejkotoj užłajka,
Manie yr wiena nebelika wajka. —

Kad szwint yr łapes ing urwus kawojes,
Seniuw pargriża, wot, jaunistes kojes,
Yr kol spindulej saułas pasyroda,
Aszie pribunu ing kałnus po goda.
O kur tikt kraujus iszwistu asz pyktu,
Trinu, mazgoju, kad znoka nebliktu. —
Kiętiejau badu bet yr miegas spaude;
Yr grejtaj mana akis susygłaude.
Wot, atsybundu gieraj pamiegojes.
Pajuntu, juda kas taj man pri kojes,
Maża patieka, jeigu but giwate,
Betgi pradziugau, akis kad pamate.
Żiurkie, ne żinau, kajp taj ana drisa
Po mana koję gałwu gwołtu kisza.
Oj! tawie błoga, mysliju, zabowa,
O manie giera, kajp mataj, bus strowa;
Pawercziau koję żiurkie jau słasnosy,
Yr, wotaj! tojos yr mana nasrosy. —
Nors ne ant iłga numarynau badu,
Oj szuwa turie gieresnę wygadu!..
Kad saułą gieraj żemin jau nulinka;
Senis żolinajs ant pyłwa jau slinka,
O kad paszlauziau tejp maskolu wartu,
Be bedos kojos stojaus jau tuwkartu. —
Mysliju sawie, kurgi turiu kakty?
Kad rast nakwinę, kajp praejusę nakti.
Kielej takielej, cze manie priprasty,
Yr urwaj buwa wietomis iszkasty,
O tiktoj giery anus teżinoje;
Ilist galeczio błogo wałandoje. —
Per pękias werstas, nu wakar wakara,
Wel del nakwines duris mań adara.
Septiny walgit susieda weczery,
Terp tu septiniu wiraj duje giery.
Manie, rejk sakit, grobs ing groba linda,
Wienok ne padod su walgimu inda.
Pyłwas jau żiurkię użmyrsza su wysu,
Ojgi ne żinau! kajp iłgaj iszkięsiu?
Sotus — żegnojes yr gałwą lingoje,
Motom, jog tewu, yr wieros atstoje.
Guła, man wietu parode kiertieje.
Ne żinau yr szuw tynaj ar gułeje.

Niekajp ne galu asz priszaukty miega;
Pyłwy, isz bada, bajsi ugnys dega...
Girdziu, jog wysy saldej jau užsnuda,
Bet isz to miega nie wiens ne pabuda.
Wot jau yr manie ant to stroszne bada,
Yr be ju łoskos walgis atsyrada.
Prikisziau pyłwu o terboj kas lika,
Ligsziolej buwa suwysu ij dika. —
Kielauju sawie, urwas ne tol buwa.
Netikt maskolej — ne ras tyn yr szuwa.
Wot pramiegojau, žiuriu szwiesa matos,
Girdziu dunsk žeme yr pałągwej kratos.
Czerkiesu jeszka, bet nier ju yr pedos.
Senis tikt wienas gul urwy be biedos.
Dažnaj isz kałnu anie taj atbiegie
Pjowe yr sodzias parkriksztitu degie.
Oj, kad nors wieną dar nakwinę rasty,
Kajp dwije pyrmos, sawa miełam kraszty.
Oj! butu gieraj! Kad wysu iszkłoty,
Ką je tur žemę tejp brągiu biauroty. —
Bet cze maskolej, kajp pamekłes mara,
Par kiauru nakti słunkio nu wakara.
Dienos wyduriej ir gieresnis cziesus:
Karsztis taj spaudzie ant miegu tus biesus.
Nakti parbuwys yr dienos dar pusy,
Iszkisziau wejdu, aszie, nors ne drusi,
Ejnu sulinkis, ejnu ant kieturiu,
Ant wysas szalis, kajp užmatau, žiuriu.
Wot! arklis — musiet ant wyrwys turietas,
Eda žolinus — bet ne ejn isz wietas.
Sied yr kazokas — ar łabaj nuludys,
Gałwu nulenkies — oj badaj užsnudys. —
Wot pritikojau — o rąnka par peti
Pejli po gierkles kad ana užmety:
Arklis paszoka — isaj, stoj! dar tarie,
Yr su tuw žodžiu giwumu iszwarie.
Arkli priryszau asz anam pri kojes,
Iau nebpabusi yr iłgaj miegojes. —
Antra lenciuga taj maskolu wieta,
Bet jau del manies ana ir skileta,
Par szimta sieksniu krumaj tankus buwa,
Senis, kajp szpiłga, grejtaj tyn prażuwa. —

Cze wel maskolus recziaus tesutikaj,
Ilgaj wajkszczioty nier ko manie dikaj:
Upys ne tole, wieta łabaj giera,
Tyłta cze artie, żinau, ligsziol niera.
Ing antrą pusę kolej asz pakliusiu,
Norins pas wienu swecziosy dar busiu.
Kiemas ne tole — po rąnku ko rejkie,
Iejnu kiemy — gul du wiraj swejkie,
Nors ant Czerkiesus dar anie iszroda,
Bet ju styprumas tikt moline puoda.
Wien tojos suriek, kajp mani pamata:
— Ka tu walkiois, cze seni łupata.
Tuje taj tiewas Czerkiesu nedoru,
Tojos iszmesiu asz tawi par tworu. —
— Tu kinu wajkas? ne galu suprasty,
Kurgi tu gimej? kurem augaj kraszty?
— Priesz ką, łupata! tawa kałba tokie?
Niekas dar musiet tawies ne pamokie.
Szok yr artynas jau pri mana spranda. —
Atkisziau pejli yr gałą atranda. —
Wotaj yr antras kol pasyjudina
Nebatsykieła daugias nu żolina.
Bobos yr wajkaj bet reksmą pakieła.
Żiuriu — sujuda sodzia ko ne czieła.
Seniuw, kajp zujkiuw, rejk kojes buczioty.
Wiraj dydeli, kajp mejtelej soty. —
Biegu ant upę — wiens už akis szoka;
Atkisziau pejli — krint be dwasios znoka.
Wities mań neskub — kagi jem skubety:
Myslij sugauty, gal yr tejp paspiety.
Upys ne płati — bet krasztaj łoc sienos,
Iej kas ikrita nebiszwida dienos.
Pribegies szokau — isz po szakniu mede
Urwas ne mażas ant sausumą wede,
Wot pasynieriau yr ant antru krasztu
Iszlindau aszie par urwą paprastu.
Treti mań kartą to sztuka nutika.
Atbegie — dajros — kur senis palika?
Pri kraszta upys yr priejty bije;
Griszt — pastowieje gal mynutys dwije. —
Oj! czionaj manie kajpo buwa sunku,
Pejli rejkieje iszłajsty isz rąnku. —

Ar ant ką pulty ar taj nu ko ginties,
Rets tegałeje su anuw liginties;
Czionaj ubaguw pejlis ne pritika:
Urwy ikisztas ing smyltis palika.
Yr anam, rodos, ne tika to biła,
Wotaj, aszaroms wysus apsypiła...
Dienu asz ejau, kol kiels atsytika.
Jau yr trupiniu terboje neblika:
Ałkans, patroszkis: pritema truputi,
Żinau, grejt upys yr tyłtos tur buty:
Priejes upę troszkimu użlenu,
Krintu ant żemes toj pri tyłto sienu.
Wargas pajeme wyrszu yr ant bada:
Nors ne praszitas miegas atsyrada. —
Pabudau ritu, sauła jau kajtina.
Badas mań spaudzie — ne dora nauina!
Wejas, koki taj, atnesz manie kwapu.
Ejnu priesz weju — gul arklis terp łapu.
Wyłkaj apdraski — bet kągi darity?
Gieraj, nors toki, turesiu pusriti.
Norins pri szirdies ne łabaj is tika,
Bet pyłwas, tiesą rejk sakit, ne pika.
Iszgirstu bałsą ne kartu girdietu,
Yr atejnanti iszwistu jau swietu,
Sztikaj nu saułas spindulu szwiete,
Wot yr maskolus gausiu paregieti.
Sedau ant tyłta, su ranku mosoju,
O gałwu, kajpo prigule, lingoju.
Ar taj isz tikra ar tiktaj ant joka:
Kajp mań pamate, wiens su sztiku szoka.
Kity surika: ką daraj beproti!
Ar yr su seniu nori wajawoty?
Tolaus wiens łojo o kitas paduoda:
Yr to gimynie żmoniu ne wienoda. —
Mana kieszene kapejkas pajuta,
O terba, gieraj, sukorejs priputa.
Akis isztempiu asz ant kożnu jaunu,
Praunuka sawa paregiet ne gaunu.
Oj ejna! ejna! je ant mana kierti.
Ar smerties jeszkot? ar nesz anie smerti?
Asz gała wajska, kajp tiktaj sułauku
Tuw pacziu kielu, tikt prieszingaj, trauku.

Wajkszcziojau metus, nier ko pasakoty,
Nieks ne nutika, ne moku mełoty.
Ubags, wot wysur, buwa jau ubagu,
Nieks ne pastate łabaj asztriu nagu.
Ejau par sodzies, ne lenkiau miestelus,
Miestus dydesnius asz apłąnkiau kielus.
Antra wasara pusioje jau łajka,
Nie kur ne galu atrast sawa wajka.
Ne jautu warga, kraujas werd tikt mana,
O kur pagriszty, gałwa nebnumana.
Ejnu par myszku, pyktumu łoc nesztas:
Pasybajg myszkas — pasyroda miestas. —
Priejnu upę — szirdys mań ne rami.
Ar mań neszcziesty łauktu miesty tamy?
Iauny sałdotaj, łoc ticzioms atskirty,
Gule paupej, ant żoles suwyrty,
Yr dar wandenioj tebsymauda kity,
Jog taj Czerkiesu sunus — gal matity.
Matau, ir wienam yr znokas ant kuna.
Wot yr praunukas mana czionaj żuna!
Artie priejes yr asz atsysiedu.
O maskoliszkaj kałbą bet użwedu:
Mani żinoty akwata, wot, ima,
Kokia jus, sunus! esate gimima?
— Radys wot sunus! — wienas susyraukie,
Yr toj priejes kiepurę nutraukie. —
— Ne ruszok sene! is pasakie tiesu;
Isaj Czerkiesus, mes sunus Czerkiesu.
— Ką su Czerkiesajs pasygirt dar nori?
Żinaj sałdotams kajp je ir nedori.
— Kad ant maskolu jau tawi partajsy,
Tad yr ant seni tu rankas pałajsi?
Mete kiepure mań akies supikis.
Oj, pamyslijau, esu tu ne tykis.
Nueje kieli, gal je susygieda,
Kity apej mań artie atsysieda:
Oj wajkaj! taiau, kas jusu ir szirdies?
Ar żodzius mana, kajpo rejkie, girdies?
Ar kraujas tiewu tos szaltenies werda?
Gal jum sarma[ta] Czerkiesu yr warda...
Tar: kur nueje ant tawi supiki,
Anie, tejsibe, ira jau ne tyki:

Mum, kad nors wiejas puczia nu Kazbeka,
Yr tasaj gilej ing szirdi pasieka.
O żodej tawa kajp ne krys kur rejkie?
Apsakik tiewaj, brolej ar dar swejkie? —
— Żeme kur gimiet, kur tiewus ugina,
Wotaj sziędiena ir bajsej kruwina:
Szwinas tyn tiewu jau daugal pawełа,
Ju tiktaj rąnkos pejlis, męnka strieła;
Wysus jum moksłus, kurie ir tam kraszty,
Rejkie paimty yr gieraj suprasty:
Szaudit, storoties, kad gieraj pakluty,
Nu wiresniuju, kad pagirtims buty. —
Wys tą atminty: jog maskolej pykty
Kożnamy darby tur żemiaus palikty.
Sałdotajs esat yr moksłas sałdotu
Už wysus gieriaus kad jums taj pristotu.
Jokas ant wejda lej wysad tur wietu,
Żodzios sałdumas idant iszsyletu.
O szirdis smerti tegul wys užłajka,
Łaukty tikt turet ant to giera łajka...
Kałboj maskolej ne tur yr pažinty,
Kad sawa tiewus jus galet atminty.
Wiens apej kitu jus turet żinoty,
Nu kurio dękties, kurem atsykłoty;
Gal yr terp jusu atsyrasty szuwa,
Kurem małone tiewines prażuwa.
Norins isz toła iszwisyt mań akie,
Atminkiet! ką jum senis taj pasakie...
Ant manies gieriaus ne ejti yr artie.
O pri maskolu żodi błogu tarti;
Yr mań tur gimty terp ju żodej kity
Kad mełagisty akis užlipdity. —
Ar jum ir tunkiej łajkas tejpo dikas?
— Esam mes walny tiktaj kad Prazdnikas
Septintu dienu, o terp ju yr kitos,
Prazdnikajs Cara ira dar skajtitos. —
Ar iłgaj miesty tu busi seneli?
Pakłaus wienkartu sałdocziukaj kieli.
— Dekuw kad mumis pamokiej, apłankiej,
Mes tau regiety norietum yr tunkiej. —
— Walkiosios, wajkaj! aszie tamy miesty,
Kol tikt gałesiu gauty ką pajesty.

Paduod mań rankas — bet rankos drebieje:
Oj! dar Czerkiesu kraujas ju szirdieje!..
Anie nukaka, wot buriej, ing miestu,
Asz paskum ejau kielu jau prawestu. —
Walkiojos miesty — ko ne kożnu dienu,
Sutinku duje, o kartajs tikt wienu.
Kartajs yr wysus — kad ant musztra wara.
Pażiur ant mani — akies werd aszara,
Yr łoc ant graba szietra bajsej juoda,
Ko ne ant kożna, smutkas pasyroda.
Bet tą taj smutku, tejp stroszni nu wejda
Joks, ne suprastas maskolems, nubajda. —
Wotaj septintu dienu asz po pietu.
Ejnu ant upę, ant żinomu wietu.
Tas kurs su znoku, meszkieres jam dwije:
Dawe mań wienu, antru sau palika,
— Wot! dabar rąnka kad mum ir ne dika:
Norins yr błogos jej iswistu akis,
Ejn meszkerioty! tiek tiktaj pasakis. —
Oj! kajpgi kraujas mań czionaj apkajta!
Ant wejda łaszaj iszszoka prakajta!
— Abdułka tuje! oj! Abdułka miełas!
Tu ant seneli yr ant tiewu cziełas.
— Ojgi, seneli! musiet mań uginaj:
Kad po tiek metu dar mani pażinaj.
Kur mana tiewas? kur brolej? kłaust rejkie,
Ar anie giwy? lig sziolej, ar swejkie?
— Oj! jej but giwy! argi butum dawy?
Pagaut ing rąkas, tiems nedorims, tawi?
Tu stroszniu dienu, jejgu tu atmyni,
Prażuwa tiewas, brolej su gimyny.
Tu tikt belikaj yr aszie, kajp mataj,
Kajp tawies jeszkau o taj dweje metaj. —
Wys parsymajne, dabar be muszkietu,
Tiktaj najkinty rejk mum sawa swietu.
Muszkietas, tiesa, ne tejp sunku gauty,
Bet nieks nemokiet isz ju tiesej szauty.
Wysu asz tawie adariau pasłapty,
Turi dar kraujos maskolu suszłapty. —
Prikałbet rejkie, tawie wajke! kitus,
Idant ant szalis anie ne dajritus.
Kad tikt ne gałet jusu myslu jausty,

Ne iszdot nieka kad yr butu spausty.
Kad liksiu giwas, kad busyte swejkie,
Metus jum cziełus dar mokities rejkie,
Kad tiesiej szauty, kad szwinas ne żutu,
Kad nu wiresniu kożnas pagirts butu.
Po metu, butaj Czerkiesu ne doru
Muszty, aprejszkit sirdingu jus noru.
Atmink Abdułka! ką senis tau saka,
O ne griszk miełas isz prawesta taka.
Kartajs isztraukam kałbedam yr żuwi. —
Atejn yr kity ne tejp iłgaj buwy,
Paswejkin mani bet wienok ne wysy:
Wot nors Czerkiesaj, bet suwys iszwisy!
Niera mań wienok kajp anus pabarty;
Ga(l) je Wiresniuw żodi koki tarty. —
Kłausas Abdułka — Jonuw kas nutika.
Meszkierę sawa kam namie palika?
— Stiopka po gwołtu isz ranku pagawa, —
— Girejs kad Stiopka pyrms prietelis tawa:
Jons: Jurgis Petruw meszkieris jau dwije
Kajp szuwa mujłu, beżiurint, prarije. —
— Wot jum maskolej! kajp gieraj iszroda,
Ne wienu anie jum yr guzu duoda.
Pakol jos girdaj arba saldej peni,
Rodos ant swieta je tikt gieri wieny.
Czionaj yr Jonas Abdułkaj atsaka:
— Prawed je mumis Nikułka taj taka.
— Jonaj! meszkierę, tariau, paimk mana;
Manie jau żuwies bus sziej dienaj gana.
— Dekuw seneli; ranku mań nutwiere.
Wot, asz yr Jonuw patikau meszkiere. —
Abdułka tarie: ar tau ne sarmata?
Senelis tawie mieszkierę pristata.
Maskolej musu tiewu krauja giere
O mumis czionaj atware nutwiere. —
— Ką galem mes jems dabar padarity?
Nu sawa żemes tejp tol atwarity. —
— Rejk mum mokities — łaukt kol atejs łajkas,
Miłet Czerkiesus, kas Czerkiesa wajkas.
Rejk pri maskole — siest artie isz biedos,
Wysur kilt aukszcziaus, ne darit tikt giedos:
O ne susypras kas szirdies mum ira,

Kraujas Czerkiesu, ar maskolu gira. —
Asz pasykłausu — rodos tejp ant joka,
Kadu yr kur jum szaudity taj moka?
Tar: antro pusiej — ne tol miesta wartu
Szaudity moka nedeloj du kartu.
Wot padielnikie, czetwergi lig pietu,
Szaudom — bet kas tyn patropij ing wietu?
Żuwys, tejsibe yr żuwys — mań czesny,
Bet toki kałba tole mań saldesny. —
Ejti ant namus jau yr anims łajkas,
Kożnas mań rąnku suspaud jau kajp wajkas. —
Wot pargulejes, paldienika rytu
Ejnu ant wietu, aszie, apsakitu. —
Pri miesta bromos kiertiej atsysiedu.
Jej kas ką padod — terboje idedu.
Ejna sałdotaj — ar ne bus mań bieda:
Wiresnis anus taj szaudity weda.
Betgi wiresnis ant manies ne pika,
Akis su kożna akims susytika.
Yr tejp nedieloj mani duje kartu,
Ejdam szaudity reg pri miesta wartu.
Oj, kad Abdułkaj nors żodeli tarte,
Bet manie listy, nier kajp prie ja artie:
Akiu is kałbą yr szirdies parmana,
Kajp gal storojes pyldit rodas mana. —
Kada ant gałą linka jau wasara;
Po pękies kulpkas wienoj skilej wara.
Czerkiesaj pyrmajs strelczejs jau wadinty,
Aukszcziaus maskolu stow je yr iszminty.
Je an Czerkiesu tur yr szirdi pyktu:
Kad je nuejtu — wiena ne paliktu. —
Ant ąntru pusy żiema kad parlinka:
Wotaj Czerkiesus wysus jau surinka.
Nor jos pamokit dar musztra wysokie.
Cze senis ubags linksmaj prasyjokie.
Wot ne praszita jem szcziestys ateje:
Nor paskąndinty weżi wandenieje.
Papuł Abdułka — linksmaj prasyjokie,
Wo taj seneli! ir nauina tokie...
Tariau: Abdułka! wesk ant tokiu wietu,
Kad musu kałbos błogi ne girdietu.
Is pyrmu ejna, aszie atsyleku,

Kolej Abdułku akimis pasieku.
Ejnam yr ejnam — kazarmos iweda,
Cze asz buwojau — maża yr ta bieda. —
Turintis szirdiej ne nuwejktu siłu.
Aplink apstoje — o taj — seni żiłu.
Saka: kajp atejs tiktaj pawasaris,
Mum ant Kaukazu, seneli, iszwaris,
Rodu terp sawies rejk cze padarity,
Kajp łajkas atejs tiktaj iszpildity.
— Dabar asz jumis pasakisu tiktaj:
Musu kiertieje giwen jau parkriksztaj.
Kajp aszie ejau, błogaj je iszrode:
Tynaj atminkit! ne iszsytart żode:
Musu prietelej už kałnu palika,
Dabar ne żinau kas yr tyn nutika.
Asz ant Kaukazu tojos turiu griszty.
Kas dabar daros, rejk pyrmu iszwisty.
Jus kad atejsyt jej ant kałnu szwiesu
Nakti iszwisyt, atminkit! asz esu.
Dienu kur jodas znokas bus pakiełtas,
Żinokiet! jogiej tyn senis ir bałtas. —
Żinom — del piktu tu taj razbajniku,
Jog rejkies szpiegu, rejkies prawadniku.
Kad żinot kielus ne sawa je kraszty,
Terp sawies tokiu ne gałes atrasty.
O parkriksztity bijos kiszty nosi.
Żino jog smertis anims ir kałnosy. —
Kożnas ejkite — kur znoku iszwisyt.
O tejp, nors kałnos, wienok, ne paklisyt;
Dasyżinosyt ką rejkies darity:
Atminkit! tiktaj rodu iszpildity. —
Iej asz nedejczio — tropitus numyrty,
Tuwkart jum patims rejk wietu paskirty.
Meily tiewines tur szirdis apkajsty:
Yr ant maskolus muszkietu pałajsty.
Su brolejs draugie sueje ant wietu,
Mokit jos szaudit, storoties muszkietu. —
Sudiew Abdułka! sudiew wajkaj kity!
Manies jau miesty nebgausyt matity!..
Wot asz jau grisztu — rodos nesz mań wiejas,
Norins dar żiema — prakajtas bet lejas.
Tariau: rejk buty manie minksztu, szwełnu,

Tejp galu turiet asz gieresni pełnu.
Apsysaugoty idant ne użkliuty
Gieriaus aplęnkty, jej ir papult druty. —
Yr kolej myszkas łapajs pazalawo,
Aszi pagrižau jau ant kałnus sawa.
Linksmaj prietelej wyjy mań sutika,
Kajpo apsakiau jog procy ne dika.
Suprata wysy, jogiej jsz sejdoka,
Jauny yr szaudit gieraj ne iszmoka.
O pejlis strukas priesz maskolu sztika,
Kad jeszkot strełbu ant to jau sutika.
Siuntam ant Turkus — tyn mum ne atsaka.
Duoda muszkietas, szwina yr paraka.
Jau isz Kaukaza daros skruzdelinas,
Kożnas ant darbą — kajp gale, skubinas.
Sejdokus tajsa, pejlu ne paniekin,
O del rejkała yr kirwius isztekin.
Kielus pagadyn — idant ne gałetu
Ilist maskolej, kur tikt panorietu.
O tejp ateja szitaj jau yr łajkas,
Kad artie buty gale mana wajkas.
Nakti deg ugnys — dienu znokas juodas,
Tole ant kałnu matity jau duodas.
Tynaj kur znokas yr kur ugnies wieta.
Pasiedu aszie nedelu trejeta.
Wot wienu dienu pamatity gaunu,
Aszie Czerkiesu bet jau nebejaunu.
Atejna artie kajp prigul swejkinas,
Pasaka manie — kajp isaj wadinas.
Regiedams jog asz ant ja tikt isz toła,
Wot — tar — meszkierę atsiunte Mykoła.
Mes, kiek tikt ira, kajpo isaj wysy,
Ką turem darit manie pasakisi.
Maskolej lepe — rejk pasakit tiesu,
Jum pasygirty — jogiej biegłus esu.
Kur jus yr kiek — lepe mań iszwisty,
Yr po nedelos wel atgal pagriszty.
Jog asz isz kałnu maskolej żinoje,
Delto mań siunte jaunesniu wietoje,
Siłą dydelę, sakik, rejkie westy,
Kad ant Czerkiesu pargalę atneszty. —
Kad jau darity — tad darit bunkietu,

Idant maskolej iłgaj pamynietu. —
Iszwedziau kieli kur anie tur kakty,
Żinoma dienu — jem ne wajkszcziot nakti:
Kad ejt but gieraj — mum gieresnej łaukty,
Oj! Kad tą dieną grejtesnej pritraukty! —
Atmink, kad seni gausyt jus iszwisty,
Sztikus ing piłwus maskolu toj kiszty.
Idant su mumis tojos susydiety.
Maskolej szaudit nebgałes paspiety.
Musu taj pejlej — jum sztikaj bus darby,
Tejp apturiesem, użtikra! mes garby. —
O kajp iszeje nedela apskrita,
Griszt ant maskolus — tejp jam prisakita.
Ne iłgaj trukus — wot po kieliu dienu,
Matom, iszlipy mes ant kałnu wienu,
Rodos taj upys koki jeme płaukty!
Ejna maskolej — nu Czerkiesu łaukty. —
Parnaktawoji nakti wienu swejkie,
Ant ąntru dienu atejna kur rejkie:
Czerkiesaj krumos yr żoleje tunkioj,
Kajpo giwates, tiłomis jau słunkioj.
Kad jau maskolej ilinda kułoje;
Senis ant koju szitaj atsystoje.
Musieje suriek: baszka! yr mes baszka!
Maskolu gałwas kajpo wogas raszka.
Garas kajp pyrtiej — kraujas taj garoje.
Ar tokie wajna buwa kur antroje?
Sztiku sutinku nukrytus ne wienu,
Yr je pabuga taj pejlu aszmenu.
O su taworczejs praunukas Abdułka.
Neb daug maskoliu belika isz pułka
Warste yr warste — kajpo lepszys kokies.
Kałnaj yr słenes rodos linksmaj juokies,
Kada je pyrtiej tokio pasymata;
Kurie dar giwy — griszty jau akwata.
Bet kieles wienas — słasnaj pastatity:
Yr tie nebiłgaj dienu tur matity.
O kada anie atbega kur rejkie,
Ne żinau kieli, ar belika swejkie.
Rąstaj, akmenis kaułus sutrupina:
Tajpo taj bajgies to wajna kruwina. —
Sówpiu, erelu debesis pribuwa,

Su wyłku gieraj pasyżina szuwa;
Kagi iem barties? nier ko west rokunda,
Kiek tikt ilinda pajesty cze randa.
Kunajs nutuka: — nieks ju ne użkase.
Giwu maskolu gadyn oru dwase.
O isz ne giwu yr diwa ne buwa,
Jog ors pagieda kur anu puwa. —
Dwy-deszimt metu kraujas nołat lejas:
Taj bieg nu musu — taj je mumis wejas
Tiem, wot akmenis kaułus sutrupina,
Tie krint nu pejlu o kity nu szwina.
Kur su taworczejs użsysuk Abdułka,
Tyn nebdaug belieka maskolu isz pułka,
Dikaj ne gadin szwina yr paraka,
Kulpkos tyn papuł kur anoms prisaka.
Kur żoła tunki ar krumelej łaukie,
Tynaj maskolus smertis pewnaj łaukie.
Iszszowy kartu — tolaus parsykieła,
Wel pritikoje — kieletą pawełа.
Lig sziol maskolej dar patis ne żina,
Kiek jem Czerkiesaj wajska isznajkina. —
Akmenis storaj kraujejs net apdziuwa,
O słenies kaułu pri kruwos ir kruwa.
Iłgaj! dar iłgaj! — but kraujosy płaukie;
Jej butu szcziestes anie ne sułaukie:
Abdułka — kursaj maskolus tejp werty,
Strosniu pripotku atrąnda wot smerti:
Szoka par pliszę — koje jam paslida!
Krinta ing wersmes — nieks ja nebiszwida!
Kałnaj yr wersmes to taj wałąndoje
Łoc susytari balsej suwajtoje.
O isz gajłesi oła nawet pati,
Dar duje kartu bajsej susykrate. —
Wot su Abdułku yr szcziestys pritruka:
Wysur jau płonaj, wysur jau mum truka.
Neiłgaj buwus — nebier yr ratunka:
Swiets apłajd żemę, ant Turkus iszkąnka.
Aszie nuejes kur Abdułka krita;
Tyn lig wakara siediejau nu rita.
Ant kitą żemę ne waritas siłu,
Neszczio asz kaułus — wot su gałwu żiłu!
Kad jau priesz gwołtu siłos nebeteka,

Kur nor lej wara — ne jausiu tad grieka.
Maskolej mani kajp tinaj aptika,
Seni paskajte wot už buntaunika;
Wotaj yr mataj! jogiej senis bałtas
Ejna gielžinejs punczejs dar apkałtas.
Jej tiktaj rasztą pažinst akis tawa;
Ne gali tarty: senis primeława.
Rejkie pasakit dar pri kałbos gała,
Tykra pawardie man ir Kiam-bała.
(b. t.)

IŠ AUŠRININKO ALBUMO

Mums yra patekęs į rankas vieno aušrininko, „Aušros“ laikų lietuvio patrioto, albumas, kuriame kai kurie ano laiko veikėjai yra įrašę eilių arba straipsnių. Šiuos dalykus esame nusifotografavę (fotokopijos yra VDU rankraščių saugykloje), iš kurių tą albumą ir aprašome, kai kuriuos įrašus čia ir paskelbdami. Albumas, rodos, bus buvęs J. Mikšo nuosavybė.

Įrašai ne visi vienos vertės, bet jie įdomūs, nes tam tikru būdu parodo aušrininkų gadynės mintis bei siekimus. Be abejo, platesnės visuomeninės reikšmės turi J. Šliūpo straipsnelis, kuriame trumpai bendrais bruožais suformuluota jo siūlomoji ano meto lietuvių patriotų politinio, visuomeninio, ekonominio ir kultūrinio veikimo programa. Kaip matome, ji skiriasi nuo „Aušros“ programos: mat, Šliūpas atstovavo radikaliajam, į socializmą linkusios inteligentijos sparnui, o „Aušra“ norėjo, kiek galima, visus lietuvius suburti į bendrą darbą. — Kiti įrašai yra daug siauresnio, kartais ir asmeninio pobūdžio. Šiuose pastaruosiuose ypač keliama ir garbinama lietuvių kalba (kuri taip pat ir „Aušroje“ buvo šlovinama). — Gadynei būdinga, kad beveik kiekvienas įrašas išsiskiria sava rašyba, kuri, be to, nėra ir griežtesnė bei nuoseklesnė.

Kadangi albumo puslapiai nebuvo tiksliau numeruoti, tai iš fotokopijų paskui nelengva nustatyti įrašų eilę. Sprendžiant dar ir iš įrašų datos (nors ji ne visur pažymėta), atrodo, kad įrašai bus ėję tokia eile, kaip toliau juos aprašinėdamas numeruoju (1—12).

1. Albumo pradžioje įdėtas ranka išbraižytas brėžinys, pavadintas W e r s m e s k i l c z i û g e n c z i û l i e t u w i s z k o s i o s G i m t i e s (G i m i n e s). Čia duotas tam

tikra medžio forma žmonijos giminių išsiplėtojimo nuo Adomo laikų. Čia, pvz., pažymėta, kad iš igalionų šakos (I g a l o n a j) kyla viena šaka Ł a t u w a, o kita G a l i n d a i, o iš vinedų (W i n e d a j) viena šaka kyla Ż e m a j c z e j, o kita W e n d a j. Ł a t u w a ir Ż e m a j c z e j susibėga į L i e t u w ą, į kurią atauga ir dar viena šaka — kažkokia N e r o m a, kilusi iš „Stawenu" (S t a w e n a j) ir „Nastų" (N a s t a j — N a s c i i) susiplakimo. O latviai, pvz., kildinami iš gerulių.

2. Toliau eina pirmasis įrašas, eilėraštis G i e s m e i s z s z a u k i m o d v a s i u (ar: d u a s i u) p r a t k u l i e t u w i u. Būdinga, kad ši antraštė parašyta tariamojo senovinio lietuvių raidyno raidėmis. Tokį raidyną yra davęs ir Tadas W o l a ń s k i s savo knygoje „Listy o starożytnościach sławiańskich. Zbiór pierwszy. Gniezno 1845", vardu A l f a b h e t u m p a g a n o = l i t h u a n i c u m, šalia pridėdamas ir to senovinio rašto tekstelį. Pagal šį raidyną aš ir perrašau tą antraštę lotynų raidėmis. Laiške Teodorui Narbutui Wolańskis dėl to teksto bei raidyno taip pasiaiškina: „Dołączam Panu rysunek téj chorągwi z Hennebergera z przytoczonemi oraz odmianami napisu w złych kopiach Grunowa i w Łukaszu Dawidzie będącemi; także i abecadło do czytania tego pisma, które podług mego wykładu wyraża: „Diewai wardą amen. Zmogumi prussoz. Zupan Utenes". [Išnašoj: Po polsku: W bogów imię amen. Z ludem pruskim, książę Uten] W imieniu: Utenes, litery środkowe „tene" połączone są w monogramacie. Jest to więc nie Wajdewuta, lecz Utena książęcia litewskiego chorągiew, który właśnie na ten czas panował, gdy Krzyżacy po raz pierwszy na Prussy uderzyli." (14 psl.). — Tai yra O p! o p! K a s t e n? N e m u n e l i! eilėraštis (Vištaliaus), kuris su mažais teksto pakeitimais išspausdintas 1883 m. „Aušroje" (N 2 p. 29—34). Eilėraščio gale autoriaus parašo albume nėra, tik parašyta: „Rasziau Erelnyczioj dieno 22 Sausio* 1883." Po eilėraščio, puslapio gale, dar prirašyta: (Landtagsabschied vom 6. August 1841.) „... Die rühmliche Liebe jedes edeln Volkes zu seiner Sprache und Sitte, seinen geschichtlichen Erinnerungen. & c Fr: IV K. v. Pr. Fr. Wilhelm Pr. v. Pr. & c & c. „... Tausend Jahre Unrecht ist keine Stunde Recht..." Proffessor Hefter.

3. Kažkokio V. Stankevičiaus religinės nuotaikos įrašas, kur jis rašo apie „dangaus skarbą kalbą".

---

* O Aušroje: „Erelnyczioje 19 d. sausio 1883 J. A. W. L."

4. Kažkokio G. Niklovaičio, kaip iš kalbos matyti, Maž. Lietuvos žmogaus, įrašas, kur, be kitko, patariama atsargiam būti savo veikloje ir linkima albumo autoriui ir Lietuvai laimės.

5. P. Kraučiūno įrašytas (pasirašo: „Krautšunas. Mokytojas Senapilės skyrjų") eilėraštis O Lietuva motinėle. Tai yra išrašyti iš S. Gimžausko eilėraščio „Pra Lidos múrus pravaziójunt" 5 paskutiniai posmai (žr. 1881? m. Lietuvós Bicziúlis p. 9), tik išversti į vakariečių tarmę, šiaip retą žodelį tepakeičiant. Rašyba sava (matyti joje Jauniaus įtaka, pvz., dvibalsį *ie* rašant *i* su maža *e* viršuje ir minkštinimo ženklu vartojant *j* prieš užpakalinius balsius ir kt.).

6. Minėtasis J. Šliūpo straipsnelis.

7. M. Jankaus eilėraštis.

8. Ernesto Vejerio įrašytas eilėraštis O brolei Trakėnai, argalima buti. Tai S. Gimžausko „Trakénams" (iš Liet. Bičiuolio) paskutinių 16 eilučių pakartojimas, tik vėl išverstas į vakariečių tarmę. Tas vertimas, taip pat ir Kraučiūno, rodo, kad ši tarmė anuo metu ima įsigalėti bendriniam reikalui. Po šių 16 eilučių E. Vejeris dar prirašo:

„Was ist unschuldig, heilig, menschlich und gut,
Wenn es der Kampf nicht ist ums Vaterland?
Schiller, Jungfrau v. Orleans.

Kaip Lietuvos bicziulis paaukauja Taw szias eiles ant amżino paminklo

Ernestas Veyer'is.

Tilzėje, 9. d. vasario m. 1885 m."

9. K. Voskos eilėraštis.

10. V. Bruožio (pasirašo: Bruažo) eilėraštis Lietùviska tu giminęle. Jis, pakeista rašyba, yra išspausdintas 1885 m. „Aušroje" p. 340—1. Iš įrašo matyti, kad Bruožio turėta savotiška, skirtinga nuo kitų rašyba. Pvz., jis priebalsių minkštinimą žymi taškeliu virš priebalsio, raidę *š* rašmeniu *s, ė* — rašmeniu *e,* daugiskaitos kilmininko (ar -u- kamieno galininko) galūnę — *ų* rašmenimis — *u,* ˅ ir tt.

11. M. D. Silvestraičio eilėraštis.

12. J. Andziulaičio (Kalnėno) ketureilis. Rašyboje vėl pasireiškia Jauniaus įtaka. —

Toliau duodami šio albumo tekstai, pažymėti išskaičiuotosios eilės numeriu. *P. Jonikas*

3.

Neko n'ira szwentesnio danguje ir ant źemes kaip teysibe! Teysibe ira Diewas, ir Diewas ira teisybe. Kas teysibe laiko, tas ira isz Diewo ir Diewas ira jame; bet kas teysibe laiko, tas yr meylę turi, nesa meyle ne ira be teysibes ir teysibe be meyles, o kas turi meylę ir teysibę, tas ira isz dangaus, ir kudikis Diewo, o szitas yr turi pasimegimą ant pildimo prisakimu Pono Diewo, ir uźlaikimo skarbu dangaus. Bet wiriausias skarbas dangaus, tai yra kalba, katra Źmoguj důta yra. O szita kalba yra důta nůg paties Pono Diewo źmoguj, tam dangiszkam sutwerimuj ant jo dydźiausio reikalo ir naudos, ir ira tai jo galingas dwasiszkas ginklas lig koks kardas su dwiem aszmenimi, ant jo apsiginimo kaip pats Diewo sunus kalbą pagarbindams saka: Kas sźitą kardą kaip brangiausį skarbą dangaus uźlaiko, ir lig graźiausią źemczugą sawo karunoj, su kure jį dangiszkas Diewas apkarunawojo, garbej laiko, tas krikszczónis, ir uźlaiko jos paliepimus, katrie yra prisakimai Pono Diewo, o tas yra ir prietelum cielos źmogistes ir brolu sawo gymines bey giwentojiu jôs tewiszkês. Jis iszpildo ketwirtą prisakimą, isz ko aniolai danguje sawo dźiaugsmą turi; o uźmokesnis jo bus gausus, cźe cźesiszkai ir ten amźinai danguje.

Aperawoja ant amźino paminklo

F. W. Stankiewicźus

4.

Trumpais źodźeis raszysu į knygas wispasiliekancziôs minawonês ir atsiminimo Tawo wisiems czēsams sawo szirdingiausius ir mieliausius welyjimus; nēsa ant daugumą źodźiû nepareitis, bet łabiausei ant s z i r d i ê s, isz kuriôs jie pasikela...

Aukszcziausiasis pramźius te nudalyja Taw, ko Tu tikt pats saw geriausei sziam subłunariszkam gyvenimui pageidautumbei ir velytumbei. — — —

Buk ir pasilik — kaip ikiszoł — priesz koźną wieną gerą draugkeleiwįį lengwôs ir meilingôs, wiernôs bei prieteliszkôs szirdiês ir dwasês. — Wienok ir ne-uźmirszk niekados, a k y l a i bei b u d r e i pasielgti szioj' pasaulēj' wisosa sawo losa bei reikalosa; bo daug ne-wiernû ir kłastingû źmonû gyweikalosa bei reikalosa; bo daug ne-wiernû ir kłastingû źmonû gywena sziame piktame swiete.— —!

Ponas Diewas teisybês ir meilês te sutenka Taw daug pałaimôs bei źegnonês wisiems Tawo apsiemimams ir te dů-

wanoja Taw sweikatôs bei wisosa pasiwedimosa ant gero ir naudôs musû mielai Lietuwai ir Tawo patiês gywenimui.

Ant wis patenkancziôs minawonês parasze

G. W. Nikłowaitis*
Gowartûse, r. 18. 3. 83 m.

6.

Lietuvis lietuviui!

Mės kaipo tautos apginėjai reikia kad turėtumėme patogius jeszkinius. Szend daugumas iszkelia į padanges vien iszlaikimą savosios kalbos. Bet toks galas musu darbu butu labai menkas. Musų jeszkinis turi placziau eiti. Negana iszlaikiti kalbą žmogui. Reikia aprupinti jo kuniszkus reikalus, reikalus dvasiszkus. Kitaip sakant mės turime kiekvienam žmogui kiek galima greicziau paroditi kelius vedanczius jį prie laimės. Bet szend mės lietuviai esame kaipo ruta tarpo erczkecziu — diegia mums į paszonį daug digliu. Bet mės neatlėžkiame. Pakelkiame drąsiai ginklą priesz mindžiotojus teisibės ir vargintojus žmogaus — paveikę tuos žmogaus prieszininkus jau tuomi pacziu atkelsime tautą. Taigi matai kad tas atkėlimas tautos įviks vien tiktai drožiant į akis szendikszczioms wiresnibinėms valdžioms, szendikszcziui ukiniui rėdui, kurs suteikia virszunę vien tiktai silincziui, ir kunigistei, kuri nori suvaržiti žmogaus sąžinę ir leisti keliu, tiktai kunigams pelną virdancziu. Taip tai susivaržę su paszaliniais prieszginiais savo tautos, neužmirszkiame, kad turime ir vidurinę kirmėlę, ėdanczią laimę tautos — tuomi kirminu ira tamsumas žmoniu, ju prietarai, paprocziai vedą į piktą ir žmones įbrunką į rankas vargintoju. Už tai spirdamiesi priesz szendikszti politikiszką ir ekonomiszką rėdą, turime kartu stengtiesi praplėsti tikrąją apszvietą tarpo žmoniu. Tikrąją apszvietą gi duoda mokslai svietiszkiejai, kurie pasispiria ant datirio, o atmeta iszjeszkinėjimus pasaulinio paeigio ir daiktu galutiniszkuju. — Taigi dar kartą sakau, kad musu jeszkiniu turi buti paminti priespaudą valdžios, didžturcziu, kuningu ant galo prietaru ir tamsos žmoniu. To pasiekę mės pasigėrėsime savo darbu — tadą tai ir musu tėvinė pražis, visi jos vaikai bus persitekę ir visukuomi aprupinti, tadą tai paspindus saulės szviesai musu krasztelije iszleis gražiausius pumpurus ir mu-

* Neaiškiai pasirašyta, gal ir: Wikłowaitis. *P. J.*

soji kalba, kurią taip szend visi geidžia užcziaupti, gindami lietuvius į pragarą ukiszko ir draugijinio sužuvimo. Guldikiame gi galvą kovoje už laisvę politikiszką, už gerą ekonomiszką užvadą, už laisvę mokslu, už padorinimą žmogaus per mokslus ir gerus darbus — tadą pati isz savęs kalba musu sustembs ir paliks amžinai nebepanaikinama. lietuvis Jonas Szliupas

[Toli žemai kampe kita ranka: JurgisMikszas]

7.

Dėl paminėjimo.

Mums wisiems Lietuwiams prigul
Gerą tewiszkei darit,
Brolius reik' isz miego budint',
Reik' wisiems akis krapsztit;
Mums wis reik' ant gero elgties,
Musu kalbai ant naudos,
Reik' mums pamokiti žmones
Důdant daug geros žinios.
T'est kožnam meili tėwinė,
Musu krasztas bei kalba;
Mums pripůl' důt' apginimą.
Ir suteikt' jiems paszalpą.
Mums wiens kitą reik' milėti,
Reik darit' tikrus gerus.
Mums nereikia taip dariti,
Kaip kad daro nežmogus.
Musu silpnas giwastėlis
Test paszwentits ant naudos,
Szelpti Lietuwius, mus' brolius,
Su sila traukt' isz bedos.
Wėrikit', jei tai darisim',
Mums ir jiems bus ant naudos;
O jei broliams důsim žuti,
Drauge žusim' wisados.
Reik' kožnam pakelti szirdį
Labą broliams padarit'
„Ir ką amžiai sugadino"
„Laikas ira sutaisit".

Szitas eiles paaukauja ant amžinos minawonės brolis ir draugas Martinas Jankus

Bitenůse, 24. jaunio 1884 m.

9.

Balsas Lietuvos vaiko jos vaikui.

Szventaję źemę tėveliu gůdokim
Tiesos, meilės, vėrnybės vainiką jei důkim!
Te źiba jos garbė kaip skaisti źvaigzdelė,
Te auga, te tarpsta mus' miela motelė.
Ilgai gana ji uźmirszta gulėjo,
Vargu ir apjůko gana jau iszkentėjo;
Mes silpnais vaikeleis ję gint' neįstengėm,
Del baimės kiti vėl dar neprisirengėm.
Grėkas tai butu, jei dar mes tinginėtum,
Jei dar uź mielą motelę netrusinėtum.
Mąstykit, kaip skaudźei vėl ji sudejavo,
Kaip ans pikczurna ję vėl gelt'nai uźgavo.
Tarkim „Mocziut'! gana tu jau kentėjei,
Jog mes dar gyvi, patirs anie baisingiejie,
Kurie neliovės tavę vargszę sloginti
Ir mus, vaikelius tavo, baisei naikinti.
Lyg kaip Lietuvoje stov kalnai tavo,
Stos uź tavę karźygiszki vėl vaikai tavo,
Rodys, kad mok tavę dar meilei kavoti,
Ir sloginczius nů tavęs szalin vajoti".
Buti ar źuti, t'est musu szaukimas,
Tevynei tikt dirbti musu apsiėmimas
Uź jęję kovojant priegadu n'atboti,
Vargu nei bėdu tulu nesibijoti.

Sziůs źodelius teikia ant amźino paminkło tavo vėrnas gintautis Kristupas Voska

Tilźė, 31 d. kovinio m. 1885 m.

„Nichtwürdig ist die Nation, die nicht ihr Aller freudig setzt an ihre Ehre!

Nichtwürdiger aber ist die, die um der Rühmer oder Eigennutzer wegen, sich auf die schwache stürz mit ganzer Schwere!"

11.

Buvau asz Prusų Lietuvoje,
Ne maž tum pasistiprinau:
Kad musu kalba ponavoje —
Nors prieszinems neįtikau.

Macziau „Birutos“ surinkimą,
Macziau kur knįgos mus' spausdin,
Macziau keip žmonis dirbti ima,
Keip kiti žmonis jems gadin.

M. D. Silvestraitis

3 Grůdzio, 1885 metų.
Bitenai.

12.

Liᵉtuvis liᵉtuvjui.

Kiᵉk yra žvaigždžju antorju augštybėj,
Kiᵉk yra smiltšju juružju gilybėj —
Tiᵉk sįsk Tau, Diᵉve, atvėju laimužę,
Tiᵉk kart palinksmįk, Diᵉv, Tavo širdužę.

J. Andzjulaitis (Kalnėnas)

Tilžėj. 17 gegužjo 1886 m.

NEŽINOMI PETRO ARMINO EILĖRAŠČIAI

Nors Petro Kriaučiūno rinkiniai ir laikomi daugumoje dingusiais karo metu (išskyrus rankraščius, jo paties savo laiku atiduotus Lietuvių Mokslo Draugijai Vilniuje), tačiau, matyt, ne viskas dingo — apie 1938 m. Kalėdas V. D. U. biblioteka gavo pundelį palaidų paties P. Kriaučiūno rankraščių ir kai kurių kitų raštų, buvusių kadaise P. Kriaučiūno rankose. Jų tarpe vienas sąsiuvinis be pradžios ir be galo iš 44 p., kuriame yra VI—XII skirsnelis P. Armino verstos Kaimo mokyklos ir I—XXIV skirsneliai jo verstos „Duktė Piastu“. Rankraštis rūpestingai, matyt spaudai, nurašytas, bet, greičiausiai, tai ne paties Armino originalas, bet nuorašas iš originalo, nors turi tokių vietų, kurios skiriasi nuo jo spausdintų tekstų; po Kaimo mokyklos yra ir jos parašymo data „Starapolė 1883 XI 11“, kurios nėra nė po vienu spausdintu to vertimo tekstu. Šis nuorašas bene Petro Kriaučiūno ranka padarytas. Be to, kartu atsiųsti ir 11 palaidų lapų (22 p. didelio formato, kas sudarytų 44 p. tokio formato kaip Kaimo mokykla ir Piastų duktė) eilėraščių, daugiausia sakmių, rašytų kita ranka ir rašyba, negu pirmasis rinkinėlis; kai kurie lapeliai net smarkiai sužaloti ir dėl to nepilnai paskaitomi; juose iš viso surašyti 26 eilėraščiai. Nors čia ir nepadėta P. Armino pavardės, bet sprendžiant iš rašymo būdo, kalbos, versifikacijos, tai neabejotinai P. Armino darbas — nepamirš-

kim, kad Petras Kriaučiūnas, vedęs Armino našlę Zofiją Zalevskaitę-Arminienę, paveldėjo ir visus P. Armino rankraščius be to rinkinio, kurį tiesiogiai iš jo 1884 m. gavo. Manau, kad ir tie lapeliai yra paties P. Armino ranka rašyti — tai būtų jo autografai.

Petras Arminas (1853 IX 16 — 1885 III 18) pradėjo spausdinti savo eilėraščius „Aušroje“ 1883 m. Kaip matyt iš redakcijos atsakymų, spausdintų „Aušroje“ (1883 N 5 p. 150, 1884 N 4 p. 150, 1884 N 7/8 p. 289, N 9 p. 324 ir N 12 p. 420) Arminas pats savo raštus siuntinėjo „Aušrai“, nors pačioje „Aušroje“ jie buvo spausdinami ne visai taip, kaip jo buvo parašyta — redakcija taisė ne tik rašybą, bet ir formą; dėl tokių pataisų jis net protestavo ir privertė redakciją 1884 N 12 p. 420 pažadėti jo eilėraščių toliau neliesti („kiek priskiria eiles, tai pažadama ju nepertajsiti...“); jo protestas buvęs visai pamatuotas, nes palyginus, pvz., atskiras Kaimo mokyklos vietas „Aušroje“ ir rankraščio nuoraše, darosi aišku, kad redakcijos taisymas vertimą tik gadino, nors pats redaktorius tuo atžvilgiu buvo labai geros nuomonės apie save, kaip matyt iš jo atsakymo 1883 N 5 p. 150 („Turime viltį, kad iš Tamystos bus patogus rašitojas. Miklink tik ir vartok griną kalbą...“). Arminas „Aušrai“ siuntė ne tik savo, bet ir kitų asmenų eilėraščius — Ant. Kriščiukaičio (atsakymas 1884 N 5 p. 150), K. Bukavecko (atsakymas 1884 N 9 p. 324). Pirmiausia atsiuntė (dar „Aušros“ 1883 N 5) 1) Kaimo moksliniczią, kuri buvo išsp. „Aušroje“ 1883 N 8/10 p. 266—272. 1884 m. buvo išspausdinti eilėraščiai: 2) Bitė ir szlapis „Aušroje“ 1884 N 1/3, 3) Kur geriaus („), 4) Zuikis ant medžioklės („) N 4, 5) Lapė ir liutas („), 6) Žuvitė („). „Aušroje“ 1884 N 4 buvo įdėtos ir dvi A. korespondencijos: 7) Isz Marijos pilės p. 140 ir 8) Isz Seinų p. 148—149. Nuo „Aušros“ 1884 N 7/8 pradedama spausdinti jo versta 9) Piastų duktė ir spausdinama 1884 N 9, 10/11, 12, 1885, N 1, 2/3 (pakartota Darbininkų Viltyje 1903 m.). Apie jos gavimą autoriui buvo pranešta redakcijos atsakyme 1884 N 4 p. 150. Pravartu pažymėti, kad rankraštyje Piastų duktė (Duktė Piastu) turi vienu skirsniu mažiau, nes jame nėra einančios VIII skirsniu „kariszkos dainos senovės Lietuviu“ (Tegul giria šlamščia, ūžia); gal ji buvo pridėta neišsilikusioje rankraščio pabaigoje. Tų pačių metų N 7/8 įdėta ir 10) Korespondencija iš Griškabūdžio parapijos apie Joną Blažaitį. Tų pačių metų Aušros Kalendoriuje („ant 1885 metų“) išsp. 11) Ant naujo meto (eil.), 12) Nusidavimai Lidos pilies, 13) Sugrižimas tėwo (Mickevičiaus), 14) Skendinis (Puš-

kino) ir 15) Keleiviai ir szunis. 1884 m. „Niamuno Sarge“ išsp. 16) Vitautas, Didis Lietuvos Kunigaiksztis (apie jo gavimą pranešta „Aušros“ 1884 N 4 p. 150). 1885 m. Vytautas pasirodė atskira 48 p. knygute ir dar kartojamas Aušros Kalendoriuje 1886 m. ir Lietuviškajame Balse 1885 N 2, 3, 6. Kaip tvirtina jo biografas (prie 1907 A. raštų leidimo), Vytautą parašė Puišys, o Arminas tik ištaisė.

Arminas mirė 1885 III 18, ir apie tai redakcija visuomenę painformavo 1885 N 4/5 jam paskirtu eilėraščiu, bet dar „Aušros“ 1885 7/8 N išsp. dvi Armino korespondencijos, matyt, dar prieš mirtį atsiųstos, palikus po jomis ne pavardę, bet slapyvardį Trupinėlis: 17) Korespondencija iš Vilkaviškio ir 18) iš Pajevonio. Kaip matėm, visi likusieji Armino rankraščiai pasiliko Petro Kriaučiūno rankose ir, matyt, jis, ne kas kitas, rūpinosi ir tolimesniu spausdinimu dar esant Arminui gyvam neišspausdintų eilėraščių, ir jų leidimu atskiromis knygutėmis. Greičiausiai Kriaučiūnas ir pateikė „Ūkininkui“ ir „Varpui“ tuos eilėraščius, kurie buvo išsp. „Ūkininke“ 1892 m.: 19) Arkliai ūkininko N 6/7, 20) Sugėdinta lapė N 9, 21) Lapė ir vilkas N 10, 22) Varna ir lapė N 11 ir 23) Trys Budriai (A. Mickevičiaus) Varpe 1892 N 6, nors apie Budrių gavimą „Aušros“ redakcija buvo pranešusi Arminui jau 1884 m. N 9 p. 324. 1893 m. pasirodė atskira knygute „Ūkininko“ N 8 priedu, Petro Armino Rąsztai p. 40. Iš anksčiau spausdintų dalykėlių šis rinkinys apėmė N 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 15, 19, 20, 21, 22 ir 23, taigi be korespondencijų į jį nepateko Aušros Kalendoriuje 1885 m. įdėti 3 eilėraščiai; iš Aušros Kalendoriaus paimta tik Keleiviai ir šunys (15); iš viso įdėta 13 senesnių eilėraščių ir 3 nauji: 24) Varna ir kodis, 25) Godus szuo ir 26) Liutas ir vilkas. Faktas, kad šiame rinkinyje yra įdėti dar niekur anksčiau nespausdinti Armino eilėraščiai, ir leidžia manyti, kad rinkinį spaudai paruošė asmuo, kuris turėjo jo nespausdintų eilėraščių, t. y. P. Kriaučiūnas. Palyginus gi kitus rinkinio eilėraščių tekstus su tekstais, išspausdintais „Aušroje“, matyti, kad redagavęs rinkinį stengėsi atitaisyti klaidingus „Aušros“ redakcijos atitaisymus, bet ir pats savo ruožtu kalbą šiek tiek taisė.

Toliau, ligi 1907 m., naujų Armino tekstų neskelbiama, tik Tėvynėje 1898 N 12 parašais J. J. ir P. Trup. įdėtas str. apie Adomą Mickevičių, pateiktas, matyt, Jesulaičio (J. J.) papildžiusio P. Armino straipsnį; kaip ir kada šis straipsnis buvo nuklydęs į Ameriką, nežinia; gal per T. Astramskį, kuris ir savo slapyvardžiu buvo pasirinkęs Pažįstamą Trupinėlio? 1907 m. pasi-

rodė raštų antras leidimas (pavadintas trečiuoju, nes pirmuoju palaikyta tai, kas buvo spausdinama „Aušroje“). Nepažymėto leidėjo knygelė papildyta Petro Armino atvaizdu, platoka biografija ir vėl keliais nespausdintais eilėraščiais. Šis faktas verčia manyti, kad ir šį Armino raštų rinkinį paruošė P. Kriaučiūnas. 1907 m. leidinys be viso to, kas buvo 1893 m. leidinyje, apėmė dar iš Aušros kalendoriaus N 13 Tėvo sugrįžimą (klaidingai čia pavadintą vertimu ne iš lenkų, bet iš vokiečių kalbos) ir N 14 Skendinį (nepažymėjus, kad tai vertimas iš Puškino). Eilėraštis N 11 (Ant naujo meto) vėl neįdėtas. Naujai įdėta: 28) Dieve mano, Dieve brangus, svieto Sutvertojau, 29) Bičiuli mano brangus, daug žmonių pažįstu (įžanga į rašytą eilių knygutę, pavestą draugui Petrui Kraučūnui 1884 m. 24 Gruodžio), 30) Gražioji (A. Mickevičiaus Gražynos vertimas), 31) Vilks piemuo ir 32) Vakarinė dainelė (vertimas Po nocnej rosie). Dėl šios paskutinės reikia pastebėti, kad galimas daiktas, jog ji jau buvo , vertėjo nepažymėjus, išspausdinta anksčiau „Varpe“ ar „Ūkininke“, nes man pačiam teko ją girdėti kitus dainuojant ir pačiam dainuoti dar toli prieš 1907 m. Knygutę leisdamas, redaktorius vėl šį tą taisė, nors, matyti, turėdamas prieš akis paties Armino rankraštį. Kad tas taisymas lietė ne vien rašybą, matyt kad ir iš Kaimo mokyklos pabaigos: rankraštyje parašyta: „Bet, rodos, ž m o n ė m s geriaus patiksiu M u ž i k u l i k s i u“; „Aušroje“ 1883 p. 272: „Bet rodos' v i s i e m s geriaus patiksiu, Mužiku liksiu“; 1893 m. leidime „Bet, rodos', visiems geriaus patiksiu, P r a s c z i o k u liksiu“; 1907 m. leidime: „Bet, rodos', visiems geriaus patiksiu, A r t o j u liksiu“. Kuo čia „visiems“ buvo geresnis už „žmonėms“ ar „prasčioku“ ir „artoju“ už „mužiku“, sunku pasakyti...

Galimas daiktas, kad dabar naujai susiradę P. Armino eilėraščiai ir sudaro atskirus lapelius, išplėštus iš to rinkinėlio, kuris paties Armino buvo atiduotas P. Kriaučiūnui (pastaba prie eilėraščio Bičiuli mano brangus 1907 m.). Jei neskaityti vertimų ilgųjų eilėraščių Piastų duktė ir Kaimo mokykla, tai likę nespausdinti eilėraščiai sudarys pusę visų jo eilėraščių: neišspausdinti dar 26 eilėraščiai, būtent: 33) Vagilus (Syrokomla), 34) Kirvis ir akmuoaj, 35) (Zerkołas — antraštė dalimi nuplėšta), 36) Bajoras ir židas, 37) Vilko vesiajla, 38) Ugnis ir vanduoa, 39) Sebrus, Buras ir Piemuoa, 40) Progobimas Asiło, 41) Žibuoklės, 42) Protmejlis, 43) Piales, 44) Gluoasnis ir Liepa, 45) Platons, 46) Lutas, Jautis ir Lape, 47) Rimijonų Ciezorus ir

jo sunus, 48) Apvinis, 49) Ropes, 50) Dedžius ir Mokitinis, 54) Stirna, Vežis ir Gulbe, 55) Pragobelis Szuva ir Vagilus, 56) Alegorija (sužalota), 57) (fragmentas be pradžios ir pabaigos) ir 58) Kazis ir Paulus (Paweł i Gaweł). Šiuos eilėraščius „Mūsų Senovėje“ spausdindami, stengiamės kopijuoti juos raidė į raidę taip, kaip paties Armino rašyta, nieko netaisydami. Skliausteliuose nurodomos spėjamos vietos, kur tekstas sužalotas. *Vac. Biržiška*

Vagilus
(Syrokomla)

Augo sunus pas tėtį,
Rajke tankej gaveti,
Taj kajp gali nuvokti
Tares jauti pavokti.
Tėtis gine ir gine,
Szits saužinia pamine,
Ir jautienos gejdavo,
Ir ant gało jau gavo.
Jo pakłause tevialis
Sztaj ganosi jautialis,
Capt už ragu in giria
Viadas abu kiek stiria.
Vejkej tiłoms papjove,
Kepsniu majsza prikrove.
Bet uszkirto senialis:
Brángus mano vajkialis:
Kad mus darbas neźłuktu
Rajk daźinot kas tuktu.
O kas botu nuvuoasti,
Vienas kita sujuoasti
Usz ta tokia apiera
Isiimti sau miera.
Kajminas pasigenda,
Kur tik vokias tian lenda
Groźdźia vokto jautialo
No miełojo ritialo,
Mano vajkins nubłanko,
Iźgastis jiji łanko
Ir pakajaus ne duoda.
Kausto nełajmiea juoda.
Driaba krupsi szirduże
Niai no vejo agłuże.
Da ne kandus ne kasni
Vajdo tokia iźgasni.
O senelkszis ot „niuri“,
Ant to viso ne źiuri
Kajmino nesibajdo,
Ne łaukiea jokio vajdo.
Skanej krusza mesiala,
Kaj savaja duoniala.
Slinko dienos ir slinko
Tevas taszła aptvinko
Bajges gardus kasnialis
Ir nutuko senialis.
O vajkiszczis dabojo,(?)
Nes ant gedos adbojo.
Ar sugirgźdes duriales,
Ar susisens katiales,
Ar sukłabis vejuźis,
Ar ajs koksai źmoguźis
Płaukaj jam kuoalu stoja..
Kajmins akisiea tvoja.
Viskas isz nagu bira,
Juoados dienos inkira.
Taj sudźiuvo kaj źiogas,
Voz ka vilkos toks błogas
Vel prabiło tevialis:
Jau pabajktas jautialis.
Dabar turim nuvuoasti,
Vienas kita sujuoasti,
Usz ta duszios apiera
Isiimti sau miera(,)

Kas mūs tuko(,) kas bojo
No kasnialo skanojo.
Miera kiauraj iszpuoale(,)
Sunus per daug supuoale(,)
Vederajtis pridźiuvo(,)
Puoakelaj uźgriuvo.
Tēvas dźeuksmo ne vokiea,
Patiko miera tokia.
Kaj ant arklo asedias
Leme sunuj: „svejks edias!
O ka gardus kasnukas?
Ka? patugde jautukas?
Kad ne duoati patuka
Asz nupirkau jautuka,
Taj parejau in vieka.
Tu sudźiuvaj in slieka.
Kas tik vagiea(,) ne tunka(,)
Dar varguoasiea papłunka.

Kirvis ir akmuoaj

Kirto kirvis akmeni aszmenis iszłuźo.
Mano kaplis rugoti, tik verkiea, tik uźo.
Akmuoaj źmogau jam gieda: łoj źin kas ka kanda,
Ka drutesni uszkibint, verczeu gaut in źanda.

(Avins?) ir zerkołas

Merksze(?) davinia(?) ponuj... (baguotuj?)
Zerkoła pujku łaukiea pas... (dejo?)
Avins praajdams broli rag... (guota?)
Jamiea beburzdant kaj tik... (pamato?)
Łosnaj mus źmonos pas źida
Pasibegejas tik puc in vidu.
Dzin, dzin, dzin stikłas in smulkius (miłtus?)
Visas kaj stovi tuoaj suteszkejo.
Bajors iszvidias skutus papiłtus,
Szitejpos girdim tad prakalbejo:
Su kvajłu kvajłas visados raunas,
Ar taj but sianas ar butu jaunas.

Bajoras ir źidas

Czedik ant senistos

Viens bajoras kaj priguli
Pasikinkias arklu cuga,
Plantu dunda pro źiduli,
Kvajli źidiea!.. Tas pabuga.
Asz mat lakiu paukszczejs savo,
Tu velkiesi niaj szunialis!
— „Bajor tare, protas tavo
Delikatnas niaj szilkialis
Vaźineke, vaźineke
Prategelu źirguźelu,
Ant senistos pritureki
Stipru vieka kojuźelu.

(b. t.)

IV. Korespondencija.

J. A. PABRĖŽOS LAIŠKAI KUN. J. K. GINTILAI

(pabaiga*)

III.

Jaśnie Wielmożny Mości Nayosobliwszy Dobrodzieju!

Botanika źmudźka lubo żółwim krokiem postępując, wszelako już dwie pierwsze klassy przeszła: w których to klassach roslin gatunkowych z niektóremi ich odmianami w ogóle 146 znayduje się. — Do nieuwierzenia przydatny mnie Link dla jaśnieyszego i dokładnieyszego opisania bardzo wielu roslin: ponieważ gdzie Sprengel, Bluff, i inni chcąc bydź w opisie krótkiemi, niektore charaktery po-opuszczali; to kochany Link dopełnia. Przetoż spodziewam się, iż Dziełko moje, dla determinujących rosliny, będzie od wspomnionych dogodnieysze, bo jaśnieysze do prawdziwego roslin rozróżnienia. — A ponieważ Link z jedyney tylko i osobliwey Łaski JW JXiędza Kanonika Dobrodzieja do mnie zawitał; za taką więc Jego przysługę winienem Jemu naywiększe Dziękczynienia, wyznając razem, iż nigdy Mu nietrafię tak podziękować, jak szacowne to Dzieło naysobliwszego podziękowania jest warte.

Z Listu WJPana Dowkonta wyczytałem, iż JW. Pan Dobrodziey tego lata niezmiernie słabo, aż do stracenia mowy nawet, zapadł był na zdrowiu: przecięż z Łaski Naywyższego, Lekarze natrafiwszy prawdziwy Jego defekt, szczęśliwie Go z niego wyprowadzili: z czego my wielce się radując, winszujem Jemu zupełnie odzyskaney czerstwości dawney. — Ja z WJXiędzem Patrem Primariuszem Skaczkowskim obydwa czujemy w sobie cóś podobnego do przeszłego defektu Pańskiego. Zanaszamy więc do Niego Prożby nasze naypokornieysze, azali niebyłby łaskaw udzielić nam kopii Receptow, za pomocą których uzdrowionym został z tak ciężkiey i trudney niemocy, z ułączeniem oraz Dyety, jeżeli można, jak się zachowywać w czasie brania pomienionych leków. — Rzekniy Illustrissime! słowko tylko o tem WJPanu Dowkontowi, a

* Pradžia Mūsų Senovėje II N 3 (8) p. 489—498.

rozumiem iż ten intimus Amicus meus postara się o kopije pomienionych Receptów, a razem z opisem całey Dyety, wszystko w Liscie swym umieyściwszy przeszle do nas. — O to naypokorniey upraszając, przytem Rączki Jego przezacne tak hoynie dla mnie dobroczynne stokrotnie całując, oraz Względóm Jego łaskawym nazawsze się polecając; zostawam z naywyższém Uszanowaniem

Jaśnie Wielmożnego WMPana Dobrodzieja Nayniższym sługą *X. Ambroży Pabreż* Tercyarz Z.O.S. Fr.

Kretynga. 1835. 7-bra 24.

IV.

Jaśnie Wielmożny Panie Dobrodzieju naysobliwszy!

Posyłka od Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja 3. 7-bra roku bieżącego z Petersburga wysłana, do Kretyngi doszła 12. 7-bra pod niebytność moję w domu, a rąk moich doszła tylko 27. tegoż miesiąca: w którey znalazłem łaskawy i bardzo miły dla mnie Prezent *Terminologie Phanerogamischen Pflancen* etc. etc. *von Dr. Albert Dietrich.* Za który naypokornieysze i nayczulsze Jemu dzięki me składam. Szkoda moja nieodżałowana! że nieposiadam Dyalektu niemieckiego! Znam, iż to dzieło zawiera w sobie tłumaczenie wyrazów Botaniki początkowey, z opisaniem wszelkich części roślinnych: lecz abym one mógł przewieść na żmudzki, to nie w mojey mocy. I lubo wyrazy łacińskie prawie wszystkie mi są znajome: lecz definicye ich w niemieckim przechodzą moją umiejętność. Ba! żeby to tak doskonałe dzieło znaleść w łacińskim; to bym szczęśliwy był: i jeślibym tyle pożył, ile mi potrzeba czasu nietylko do napisania Botaniki systematyczney (która się zbliżyła do klassy 17.), lecz i elementarney; to bym ją nayłatwiey przewiodł na żmudźki: w ninieyszym zaś położeniu niemógłbym użyć Tablic w Dziele przysłanem do naszey krajowey początkowey Botaniki, która w swem opisie nierównie w szczupleyszych granicach okresla się, a tem samem i figur botanicznych mnieyszey liczby potrzebuje.

W tymże nadesłanym Paczku znalazłem xiążeczki *Moksłas skaytima* siedm Exemplarzyków: te podług przeznaczenia, poodsyłałem tam; gdzie się należało, a to bez wyrażenia, od kogo są nadesłane. Moja zaś biblioteczka widząc się pomnożoną dwóma exemplarzykami spomnionego Dziełka, nieustannie Waszą dla niey szczodrobliwość będzie wysławiać.

Nieprzyszło się widzieć z WJXiędzem Janikowiczem Altarystą Korciańskim. W dzień S. Franciszka dowiadywałem się od W. J. X. Proboszcza Korciańskiego, o tłumaczeniu katechizmu większego przez X. Janikowicza. Ten mnie uwiadomił, że już to dziełko kończy tłumaczyć: i bardzo wychwalał, iż ma bydź doskonale przewiedzione na żmudźki. — O Jeografii zaś wyłożonej na Żmudźki lecz bardzo niedoskonale, którą przesłał do Petersburga, także powiedział mi Proboszcz tenże, iż ją sam X. Altarysta probował tłumaczyć.

Racz mnie J. W. Pan Dobrodziey uwolnić od korrespondencyi z Panem Zawadzkim: ponieważ niezmiernie mi czas jest krótki, a tu śmierć już prawie nad karkiem siedzi: i moje dziełko nawet bez tego często leży odłogiem: wdawszy się zaś w korrespondencyą, rozumiem, iż na jednem razie się nieskończy.

Do sprostowania Pisma Sgo. Nowego Testamentu w Żmudźkim, niewidzę z wiadomych mi xięży, któryby równey był zdolności jak Kapelan Gymnazium Kroskiego Xiądz Wołonczewski. Kapłan ten, młody w prawdzie, przecięż Magister czy Doktor Teologii, pamięci żywey, rozgarnienia bystrego, rodem Żmudzin i nietaki, którego nazywają *Gudas* lub *Prusookas;* ale prawdziwie naszego dyalektu zupełnie różniącego się od litewskiego: niewiem tylko jeżeli się trzyma pisowni prawdziwie żmudzkiey: — może też mieć i czasu na to potrzebnego niebędąc zajętym parafialnemi ciężarami. — Przetoż nayprzyzwoicie Panicza tego zaprząśdź do pomienioney pracy. — W przypadku rekuzowania: równey zdatności jest pod ręką W. J. X. Montwid Proboszcz Siadski, i X. Kozłowski Altarysta Szkudzki, który nawet i do pierwszego tłumaczenia był użyty, i sam się żalił przede mną, iż nie w jego mocy jest, przystać na wyrazy nie zupełnie stosowne.

Wiadomo JW. Panu, iż kazań żmudźkich drukowanych niemamy: prócz X. Daukszy, które w cale nie naszem dyalektem pisane. W życiu mojem słyszałem wielu kapłanow kazania i nauki mówiących dosadnie: lecz z nich więcey takich, którzy przeczytawszy autora, każą z pamięci do ludu: ten zaś, co pisze nauki, pospolicie bywa albo początkowy, albo słabowaty w swem kunszcie. — Z xięży Nieboszczyków, którzy arte mowiali. X. Znotyn Altarysta Lenkimski. — X. Grygałowski Altarysta Lenkimski. — X. Goylewicz Altarysta Masiadzki [.] X. Bielski Mansyonarz Popiewiański w Parafii

Tyrkszlewskiey. — X. Tyszkiewicz Altarysta Szatski w Par. Masiad., ten lubo prostem stylem lecz zawsze dosadnie prawił nauki. — X. Żylewicz Pleban Poszołatski. — Ale newiem komu ich pisma dostały się po smierci. — „ — Z żyjących zaś: JW. JX. Kossakowski, póki był w Sałantach, przedziwne mawiał kazania i nauki. WJX. Montwid. Prob. Siadski. WJX. Proboszcz Korciański lubo mawia z pamięci zawsze jednak do zbudowania zatem gdyby się przyłożył do napisania kazań lub nauk, rozumiem, iż chwalebne byłyby jego pisma. — X. Skrocki Altarysta Kulewski. — X. Antoni Soroko Administrator Gorzdowski. — X. Butowicz Admin. Tyrkszlew. — wreszcie niewiele i niedaleko wyjeżdżając z klasztoru, niemogę w tey mierże wiedzieć o talentach innych kapłanów: ale naylepiey odezwę uczynić do JJXX. Dziekanów: ci mogą bydź w swoich Dekanatach swiadomsi o zdatności kapłanów. — Życzyłbym wszelako z duszy; niegabać xięży z Dekanatow blizszych ku Litwie, bo ci są zupełnie zarażeni litewskim dyalektem: a tak zacięci i uparci w swoim sposobie mówienia i pisania: iż tak im się zdaje, że nie inaczey: samym litewskim językiem nietylko pisać, mówić ale i oddychać nawet sama prawdziwa Żmudź powinna [.] Niech będzie Litwa Litwą: mieszańcy mieszańcami; a Żmudzini Żmudzinami. — Można bredzić w pisowni, to z litewska to z pruska lub kurlandska: lecz rodowita ogólność żmudzka zawsze od nich będzie odrębna, i tyle tylko Ichmość tacy swemi niepotrzebnemi wykrętami uczynią przysługi dla prawdziwego Żmudzina, iż ten biedny będzie przymuszony gwałt sobie zadawać w czytaniu, kiedy wyrazy inaczey napisane, inaczey będzie musiał wymawiać: co się widocznio pokazuje na pospólstwie naszym: i gana.

Dziękując naypokorniey JW. Panu mojemu za niezgasłą Jego Pamięć ku mnie, i za wszelkie Dobrodzieystwa Pańskie tak dopiero, jako i uprzednio dla mnie wyświadczone: polecając się oraz Względom Jego łaskawym nadal; poczytuję sobie za szczęście osobliwsze bydź i zostawać na zawsze

Jaśnie Wielmożnego Pana Dobrodzieja
Nayniższym Sługą *X. Ambroży Pabreż Tercyarż,* Z.O.S. Fr.
1838. 8-bra 9. z Kretyngi.

STANISLOVO RAILOS IR NIKODEMO VENCKAVIČIAUS-BAUKAUS LAIŠKAI 1872—1877 M.

(tęsinys*)

XI.

10/15 dënoje Rugpjutio 1875 m. Bëlozérske.

Milemas Nikodimai! Seniai jau rękausi atsakiti Tau ąt grometos apé Baskus, bet lig sziol neturéjau laiko, arba okwatos (tas žodis mań rodos esąs czistai lëtuwiszku). Szędën radęs gazétosé žinią, jog Don Carlos 1 dënoje Rugpjutio Baskijoje lëpé wisëms urédams dewéti baskiszką kalbą (N 173 Правит. Вѣст. ir kitose), pripažinau patogiausiu laiku pasisznekéti ne tiktai apé Tawo iszguldimą straipstio gazétos „Донъ“ apé Baskus, bet apé jů patius. Isz žinių, paduotų gazéta „Голосъ“ matome, jog ne tiktai ira galéma Baskioje lëpti urédams, mokslinitioms ir kitëms rasziti ir kalbéti baskiszkai, bet dar didiůsé miestůsé, kaip tai: Santander, Bilbao ir kit. wisi kalba baskiszkai, ir kalba ispaniszka ira žinoma dažniausé tikt swetimo-szalëtéms, o draugistéjé iš kelu tukstątių Basku let kelus rasme kalbątius ispaniszkai! Kaip toli Lëtuwai nu tokio stowio ir kaip nerazumnai daro Baskai kariaudami už karlizmą ir žudindami sawį!

Dabargi — apé žodius naujai įwestus. Asz turiu sawo iszmatimą apé žodius trukstątius musu kalboje. Daug isz tų žodių teisibę sakąt ne truksta, bet tiktai mums ne žinoma, reikia ëszkoti jų po žodinis. Kraszewskis rąda daugibę žodių (pas Szirwidą) nëkad nu musu ne girdétu; žinoma daugalis isz ju sudéta nu patés Szirwido, bet ar ne wis ligu nu ko jé sudéti, bilé tikt nu mokątio lëtuwiszką kalbą ir žinątio jos dwasę, jog ir wisi žodiai senosé gadinési buwo sudéti par tokius pat žmonius dažnai daug prastesnius už mokįtą jézuitą. Ir teip, praboczik už atwernestį (otwartość), radau par daug drąsais szitokius žodius Tawo grometos nu 22 d. gegutės m. „Dėl daug daiktų ne radau lëtuwiszkamë lëžuwë tikru žodių“. Terp tų žodiu rądu „не очень плотенъ“ iszguldita par „nelab twirtas“. Mań rodas tą žodį možna iszdůti lëtuwiszkai par stągus (stangus), szaknis to žodio liko slawéniszkame ležuwë „тугъ, tęgi“ ir žęklin twirtą. Tautele (народецъ) — senowés žodis, szędën nesuprątomas, geriau „giminé“ labjau dél to, jog ir kitůsi lëžuwiůsi (народъ, nation) tas žodis paein nu žodio *gimti*. Pla-

* Ž. Mūsų Senovė II N 2 (7) p. 315—324, N 3 (8) p. 501—508.

tumas (пространство) neteisei, nes tas žodis žęklin „szerokość“, o žodije „пространство“ ira ir ilgumas; tą žodį možna sudėti pagal slawėniszkius „пространство“ „przestrzeń“ isz *par* ir *szalis*. Neatlidus (настойчивъ) greitiau žęklin „непрощающій“ (atleisk mums musu kaltes), ar ne geriau butu sakiti „pastatus“, arba kaip kitaip su žodiu „statiti ant sawo“. Burtai ne žęklin „суевѣріе“ (burtingumas wėtoje склонность къ суевѣрію), bet lękiszką „czary“, maskoliszką „колдовство“, „волшебство“; суевѣріе reik pajėszkoti dwasiszkosė knigosė, склонность lękėimas, lįkestis, „Užmacze — entêtement“ mań rodas negerai iszguldita, entêtement žęklin „upartość“; szędėn pripratom girdėti Lėtuwoj „upartas“. Jei netinka tas lękiszkas žodis, reik rasti kitą, o „užmacze“ paein nu „matiti“ ir žęklin ką kitą. Ne priklause — были независимы – maž, tokius žodius kaip „zależność“ reik rasti o ne apraszyti, apraszą deszimtia žodiu galėsme apė wiską kalbėti, bet tai bus kalbesis barborių. Ar ne galėtumėm sakiti užgulstis = zależność, užkabėimastis = зависимость? Patbuwibe ne „самостоятельность“, o „самобытность“, reiktu sakiti „pastowėimastis, patturėimastis“. „Iszeitis“ — исходъ sudėjei gerai, bet tas žodis tur buti wartojemas biblioje — exodus — kniga Maižėsziaus. „Iszsiwistimas — развитіе“ sudėta neteisei, nu žodio wistiti wardas bus wistiimas, o ne wistimas (wistiju, ne wistau), „раз“ ne „isz“, nors ir negaliu rasti kito tam tikro žodio. „Вліяніе“ ne užsiautimas. Kurszaitis kalboje „buru“ (bawr — teip wadino sawį prusokai apė Klaipėdą) ne rado tokio žodio, sakosi „galibe, macis“, bet pats jis prižįnsta jog ira žodis įtekėimas = вліяніе. Iszsiwitorti — развиться mań rodas nėkam wertu. Jůsta ne полоса, ira lėtuwiszkas žodis posmė — pasmo pri audeklų. Nesuprątu žodiu: goda, laipta, godumas. Nůmanė — понятіе gerai. Sukrutimas — движеніе ne pagiriu, geriau sujudimas.

Ape gramatiką paskum, dabar reikia važiůti. Matau raszą kaip kalbą, Kurszaitis ape tokius raszo „Die Regel, schreibe, wie du sprichst!“ kommt bei den littauisch schreibenden Gebildeten wenig zur Geltung, wohl aber bei den Ungebildeten“. Su dėwu pasilik sweikas, déku už žinias isz Lėtuwos *St. Raiłła*

XII.

27 Rugsėjaus 1875 m. Bėlozérski.

Meilas Nikodimai! Pas mums jau gilus rudů, mediai be lapų, dumbli(ne) neiszwažiůjema, szalna žolę nukando, neužilgo

prasidés žëma. Sunku ant szirdés cze giwenant wasaroje, žëmoje da sunkiau, sunku bus ją pargiwent.

Déku apszwëtęs manį klausimé apei wartoimą rodbalsių ą-ę. Gerai Krewai sako „wëna galwa gerai, dwé dar geriau", rodas esmu Tawęs paklausęs. Isztëso wartodami ą-ę wëtoje an, en—sumaiszitumem tas balses su tomis Lëtuwiszkomis ą ę, kuros retai sakosi kaip nosinés balsés, o dažniausei jau iszwirto į prastas pailgitas balses a, e, i, o, u. Laužidams galwą apei wartoimą ą ę asz teipat priejau am, em, su kuriomis ne žinojau ką dariti ir kožnu kartu kaip mislidawau ape tus daiktus, ant galo pagales rasdawau atmainas kaip: rinkti, renku, kęsti, kentiu (kenczu), kurios ne galema apeiti raszant wisur ą ę. — Norédams Tawį priwersti ant raszimo dj, tj, wëtoje dz, cz, noriu pasikalbeti apei tą daliką. Žinoma Tau jog Daukontas wisur teip raszo. Pajeszkojau po knigelę Geitlera ir szitai ką radau ape tą daiktą. Ne wisur žino musu minksztimą d, t par z (teisiau ž), bet iszmetę j wisûse Žemaitiûse isztar czistą d, t. arba minksztin kitoniszkai nu musu. Iszrasziau žodius su toms rodbasėms, rastus kalboje Klaipédiszkių ir Endrejawiszkių (Rassejnių pawëti).

1. Dialect von Memel (die 1 p. sing. opt. butew enstand aus buteu, butjau (durch umlaut): butew = buczau, mede = medžai, medu = medžui, medu = medžu, medems = medžams, erszketu, te = éczui, cze(o), apate = apaczoje, kerdu = kerdžui, pažitkas = pažiczkas.

2. Dialect von Endrejevo (tj, dj werden inconsequent verschieden (wie auch in slawischen dialecten) verwandelt: diesen combinationen werfen j ab (swetei, žodems), erscheinen als ts, dz (tretsioje, skardze), als cz, dž (kupczas, prasidžuga): didei = didžai, tretsioje = treczoje, bekasąntsius = czus, tse = cze, dabartsiou = czui, pate = czą, czai, patsios = czos, swetsiun, tei = czų, czai, skardze = dže(o), žodems = žodzams, waikszcziodamis = czodami, pamestiau = czau, smertsiup = czuip, jaunikaitstiou = czui, dantis = czai (teip pas mus sako).

3. Wolonczewskis nors ir ne wisur, bet szmoteli jo raszto Žemaitiu wiskupiste radau: pateis = paczais, netimptiojusi = netimpczojusi (koja), gaidems = gaidžams, Žemaitei = czai.

4. Senowes rasztusi: Katechismuso prasti szadei — žodžai, gied = gieidžia, atleidem = džam. Forma Chrikstima: girdim = girdžam. Bretkunas: didei = dzai. Szirwidas: girdi = girdža 3 as, wënsk. praesentis.

Apei sakimų „kas ti gražés“ ne galiu pasakiti nëko piauno. Žodius tokiu dabu, teisibe, wartoja ant klausimo ar girdiat, dažnai ein atsakimas „kas ti girdés“, bet kad dirbtu tokius žodius nu wardų ir prëwardių neįsibojau. Reiks įsiklausiti, jei atseis namë buti. O atseis buti gal labai greitai, nes prokuroriai kóžna dën skundia manį „за медленность“. Ne labai nusidiwisiu apturejęs žinią, kad „отозванъ изъ означенной командировки“. Ne labai ir werksiu, tegul jas welniai tas pelkes, nusiboda po tundras besiwalkiojent, po wisokes szmaižmes besiwoliojent, szpëtnibem besipenent, arba be walgimo, mëgo ir czisto oro po czëlas dënas begiwenant.

Ne dél služmos esu gimęs, ne služit' mań ilgai, gan laužit savo szirdį. Grįžtiau į sawo kraszto, gal gautiau kaip nors dūną, ne daug mań jos reikia, ne pati, ne waikai. Dirbu kelius projektus, jei ne nusidūs, galėsiu pasitëszit misle: „ne asz pirmas prapūlu, ne asz paskutinis“. Daug žmonių minta be služmos, iszmįsiu ir asz. O cze ilgai buti ne galesiu. Pelkes, mužikai, tamsibe ne tikt ant oro bet ir galwosi. Czëlais méneseis nematau tikt mužikus-girtūklius ir galwijus, wisam mësti su wënu tikt žmogu galema ira žmoniszkai kalbéti, da ir tas iszwažiawa ant pusés metų — o kiti dikos galwos, bjauros szirdis, warinés kaktos, iszwistijimu netoli nu anų galwijų. Wisam mësti wënas žmogus skaito tikt gazétas ir serjozas knigas, da ir tas isz razumo iszejo. Ko nerandi knigoje, apei tą su jům ne kalbék, apei Kitajų arba Egiptą kalba po czëlas adinas, apei Lëtuwą piksta, jei tikt užmeni, žina kaip kalmukai giwena, apei Lëtuwius nenor anei girdéti, mokosi wisokių kalbų, o kalbą musu turia už prastesnę nu baubimo werszio, ar krankimo kiaules! Ir tai Letuwnikas, gimęs Wilmerges pawëti, Letuwą wadinąs „nasze strony“! Už tai gi moka jis kunigus, popežiu lojoti, jézuitus peikti, isz stebuklų jūktis, ant ponų ir karalių pikti, kaip kudikis da papą tebežįsti! Tą žwérį wadin Klikowicz wiresnisai notarius. Ne pawërisi, ir tas nekaltas awinélis ne randa su kům Bëlozérski sznekéti. Més tebesznekam apei telétenį ir žuwënį.

Mislijau skaitidams galėsiąs apseiti bé draugistes žmonių, kas ten dawé, cze ir skaititi nëko ne gausi. Mań rodési negailant pinigų galėsiu pirkti kokes nori knigas ir skaititi apei ką nori, pasirodé kad klidau, daug galéma skaititi, bet ne daug galema pirkti, ką tikt norétum gauti wënas atsakimas kniginiczių — ne pardūdas, iszsemta edicia, néra. Be didiu mëstu nëra nej jokio mokslo.

Ne paraszei mań ką matei ir girdėjei Lëtuwoje ape iszkałas, knįgas. Skaitiau „Golosi“ jog Panewežio seminarjoje tiktai prawoslawnus iszleid mokitojais, ar tai teisibe, kokei ten prawoslawni, ar moko jus lëtuwiszkai, netoli budams nu Panewežio gal ką girdejei. Meldiams ne nëkįk, wisus nëkus raszik ką žinai, asz ne Klikawicze. Gal sawa akimis matei koki wëną mokitoją musu iszkalių, kas tai do žwéris?

Ar tropijosi Tau matit' kur „Виленскій Вѣстникъ“ kas tai par paukszti! Ar werta jį skaititi?

Praéjusieme ménese buwa iszstatimas žemés waisiu wisos Lëtuwos Sziauliûse, ką girdejei apei tą iszstatimą.

Praboczik už daugibę klausimu, o nei wëno atsakimo. Pasilik sweikas ir linksmas, neužmirszk manį *Stanis Raila*

Apei Sziaulių iszstatimą bus iszspausta Warszuwoje Gazétoje dirwos dirbėjų (Rolnicza).

(b. t.)

JONO SPUDULIO LAIŠKAI KUN. A. DAMBRAUSKUI

(tęsinys*)

V.

25. I. 84. Peterburgas.

Szirdingas Drauge!

Jau walanda, kaip gawau tawo gromatą; dėkui kad atsiliepei ant mano kalbos; mes neturim dabar, ir negreit dar turėsim tam tikrus laikraszczius, kur galėtu kalbėti apie gramatikos dalikus, užtaigi dabar pasilieka pasikalbėti tarp sawęs per gromatas tiems wirams, katrie apie tiesrasztį** rupinas ir kiektiek iszmano, įdant nors kiek tiek susitarti tame swariame daikte ir netraukti kožnas saw...

Pirmą pasikalbėsim apie tai, ką tu man užmetei ant mano praėjusios gromatos, siųstos taw; paskui gi trauksiu toliau pagal tokį plianą, kaip taw buwau pažadėjęs.

Isz tawo paskutinios gromatos matom, kad sutinki su manim *dž* ir *cz* esant minksztas. Jau wienat to fakto gana, įdant patwirtinti mano stigawojimą, reikiant dėti greta *dž cz* žimelę *i*, rodanczią minksztumą prieszakinės draugbalsės; juk princi-

* Ž. Mūsų Senovė II N 3 (8) p. 510—519.

** tiesrasztis—tas, kurs tiesiai raszo; wienu žodžiu lietuwiszkai paženklinti „orthographia“ sunku; galėtu sakiti = raszimo budas, pragumas; raszimas.

pas musu raszimo budo ira toks, kad kaip tik draugbalsė minkszta, tai reikia tai paroditi, jeigu toliaus randasi *a, o, u;* tiktai priesz e, i, ė mes nededame minksztinimo žimelės prie draugbalsiu, nors ir czia draugbalsės po didžiausią dalį tarmiu, užwis lietuwiszku, ira minksztos: pastebėk tiktai lenkiszką isztarmę *wesele* ir musiszkę *weselia,* ten (lenk = tas) mus. tenai ir t. t. Pripažisti, kad *cz dž* gal buti kietos, nors musu kalboje to nėra: tris paweikslus ginczas, džala, czaižiti asz padawiau tiktai ticzioms, kad geriau įsižiurėtum, dž ir cz galint buti minksztą ir kietą. Antrą abejojimą tawo matau ten, kur tu kalbi apie kilimą *dž cz;* tu sakai, kad K. Bar. mislijęs dž wirtus isz dj taip, kad j „prasmego" (?) į d, tai ira su ja draugėn susilidė, ir isz czia pasidarė *dž,* taip pat kilo *cz* isz tj; *dž cz* wisiszkai nauji elementai. Isz Szleikerio pareiszkinimo tu juokuoji, wadindamas jį algebriszku; tegul bus walnu ir man K. Baranauskio pareiszkinimą kilties *dž cz* pawadinti chemiszku: iszrodo taip, kad dj, lig kad įdėta į retortą, „susilidė" ir pasidarė *dž.* Man matos, kad nenorint algebriszkai arba chemiszkai reiszkinti kiltį *dž* ir *cz,* reikia tiktai prisižiurėti, kaip jos pas mus pasidarė; jei mes paliginsim žemaitiszką — *diu* (žodiu) ir lietuwiszką *džiu* (asz raszau taip kaip iszsitar), tai rasim, kad antram atwejije p r i b u w o naujas elementas *ž;* imkim *czi* wiet. ti, tai rasim pribuwusį *sz* (dėlko wieną kart ž, kitą sz — aišku, tai prider nuo d ir t): žem. jau-ti-u, liet. jau-czi-u (asz wėl taip raszau kaip isztariama) = jau-tszi-u. Gal bijai „pribuwimo", tai atsimink, kad paliginant lenk. dzieło su rus. dieło (дѣло), pribuwo *z,* lenk. ziemia su rus. ziemlia — prisided antram atwejije *l* ir t. t. Ž i n o m u o s e atwejuose, kaip matom gal kartais, pributi „nauji elementai". Žiurint to, ką asz dabar pasakiau, man ding, negal sakiti kad dž wirto isz dj, reikia tiktai sakiti, kad ten kur buwo *di-u,* girdėtis dži-u, tai neženklina kad dži wirto isz di, bet kad pirmajame atwejije pribuwo naujas elementas, katras taip anksztai prisiglaudžia prie d, kad greit sakant, negalima perskirti d nuo ž; bet pratęsdami: džžž..., matisim kad pirmą iszsitar d, mirksninė (onomentan) užkartą, paskui gi tęsiasi ž, kaipo pratęsta draugbalsė, ir perskirsim d nuo ž kruwoje dž. Toks pareiszkinimas kilties *dž* ir cz, man rodosi, ira nekas kits, kaip tiktai apraszimas fakto, sznekals gi, kad dž kilo, susilidžius d su j, arba kaip Szleikeris sako wirtus *j* į *ž* ira tiktai teorija ir hipoteza. Isz mano pareiszkinimo matos, kad raszidami dži (žodžio), mes

neraszome į dusik ir nedėsim minksztumo žimelę antrą kart. — Mokinti wirai dar gerai nesutarė, — *dž, cz* ar tai dwilipiai ar wienstipiai garsai; daugums (Baudouin de Courtenay tarp ju) sako kad tai ira „sulietiniai“ слитые garsai isz d+ž, t+sz; sulietiniais gi dėlto wadina, kad jie anksztai labai susiglaudžia isztariant ir per tai ausis greituoju negal paskirstiti į pirmikszczias dalis kruwos dž, cz. Kaip tai nebutu, mes matom kad dž cz ira minksztos po wisą Lietuwą ir žemaiczius, ir tai ira swariausiu stigawojimu, kad greta dž cz reikia dėti *i*, kaipo minksztumo žimelę, nės kitaip butu prieszais principo musu tiesraszczio, kaip aukszcziaus iszrodžiau. — Asz isz gilumo szirdies sakau, kad Szleikerio naujieną laikas jau pamesti, užwis kad ta naujiena dideliai biauroj bereikalo musu rasztą, budama suwisu swetima musu g i w a i k a l b a i. Toks mokintas wiras, kaip Brugmann's (iszduotojas dainu drauge su Leskien'u, Strassburg 1879), be žodžio atmetė Szleikerio raszimą tame dalike, kaip tik iszgirdo giwą lietuwiszką kalbą.

Raszimas l = ł, li = l, turi tai už pamatą, kad pagal principą musu raszibos wisas kietas draugbalses paliekam be jokios žimės, minksztoms gi duodam greta *i;* raszant kietą *ł*, reiktu minksztą rasziti *li*, kitaip gi kam czia naujos raidės *l:* Ir taip isz dwiejų budu raszimo, — prusiszko l, li ir žemaitiszko *ł, l* asz aukszcziaus keliu prusiszką, kaipo konsekventnesnį iszmintingesnį ir statesnį. Kur l isztariama kietai ir kur minksztа, tai jau gražiai parodė Kurszaitis sawo gramatikoj (nebatmenu, katram §). Jei norėsi, asz kitą sikį iszguldisiu.

Asz metu lauko *y* szit dėlko. Musu kalboj isz sawo dugnio etimoliogiszkai gal buti ilgos ir trumpos kartu tiktai *i* ir *u;* balsinė *a* isz dugnio lietuwiszkai ira tiktai trumpa, budama gi ilga ji tampa *o*, kuri isz dugnio ira ilga, ir budama trumpa tampa *a*. Paskiaus jau tiktai atsirado ilga *a* wirtusi isz trumpos *a* nekuriuose retuose atwejuose. — Nors *u* gal buti ilga ir trumpa, wienok dwieju raidžiu mes tam newartojam, bet wieną tiktai; norint buti konsekwentniam reiktu ir *i* wienopai tiktai wartoti, arba pramaniti naują žimę ilgam *u;* — tai wienas pamatas. Antra priežastis nereikalingumo *y* ira ta, kad po wisą mažne Lietuwą nelabai įpratusieji wirai wisiszkai nemoka atskirti i nuo *y;* žemaicziai tai lengwiaus padaro. Tu sakisi, kad mums reikia kaip įmanant geresnę ir dawadnesnę (dokładny) raszimą wartoti; bet juk gaudidamas dawadnumą padarisi taip, kaip Juszkus (Kazaniuje), katras wiens tiktai

moka taip rasziti, kaip jis pramanė. Treczia priežastis ira ta, kad lietuwiai musu paprato *y* laikiti per lenkiszką *y* rus. ы priegtam ir nekuriose musu tarmėse ira *y*, kaip ir tu paskutinioje gromatoje padawei; tam gi dalikui, raszant tarmiszkai po mokintus rasztus, *y* prawerstu, bet jeigu jinai ženklintu ы rus., bet ne î. —

Teisibė kad *w* daugiaus užima wietos už *v*, taip pat *uo* daugiaus už ů, arba sz daugiaus už š ir t. t. — Bet asz misliju rasziti *uo* wiet. ů suwisu dėl kitos priežasties. Pasiklausik Szleikeriszka ë isztar. po wisokius kampus (asz trumpai apie tai sak. nės jus nuo K. Baran. tai gerai girdėjot), ie, î, ei; priegtam gal bus smagumas ant i ir e: íe, mažne ía arba íea, ir ié. Etimoliogiszkai ë kilo isz *i;* prie i eilios prider ei, ai î. Szl. ů — iszsitaria kurnekur uo, û, ou; taippat ira úo, arba mažne úa, úoa, ir uó. Etimoliogiszka eilia ira *u,* kur prider dar au, û. Sustatę į gretą gausim szit kokias labai gražias ir daug mokinanczias eilias:

Tarmiszkai	Etimoliogiszkai
i: ë; ie (íea, ía, íe mažne ié) î, ei	ai, î; ei
u: ů; uo (úoa, úa, uó) û, ou	au, û

Isz wienos eilios galim gauti kitą, tiktai statikim wietoj i-u, wiet. e-o. Asz czia ne algebrai priwedžiau, bet įdant paroditi, kad tarp kilties ë ir ů ira pilna ir didelė analiogija. Ir taip raszant wiena žime ů, reikia dariti taippat ir su ë; dar didžiaus galima kabinties: raszant ů reikia rasziti i (e); raszant ë, reikia rasziti ö; bet prie žimiu kaipo daikto suwisu pawirszutiniszko kabinties butu juokai ir dėlto nėra ko gainioties paskui i (e); kaipo žimė, gera ir ë. Bet galima dawesti ir iszparoditi, kad atwejuose kur Szl. raszo ë, ů, stow etimoliogiszkai dwibalses *ie, uo.* Czia asz nebeturiu laiko taw daroditi, kad tai ira etimoliogiszkai dwibalses pridėsiu tiktai žodžius p. Fortunatowo, prof. Maskwos uniw. kurs dideliai moka ir iszmano lietuwiszką kalbą, ira prof. paliginamo kalbu mokslo (vergleichende Sprachwissenschaft), jis stacziai iszsitarė ant lekciju lietuwiszkos kalbos Maskwos Uniwersitete taip: „paligindamas tarmes lietuwiszkos kalbos ir liet. kalbą su slawėniszka ir kitoms gentaujancziomis, asz samprotauju (заключаю), kad ë ů ira dwibalsės, kur etimoliogiszkai tur stowėti *ie, uo*". Tûrėdamasi gi principo musu raszibos, principo

etimoliogiszko, įwesto kun. Baranauskio, mes butinai turim rasziti ie, uo. Ar sutinki?

Užlaikiti sz, cz, w priežastis ira tradicija, apie kurią pakalbėti leisk man ateinantį kartą —

Dėkui, dawęs man žinias apie Ažukalnį; gal žinai ką placziau apie jo giwenimą, werta butu tai patalpinti „Auszroje".—

Dabar pasikalbėkim apie terminoliogiją aritmetikos ir gramatikos —

(Nežiurėk, brolau, kad negražiai raszau: skubėjau begalo) —

Tarmenis Aritmetikos:

Aritmetika — Rokundu mokslas, gal ir skaitmokslis (;) число — skaitlius (;) единица: tu nukalei *wienė;* Szleikeris sako (gram. § 64. 6) *wieneris,-o;* man ding *wienatis,-ies;* tas žodis nėra naujai pramanitas: atminkim *wienat,* wienatijas, wienatinis; antugis (suff.) gi *-atis* ira ir kituose žodžiuose: wisatis, karsz-atis, piln-atis; lenk. -oć: dobroć; rus. оть: мяк-оть; — *atis* ira musu pacziu antugis neswetimas. Dar kiti siulijo wienistė, wienibė ir t. t. Man matos, kad užwis geresnė ira wien-atis, nės tai nenaujai pramanita ir aiszkesnis žodis...

Именованныя ч. praminti, prawadinti; *prawardžioti* netink? отвлеченный — atitraukti (;) однородный gleichartig — wiengamtis,-ė (jei *gamta* žinomas tarp žmoniu; pasakik, ar tu ėmei ta žodį tik nuo Daukanto?) (;) одноименный ч. wienwardžiai? (;) считать: rokuoti (Dauk. likuoti, bet tai esąs svetimas žodis). Простой einfach: wienstipis, zweifach: dwilipis, dwilinkas; wienopas, dwejopas... daugeriopas. Обыкновенный рядъ чиселъ natürliche Zahlreiche — paprasta eilė skaitliu. Цифра numeris, numaras (dabar taip žmones sako), lizma (= liczba) sako prusai;? Нуль: nėkis,-io, (nullus)? niekinis? Значущія цыфры: wertingi numeriai? numeriren: numerius statiti, numeriuoti? десятки — deszimtis (;) сотни szimtai,... tukstancziai. Разрядъ, Ordnung — skîrius,-aus (;) классъ — klesa? сложеніе — sudėjimas (kiti nor: suneszimas, suskaitimas, sumetimas) (;) слагаемое — sudėtinas? (skaitlius) lot. summandum (;) сумма — suma (visur supranta) (;) plus, minus — taip turės palikti? = paliginimo žimė; ligu. Вычитаніе — atėmimas (kiti nutraukimas). Man rodo kad „sudėjimas ir atėmimas" aiszku isz patarlės „ar pridėk, ar atimk". Уменьш. Numažintinas (;) Вычит. Atimtinas (;) остат. разн. lîkius,-aus (nepramanitos), skirtumas. Скобки? Умнож. dauginimas — Szleik. ir kiti sako *kartuoti, kartawimas,* bet isz kur? gal tai tas pats žodis

kartoti повторить. Множимое — Daugintinas (;) Множигель — Daugintojas (;) Произведеніе, Produck, iloczyn; padaras (nuo dariti, jeigu daritojai = производители Factoren); pl. už-daras = užkulas. Asz nesurandu žodį atsakantį „производить, producere". Множители — daritojai Factoren. Дѣленіе — dalijimas (bet jei tikt tai neswetimas žodis?) musiszkai butu: skaidimas, skirstimas (;) дѣлимое — dalitinas. Дѣлитель — dalitojas (;) частное quotient — kartrodis (rodo kartus) (;) провести черту — pabraukti brukszmą, brėkszmą? вертикальная (черта—) столбецъ — staczias stulpelis, eilia... Горизонтальный — gulszczias (;) занимать pasiimti, paskoliti? зачеркнуть perbraukti. повѣрка — mėginimas? точка — taszkas (;) разъ — kartas (slaw. кратъ) (;) косвенный — įžambus, įkĩpus (įkipiai, pražambiai) (;) снести слѣд. число — pritraukti sekantį skaitlių? (;) рѣшать — padirbti? задача — užduotis,-ies. Дробь: nuotrupa (geriaus wienas žodis neko dwilipis *truoskaitlis* (;) числитель — rokuotojas? знаменатель — ženklintojas, žimėtojas?

Asz steigiausi ne pramaniti nauju žodžiu, nės nekurie gal ir tarp žmonių wartojami, ir wėliai žiurėjau, kad nebutu dwilipiai žodžiai, nės isz to mažas uždarbis.

Kur geras žodis, tam nieko nedarik; kur misliji rasti geresnį ar naują kokį, duok man, kitiems pridėk kritiką...

Gramatikos tarmenis.

Pirmas lietuwiszkus tarmenis įwedė Daukantas, paskui J. Juszkus ir toliaus k. Baranauskis. Bet ir k. B. man ding nekurie tarmenis netikę. Žiurėk:

согласное — siaudė — juk tai bus свистящая; ar negeriaus butu draugbalsė; буква — raidė — tai tas pats — kas gloska, juk apie Anikszczius raidus pažim — glošny; bene pasilikti prie wisiems pažįstamos — litara... слогъ — tartis — tai paeina nuo tar-ti; ar negeriaus butu *sandėlĩs,-o* (nuo sudėti) — складъ (;) падежъ lankis,-o — sudėtuose wardlankis, lĩg kad butu sudėta isz wardas ir *lankas* — обручъ ; geriaus butu sakiti linkis,-o: wardlinkis,-o. Sugretinimai kaip *duodlinkis* isz laikžodžio (duod-) su daiktawardžiu newartojas lietuwiszkoj kalboj (Gram. Schleich.); asz žinau tiktai: warwanosis. Norint sugretinti laikžodį reikia imti žodwardį: pagulėt-rankis, iszput-akis, nuskustgalwis. Isz tos priežasties, man ding žodžiai gimlinkis, duodl., skundl. szaukl. netikę. Kaip kitaip pramaniti? Ar negalima czia pritaikinti analiogijos su tokiais tarmenimis: walgoma diena, važiuojamas arklis, mirsztama liga ir t. t. Ir taip gimdomas l. duodamas linkis ir t. t.

Мѣст. *įwardė* — neaiszku: ira įrankis, įnagis; įnamis... rodo daiktą, kurs ira widurij arba tarp kito daikto, bet ne parodo, kad ira wietoj kito daikto. Ar nepritiktų czia: *užwardė.* (Fürwort). Глаголъ *žodis* painiojas su paprastai sakomu žodis; atskirti norint, reiktu sakiti *laikžodis* (Zeitwort).

залогъ *weikslė* — isz kur tai?

суффиксъ *augmuo,* îra: suffix, praefix, infix, tai ar negalėtu sakiti antugis, prieugis, įugis...

Eidami į „sudarimą" randam patį „sudarimą" nelabai aiszkų; ar ne pritiktu: *sutaikimas.*

Ira sak-ana, sak-ulis, apisaka; są-sakas, sak-inis bene perdaug?! reiktu kaip norint įwairiaus pramaniti. —

Taip saw žodžiai

Pamislik apie labai swarius žodžius: *garbinti* — prusu ehren, bet musu — прославлять, а не чтить. — *godoti* (Dauk.) kažin isz kur užklidęs — (;) szlowinti = slawinti = slawa: pas mus žemaicz. чтить (;) *gerbti* szanować? *tausoti:* koks ira mano wirs, tik asz jį turiu tausoti (szanować?); sako man kiti, kad tai: беречь; tai butu netoli nuo wokiszko szonen, isz kur lenk. szanować. *Liaupsinti* — prusuose goda, garbė, liaupsė, szlowė; *gîrius* похвала — tas aiszku (;) (pl. skîrius, lîkius; mîrius, — aus = smertis) ir t. t.

Pawargau jau brolit, berinkdamas wisokius žodžius: jei paslinksi pamislik apie tuos daiktus ir paraszik man. Susimildamas, jei nukalsit kokį gerą žodį, arba iszgirsit tai nuo K. Bar., duok man žinią ir apraszik kiltį kokio žodžio.

Neseniai skaicziau dalį „Omiletikos" Baran.; tenai radau *iszketoti* — развинуть; iszkur tai?

Garsmas вкусъ ar tai nukaltas, tai iszkur? arba gal girdėtas iszkur. —

Nebewarginsiu tawę daugiaus. Su Diew — Sweikink pažįstamus ir draugus. Tawo *Jonas Sp.*

(b. t.)

V. Dokumentai.

PETRAPILIO LIETUVIŲ STUDENTŲ DRAUGIJOS VALDYBOS IR VISUOTINŲ SUSIRINKIMŲ PROTOKOLAI 1908 II 20 — 1917 XII 3.

(tęsinys*)

1911 X 5. Nauji nariai. Priimti: Nemeikšaitė (r. Elisonas ir Ivanauskas), Voldemaras Čarneckis (r. Pečiulionis). Kaipo neužsimokėję, baigę ar išvažiavę išbraukti iš narių tarpo: Adamkavičius, B. Aleksandravičius, Anforavičius, Audziejus, V. Bortkevičius, Bielskis, Vik. Biržiška, Butėnas, V. Chomichovskaitė, Geiga, Gedrimas, V. Gylys, Glemža, Janulionis, Jonūnas, Kelpša, Kizelevičius, Krikščiūnas, Krištopaitis, Kuprevičius, V. Kvieska, Lapinskis, Laurinavičius, Liepas, Lingevičius, Marma, Orentas, Puskaustaitė, Vl. Pauliukonis, Č. Petraškevičius, K. Petrauskis, Rajunčius, Stefanavičius, Ščefanavičiūtė, S. Šimkus, Šveistys, Tribė, Vaičkus, Zikaras, Žilinskas. (Sekr. V. Petronaitis).

1911 X 21. Dalyvavo 5 valdybos nariai.

V. Didžiuliui išduot 5 r. vitrinai. Dėl pinigų trūkumų Rusteikai neduoti 25 r. paskolos. Chomichovskaitę, išbrauktą dėl nario mokesnio nesumokėjimo, priimti atgal. Dilys (?) sumokėjęs nario mokesnį priimtas atgal. Palikti nariu B. Aleksandravičių, sumokėjusį 1910—1911 nario mokesnį ir grąžinusį 10 r. paskolą. Priimti atgal Anforavičių, sumokėjusį nario mokesnį. Janulioniui 15 r. paskolą pratęsti ligi Kalėdų.

Nauji nariai. Priimti Kutkauskas (r. Prakaitytė, Vaitiekūnas), Dūda (r. Didžiulis, Elisonas), Vilkaitis, Daugela, Rusteika (r. Girdvainis ir Sidaravičius)

Smulkūs reikalai. Didžiuliui ir Noreikai išduota 20 r. avanso vakaro reikalams.

Valgykla. Nutarta ieškoti nuosavybės teisių į valgyklą (tai pavesti Liutkevičiui). Reikalauti (iš valgyklos valdybos) padidinti asignavimus lietuviškiems laikraščiams išrašyti. (Sekr. V. Petronaitis).

1911 X 29. Išduota Rusteikai 8 r. paskolos. Niemčevskiui 10 r. Priimta Janulaitytė (r. Didžiulis ir Krikšč.). Visuotino susirinkimo XI 7 dienotvarkė. Valdybos pranešimą padarys Didžiulis. (Sekr. V. Petronaitis).

1911 XI 7. Užskaityta Petro Vileišio auka 200 r. Pauliukonio vekselis. Elisonui paskola 15 r., Piščikui 10 r. (Sekr. V. Petronaitis).

Visuotin. susir. 1911 XI 7. Pirmininkauja G. Liutkevičius, jo padėjėjas J. Elisonas, sekretorius V. Marma. Dalyvauja 65 nariai (47 vyrai, 18 moterų). Praeitais metais draugijoje buvo 137 nariai; iš jų išstojo 21, išbraukta 41, balso neturi 23[11], lieka 52. Naujais nariais priimti, be jau įrašytų į valdybos protokolus 1911 IX 24, X 5 ir X 21 dar: Elena Janulaitytė (r. V. Didžiulis ir J. Kriščiūnas), Mečislovas Rabašauskas, Marija Vienožinskaitė (r. L. Vienožinskaitė ir J. Vaitiekūnas), Filomena Gecevičaitė (r. L. Vienožinskaitė ir J. Vaitiekūnas), Stanislovas Radzevi-

---

* Ž. Mūsų Senovė II N 2 (7) p. 346—350, N 3 (8) p. 525—529.

[11] Tie 23, tai nauji nariai, valdybos priimti, bet tik kandidatais, nes galutinai priimdavo vis. susirinkimas. Jų tarpe buvo ir pats vis. susirinkimo „bebalsis“ pirmininkas Liutkevičius. *Red.*

čius (r. J. Elisonas ir A. Sulikas), Milda Bulotaitė (r. J. Elisonas ir J. Kriščiūnas), Stefanija Galkytė (r. J. Elisonas), Adelė Kibirkštaitė (r. L. Vienožinskaitė ir J. Vaitiekūnas), Julija Nevierovičiūtė (r. J. Sviekauskaitė), Zofija Prapuolenytė (r. L. Noreika ir J. Kriščiūnas), Kipras Ivanavičius (r. V. Sidaravičius ir S. Girdvainis), Jonas Dabkus (r. V. Didžiulis ir L. Noreika).

Pirmininkas V. Didžiulis metinėj apyskaitoj praneša, kad buvo suruoštas vienas vakarėlis Petrapilyje ir 3 vakarai Lietuvoje (vienas Kaune ir 2 Jurbarke), „Žiburėlis" suteikė dvi stipendijas ir vieną paskolą, Labdarių dr. dažnai sušelpdavo studentus. Valdyba išdavė paskolų ligi 539 rub.; materialinis dr. stovis pagerėjo nežiūrint sumažinimo nario mokesnio ligi 2 rb. Valdyba stengėsi užmegzti ryšius su koaliciniu visų studentų komitetu, streiko metu įspėdavo narius nelaužyti streiko. 3 nariai dėl streiko nukentėjo. Valdyba dėl L. Tolstojaus ir M. Čiurlionies mirties siuntė užuojautas ir aukojo pinigus, dėl Ševčenkos jubiliejaus pasveikinimus. J. Bylos pasiūlymu atsistojimu pagerbta L. Tolstojaus ir M. Čiurlionies atmintis.

Iždininko apyskaita. Nario mokesnio už 1910/11 m. sumokėta 101,25 r., už senus metus 37,75 r., nario mokesnio paskolomis už 1910/11 m. sumokėta 6,75 rb., už senus metus 70,05, iš jų paskolų grąžinta tik 3 r. 50 k.; senų narių mokesnio ir skolos (be dokumentų) 210,20 rb., su paskola užsimokėję nario mok. ligi 1910/11 m. 146,66 rb., užmokėta nario mok. senų narių už 1911/12 m. 12 rb. ir įtojusių 1911/12 m. 18 rb. Paskolų išduota 539,25 rb., laikinų paskolų 194 rb., iš jų grąžinta 74 rb., pratęsta paskolų 47 rb., grąžinta paskolų 129,35 rb., senų skolų ligi 1910/11 m. 1159,85 rb., senų paskolų be dokumentų 135 rb., vekselių 1910/11 m. paimta 556,26 rb. Aukos: Vaitkevičius 50 k., Milčinskaitė 3,50 rb., P. Vileišis vekselį už 200 rb. Seni skolininkai ligi 1910/11 buvo kalti 2236,52 rb., iš to grąžino 60,35 rb., liko 2176,17 rb. 1911 XI 7 draugijos turtas: senų skolų 2176,17 r., paskolos 1910/11 1159,85 rb., paskolos nariams prieš 1910/11 410,25 rb., nario mok. su paskola 1910/11 73,30 rb., tas pats ligi 1910/11 146,66 rb., tas pats be dokumentų už senus metus 210,20 r.; viso 4.176,43 rb. Dar neįmok. nario mokesnio 1910/11 už 62,00 rb., kasoje 1911 XI 7 29,16 rb. ir vekselis 200 rb. — viso 4667,59 rb. Dėl santykių su Fraternitas Lithuanica pirmininkas praneša, kad jokių ryšių nebuvo, tik vienas studentas buvo abiejų organizacijų narys.

Knygininkas praneša, kad iš 178 knygų į inventorių įrašytų jis priėmė tik 125; paskiau grąžinta 16; aukų gauta 22 kn.; viso inventoriuje dabar yra 220 knygų ir kiek žurnalų[12]. Knygomis naudojosi 22 nariai ir 5 pašaliečiai; viso jie paėmė 170 knygų, bet iš jų vienas tik pašalietis vaikinas Tumonis perskaitė 77 kn. Amerikos lietuvių laikraščiai ėjo į universiteto slavų seminarą Lietuvių Mokslo Draugijėlei. Knygoms pirkti ir įrišti gauta 28,95 rb., bet iš jų teišleista 11,65 rb. Be to, kuriasi ir Mokslo draugijėlės knygynas. Knygininkas informuoja, kad ateity bus galima naudotis knygomis visiems, nes jos bus išduodamos ne universitete, bet valgykloje. Šia proga pirmininkas painformuoja apie dingusį 1907 m. didelį ir turtingą knygyną, kuris per kratą lenkų studentų valgykloje žandarų buvo konfiskuotas ir paskum sunaikintas. Išreikšta Vydūnui padėka už dovanotas knygas ir Jaunimą. Informacijų ir darbo biuro vedėjas M. Pečiulionis praneša, kad per 6 mėnesius buvo suteikta 23 asmenims 30 infor-

[12] Apyskaitoj knygininkas apsiriko 20 knygų — jo paduotais duomenimis turėjo būti ne 220, bet 200 knygų. *Red.*

macijų laiškais, 40 žodžiu. Darbo pasiūlymų buvo 31, paimta 19 darbų. Darbo biuras oficialiai nebuvo legalizuotas, manoma tai padaryti ir išplėsti veikimą. Į biurą renkami: G. Liutkevičius, J. Elisonas, J. Vilkaitis, B. Mickevičius, J. Rimkus ir M. Pečiulionis.

Paskiau priimamas revizijos komisijos pranešimas. Į valdybą išrenkami aušriniečių ir visuomeniečių bloko pasiūlyti kandidatai: Byla (52 b.), Elisonas (52 b.), Daugėla (45), Dirvenskaitė (41), Civinskas (41), Vilkaitis (37); į revizijos kom.: Gricius (47), Kriščiūnas (46) ir Digrys (35); kandidatais į valdybą: Chodakauskaitė (45), Savickas (46), Šližys (46).

Vakarų rengimo klausimas Lietuvoje pavedamas valdybai. Visas valdybos veikimas tiek šalpos, tiek visuomeninis atskira rezoliucija patvirtinamas.

Paskutiniu klausimu svarstomas buvusio streiko ir streiklaužių iš dr. narių tarpo reikalas. Po ilgų debatų buvo priimta rezoliucija, kuria solidarumo tarp visos studentijos ir draugijos narių vardan pareikštas papeikimas tiems nariams, kurie streiką laužė ir pageidavimas, kad ateityje tai nepasikartotų. (Protokolo pabaigoje padėta data XI 24, nors priekyje pažymėta XI 7).

1911 XI 10. Nauja valdyba. Nauja valdyba šiaip pasiskirstė pareigomis: pirmininkas J. Byla, pirmininko padėjėjas Daugela, iždininkas („piniginninkas") Dirvenskaitė, raštininkas J. Elisonas, knygyninkas Civinskas, knygininko padėjėjas J. Vilkaitis. Atsakymas maskviečiams. Pranešti jiems sutikimą bendrai ruošti vakarą (Kaune); smulkmenos pas Damijonaitį. Į dorpatiečių pakvietimą atvykti į rengiamą jų draugijos sukaktuvių minėjimą pasiųsti telegramą. Streiklaužiai — Damijonaičiui prašant išaiškinti visuotinio susirinkimo išreikštą papeikimą streiklaužiams, ar jis liečia ir jo mokyklą, politechnikos kursus, kurie visai nestreikavo, valdyba paaiškina, kad papeikimas tokių mokyklų nelietė. Žodis „nuosekliai" reiškia, kad kiti „draugai nuo pirmos streiko dienos visą laiką laužė jį — lankė lekcijas, darbus ir t. t."

Valgykla. Į valgyklos valdybos prašymą paskirti atstovą, kuris kontrolės dienomis tikrintų tuos, kas sakosi priklausą liet. st. dr., atsakyti neigiamai „ligi nepaaiškės klausimas, ar priima mus lietuvius valgyklon pilnateisiais nariais". (Rašt. J. Elisonas).

1911 XI 19. Dalyvauja visa valdyba, trys kandidatai ir svečiai. Laikraščių informavimas. L. Ž., Vil. ir Auš. pasiųsti visuotino susirinkimo protokolus, išmetus viską, kas liečia streiką. Paskolos. Nutarta neduoti paskolų narių mokesniui sumokėti. Paskolinti V. Kaveckiui 15 r., V. Didžiuliui 10 r., Sidaravičiui 15 r., A. Savickui 15 r., A. Liutkytei 20 r., V. Marmai 15 r., A. Sulikui ir B. Mickevičiui po 12 r. Vakarai. Daugela pranešė, kad Mažturčių dr. žada perleisti vakarui salę, o V. Didžiulis praneša, kad Labdarių dr. mano suruošti bendrą vakarą su studentais. Į J. Rinkevičiaus prašymą apsiimti platinti jo išleistą almanachą Švyturį, atsakyti „kad st. dr., kaipo ne pirklybos įstaiga, tuomi nemano verstis". Naujais nariais priimami K. Blažys (r. J. Civinskas ir L. Noreika), J. Žilevičaitė (r. F. Damijonaitis), Liumbys (r. Damijonaitis ir Daugela). P. Stančius jo prašymu iš narių išbrauktas. (Rašt. J. Elisonas). (b. t.)

VI. Miscellanea.

KUN. ANTANAS MIEDZOGORSKIS

Įdomių Lietuvos bajorų gyvenimui XIX a. pirmoje pusėje nušviesti dr. Stanislovo Moravskio atsiminimų trečiojoje dalyje, pavad. Szlachta - bracia (išsp. Poznanėj 1929 m.) p. 80—91 pateikiama kiek žinių ir apie kun. Miedzogórskį (jį vadina Moravskis Międzygórskiu). Kun. M., Moravskio žiniomis, kilimo iš Ukmergės aps. „bajorų šeimos, lenkų laikais užėmusios ir tarnybas". Mokėsi pas jėzuitus Vilniuje, ilgai buvęs Rumšiškio klebonu, o paskiau buvo perkeltas į Darsūniškį, kur 1827 m. šventė savo kunigystės 50 metų jubiliejų, o 1828 IX 2 mirė Kaune ir palaidotas Darsūniškyje. Visų buvęs mylimas, garsėjo sąmoju ir anekdotais. Mokėjo tik tris kalbas: lotynų, lenkų ir lietuvių ir visomis tomis kalbomis (t. y. ir lietuviškai) rašinėjo pamokomo turinio, dažnai pilnus sąmojo eilėraščius. Apie tų eilėraščių likimą Moravskis neražė nieko. Jei toji jo informacija yra tikra, tai turėtume dar vieną XIX a. pradžios lietuvių poetą. Netikėti Moravskiu nėra pamato, nes toks kun. Antanas (jo vardo Moravskis nepaduoda) Miedzogórskis tikrai yra buvęs ir Moravskio paduodamos apie jį faktinės žinios yra tikros: oficialusis Vilniaus kunigų sąrašas 1829-s metams paduoda Miedzogórskį (ne Międzogórskį) mirusiu 1829 IX 2 (čia data klaidinga: vietoje 1828 m., nes išspausdintas 1828 m. sąrašas negalėjo paduoti mirusio po pusės metų); sąrašas 1828 metams vadina jį irgi Darsūniškio klebonu, 75 metų amžiaus (t. y. gimusiu a. 1752—1753 m.), 51 metų kunigystės (kadangi 1827 m. jis šventė 50 metų kunigystės, tai įšvęstas kunigu 1777 m.); sąrašas 1826 m. duoda jam 73 m. amžiaus ir 49 m. kunigystės, 1823 m. 70 metų ir 46 m. kunigystės, 1820 m. 67 m. ir 42 kunigystės. Kiek abejonių kelia tik Moravskio žinios apie jo kilmę ir bajorystę. Jis spėja jį kilus iš Ukmergės aps. bajorų ir tai tokių, kurie seniau ir tarnybas turėjo. Man atrodo, kad tokia grynai lenkiška pavardė, kuri Lietuvoje kitur nepasitaikydavo ir nepasitaiko, greičiau sako, kad Międzogorskis ar Miedzogorskis tai tiesioginis vertimas iš lietuvių kalbos kokios grynai lietuviškos pavardės, pakeistos lenkiška ir subajorintos, Miedzogorskiui stojant į seminariją; tai jau ir XVIII a. buvo praktikuojama, einant valstiečiams baudžiauninkams į mokyklas (pvz. valstietis Stoka virto bajoru — garsiuoju architektu ir Vilniaus akad. profesorium Gucevičium). Miedzogorskis galėjo atsirasti iš Kalnėno, Kalniečio, Užukalnio (jei kilęs iš Ukmergės aps.) ar iš kitos kokios panašios pavardės. Abejotini taip pat Miedzogorskio pavardės įvairūs „lenkų laikų" tarnautojai — urėdai; žinomuose sąrašuose tokių visai nepasitaiko, ir Moravskis, gyvenęs visai kitoje Lietuvos dalyje (buv. Trakų aps.), greičiausiai tas žinias tiesiogiai ar per kitus gavo iš paties kunigo, kuris vieną kartą „persikrikštijęs" jau ir laikėsi visą amžių ir savo naujos pavardės ir naujos kilmės. Būtų įdomu paieškoti Miedzogorskio eilėraščių ir tikslesnių žinių apie jį.

Vac. Biržiška

DAR PRIE MASKVIEČIŲ STUDENTŲ ŽEMAIČIŲ 1849 M.

(Ž. Mūsų Senovė II N 2 (7) p. 310—313, N 3 (8) p. 498).

Aname laiške minimasis *Włodzimierz Andrulis szlubis*, kurs apibūdinamas kaip *tikriausis Žemaitis*, bus buvęs gyd. Vl. Andžejevskis (An-

drzejewski). Apie jį šiek tiek žinių duoda M. Brensztejnas (Polski Słownik Biograficzny I 1935 p. 110). Vl. Andžejevskis (1825—1896) gimė Kentrelių dvare Telšių apskr. Baigęs Kražių gimnaziją ir Maskvos universiteto medicinos fakultetą buvo 1854—1857 m. karo ligoninės ordinatoriumi Rygoje, o nuo 1857 III buvo Varnių kunigu seminarijos gydytoju. Už medicinos pagalba 1863 m. sužeistiems sukilėliams buvo 1864 m. ištremtas Sibiran. Lietuvon grįžo 1874 m. ir vertėsi privačia praktika. Surinko daug medžiagos Žemaičių istorijai.

A. Janulaitis Mūsų Senovės 1922 I p. 776—781 paskelbė S. Daukanto 4 laiškus Andžejevskiui 1846—1847 m., kurie rodo, kad jau ir tada pastarajam nebuvo svetimi lietuviškieji dalykai. Antai, 1846 XII 6 Daukantas praneša, kad išleidęs žem. dainas, ir kad išėjusi Laukio knyga apie sen. lietuvių būdą; jei nori gauti tų knygų, tegul kreipiasi į Valančių. Be to, praneša, kad drauge su laišku siuntęs pagal prašymą po 2 egz. K. Nepoto knygutės apie graikų karo vadų gyvenimą ir Fedro pasakas (tai Daukanto vertimai); po vieną egzemplioriu Andžejevskis tegul atiduoda Zubavičiui (Zubowiczowi). 1847 VIII 2 laiške teiraujasi, ar gavo siųstąsias knygas ir pataria kreiptis į Valančių, jei nori gauti kokių nors žemaitiškų knygų. Jei norėtų, tai Daukantas jam galėtų išrašyti iš Karaliaučiaus Šv. Raštą ir Rėzos dainas.

Daukanto laiškai leidžia mums nustatyti ir ano 1849 m. laiško rašytoją. Tai — Zubavičius. Antai, jo brolis pasirašo *Felix Zub...*, o jis pats sulietuvina savo pavardę — *Herkulukas Danczalis* (buvo klaidingai išspausdinta Dauczalis). Be to, iš to laiško matyti, kad jis kaip tik domėjosi lietuvių dainomis; rašo: „Przyszlij mnie śpiewy żmudzkie — będę ci bardzo za to wdzięczny".

Laiške cituojamos 2 eilutės kažkokio lietuviško eilėraščio yra iš Krasickio pasakėčios vertimo, kurį jau 1844 m. buvo paskelbęs K. Bžozovskis (Brzozowski) savo knygutėje „Pieśni ludu nadniemienskiego"; tą eilėraštį jis girdėjęs žmonėse (krąžącą pomiędzy ludem). Kas jos vertėjas, neaišku. Kadangi Bžozovskio knygutė labai reta, perspaudinam tą eilėraštį:

Wajkaj ir warles

Pawasari aplink pruda
Wajkaj pagał sawo buda
Linksmi kruwo beginejo
Ir ant warles tikinejo;
Kuri tik ant wandens kumawo
Tojaus per kakta su akmeniu gawo.
Wiena drasesne
Masiu wiresne
Iszkiełas gałwa tejp eme juos draustie.
Palaukit wajkaj ne grażu tejp siaustie;
Jus sau tiktaj juokus darot,
O mus isz swieto iszwarot. (Pieśni p. 128).

V. Mc.

A. BARANAUSKO RAŠINYS APIE LIETUVIŲ KALBĄ

M. Davainio Silvestraičio leistame ir redaguotame laikraštyje „Litwa" 1913 N 11/12 p. 109—112 randame straipsnį „Antoni Baranowski o mowie ludu żmudzkiego i litewskiego", kurs liko mūsų literatūros is-

torikų nepastebėtas. Redakcija prieraše prie to straipsnio pažymi, kad jis esąs parašytas apie 1857 m., kai A. Baranauskas dar buvo žemaičių seminarijos auklėtinis. Iš Baranausko biografijos jau buvo žinoma, kad kaip tik būdamas seminarijoje, jis su savo bičiuliais Kl. Kairiu ir Pr. Viskva labai rūpinosi lietuvių kalbos ir raštijos reikalais. To rašinio svarbesniosios mintys.

Juo tobulesnė esanti kalba, juo geriau galima esą išaiškinti liaudžiai tikėjimo tiesas. Lietuvių kalba nėra tokia turtinga kaip kultūringųjų tautų kalbos, todėl dvasiškijos priedermė ją tobulinti ir ugdyti, o tam reikią pažinti lietuvių tautos dvasią ir istoriją. Dabar lietuvių kalba susiskaldžiusi į daugybę tarmių, pilna barbarizmų. Betgi ne tokia ji turėjusi būti seniau. Kai lietuvių tauta kovoje su priešais pasiekė didelę galybę, tai ir lietuvių kalba turėjusi pasižymėti galia ir turtingumu. Lietuvių tautą stipriais ryšiais jungė jos pagoniškoji kultūra, krašto meilė ir gimtoji kalba. Pirmasis didelis smūgis lietuvių tautiškumui (narodowości litewskiej), buvo krikščionybės įvedimas; antrasis — unija su lenkais. Lenkų kultūra užliejo Lietuvos ponų dvarus. Įstatymai buvo palankūs ne tiek lietuvių tautinio charakterio ugdymui, kiek jų sulenkinimui. Mat, lietuvių liaudis, baudžiavos prispausta, negalėjo išlaikyti entuziazmo tautiniam savarankiškumui. Viš dėlto, liaudis išlaikė savo senuosius papročius ir kalbą, kuri tačiau turėjo suprastėti. Liaudis, išdalyta po dvarus, gyveno siaurą namų gyvenimą ir nežinojo, kas kur toliau dedas. Taigi ir pati lietuvių kalba išsiskaldė į daugybę šakų šakelių. Bemaž kiekviena parapija kalba kitokiu akcentu. Vienos apskrities gyventojas ne visus tesupranta kitos apskrities žodžius, posakius. Pagrindinis skirtumas yra tarp žemaičių ir tikrosios lietuvių liaudies (ludu właściwie litewskiego) tarmių. Tas skirtumas, nors ir nerodo skirtingos kilmės, bet gi jau seniai, dar pagonystės laikais, atsiradęs dėl žemaičių krašto teisinio ir kt. skirtingumo. Taigi, norint ištobulinti lietuvių kalbą, reikia ištirti kiekvienos parapijos, net kiekvieno kaimo kalbą, palyginti visas tarmes ir daryti pasirinkimą pagal išsireiškimo lengvumą ir aiškumą. Be to, reikia rinkti liaudies priežodžius, padavimus ir dainas. Po to viso darbo lietuvių kalba pasirodys turtinga žodžių ir formų, kurie leis pašalinti iš kalbos visas svetimybes. Parapinės mokyklos supažindins lietuvius su pastoviomis formomis, prigijusiomis literatūros kalboje. Taigi kiekvienas klebonas turėtų laisvu laiku susižymėti pastabas apie savo parapijos kalbą. Ilgainiui pilnas tokių pastabų rinkinys padėtų lietuvių kalbos tyrinėtojams sudaryti lietuvių kalbos žodyną ir gramatiką. „Ir taip tų architektų rankomis galėtų ilgainiui iš tų smulkių plytelių iškilti didžiulis pastatas, skirtas lietuvių tautinio švietimo šventovei“.

Įdomu pažymėti, kad Baranauskas patsai vėliau uoliai vykdė tą programą, rinkdamas tarminius tekstus, kurių storą tomą iš Baranausko palikimo išleido 1920 m. F. Specht. Be to, tame rašinyje ryškiai pabrėžiamas religinis akstinas, taip charakteringas visai vėlesnei Baranausko veiklai. ——— *V. Mc.*

APIE RIETAVO ŽEMĖS ŪKIO MOKYKLĄ

Mūsų Senovėje 1922 I (N 4/5) p. 685—688 išspausdinta Rietavo agronomijos mokyklos, L. Ivinskio vedamos, programa (vertimas iš rusiško juodraščio, buvusio Oginskių archyve). Mokslo laikas ten pažymėtas 2 metai. Tačiau inž. K. Šakenio nurašytoje iš „Czytania Niedzielna“ 1859 N 33, p. 264 ir Mūsų Senovės redakcijai atsiųstoje korespondencijoje (Wia-

domość o szkole rolniczej praktycznej w Retowie na Żmudzi) nurodoma, kad mokyta 3 metus. Korespondentas skuba pranešti skaitytojams apie tą 1859 sausio mėn. įsteigtą mokyklą, kuriai Ir. Oginskis paskyręs apie 4 valakus žemės; be to, pastatęs namus mokytojams ir mokiniams, ūkio trobesius, dovanojęs veislinių galvijų ir ūkio mašinų bei įrankių. Jis išlaikąs 5 bajorų luomo mokinius, o 15 valstiečių mokinių duodąs veltui butą. Mokslas skirstomas į trimečius kursus ir dėstomas lietuviškai (w języku żmudzkim), kad būtų lengviau prieinamas valstiečių jaunimui. Be to, Ir. Oginskis jau seniau įsteigęs Rietave dviklasę parapinę mokyklą ir jau keliolika metų išlaikąs kasmet po 50 mokinių iš neturtingos bajorijos, Kauno gimnazijoje besimokančių. *Red.*

LIETUVIŲ KALBA ŽEMAIČIŲ BAJORIJOJE XIX A. VIDURYJE

M. Davainis Silvestraitis savo vaikystės dienų atsiminimuose (išsp. Litwa 1911 N 14 p. 202—210) pateikia įdomių žinių apie lietuvių kalbos vartojimą to meto Žemaičių bajorijoje. Patsai M. D. S. gimęs 1849 m. Žievelišių dvare Raseinių parapijoje. Katrą kalbą, lietuvių ar lenkų, pirmiau išmoko, M. D. S. nebeprisimenąs. Jis tada manęs, kad kiekvienas luomas turįs savo kalbą: ponai — lenkų, valstiečiai — lietuvių. Valstiečiams kai kur net buvę draudžiama kalbėti lenkiškai. M. D. S. girdėjęs, kad valstiečiai net buvę mušami už tai, kad su bajorais išdrįsdavę kalbėti ponų kalba. Vis dėlto, tada net ir turtingesnioji bajorija, ar dėl kietesnio charakterio, ar dėl mažesnės lenkų įtakos, ar dėl praeitų laikų inercijos, jei ne visiškai, tai bent iš dalies laikėsi lietuvių kalbos. Šnekant dažnai maišyta lietuvių kalba su lenkų. Kalbant lenkiškai, dažnai stigdavo techniškų žodžių, ypač iš žemės ūkio; juos pakeisdavo lietuviškais. Dažnai kalbon įmaišydavo lietuviškų priežodžių. Jei norėta prabilti širdin, kalbėta lietuviškai; jei norėta paimponuoti, kalbėta lenkiškai. Netolimoje Kalnujų bažnyčioje M. D. S. girdėdavęs lietuviškus pamokslus. Išimtinais atvejais, pvz., suvažiavus daugiau ponų, būdavo lenkiškai skaitomos evangelijos, o per kurio nors pono laidotuves sakomas lenkiškas pamokslas. M. D. S-o motina mokėjusi lietuvių liaudies dainų, o taip pat ir Birutės dainą, plačiai žinomą bajorijoje. Ji buvo dainuojama choru, fortepijonui pritariant, kaip ir patriotinės lenkų dainos.

M. D. S-o senelė Kotryna dažnai kalbėdavusi lietuviškai su savo vaikais: M. D. S-o tėvu Juozapotu, dėde Karoliu ir teta Lenkauskiene. Dėdės Karolio žmonos Julijos Vaitkevičiūtės giminei lietuvių kalba nebuvo svetima. 7—8 metų amžiaus M. D. S., viešėdamas Pryšmančiuose pas senelę, matė vieną Karolienės laišką, rašytą iš Kijevo anytai lietuviškai (kiti laiškai būdavę lenkiški). Matyti, ji norėjusi įsiteikti anytai, kuri mėgo lietuvių kalbą. Dėdė Karolis patarinėjo M. D. S-o tėvui per gyventojų surašymą užsirašyti nei lietuvių nei lenkų, o žemaičių tautybės, nes po 1863 m. į lenkus kreivai valdžios žiūrėta. M. D. S-o motina buvusi lenkų patriotė. Ir M. D. S. buvo taip auklėjamas. Vėliau Kraševskio, Jucevičiaus, Narbuto ir kt. veikalai apie Lietuvą, kai kurios Mickevičiaus, Syrokomlios poezijos padėjusios M. D. S-ui tautiškai susiprasti.

M. D. S-o senelė visada turėjusi namie Ivinskio kalendorius. Valančiaus, Juzumavičiaus ir kt. knygutes, kurias ji pirkdavusi Šiluvoje per atlaidus. Dažnai ji sakydavusi, kad visa, kas žemaitiška, jai esą mieliausia. Paaugusiam M. D. S-ui ji duodavusi balsu paskaityti lietuviškus kalendorius ir knygutes. Maldaknygę, vis dėlto, turėjusi lenkišką. Pažinusi

D. Pošką ir pasakodavusi apie jį. Atvykus į Pryšmančius svečiams, kalbėtasi lenkiškai, betgi tolydžio buvo pereinama į lietuvių kalbą. Su Lenkauskiais (žentu ir dukterimi) ir jų vaikais paprastai kalbėdavo lietuviškai.

Lietuvių kalba buvo vartojama ir politiniais tikslais; tai, pvz., rodo lenkų patriotinių dainų vertimai: Dieve, kurs lenkus... Lietuviškai bajorai rašydavo kartais visokius paskvilius. Štai, pvz., apie 80-ius XIX a. metus buvo surengta Tautušiuose (pakeliui iš Raseinių į Baisogalą) gegužinė, kuri buvo pašiepta lietuviškame eilėraštyje „Tautušių večerinka", kurį vėliau išspausdino M. Jankus savo rinkinyje. M. Pšeciševskis (Przeciszewski) apie 1870 m. buvo lietuviškai parašęs satyrines eiles apie dar prieš 1830 m. įvykusį Pšeciševskių konfliktą su Rõmeriais. Pšeciševskiui pavedus, M. D. S. eilėraštį pasiuntė į Tilžę ir jis ten buvo išsp. 1885 m. vardu „Pyrtys". M. D. S. dar prisimnena, kad keleriems metams po sukilimo praėjus, su šeima važiavęs aplankyti giminių Lenkauskių Kurklių parapijon. Svečių sulaukus, ten kelias dienas trukusios vaišės, per kurias vietinė bajorija daugiausia lietuviškai kalbėjo ir tarp savęs ir su svečiais.

V. Mc.

KUN. ANDRIAUS BARKAUSKO EILĖRAŠTIS

Apie kun. A. Barkauską (1843—1897) žinome tarp kitko, kad jis, prieš išeidamas iš proto, rašė daug pasaulietinio turinio eilėraščių, iš kurių mums konkrečiai yra žinomas jo vertimas Byrono Atsisveikinimas Child Harolda (VDUB). Šiaip jo eilėraščiai laikomi dingusiais (Liet. Enc. II 1287, J. Totoraitis Ateities Spinduliai 1916 N 1). Tačiau gavus iš Karaliaučiaus pasiskolinti Lietuviszką Ceitungą 1882 m., pavyko ten surasti (N 27) lotynų raidėmis išspausdintą eilėraštį „Katinelis", pasirašytą „Parasze Kunigas Andr. Barkauckis". Kadangi Lietuvoje „Lietuwiszka Ceitunga", rodos, nėra sukomplektuota, tai šį trumputį eilėraštį pakartojame taip, kaip jis buvo išspausdintas, nors atrodo, kad spausdinant įsibrovė ir korektūros klaidų (rinko rinkėjai, nepripratę prie lotynų raidžių, nes Liet. Ceitunga buvo spausdinama gotų raidėmis). *Vac. B-ka.*

Katinelis

Waikszczio katins ant sziaudû
Jẽszkodamas sau naudû,
Ir pamatẽ ten peliukę
Siena bẽgant maszteliukę,
Sugawo.

Katinẽlis tupẽjo,
Pusiaumerkęs žiurẽjo,
O peliukẽs bẽginẽjo,
Pasistiepdamos žiurẽjo,
Ar miega.

Kada katins užmigo,
Peliû pułkai sukligo;
Wienas tarẽ, reik iszwyt,
Antras liepẽ uždawyt
Ant smerties.

O kaip wisos iszlindo
Ir prowose suskindo,
Tû sziausz buntą žino,
Tû katinui sugamino
Truczyną.

Tada katins pabudęs,
Prie peliukû strakt gludęs
Gaude kniaukdams, szturmawojo
Pelẽs wẽl iszsikawojo,
Sziaudûse.

Wienos pułkon triubawo,
O jau kitas sugawo;
Szneka, gromiatą raszysim,
Wisas žiurkes uszpraszysim
Ant wainôs.

Parasze Kunigas Andr. Barkauckis.

Įdomu, kad šitą kun. Barkausko eilėraštį (su nedideliais skirtumais) randame J. Petrulio ir K. Korsako parengtame A. Strazdo dainų leidinyje (1938 m.), pažymėtą N 37. Eilėraštį leidėjai paėmė iš L. Giros turimo Pr. Užupio surašytų dainų rinkinio „Śpiewki". Eilėraštis neatsargiai priskirtas Strazdui, nes tik dėlto, kad, anot leidėjų, „dainos forma labai strazdiška". To eilėraščio variantą randame dar J. Basanavičiaus „Ožkabalių dainose" (N 361); jis užrašytas 1866 m. Ten pat pacituotos 2 eilutės iš kito varianto, 1899 m. užrašyto. Kun Barkauskas — suvalkietis; kaip tik Užnemunėje ir sudaryti Basanavičiaus ir Užupio dainų rinkiniai; pastarasis surašytas 1868—1874 m. Virbalyje (ž. minėtąjį Strazdo dainų leidimą p. 198). Galimas dalykas, kad tą eilėraštį Lietuwiszkos Ceitungos redakcijai bus suteikęs J. Basanavičius, kurs į Prūsus siuntinėjo ne tik savo, bet ir svetimus raštus. 1882 m. L. Ceitungoj kaip tik nemaža Basanavičiaus raštų. Dar vieną nepilną to eilėraščio 3 posmų variantą pateikia A. Juškevičius (Lietuv. dainos N 343); be to, N 1457 — to eilėraščio nuotrupa (2 pirmosios eilutės). *V. Mc.*

VII. Recenzijos.

A. Nezabitauskis. **Basanavičius.** Kaunas 1938 p. 542.

A. Nezabitauskio darbas yra paskelbtas mokslo veikalu, nes, girdi, remiąsis šaltiniais. Deja, tas jo rėmimasis nieko bendro su mokslu neturi, nebent darbas imponuoja mus savo pusšeštšimčiu puslapių, o šiaip yra tik plati kompiliacija, kuriai tenka daug ko prikišti ir dėl kurios iš viso reikia aiškiai pasakyti, jog ji per skubiai yra parengta, autoriui nei savo temos, nei jos medžiagos rimtai neįveikus. Sutraukime čia pat pradžioje bent svarbiausius A. N. darbui priekaištus: 1) apriorinis nusistatymas dr. Basanavičiaus atžvilgiu, 2) jo veikimo nesurišimas su kitų jo amžininkų veikimu, 3) naujosios Lietuvos istorijos, Vilniaus lietuvių gyvenimo ir veikimo tinkamas nepažinimas, ypačiai 1915—1927 m. laikotarpio, 4) netinkamas šaltinių ir literatūros naudojimas, kartais jų ir nepažinimas, 5) vertimasis neapdirbtąja, ypačiai dr. Basanavičiaus autobiografijos, medžiaga, 6) per mažas pasakojimo datavimas ir šiaip netvarkingas, pasikartojąs ir šokinėjąs pasakojimas, 7) sausas, bereikšmis daugybės vardų, atsitiktinių, palaidų faktų ir detalių žymėjimas, 8) dažnas šaltinių teikiamų faktų iškreipimas ir šiaip klaidingas jų pateikimas, 9) nekartą net paprasti prasimanymai. Todėl šiame darbe randame 1) istorinį B. vaidmenį, net patį jo darbo ir veikimo būdą, paskirus jo gyvenimo įvykius neteisingai nušviestus (B. nebus, kaip kad N. p. 7 sako, „didesnis ir kilnesnis, nei matyti iš šio rašinio", tik iš viso buvo k i t o k s!), 2) lietuvių šviesuomenės, ypačiai vilniečių, veiklą dar klaidingiau apibūdintą, tikriau net dažnai aplamai nutylimą (ne tiek B-iui, kiek tai šviesuomenei pritaikintume N. pastabą, jog, girdi, jo rašinyje „liko dar daug kas nepasakyta ir nenušviesta", p. 7), tad ir kitų atliktus darbus nekartą B-iui priskirtus, 3) faktinių klaidų, kartais labai nepaprastų, 4) pačią knygą apimties atžvilgiu taip nesveikai ir neįdomiai išpūstą, jog skyrių ir poskyrių antraštės yra daug reikšmingesnės, įdomesnės ir net poetingesnės už patį veikalą, ir net paprastam skaitytojui nesunku nustatyti, jog tai, kas N. pasakojama, sutraukus ligi 200—250 p. darbas tik būtų laimėjęs, ypačiai dar likusią veikalo dalį paskyrus B. mokslinei ir publicistinei veiklai, tos rūšies jo raštams išaiškinti, įprasminti ir suderinti su jo pažiūromis ir būdu, visuomeniniu ir patriotiniu veikimu, jo gadynės ir visuomenės reikalais (tuo atžvilgiu N. rašinyje ne ką beturime, išskyrus B. raštų antraštes ir tai paimtas iš svetimo rašto).

Jau, rodos, ligšiolinė, N-iui žinoma, literatūra apie B.. visų pirma Vacl. Biržiškos str. „Dr. Jonas Basanavičius" („Mūsų Žinyne" XII t. 1927 m. p. 121—145), kuriame B. autobiografijos dar nenaudota, bet ir nuo tikrovės neatšokta, bet jau Rap. Mackevičiaus str. „Daktaras Jonas Basanavičius" („Lietuvių Tautoje" IV kn. 1928 m. p. 185—226) atsiremia dar neišspausdinta autobiografija ir atitinkamai Vacl. Biržiškos parūpinti str-niai „Aušra" ir „Basanavičius" Lietuviškosios Enciklopedijos II t. 1934 m., dar kitų str-niai, o labiausiai 1936 m. „Lietuvių Tautos" V kn. išspausdintoji „D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija" teikte teikė N-io darbui tvirtus pagrindus. Tačiau jis ne tik tos literatūros nepapildė uoliau mūsų spaudoje pasirausęs (pvz., jis nesinaudoja nei J. Šliūpo Lietuviškaisiais raštais ir raštininkais 1890 m. su str. apie B. p. 168—195, įdomiu pa-

lyginti su dabar išsp. B. autobiografija, nei 1903 m. „Dirvos“ nr. 3 — „Žinyno“ nr. 8 p. 93—120 B-aus išsp. „Medega d-ro V. Pietario biographijai“, nei 1922 m. „Mūsų Senovės“ IV—V kn. p. 603—622 str. „Iš Dr. J. Basanavičiaus archyvo, 1875—1879 m. laiškai“, nors pastaraji mini literatūros sąraše), nei su tebegyvais B. bendradarbiais ar pažįstamais nepasikalbėjęs, bet ir savo paskaitytų šaltinių kaip reikiant kritiškai neišstudijavo. Atsirėmęs daugiausia B. autobiografija, jis ją vergiškai, dažnai net nuobodžiai, kartoja ir nė sykio savęs nepaklausė, kiek ja galima remtis. B. autobiografija, žinoma, svarbiausias B. biografijai šaltinis ir apskritai brangus mūsų naujajai istorijai veikalas, ji betgi yra drauge paties B. būdo, nuotaikos, pažiūrų, net sveikatos raštinė išraiška, tad subjektyvus kūrinys, ko B. biografas nė kiek neįsidėmėjęs, verčiasi juo lyg objektyviausiu šaltiniu. A. N. uoliai kartoja dažnas, bet nereikšmingas, kad ir jam būdingas, B. pastabas dėl savo sveikatos, bet lengvai prašoko pro psichines 1914 m. daktaro rimto apsirgimo pasekmes, kurios griežtai atsiliepė jo būdui ir veikimui, versdamos jį pasyvesniu, dažnai tiesiog nebyliu Vilniaus lietuvių darbo dalyviu. Jo biografas iš piršto laužo nepaprastą jo judrumą ir vadovavimą dar 1915—1917 m., kurio nebuvo, bet mes, vilniečiai, visi jį branginome ir mylėjome kaip tik už tai, kad jis, senas senutėlis, galįs ramiai sau įsitaisyti Nepriklausomoje Lietuvoje, kaip Tumas ar kiti kad yra padarę, neapleido Vilniaus, triūsė sau Mokslo Draugijoje ir visur kur, kad ir tylėdamas, kad ir ne kartą posėdžio protokolą tepasirašydamas, buvo drauge su Vilniaus lietuviais! Toks B. yra t i k r a s B., ne tik ne mažesnis, bet ir, mano įsitikinimu, kur kas didesnis už N. mums nupasakotą.

Nutraukime betgi bendrus autoriui priekaištus ir pailiustruokime juos pavyzdžiais, sekdami čia pačios knygos tvarka, tik ir nesirūpindami visus sau pažymėtuosius netikslumus iškelti, o taip pat šių pavyzdžių nerūšiuodami, nė vienų su kitais griežtai nerišdami.

Pradžiai mažmožis iš p. 43: garsųjį XVIII a. Lietuvos pramonės kėlėją, o Basanavičiaus gimtiniam Ožkabalių kaimui ir baudžiavos suteikėją, autorius vadina k u n i g a i k š č i u T y z e n h a u z u, tuo tarpu, kaip rodo ir B. autobiografijos p. 8, tik Lietuvos žmonės jį tevadino „kunigaikščiu Tuzinauzu“, bet jis (Antanas T.) jokio titulo neturėjo, o kiti teturėjo baronų ir grovų, ne kun-ščių, titulą.

Vėl mažmožis: p. 47 Vilniuje B-s „beveik visą savo amžių prabudėjo Lietuvos sargyboje“, nors iš 75 savo gyvenimo metų 1905—1927 m., taigi apie 21 m. jis čia teišbuvo.

Kalbėdamas apie Marijampolės aps. mokyklą, į kurią 1866 m. stojo B-s, p. 63 autorius sako apie gyvas joje „Vilniaus universiteto tradicijas“, nors suduviškai Lietuvos daliai, nuo 1795 m. atskirtai nuo Lietuvos ir prijungtai prie Prūsų, paskui prie Rusijai priskirtų Lenkijos dalių, šis universitetas svėrė kuo mažiausiai. Tame pat 63 p. nežinia dėl ko patriotinė lenkų literatūra yra tik „vadinamoji“?

Kažin, ar gerai bus autorius padaręs, p. 64 pasekdamas autobiografijos p. 16 B. teigimu apie nepaprastai didelę į Marijampolės ir Suvalkų gimnazijas lietuvių kalbos įvedimo įtaką mokiniams su 2 savaitinėmis valandomis ir menkais (prieš P. Kriaučiūno laikus) mokytojais?

Kalbėdamas (p. 64) apie B-s laikų mokinių „plačiai naudojamą“ „mušimą rykštėmis, kartais net iki kraujo“ (iš Rap. Mackevičiaus minėt. str. p. 192 pakartota — irgi šaltinis!), N. ne tik „kraują“ sutirštino B. auto-

biografijos p. 16 šiaipjau „rykštes“, bet ir aplamai tos žinios nepatikrino ir neitikslino: juk B. čia sako apie lenkišką keturklasę mokyklą, kurios jis tik vieną klasę tegavo išeiti (1866—1867 m.), tad ir apie rykštes išgirsti, tuo tarpu kai 1867 m. mokyklai virtus rusiška gimnazija, rykštės čia išnyko, nes nuo Kotrynos II laikų uždraustos ir tik 1828 m. teįvestos (bene lenkiškų mokyklų pavyzdžiu?) rusiškose mokyklose rykštės nuo 1864—1865 m. buvo panaikintos. Tik ir prieš panaikinimą vargiai galima kalbėti apie „platų“ jų naudojimą, kai, pvz., 1862 Šiaulių gimnazijoje buvo išplakti 7 III-sios klasės mokiniai už „proizvedennyj neporiadok“ ir muštynes su eiguliais, kurių 3 gavo po 2 rykšti, 4 po 5 rykštes ir 1 (kurstytojas) 10 rykščių (K. Špakovskij, Istoričeskaja zapiska o Šavelskoj mužskoj gimnazii 1902 p. 72).

Kai 1872 m. velyklaikiu VI (ne VII, kaip N. klaidingai pataiso) klasės B. užtraukė lietuvišką dainelę, Kudirka nepasakė „chłop“ (N. p. 72), tik taip „pamislijo“ (K. Tėvynės varpai 1893 m. „Varpo“ nr. 3, pakartota B. autobiografijoje p. 17), kaip ir pats N. kiek žemiau pasako.

Kuo remdamasis N. tvirtina p. 72, kad gimnazijoje B. buvęs Kudirkos „bičiuliu“, kai apie tai nei B., nei K. nieko nesako?

P. 76 N. kad ir primena mokinį P. Kriaučiūną gimnazijos akte deklamavus lietuviškąjį lenkiškos giesmės vertimą, bet čia pat sako jį ten „skambiu plieno baritonu“ išdeklamavus ją lenkiškai („Czego chcesz od nas, Panie, za Twoje hojne Dary“).

P. 85 N. tvirtina, jog teikdami B-ui studentui stipendiją (ne 350 rub., kaip klaidingai N. seka apsirikusiuoju autobiografijos p. 32 B-ium, bet 360 rub., kaip tas pats B. rašo p. 23, be to, tėvo pašalpa), „rusai tikėjosi jį prie savęs patraukti ir surusinti“, lyg jie būtų B-ų iš kitų lietuvių išskyrę, nors B. p. 23 terašo apie lietuvius, „kuriuos tokiu būdu rusų valdžia manė prie savęs pritrauksianti“, apie surusinimą nė neužsimindamas. Tame pat p. 85 N. kartoja B. autobiografijos p. 22 tvirtinimą, jog B. laikais Maskvos univ. nebuvę „talentingų ir gabių“ (B. — „gerų talentuotų“) filologijos profesorių, bet tai išplečia ir į istorijos profesorius, nors pats B. mini tokį garsingą Maskvos univ. istoriką kaip Serg. Solovjov ir, kad ir mažesnius už jį, bet taip pat reikšmingus Tichonravovą, Guerier'ą.

B. autobiografijos p. 23 pažymėta „Maskvos universiteto anais laikais“ studentų „gana didelę laisvę“, kurios vėlesniaisiais (80—90-aisiais metais) jie nebeturėjo, N. p. 86 paverčia išimtine Maskvos studentų laisve palyginus su kitais („nebuvo taip varžomi rusų reakcininkų, kaip kitur“). P. 87—88 N. be reikalo kartoja B. autobiografijos p. 23 sausą šiojo laikų Maskvos studentų lietuvių sąrašą, užuot būtų iš jų tarpo vieną kitą reikšmingesnį (pvz., V. Pietarį, su kuriuo čia B. susidraugavęs palaikė bičiuliškus santykius ligi pat šiojo mirties ir net po to prireikus padėdavo vienam kitam Pietariukui) išskyręs ir jo santykius su B. nušvietęs.

Apie stud. (Stan.) Čirvinskį (vėliau Maskvos ir Tartu univ. prof., 1852—1924 m. — palyg. Liet. Enc. V t. p. 1195) B. p. 23 rašo: Č. „savanoriai lenkininkų policistu tapęs, vieną ar kitą lietuvį špiegavojo, denunciavojo jiems ir aplojo už lietuviškumą“, ką N. p. 88 šitaip pakartojo: Č. „šnipinėdavo lietuvių tarpe ir pranešinėdavo apie lietuvius policijai“! O čia, apsisukęs, p. 103 N. B-ui jau priskiria įtaką tam pat Čirvinskiui!! P. 89 ir 91 N. kartoja nereikšmingą studentų lenkininkų mėginimą B-ų nugirdyti. P. 94 N. Marijampolės gimnazijos mokytoją Vincą Staniškį laiko „kiek aprusėjusiu“, nors B. savo p. 29 tevadina jį „silpnu lietuviu“.

ir greičiau šis bus vėliau kiek aplenkėjęs, nes lenkę vedęs ir iš sūnaus Vytauto susilaukęs lenkų endekų veikėjo, net Varšuvos seimo nario.

B. p. 27 pasižymėjimą 1878 I 5 savo kalbos su „šios dienos Viekšnių gydytoju“ (Ant.) Biržiška N. p. 95 pavertė pasikalbėjimu su „Viekšnių gydytoju Biržiška“, nors šis tuo metu tebebuvo dar studentas. N. panašiai padaro su stud. J. Kudirka (p. 93) ir kt. P. 96 kalbėdamas apie Maskvos gydytojo M. Olekos „dorą lietuvišką šeimyną“, autorius galėjo aiškiau ją nusakyti, nurodydamas, jog du jo sūnūs yra pasireiškę Nepriklausomosios Lietuvos teatro istorijoje. P. 100 N. be reikalo sumini visus fakultetinius B. egzaminatorius, nors p. 86 jau buvo reikšminguosius profesorius išvadinęs. Panašiai p. 75 ir 73 nurodomi B. gimnazijos mokytojai.

P. 103 labai neaiškiai pasakoma apie studento B. rūpinimąsi lietuvių spaudos atgavimu, nežinia iš kur paimta apie jo įtaką Botyriui, Gyliui, Puišiui, Čirvinskiui ir kitiems, neatsargiai įterpta į pasitikėjusių rusų vyriausybe ir visuomene Staniškis, Puišys, Čirvinskis, Markūza, p. 104 tarp asmenų, su kuriais B. „artimiau buvo susirišęs“, minimi (J.) Brazaitis, (N.) Baukus-Vencevičius (turėjo būti Venckevičius) ar Petrulis, apie kurių tuometinius santykius su B. nežinome. Čia greičiausiai N. aklai pakartojo Vac. Biržiškos teigimus, nepatikrinęs jų su vėliau pasirodžiusia B. autobiografija.

P. 106 N. mįslingai taria: „Dėl suprantamų priežasčių dr. J. B. negalėjo savo gydytojo praktika verstis... savo tėvynėje Lietuvoje“. Kokios tos „suprantamos priežastys“, autorius nepasako, ir lieka nesuprantama, kodėl daugelis B. amžininkų ir vėliau baigusiųjų tą ar kitą universitetą lietuvių gydytojų galėjo apsigyventi Lietuvoje, o jis negalėjo! Čia, be abejo, daug sudėtingesnis dalykas, kurio vien priežasčių suprantamumu neišaiškinsime. Vacl. Biržiška aukščiau minėtame „Mūsų Žinyno“ straipsnyje tąja priežastimi laiko stipendijos varžymą, čia gal reikėtų prisiminti ir B. norą dirbti universitete, tiesa, kiek vėlesnį gydytojų patarimą jam „išsikraustyti kur į šiltesnes padanges“ (autob. p. 31), gal aplamai materialinį neblogą jo apsirūpinimą studentaujant, tad gal ir nerimavimą dėl praktikos sąlygų, nelinkimą dirbti kur Lietuvos miestelyje, kaip galėtume spręsti iš jo tuomet jau aiškiai pasireiškusio istorijos darbo pamėgimo, labiau ar mažiau reikalaujančio didesnės bibliotekos ir t. t., tik vis dėlto reikėjo į šį dalyką įsigilinti, ko autorius nėra padaręs. Rap. Mackevičius „Lietuvių Tautos“ IV t. 2 sąs. p. 200 atsargiau už N. pasisako: „kodėl (B. išvyko) Bulgarijon, o ne Lietuvon ar kur kitur, šian klausiman gan sunku atsakyti“; ir neatsako. P. 106 ir daugelyje kitų N. įrašo visai nereikšmingų asmenų, čia maskviečių B. ligonių, ten (p. 107) per ką klausinėjo apie tėvo sveikatą ir panašiai. Kam visas tas balastas?

P. 125 ne tik Em. Stanevičius (tur būt, supainiotas su Sim. Stanevičium) ir Leon. Rogalskis pakelti lietuvių patriotais ir žemaičių rašytojais, nors nė apie jų žemaitiškąjį ar bent lietuviškąjį nusistatymą ne ką galėtume pasakyti, o tik apie jų lietuviškųjų dainų vertimus, bet Dionizas Poška Vilniuje apgyvendintas! Čia kai kas pakartota iš Vacl. Biržiškos str. „Aušra“ (Liet. Enc. II t. p. 326—327), kai kas ir savo pridurta. P. 126 1880—1881 m. hektografinė maskviečių studentų „Aušra“ kažkodėl siejama su V. Pietario vardu, nors šis jau 1879 m. drauge su B. baigė univ. ir atsisveikino su Maskva.

P. 129: Mažosios Lietuvos lietuvių laikraščiuose B. „drįsdavo“ pasakyti tiesos žodžių kad ir vokiečių adresu“ — ko čia nedrįsti Bulgarijoj

gyvenant?! Taigi tiesiog — smarkiau prasitardavo ir t. t., o jau M. Šernius ir kiti Mažosios Lietuvos veikėjai dėl savo ar B. ir kitų žygių tikrai jau „bijojo vokiečių keršto". P. 127 J. Mikšas pasiūlė B-ui leisti laikraštį Ragainėje, o p. 130 B-s tą pat Mikšui. Taigi, kaip čia tikrai buvo?

P. 130 nežinia dėl ko B. atsilankė Prahos Calvės knygyne, bet B. autob. p. 42 aišku, jog pasikalbėti „apie lietuviškų knygų, resp. laikraščių spausdinimo sąlygas". P. 131—134 kuone pažodžiui kartojama iš Rap. Mackevičiaus str. p. 206—207, taip „Aušros" tekstai, taip ir komentarai. P. 137—139 kartojama iš Kudirkos feljetono žodžiai, kurie turėtų vaizduoti jo „pasidavimą B-ui", nors jie kaip tik sako apie jo nepasidavimą ir greičiau tiktų p. 94.

P. 139: 1888 (turėtų būti — 1889) m. suskamba „Varpas". P. 140—142 lyg be reikalo tiek apie Kudirkos „Tėvynės varpus". P. 142 kažin ar galima sutikti su N. kartojamu Vaižganto teigimu, jog Kudirka gyvenęs „Aušros" idealais; argi „Varpas", kuriam jis tiek turėjo įtakos, niekuo nesiskiria nuo „Aušros"?

P. 142 vėl iš Vaižganto, jog B. esąs „neabejotinas ir vienintelis „Aušros" idealų kūrėjas" — vaižgantiškai sviestas teigimas, kuris bent kartojamas turėtų būti rimčiau pagrįstas. Lygiai klaidingas yra griežtas Mackevičiaus ir kitų tvirtinimas, jog pirmutinis „Aušros" iniciatorius buvęs B. („Aušros" kilmė ganėtinai išaiškinta V. Biržiškos str. „Aušra" Liet. Enc.), kad neginčytinas vyriausias, „Aušrą" kuriant ir nustatant, B. vaidmuo. P. 144 kartodamas nereikšmingo Pr(ano) Kriaučiūno pasisakymą dėl „Aušros" reikšmės tautiniam susipratimui, N., matyt, bus jį palaikęs reikšmingesniu Petru, tad ir jo pasisakymą ne sodiečio pasisakymu. P. 148—149 sausas „Aušros" bendradarbių išskaičiavimas N. knygoje nesuprantamas — čia ne bibliografija ir ne enciklopedija.

P. 151 B. susidraugavimas su Lietuvos lenku Juozu Ziemackiu taip, kaip N. yra pateiktas, yra nereikšmingas, bet B. autob. p. 47 dar priduria, jog Z. virto pokarinio Vilniaus univ. prof., o aš, be to, priminčiau, jog 1918 m. Lietuvos Valstybės Tarybai rengiant Lietuvos, tad ir lietuvių, universitetą, Z. drauge su kitais rengė savąjį (lenkiškąjį) univ. ir, jį įsteigus, palaikė jo priešlietuviškąją kryptį.

P. 154 nesuprantama N. pastaba: „Apie dr. J. B. santykius su Ele Mohliūte mes nedaug težinome", tuo tarpu (p. 154—176) toliau plačiai, net per plačiai naudojasi, versdamas iš vokiečių kalbos, B. autobiografijoje sužymėtaisiais jos užrašais. Kurio kito mūsų veikėjo santykiai su žmona galima taip aiškiai nušviesti, kaip B.?! P. 177 prasideda N. gerokai supainiotas B. grįžimo į Lietuvą klausimas. Rusų vyriausybei ėmus „Aušrą" persekioti, iš Bulgarijos Lietuvon grįžęs B. „greičiausia būtų buvęs rusų suimtas ar ištremtas į Sibirą", bet taip tik B., toli gyvendamas nuo Rusijos, tegalvojo: „grįžimas Rusijon man atrodė paoingas, nebegalimas; peržengus rusų sieną galima buvo atsidurti tuojau kalėjime ar ištrėmime" (autob. p. 55). 1891 m. B. priėmė Bulgarijos pilietybę, bet dar 1895 I 4 prašė caro amnestijos, pritaikius jam 1894 XI 14 manifestą, ir leidimo grįžti Lietuvon, bet gavo neigiamą atsakymą (autob. p. 70—71), ir jau spaudą leidus, 1905 I 6/19 prašė pritaikyti jam 1904 VIII 11 manifestą, leisti grįžti tėvynėn ir Rusijos pilietybėn, bet per kelis mėnesius nesusilaukęs atsakymo, liepos 31 d. niekieno nekliudomas grįžo (autob. p. 81—82, 87), N. p. 217 čia aiškinamas tai daręs nesuprasdamas visų tų pavojų, kurių jis galėjo susilaukti grįžęs be leidimo kaip „politinis prasikaltėlis", o

tuo tarpu B., ligi 1908 m. nebuvo nė tardomas, nors viešai veikė ir sueidavo su vyriausybės žmonėmis. Trumpai tepaminėjęs B. „pastangas gauti leidimą į Lietuvą įvažiuoti." N. p. 211 tvirtina, jog to nebuvę galima atsiekti, nes jis „rusų valdžios buvo laikomas priešu". Tačiau niekados prieš rusų vyriausybę nesmarkavęs, „Aušrą" mėginęs net legalizuoti ir savo 1905 m. prašyme aiškiai mokslininku dėjęsis, bet nei 1895 m. neigiamo atsakymo, nė dabartinio tylėjimo motyvų negavęs, B., vis nervais ir širdimi negaluodamas, greičiausiai tik pats tesivaizdavo rusų vyriausybę dėl „Aušros" jam sieną uždarydinus, o tikroji kaltė, jo jau 1905 m. prašyme nurodoma, buvo perėjimas svetimon pilietybėn be savo vyriausybės leidimo, už ką daugių daugiausia grėsė ištrėmimas. Ir tikrai, 1908 m. Vilniaus policija jam priminė šitokį jo prasižengimą, kartu betgi pranešė vidaus reikalų ministerijos leidimą grįžti nebaustam (apie 2½ metų jis jau buvo grįžęs!), tik per 2 metus būti policijos priežiūroje, bet per 3 mėn. B ir jąja nusikratė (autob. p. 110—111); 1908—1909 m. B. su rusais susirašinėjimą N. p. 300 — 301 pavertė nežinia kuo, net rusų noru išsiųstti B. į Sibirą! Taigi neperbaisiausias B. nusidėjimas rusų vyriausybei ir ne koks šį kartą jos žiaurumas pačiam B-ui atrodė didesni, o N. ne tik iškreipti, bet ir dar labiau yra išpūsti (tur būt, per daug pasikliovus R. Mackevičiaus str.), 80 ar 90-aisiais metais į Rusiją grįžęs B. kažin ar dėl to labai būtų nukentėjęs, tik vis dėlto sunku jį įsivaizduoti spaudos draudmečio sąlygomis Lietuvoje beveikiant, provincijos gydytoju besiverčiant ir nelegalinį darbą bevarant — jį, kuris tetiko mokslo ir viešajam darbui, be to, stovėti jo priekyje. Taigi per tiek metų likęs už Lietuvos sienų, jis tuo pat ne tik gavo laisvose sąlygose subręsti ir susipratusioje lietuvių šviesuomenėje iš tolo įsigyti vardą, bet buvo išsaugotas tam, kad Lietuvai sulaukus šviesesnio gyvenimo galėtų jis pasirodyti visu savo autoritetu, žinių ir būdo svoriu.

P. 212 nesupratau N. sakinio prasmės: „Nors jis (B.) buvo našlys, bet kaip padorus žmogus Varnoje buvo mėgiamas moterų".

P. 220, 221 ir tol., sekdamas Mackevičium (p. 215 ir tol.), N. padaro B-ų lietuvių sąjūdžio vadovu nuo pat 1905 ir ligi 1922 m., tuo tarpu, kai čia tenka, rodos, priimti tikslesnį V. B-kos „Mūsų Žinyne" ir Liet. Enc. B. vaidmens nusakymą: 1) reprezentatyvų B. kaip moralinio tautos prezidento (to termino laikosi ir N.) vaidmenį ir 2) visuomeninio veikėjo savomis pažiūromis, artinančiomis jį prie artimesnių jam srovių, vaidmenį. Antrasis B. vaidmuo N. beveik nepastebimas, bent neatsietas nuo jo pirmojo vaidmens, kuris užtat autoriaus taip plačiai ir griežtai priimamas, jog sroviniai ar tik asmeniniai B. nusistatymai autoriaus nekartą apibendrinami ir keliami visuomenės ar B-aus jai nuteikiamais nusistatymais, o jo reprezentatyvus, tad iš dalies kaip ir pasyvus (ypačiai vėliau) vaidmuo, dažniausiai kitų veikėjų ar net visuomenės jam teikiamas, autoriaus nekartą be rimto pagrindo, net prieš tikrovės faktus, paverčiamas aktingu B. vadovavimu visuomenei, net tautai. Ir čia N. daugiausia Mackevičiaus klaidingai yra nuteikiamas, pats ir šiaipjau linkęs B. laikyti centrine viso lietuvių veikimo ašimi, kiekvieną rūpestingą daktaro pasižymėjimą, kur, kada ir su kuo jis buvęs, kalbėjęs ir t. t., palaiko lemiamuoju šiam ar kitam žygiui jo vaidmeniu, tam kai kada ir paties jo žodžius iškraipo, savotiškai nudažo, o ir kuone kiekvienam žygiui ar žygeliui, kuriame šis dalyvauja, teikia kartais didesnės reikšmės, negu kokia ji tikrai buvo. Kai kuriuos šios rūšies dalykus toliau nurodysiu, nors,

prisipažinsiu, nesijaučiu autoriui dėkingas už tuo būdu dėl jo kaltės mano gaunamąjį kaip ir „B. nuopelnų mažintojo" vaidmenį. Ne mažinti juos betgi noriu ir savo pastabomis tikslą turiu tik labiau paremti B. vaidmenį tikrove, pats ne tik istoriku čia nusistatydamas, bet ir, ypačiai 1919—1922 m. kuone kasdien su juo bendravęs ir susiartinęs, tebejausdamas šviesiai jo asmenybei gilios pagarbos ir nuoširdžios meilės.

P. 221, 226 ir kt. N., be abejo, perdaug lemiamą vaizduoja B. vaidmenį 1905 m. lietuvių suvažiavimą Vilniuje sumanant, sušaukiant ir vedant, kaip rodo kad ir mano Liet. Enc. VI t. 1937 m. p. 690—705 str. Didysis Vilniaus seimas.

P. 222—223 išpūsta B. parašyto nevykusio 1905 XI memorandumo vyriausybei reikšmė. P. 223—224 klaidingai iškelta „Vilniaus Žinių" pozicija, nutylėjus kur kas reikšmingesnį, tiesiog lemiamąjį socialdemokratų ir demokratų sakymąsi ir veikimą.

P. 224, 225 N. Lietuvių Mokslo Draugijos sumanymą priskiria 1905 m. B-ui, nors p. 113—114, 243—245, 249—251, 256, 258 tai buvo priskyręs priešaušrio laikams tam pat B-ui, J. Šliūpui ir J. Sauerveinui, p. 260 J. Sauerveinui, p. 250 dar kiek anksčiau B-ui ir p. 243 net 1855 m. E. Tiškevičiui, o vėl p. 256 dar keliems su B. priešakyje ir p. 262 kun. Totoraičiui, šokinėdamas nuo vieno prie kito taip, jog, nežinant tikros LMDr. steigimo istorijos, skaitytojui nelengva susivokti ir aiškiai nustatyti, jog toji istorija nėra su B-ium prasidėjusi, bet tik B., LMDr. sumanymą vykdant, buvo centrinis asmuo, kuris visomis savo teigiamybėmis, bet ir silpnybėmis nulėmė paskui LMDr darbo kryptį; tik ir vėl p. 277 B. LMDr vaidmuo perdaug yra išpūstas. Net pats steigiamasis draugijos susirinkimas su dalyvių ir t. t. išskaičiavimu ir ne be pasikartojimų, per du kartu mums pateikiamas p. 253—255 ir 267—268.

Kad pirmąjį LMDr bibliotekos pagrindą davė B. iš Bulgarijos atsigabentoji biblioteka, tai tiesa, bet kad reikėtų pranešinėti (net su „pažymėtina", p. 225), kuriam bulgarui jis dėl to rašė laišką (arba žygius dėl jos perleidimo per muitinę), abejotina. Lygiai abejotinos reikšmės yra N. kartojimas iš B. autobiografijos visokių serbų, bulgarų ir kitų B. pažįstamų pavardžių, suprantama, B. tvarkingai sužymėtų, bet mums ne ką tesakančių, ypačiai be jokių paaiškinimų.

P. 227 N. spėja, jog „tikrasis seimo sumanytojas ir šaukėjas dr. J. B." 1905—1906 m. rusų policijos buvęs neliestas, „nes rusų valdininkai nedrįso kibti prie bulgarų piliečio". Tuo tarpu taip tespėjo, ir tai abejodamas („rasit"), tik B., bet klaidingai (kas tuometinei Rusijai buvo tokia Bulgarija!), ir drauge pats tikresnę priežastį nurodo (gal „policija negalėjo susekti, kas aš buvęs ir ką veikęs" — autob. p. 90).

P. 229: Petrapilyje B. plačiai kalbėjo su „mokslo akademijos profesoriais" (tiesiog — su akademikais ir univ. profesoriais) Šachmatovu ir Fortunatovu apie Lietuvos autonomiją ir Lietuvos mokyklas — argi tai svarbu, reikšminga? Š. ir F. buvo tik mokslo žmonės, palankūs lietuviams, ir tiek. B. rūpestingai pažymi, su kuo kada matėsi, bet kartoti reikėtų tik kas reikšminga.

P. 233 N. rašo, jog demokratų partijos atstovai nenorėjo prisidėti prie B. pastangų „sujungti visas partijas kovai su rusų valdžia", tuo tarpu B. autob. p. 90 aiškiai čia sako ne apie demokratus, bet apie socialdemokratus. B. autob. p. 92 žinią, jog Kauno rusų dienraštis „Kovenskij Telegraf" atsiliepęs apie vieną lietuvių susirinkimą, N. p. 235 paverčia „gražiai atsiliepė", nors nematyti, kad jis būtų atsiliepimą skaitęs.

P. 235, 278 minimas dr. Šliūpas, bet nepažymėta, jog tai Rokas, ne Jonas. Mažmožiai taip pat reikalingi aiškumo. P. 236 N. rašo Petras Višinskis, turi būti: Povilas. P. 236 N. kelia kun. J. Stankevičių kandidatu į Valst. Dūmą, nors B. autob. p. 93 tesako apie kandidatus Girnių ir Vitkauską, nustatytus susirinkime kun. J. Stankevičiaus bute.

P. 237 ir kituose N. kelia kuone centrine lietuvių įstaiga kovai su lenkais Sąjungą pagrąžinimui teisių lietuviškajai kalbai Rymo katalikiškosiose bažnyčiose Lietuvoje, kurios žygiuose svarbų vaidmenį vaidino B. Kad toks jos vaidmuo atrodė B. ir kitiems Sąjungos veikėjams, suprantama, bet N. turėtų būti čia apdairesnis, bent atsiminti, kad ir Vaižganto įspėjimus dėl šitokios B. veikimo krypties, kuriuos jis pakartojo pačioje savo knygos pabaigoje.

P. 239 „Lietuvio" leidimo nutarimas priskiriamas B. ir kun. J. Ambraziejui, tuo tarpu kai B. autob. p. 93 sako apie susirinkimo nutarimą. P. 239—240: B-ui atsisakius perimti „Vilniaus Žinių" redagavimą, tas darbas buvo pavestas Pr. Klimaičiui, tuo tarpu B. autob. p. 94: P. Vileišis siūlęs B-ui „V. Ž." redakciją apimti, „todėl Klimaičiui pavedama sustatyti laikraščio programa"; Vileišiui B. sąlygų nepriėmus — „baisi denervacija".

P. 240: B. veikliai dalyvavęs žurn. „Draugijos" organizavime, bet B. autob. p. 94 tiktai: „atidarant „Draugijos" redakciją ir „Lietuvių viešąjį knygyną" (Kaune) ir vyskupui Cirtautui pašventinant, tose apeigose dalyvavau" (taigi tiktai apeigų dalyviu, svečiu, bet ne organizatorium!); p. 241 N. nurodo ir į B. dalyvavimą atidarymo iškilmėse, bet kaip priedą prie organizavimo. P. 242 steigiant Vilniaus lietuvių (dviklasę) mokyklą „pirmuoju buvo dr. J. B.", o B. autob. p. 95 sakoma apie susirinkimus mokyklos steigimo reikalu, po kurių B. su kitais ėjęs pas rusus dalyko išrūpinti.

P. 242 B. rūpinęsis, kad būtų įvesta gudų kalba į gudų maldaknyges; tuo tarpu B. autob. p. 95 tuo dalyku rūpinusis rusų valdžia ir apie tai t. kt. buvę kalbėta B. pasikalbėjime su gen. gub. raštinės viršininku A. Stankevičium, bet kad čia iniciatyva būtų B. priklausiusi, nematyti. Šiaip kuris lietuvis buvo ar yra priešingas, kad gudai savo kalba melstųsi?! P. 273 N. vadina B. veikalą apie levą mūsų pasakose bei dainose „labai svarbiu" — o tai reikėtų įrodyti, paaiškinti, kad neliktų tuščiu pagyrimu.

Rašydamas apie B. kaip LMDr-jos veikėją, N. seka ypačiai aukščiau minėtuoju D. Alseikos str. apie B. veikimą LMDr-joje, išspausd. „Lietuvių Tautoje". Deja, D. A. tik gerokai po karo tesusiartino su B., tad jo str. kaip šaltinis visam LMDr-joje veikimui nušviesti reikalingas pataisų, ypačiai dėl prieškarinio laikotarpio, kai B. nebuvo dar 1914 m. ligos pakirstas, tad dar ne tik veiklus, bet dar gana judrus, sumanus, daugeliui autoritetingas, tai aiškiai ir jaučiąs. Taigi, kaip paskui D. A. p. 274 N. sako, jog „Lietuvių Tautos" pirmosios redakcijos narių daugumui Vilniuje negyvenant, o vėliau ją renkant ir iš vilniečių, kurie (D. A. p. 168) „šiek tiek prisidėdavo prie redagavimo", visa redagavimo našta atitekusi B-ui, arba, kai p. 315 tas pats N. sako apie „lietuvių nerangumą", kartodamas iš D. A. p. 171 ar iš B. autob. p. 118 B. pastabą dėl nesutvarkytos LMDr-jos korespondencijos (jam išvykus): „Kada tie mūsų lietuviai pradės daugiau viešais dalykais rūpintis, ne tik savo pilvo reikalais?" ir panašiai, šitaip paleistos žinios ne tik neatitinka v i s o s tikrovės ir ją gerokai iškraipo, bet ir be reikalo įžeidžia kitus LMDr-jos veikėjus. Viena, iš LMDr-jos valdy-

bos narių tarpo bene vienas tiktai B. buvo laisvas nuo duoninių rūpesčių (taigi nuo jo taip paniekinamai vadinamų „pilvo reikalų"!), aprūpintas Bulgarijos pensija ir savo sutaupomis (1906 m. jis, pvz., paskolino P. Vileišiui 19 tūkst. rublių, taigi apie 100 tūkst. litų — B. autob. p. 93), visą savo laiką sutvarkęs niekieno nevaržomas, prireikus galįs kur norint pavažiuoti, kad ir ne apie pilvo, bet savo sveikatos reikalus ganėtinai, o jau tikriau daugiau už bet kurį kitą Vilniaus lietuvių veikėją, kaip matome iš jo autobiografijos, galvojęs, ir rūpinęsis, pvz., dažnai nuvykdamas į vieną ar į kitą užsienių kurortą, kuris kitiems vilniečiams ne tik buvo nepasiekiamas, bet dažnai nė iš vardo nežinomas. Tad aišku, jog jis vienas tegalėjo ne tik visas mokslui pasiskirti (nepamirškime betgi, jog jo mokslo autoritetu daugelis vilniečių, net kiti ir LMDr-jos valdybos nariai, gerokai abejojo), bet ir LMDr-jos reikalams, ko iš kitų vilniečių negalima buvo nei laukti nei reikalauti. Tačiau kas kita, kiek kiti valdybos nariai ir norėdami ir stengdamiesi, galėjo čia darbu pasireikšti. Nors D. A. p. 170 tvirtina, jog B. nevaržęs kitų valdybos narių darbo, bet prieškariniais laikais tikrai ne taip buvo: visuotinieji susirinkimai rinko redakciją, bet šioji pirmininko arba visai nebuvo kviečiama arba prieš pat organą išspausdinant išgirsdavo iš B. apie tai, kas spausdinama, o šiaip jis tenkinosi reikalaudamas straipsnio iš vieno kito pajėgesnio redakcijos nario ir prileisdamas J. Šlapelį skaityti korektūrą, tad ir išlyginti kalbą ir rašybą (B. čia nusileido, atsisakydamas nuo savos rašybos ir priimdamas bendrąją); ilgai reikėjo šiaip ir taip apsukui veikti, kolei jis leido mums sukataloguoti bibliotekos dalį, tenkindamasis aukotojų sąrašu su pažymėtomis paaukotųjų knygų antraštėmis ir pykdamas, kam surašome lietuviškas knygas ir šiaip lituanicą, o ne jo mėgiamą thracicą; mėginimai jam padėti ar jį pavaduoti paprastai nekaip baigdavosi, nes jis kad ir nieko padėjėjui nesakydavo, bet šiam išėjus vėl savotiškai atitaisydavo (būtų kas drįsęs ne tik tvarkyti, bet ir vartyti B. vardu gaunamąją korespondenciją!). Tačiau iš dalies sutinkame su D. A. pastaba, kad valdybos narių tarpe „nebuvo girdėti nusiskundimų": būti buvo, bet jie niekais baigdavosi, ir daktaras toliau savaip tvarkė LMDr-jos dalykus, visų mūsų gerbiamas, branginamas, kelte keliamas. Nekėlėme jo antžmogiu, bet supratome ir mylėjome kaip žmogų, prie jo stengėmės prisitaikinti. Nesmerkdami tad kitų LMDr-jos valdybos veikėjų, tuo betgi dar nenorime pasakyti, kad jų tarpe nebuvo ir per lengvai, nerūpestingai žiūrėjusių į savo pareigas; daugumas prisidėjo prie B. vadovaujamo darbo tiek, kiek pajėgė, kiek jų gyvenimo sąlygos leido. Tik grįžkime prie N. veikalo.

P. 275 N. kartoja D. A. p. 169 klaidą, vadindamas estų tautosakos rinkėją past. Jok. Hurtą suomiu. P. 275 N. tvirtina, jog B. dėka LMDr-ja dariusi pastangų išleisti visų mūsų žymesniųjų rašytojų biografijas (kartojama iš D. A. p. 169); ne, ji to nedarė; Janulaitis (Daukanto, Jucevičiaus biogr.), M. Biržišką (Klemento biografija) ar kitas kuris LMDr-jos narys elgėsi čia savarankiškai.

P. 275 B. laikomas (sekant D. A. p. 169—170) daug nusipelniusiu organizuojant mūsų mokyklinės literatūros leidimą. Ne, jis, be abejo, tam darbui pritarė, kaip LMDr-jos pirmininkas gavo su tuo susidurti, bet nei prieš karą, nei karo metu, nei po karo jis čia nedaug tesvėrė — tuo darbu kiti buvo užsiėmę.

P. 277: Vilnius B-iui grįžus iš Bulgarijos „pasidarė ne tik lietuvių mokslo centras, bet ir visuomeninio veikimo židinys". Ne visai taip:

1) dar prieš B. grįžtant Vilnius jau virto visuomeninio lietuvių veikimo židiniu; 2) B-iui Vilniuje apsigyvenus, jis virto ir lietuvių mokslo centru. P. 279—280 į prieškarinių įvykių atpasakojimą nei iš šio nei iš to įterpta 1924 m. dalykai. Po to sakoma apie B. sumanytąjį laikraštį „Lietuvį“, dėl kurio čia jau visai neaišku, kada jis ėjo; šiaip šis nereikšmingas savaitraštis be reikalo B-ui atrodo svarbiu leidiniu. Šitokios pasakojimo netvarkos knygoje ir daugiau pasitaiko. P. 283 N. be reikalo perkėlė Helsinkių universitetą į Viipurių miestą.

P. 284 Čepinskis klaidingai vadinamas Liepojos gimnazijos (tikrai: komercijos mokyklos) direktorium. Ten pat sakoma, jog Č. supažindinęs B-vių „su Liepojos knygynais ir kultūrinėmis įstaigomis“, tuo tarpu B. autob. p. 99 sakosi Č-skio neradęs namie, tad pats pavaikščiojęs pajūryje, pasėdėjęs kurparke ir kurhauze — kur čia knygynai ir kultūrinės įstaigos?!

P. 285 B. Suvalkuose apžiūrėjęs katedrą, vienuolyną — turi būti: Vygriuose, kaip yra B. autob. p. 100. P. 286 (1907 m.) kan Prapuolenis buvęs paskirtas Romoje Lietuvos atstovu, tuo tarpu B. autob. p. 101: lietuvių susirinkimas Kaune paskyrė kun. Pr. (lietuvių) rezidentu prie Vatikano. P. 290 sakoma, jog sumanytoji lietuvių delegacija į Romą „dėl lenkų intrigų“ pradėjusi irti, ir „vienas iš pačių pirmųjų atsisakė D. Malinauskas“, o tuo tarpu B. autob. p. 104 tepažymi, jog numatytos delegacijos susirinkime nuo delegacijos teatsisakė dr. Paškevičius, „o D. Malinauskas, kurs buvo į savo dvarą išvažiavęs, nepribuvo“. Nei čia lenkų intrigos, nei D. Malinausko atsisakymas.

P. 290: 1908 m. kovo 6 d. B. rūpesčiu Vilniuje buvusi suorganizuota vaidybos kuopelė ir t. t., bet B. autob. p. 104 tesako, jog tą dieną pas jį (LMDr-jos bibliotekoje) susirinko teatrininkų kuopa, kuriai jis padarė pranešimą apie senovės lietuvių drabužius. P. 293 Drezdene B. išstudijavęs karališkąjį archyvą, kuriame gavęs leidimą iš archyvo direktoriaus pasinaudoti Grunau'o rankraščiu ir jį nufotografuoti, tuo tarpu pats B. autob. p. 107 tesisako buvęs į karališkąjį archyvą nuvykęs, čia patyręs karališkoje bibliotekoje esant Grunau'o kronikos rankraštį, iš tos bibliotekos (ne archyvo) direktoriaus gavęs leidimą ir iš kronikos nufotografuodinęs vieną senprūsiškąjį įrašą.

P. 301 sakoma 1909 m. vėl prasidėjus B. kovai su lenkais, bet toliau sakoma ne apie ją, tik apie kitus dalykus. Nors B. autob. p. 112 tesisako rašęs „apie D. Pošką“ (1911 m. „Lietuvių Tautoje“ B. teišspausdinta du P. laišku), bet N. p. 301 tai paverčia „Dionizo Poškos gyvenimo aprašymu, kuris vėliau buvo atspausdintas Vilniaus laikraščiuose“.

B. autob. p. 113 pažymėjimą, jog 1909 m. balandžio 25 d. Vilniuje jis buvo lietuvių dailės parodos atidengime, N. p. 303 paverčia B. „gražia prakalba“ parodą atidarant, kurioje (prakalboje) jis raginęs menininkus ugdyti lietuviškąjį meną“...

P. 306 (1909 m.) pas K. Aglinską (Garliavoje) B. (Ožkabalių dainų rinkėjas!) „bene pirmą kartą savo gyvenime išgirdo kaimo mergaites dainuojant gražias lietuviškas liaudies dainas“, nors B. autob. p. 114 terašo buvęs merginoms dainuojant labai susigraudinęs nuo jų gražių dainų. B. autob. p. 118 minimą kanaun. Maculevičių (Maironį) N. p. 314 paverčia kun. Matulevičium (būsimuoju Vilniaus vyskupu?).

P. 318 N. neištaiso aiškios B. autobiografijos p. 120 klaidos „Veliuonos seminarijos“ į „Veliuonos seniūniją“. P. 321 kalbėdamas apie 1911 m., N. griežtai tvirtina: „Būdamas Vilniaus lietuvių dvasiniu prezidentu, jis

(B.) turėjo atstovauti visus lietuvių reikalus ir patiems lietuviams vadovauti". Bene geriau čia šitaip pasakius: „Būdamas n e l y g i n a n t Vilniaus lietuvių dvasiniu prezidentu, kaip jį dar 1927 m. V. Biržiška yra pavadinęs, B. turėjo atstovauti lietuvių reikalams, išskyrus tuos, kuriems neatstovavo, ir vadovauti lietuviams, išskyrus tuos, kurie nesidavė jo vadovaujami (veikė savarankiškai, į jį neatsižvelgdami)". Štai kaip negražiai skamba nuleistas prie tikrovės perdaug išpūstas dalykas! P. 324 klaidingai pakartota iš B. autob. p. 122 K. Žilinskas viet. A. Žilinsko.

B. autob. p. 122 minima (1911 m.) birželio 1 d. Vilniaus lietuvių gegužinė(s) Antakalnio girioje N. p. 324 paversta „garsiąja gegužine".

P. 326: „B. rūpesčiu 1911 m. prie LMDr-jos buvo įsteigta gydytojų ir vaistininkų sekcija", tuo tarpu 1911 m. apie tai paties B. pranešime („Lietuvių Tautoje" II kn. p. 142—143) nė žodžio nėra apie kokį čia B. vaidmenį, tik tiesiog tai laikoma gydytojų kuopelės sumanymu, o iš B. autob. p. 96 patiriame, jog dar 1907 m. dakt. A. Domaševičius rūpinosi tokios sekcijos steigimu.

P. 333 N. priskiria B. darbo „Lietuvių kryžiai archeologijos šviesoje" parašymą 1912-iems metams, nors pats B. autob. p. 125 aiškiai sakosi rašęs 1913 m. nuo sausio ligi gegužės mėn. Nors p. 334 rašoma, jog „kitus (vadinasi, 1913) metus dr. J. B. praleido betriūsdamas neseniai įsteigtoje „Cemento" fabriko bendrovėje", bet B. autob. p. 125 tesako 1913 m. sausio 7 d. (tai kartoja ir N.) su fabriko direktorium teapsilankęs cemento fabrike, 8 d. gretimame kaime fonografu užrašęs kelias dainas ir vakare fabrike dalyvavęs surengtoje eglaitėje. Po to B. daug visokių darbų tais metais nudirbęs ir Amerikoje kelis mėnesius lankęsis, bet apie kokį reikšmingesnį jo dalyvavimą Cemento bendrovės darbuosė nė žodžiu neužsimena.

1913 m. birželio 10 d. visuotiniame LMDr-jos susirinkime t. kt. pranešta, kad 1912 m. rudenį leidėjas Olševskis kreipęsis į B., prašydamas pagelbėti jam sutaisyti „Lietuvių Enciklopedijos" redakciją, B-aus buvęs sušauktas kelių žmonių pasitarimas, paskui išskirta komisija susitarti su O., kaip ir kokiomis sąlygomis, L. E. leisti, tik „gaila, kad šitas sumanymas niekais pasibaigė" („Lietuvių Tauta" I t. p. 448). Šią žinią N. p. 334 pavertė visuotiniame LMDr narių susirinkime B-aus iškeltu sumanymu kartu su O. leisti enciklopediją ir sudaryti redakciją, toliau maždaug taip pat kaip „Lietuvių Tauta", su tokia betgi konkliūzija: „Savaime suprantama, besiartinant Didžiajam karui šis svarbus sumanymas turėjo likti neįvykdytas. Tačiau ir čia dr. J. Basanavičius buvo darbo pradininkas". Tuo būdu Olševskio (tikriau Kl. Jurgelionio) sumanymas virto B. sumanymu, o plačiai žinomas liūdnas Jakšto-Dambrausko vaidmuo sumanymą likviduojant — „savaime suprantama" karo įtaka...

P. 335 B. „veiklus prisidėjimas" prie Lietuvių Ūkininkų Bendrovės, pasirodo, pasireiškęs jo įstojimu bendrovės nariu ir pasirašymu pas notarą steigėju, kas, suprantama, visai natūralu. P. 341, 343, 344 ir kt. N. vadina M. Yčą ..dr.", nors pasakojamuoju laiku Y. dar nebuvo daktaru. Tokiuo pat pagrindu galima būtų vadinti LMDr-jos valdybos narius — A. Smetoną prezidentu, M. Biržišką ir Z. Žemaitį profesoriais, J. Kairiūkštį direktorium ir pan., ko betgi, suprantama, autorius nedaro.

P. 344 dvi prieštaraujančios viena kitai žinios: JAV-se Brooklyne daugiausia lietuvių gyvenę ir — Chicagos lietuvių kolonija buvusi gausingiausia. P. 344—365 nuobodus išskaičiavimas JAV-se B. ir M. Yčo lankytųjų lietuvių kolonijų, ir p. 370—372 aukotojų sąrašas, suprantami B. autobiografijoje, bet vargiai pateisintini viešuomenei skiriamoje knygoje.

P. 374 N. mini B-aus ir Yčo aplankytus Paryžiaus muziejus ir kitas kultūrines įstaigas, t. kt., Jardin de Tuileries, Jardin du Luxembourg, Place de Concorde, Champs Elysées, Bois de Boulogne, per kuriuos B. autob. p. 134 sakosi... automobiliu važinėjęs. P. 375 1913 m. B. dalyvavęs steigiant „Rūtą", tuo tarpu „Rūta" seniai jau buvo įsteigta, o B. autob. p. 135 tesako apie savo dalyvavimą steigiant „Draugiją lietuvių teatrui šelpti" (tik susirinkimas įvyko „Rūtos" klube).

P. 377 N. kartoja iš B. autob., p. 135 žinią apie „Academia litterarum Genevensis" B. išrinkimą savo nariu ir garbės profesorium ir nuo savęs priduria: „Tai buvo moralinis atpildas už jo nenuilstamą triūsą mokslo dirvoje". Deja, toji „akademija" tebuvo p. Dūkštos (apie jį Liet. Encikl. VII t.) efemeridas, ne Šveicarijos valstybinė ar Ženevos kantoninė mokslo įstaigą, tad B. gerokai suklaidinęs išrinkimas iš tikrųjų nebuvo jam joks „atpildas".

P. 380 N. žinia, jog B. „vienas pirmųjų pradėjo organizuoti lietuvių deklaraciją lietuvių tautos vardu" ir jo „dėka tuo laiku Vilniaus krašto lietuviai paruošė rusų valdžiai memorandumą, kuriame buvo reikalaujama Lietuvai laisvės ir nepriklausomybės. Tas memorandumas vėliau turėjo didelės reikšmės ir buvo viso tolimesnio lietuvių veikimo už savo tautos laisvę pamatas". O tuo tarpu savo autob. p. 137 dėl dalyvavimo ruošiant tą deklaraciją - memorandumą B. kukliai tesisako dalyvavęs susirinkimuose ją ruošiant — ir viskas, o dėl pačios deklaracijos — tariamojo jos reikalavimo Lietuvai nepriklausomybės (oho!) didelės reikšmės ir pamato tolimesniam veikimui už tautos laisvę — tiesiog paties N. išgalvota. Patarčiau jam pačiam pasiskaityti šią „gintarinę deklaraciją" ir palyginti su tuo, ką jis apie ją yra prifantazavęs!

P. 382—383 N. drąsiai tvirtina, jog ir agronominėje-teisinėje draugijoje B. buvęs aktingas narys ir turėjęs daug darbo, tuo tarpu pats B. autob. p. 138 tesisako dalyvavęs steigiamajame tos draugijos susirinkime, ir apie kokį jo net nedidelį joje veikimą vilniečiai tikrai nebus girdėję. Kas kita jo dalyvavimas Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti centro komiteto posėdžiuose ir kituose jos darbuose. P. 383 kartodamas iš B. autob. p. 139 apie tos draugijos sušaukimą (1915 IX 5/18) įvairių lietuvių srovių susirinkimo N. tai papildo žodžiais: „B. rūpesčiu" (sušauktas susirinkimas).

B. autob. p. 139 mini Vilniaus lietuvių susirinkimą „Lietuvių Draugijos" (kabutėse, bet N. be reikalo paverčia tai lietuvių draugija be kabučių ir mažąja raide, nors šiaipjau lietuvių draugijų Vilniuje daugiau buvo) bute, o N. p. 384 priduria, jog susirinkti lietuviai buvę B. paraginti. B. autob. p. 140: apie 1915 XI 13 pasitarimą A. Janulaičio bute, o N. 386 vėl papildo: „B. rūpesčiu sušauktą". P. 388 B. Vilniaus veikėjus raginęs ginti lietuvių tautos reikalus ir įvairiuose lietuvių darbuose savo patarimais ir prityrimu daug padėjęs — visa tai paties N. sugalvota: 1) Vilniaus lietuviai nebuvo vaikai nei kokie atšalėliai, kad būtu reikėję juos dar „raginti" prie darbo; 2) B. jau buvo septintąjį dešimtmetį įpusėjęs, be to, vėl primenu, nuo 1914 m. savo apsirgimų tiek neatsigavęs, kad būtų galėjęs taip veikliai reikštis, kaip tai N. mums pasakoja; 3) B. nepraleisdavo nei vieno posėdžio ar susirinkimo, į kuriuos buvo kviečiamas, bet paprastai tebuvo jų pasyvus dalyvis; 4) Lietuvių Mokslo Draugija tebuvo toji organizacija, kurioje jis susikaupęs ir karo metu tikrai jau vienišas dirbo, nes kitus valdybos (komiteto) narius užgulė nauji įtempti darbai ir rūpesčiai.

Kad. B. neapleisdavo pasitarimų, kuriuose buvo ruošiami įvairūs lietuvių memorialai vokiečių vyriausybei ir šiaip aptariami politikos dalykai, aiškiai matome iš B. pasižymėjimų, bet kad jis „ypačiai daug" būtų prisidėjęs prie tų memorialų sudarymo, kaip p. 389 N. mums kad tvirtina, iš B. autobiografijos visai nematyti ir tikrai taip nebuvo (tur būt, N. bus čia R. Mackevičius p. 222 suklaidinęs, tvirtindamas, jog „visi memorialai okupacinei vyriausybei buvo rašyti ne kieno kito, tik dr. B.").

P. 389 B. su dr. J. Šauliu paruošęs protestą prieš rusų valdžios politiką Lietuvoje ir jį įteikęs vokiečių okupacinės karo valdžios vadovybei — B. autob. p. 141 tesako, jog 1916 m. gegužės 14 ir 28 d. „taisyta ir svarstyta memorialas prieš rusų politiką Lietuvoje", birželio 17 d. (neaišku, bet gal pas d-rą Šaulį) tartasi „dėliai memorialo apie rusų politiką", o apie memorialo įteikimą vokiečiams nė toliau nieko nesakoma.

B. autob. p. 141 kun. Balvočių (Gerutį) N. p. 390 pavertė dviem asmenimis, Balvočium ir Geručiu. P. 392 N. išskaičiuoja „svarbiausius Vilniaus lietuvių veikėjus okupacijos metu" šitokia tvarka: B., A. Smetona, J. Šaulys „ir kiti", tuo tarpu nustatant tų veikėjų reikšmę anuo metu Vilniaus lietuvių visuomeniniame, kultūriniame ir politiniame gyvenime, turėtume maždaug taip juos sužymėti: Ant. Smetona, St. Kairys, P. Klimas, P. Dogelis, J. Šaulys..., B. (taigi toli gražu ne pirmas).

P. 393 labai „vožniai" skamba „vietos vokiečių administracijos viršininkas", kai iš B. autob. p. 142 nepaaiškinama, jog tai buvo paprastas Ožkabalių Amstvorsteher. B. autob. p. 142: (1916 m.) „spalių 22 d. lietuvių gimnazijoje vakare buvo švęsta metinės gimnazijos įsteigimo sukaktuvės" (tur būt, šventėje ir B. bus buvęs), kas N. p. 394 virto štai kuo: B. „padėjo suruošti įsteigtos Vilniuje lietuvių gimnazijos šventę".

B. autob. p. 142: „pas mane buvo apsilankę kun. d-ras Bakšys su A. Smetona dėliai sumanymo leisti lietuvišką laikraštį", o N. p. 394: „B. rūpesčiu buvo pradėtas judinti lietuviško laikraščio leidimo reikalas". P. 394: „Pradėjus Vilniaus lietuviams kiek (? M. B.) daugiau rūpintis savo tautiniais ir visuomeniniais reikalais, ir Lietuvos lenkai sukruto dirbti savo darbą" (taigi tik po lietuvių?!).

B. autob. p. 144: (1917 m.) vasario 27 „buvo pas mane konferencija" ir t. t., o N. p. 398: „B. savo bute buvo sušaukęs pasitarimą" ir t. t. B. autob. p. 145 kartojama iš vokiškųjų laikraščių žinia, jog Rusijoje Lietuvai buvusi sudaryta 24 asmenų taryba (12 lietuvių, 6 gudai, 3 žydai, 2 lenku ir 1 rusas), o N. p. 403 pataiso: 24, kurių 7 rusai, 6 gudai, 3 žydai, 2 lenku, o lietuvių nerodo nė vieno (skaičiui išlyginti betiktų čia tik 6).

P. 408—409 nesuprantama įvykių eigos logika: „Tuo laiku (1917 m. liepos mėn.) vokiečių valdžia uždraudė platinti ir pardavinėti Lietuvių Mokslo Draugijos išleistuosius vadovėlius: Klimo „Skaitymų knygą" ir M. Biržiškos „Lietuvių dainas". To nepaisydamas (?! M. B.), dr. J. B. pasirašė vokiečių karo valdžios vadovybei įteiktą memorialą prieš lenkus". Lenkiškai tariant, „gdzie Rzym, gdzie Krym".

B. autob. p. 149: „man Ožkabaliuose beesant susitvarkė „Lietuvos Aido" redakcija", o N. p. 409: „Grįžęs atgal į Vilnių dr. J. B. galutinai padėjo susitvarkyti „L. A." redakcijai".

Vilniaus vokiečių magistratui teleidus žmogui pirkti duonos po 100 gramų dienai, B. autob. p. 147 pastebi: „Negaunant iš po vokiečių valdžios esančiųjų kepyklų daugiau duonos, reikėtų badu dvėsti", bet, girdi, A. Smetona pasiūlęs B-ui „davinėti iš savo namie keptosios duonos po 2—3

svarus savaitei, skaitant svaro kainą 30 kap.=60 pf." Trumpai tai atpasakojęs, B. pastabą dėl 100 gramų ir bado N. p. 410 paverčia į „B. sveikatai tai labai pakenkė", nes jam duonos „nebuvo per daug", nežinodamas, jog Lietuvių Draugijos ir t. t. Centro komiteto nariai (tad ir B.), tarnautojai ir globojamieji gaudavo miltų iš Draugijos sandėlių, o B-ui tebuvo duonos išsikepimo klausimas.

P. 408 ir 412 du kartu pateikiamas organizacinio komiteto sąstatas Vilniaus konferencijai šaukti. P. 412 (1917) B. vadovaves Vilniaus konferencijos sušaukimui ir buvęs joje centrinis asmuo. Iš kur N. tai paėmė? P. 412 ir toliau N. rašo „tautos taryba" (kartais net — „vadinamoji"), nors B. visur terašo: Lietuvos Taryba, kaip ji tikrai vadinosi.

P. 416 labai neaišku, dėl ko gi 1918 I 26 kairieji Lietuvos Tarybos nariai iš jos buvo pasitraukę, o 1918 II 16 grįžo ir drauge su kitais paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. P. 421: „Lietuvos Aidas" Vilniuje buvęs Tautos pažangos partijos organas — iš kur gi toji žinia? B. autob. p. 153 tesako apie redakcijos bute įvykusį Tautos pažangos partijos susirinkimą. P. 422 prasimanoma, kad Lietuvos Valstybės Tarybos nariai, „grįžę iš savo kelionių, pirmoje eilėje informuodavo įvairiuose posėdžiuose dr. J. B., kaip Lietuvos valstybės tarybos pirmininką" — nagi tarybos pirmininku buvo A. Smetona, dabartinis Lietuvos respublikos prezidentas!

P. 422: „Vilniaus lenkai buvo sušaukę kelis didelius susirinkimus, kuriuose jie reikalavo išaiškinti jų santykius su besikuriančia nepriklausoma Lietuvos valstybe"; iš B. autob. p. 153 aišku, jog ne Vilniaus lenkai yra tuos susirinkimus šaukę, kuriuose lietuvių jiems buvo aiškinama ir t. t. Lietuvos Valstybės Tarybos nariai organizavo ne tik Vilniaus lietuvių reikalus, kaip N. p. 422 kad rašo, bet Lietuvos ar šiaip lietuvių reikalus.

P. 422—423 sakinyje apie įvairius 1918 m. pabaigos žygius N. suplakė Lietuvos Valstybės Tarybos nutartą lietuvių konferencijos šaukimą, literatų kuriamą Lietuvos (B. autob. p. 154—Lietuvių) Rašytojų Draugiją ir nieko bendra nei su viena nei kita neturintį „Vilijos" fabriko veikimo atgavimą. Panašių įvairių dalykų supynimų, reikšmingų su nereikšmingais, ir nereikšmingų ar skaitytojams, nepaaiškinus, nesuprantamų vardų, mažmožių, smulkmenų N., deja, šimtus pateikia; tik vieną kitą šiame pavyzdžių sąraše tesame pasižymėję.

P. 418 vysk. Karevičius į Lietuvą parvažiavęs po kun. A. Sabaliausko (po 1918 m. gegužės mėn.), tuo tarpu jis dar prieš 1917 m. konferenciją jau buvo Lietuvoje. P. 423, 425 N. vis kartoja apie „patamsių gaivalus", nors B. autob. p. 154 tenkinasi čia kultūringu „žydų socialistų" terminu; nagi ir pats N. kartoja šių „patamsių gaivalų" šaukiamą šūkį: „Da zdravstvujet litovskaja respublika!" P. 425: Valstybės Tarybai persikrausčius į Kauną, Vilniuje „teko likviduoti... „Lietuvos Aidą", nes „nutraukus susisiekimą su provincija, laikraštį leisti nebebuvo jokios prasmės", O dėlto tais pat 1919 m. ir po bolševikais ir po lenkais Vilniaus lietuviai kitus laikraščius leido?!

P. 425 ir 426: 1919 m. pradžios suirutėje B. kvietęs vietos lietuvių susirinkimus, bet pats B. autob. p. 154 ir 155 tesako apie savo dalyvavimą tuose susirinkimuose. P. 426: „Atvykę į Vilnių (bolševikai) pradėjo šeimininkauti kaip namie" — nagi lietuviai bolševikai ir daugelis kitų bolševikų Vilniuje ir buvo namie, ne kur svečiuose!

Daktaras Antanas Vileišis mirė ne „dėl sunkios padėties mieste", kaip galima būtų spręsti iš N. p. 428, bet šiltine.

P. 429: „Nors tuo metu (lenkams išvarius bolševikus. M. B.) Vilniuje buvo likęs nemažas lietuvių būrelis, tačiau kovoti su lenkais jis nepajėgė". Nelabai suprantame šio sakinio prasmę: autorius bene bus čia pamiršęs, jog tas „nemažas lietuvių būrelis" buvo beginklis, o turėjo kovoti su lenkų administracija, policija, kariuomene?

P. 430, 432, 445 ir kitur: B. „apsiribojo vien tik mokslinių darbu nors nesišalino ir nuo lietuvių visuomeninio gyvenimo" (432) ir panašiai; tas pakartojimas ir nuolat atitinkamų pavyzdžių teikimas rodo, jog ir „vien tik" ir „nors ir" čia bus neprasmingi.

P. 430: „Viena pačių pirmųjų (lenkų persekiojimo) aukų buvo dr. J. B." Ne tiesa: ligi birželio 5 d., kada B. patyrė pirmą nemalonumą iš lenkų, jau šešias savaites kiti Vilniaus lietuviai buvo kratomi, mušami, plėšiami, suiminėjami ir t. t. P. 431 M. Biržiškos pranešimas apie Lietuvos valdžią Kaune įgauna prasmės tik pažymėjus, jog jis buvo prieš tai apsilankęs Kaune. P. 431 Vilniaus lietuviai negalėję rinktis salėse... O kas draudė?

P. 433—434 B. pozicija Vilniaus lenkų universiteto ir dalyvavimo jo atidarymo iškilmėse atžvilgiu klaidingai atpasakota. Laikinajame Vilniaus Lietuvių Komitete svarstant klausimą, ar universiteto vadovybės į iškilmes pakviestai (tad netiesa, jog šis „nieko bendro su Vilniaus lietuviais nenorėjo turėti") LMDr-jai, tikriau jos komitetui, reikia jose dalyvauti, B. balsavo su tais, kurie linko už dalyvavimą. Tiktai paskui, Br. Biržiškienės ir Ig. Jonyno labai prašomas, pasižadėjo nedalyvauti ir tikrai nedalyvavo. Apie B. pozicijos griežtumą ir geresnį už kitus nusimanymą netenka kalbėti, bet ir pats B. autob. p. 159 ne visa taip yra atpasakojęs, kaip buvo.

P. 434: „Lenkai ypačiai pradėjo sekti dr. J. B., kaipo Vilniaus lietuvių sąjūdžio vadą". Netiesa: nei jį kas laikė vadu, nei lenkai ypačiai jį sekė. Daugiausia buvo puolamas Laikinasis Vilniaus Lietuvių Komitetas, kuriame B. kad ir nario vaidmuo buvo kuomažiausias.

P. 435: prie atsišaukimo į amerikiečius B. „vienas pirmųjų prisidėjo ir po atsišaukimu pasirašė", tuo tarpu B. autob. p. 159: „komitete buvau padėti savo parašą po atsišaukimu", ir viskas!

P. 435: Laikinajame Vilniaus Lietuvių Komitete „lemiamąjį žodį turėjo dr. J. B." — tylėdamas? B. autob. p. 159 trumpai tepamini S. Kairio pranešimą apie pasitarimus su Varšuvos lenkų socialdemokratais (tikriau — socialistais, nuo kurių lenkų socialdemokratai griežtai save skyrė), o N. p. 435 papildo, jog iš to pranešimo „buvo aišku, kad lietuviai su lenkais geruoju negalės niekada susitarti".

Nei B. nei kiti Vilniaus lietuviai nebuvo kviečiami į Steigiamojo Seimo atidarymo iškilmes Kaune, kaip rašo N. p. 436, tik tam tikro Vilniaus krašto lietuvių suvažiavimo (neatsimenu, arba dalyvavo jame B.) buvo išrinkta delegacija (B., stalius T. Juodvalkis ir kiti), kuri nuvyko vilniečių vardu St. Seimo pasveikinti.

P. 437 Kaune B. nuvykęs pas Voldemarą „paruošti Vilniaus lietuvių vardu deklaracijos Steigiamajam seimui. Ta deklaracija kitą dieną buvo baigta ruošti pas kun. Dogelį". Ne visai taip: B. turėjo patirti iš Voldemaro, ar būtų naudinga tokia deklaracija, o pati deklaracija buvo rašyta M. Biržiškos ir aptarta, tur būt, ir išlyginta, pas kun. Dogelį. B. autob. p. 160 nesako, kad jis ar Voldemaras būtų ją ruošęs.

B. autob. p. 160: „Gustaičio cukrainėje mačiausi su Balučiu ir adv. Bračiuliu“, kas N. p. 437 paversta pasitarimu. Kuone kiekvieną B. su betkuo pasimatymą, dažnai atsitiktinį, N. paverčia pasitarimu ir pan. P. 438—439 pasakojimas apie (1920 m. liepos mėn.) Vilniaus lenkų įgulos vado Huperto kreipimąsi į Vilniaus lietuvius (tiksliau — į Laik. Viln. Liet. Komitetą), norint pasitarti „miestui nuo bolševikų antplūdžio apsaugoti“ reikėtų papildyti dar ir tuo, jog atvykusiam pas H-tą Ig. Jonynui šis reikšmingai pareiškė: „Otrzymałem rozkaz z Warszawy oddać Wilno litwinom“. Tatai savo laiku gražiai yra apsakęs pats Jonynas.

B. autob. p. 164 tesisako parašęs (Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti) Centro Komitetui gana ilgą laišką į gen. Želigovskį dėl jo kareivių barbariško elgimosi su lietuviais belaisviais, ką N. p. 443 klaidingai suprastina: B. „parašė gana ilgą laišką gen. Želigovskiui“ ir t. t. B. autob. p. 164: suimtas Vikt. Biržiška, o N. p. 444 tik — V. Biržiška, kuris betgi galima supainioti su Vacl. Biržiška, 1920 m. spalio 9 d. išėjusiu į Kauną. P. 445 N. nurodo, jog Tarybinė Rusija pripažino Vilniaus kraštą Lietuvai, bet nė žodžio nesako apie Suvalkų sutartį, kuria J. Pilsudskio Lenkija irgi buvo palikusi Vilnių Lietuvai.

P. 445: „Kadangi plebiscitas Vilniaus krašte buvo pravestas labai šališkai, jis (B.) spaudoje nekartą mėgino iškelti to plebiscito neteisingumus“. N. nežino, jog jokio plebiscito ten nebuvo, tad ir B. negavo jokių neteisingumų spaudoje kelti!

P. 446: B. „buvo sumanęs Vilniuje įsteigti draugiją raštams skleisti žmonių tarpe“, bet pats B. autob. p. 165 tesako apie „M. Biržiškos sumanytą“ draugiją ir t. t. P. 446: „B. iniciatyva prie Lietuvių Mokslo Draugijos 1921 m. buvo pradėta organizuoti aukštesnieji mokslo kursai ir paskaitos“. Netiesa: ne jo iniciatyva kursai buvo įsteigti (B. autob. p. 165 tos iniciatyvos nesisavina), be to, jie veikė 1919, 1920 ir 1921 m.

P. 450: B. „buvo atsidūręs gana sunkioje materialinėje būklėje, bet Steigiamasis Seimas jam nutarė nuo 1921 I 1 mokėti 2000 auksinų mėnesinę algą“. Dėl B. būklės reikia pasakyti, kad materialiniu atžvilgiu B. visados buvo aprūpintas: prieš karą geriau buvo aprūpintas už kitus Vilniaus lietuvius, karo metu Lietuvių Draugijos ir t. t. Centro Komitetas prižiūrėjo, kad jam ko netrūktų; veikiant Lietuvos Tarybai, gaudavo jos nario atlyginimą, o vietoj Tarybos ėmus veikti seimui, Laikinasis Vilniaus Lietuvių Komitetas jį rėmė iš visuomeninių lėšų, na, o paskui buvo paskirta aukščiau minėtoji alga.

P. 451: „dėl lenkų valdžios įstaigų priekabių“ tekę kelti LMDr-ją iš Aušros Vartų gatvės, nors pirma buvo sakyta, jog dėl namų savininkų popų patalpos išnuomojimo kažkokiam lenkų pirkliui (p. 435—436). P. 453 dėl str. „Vilniečio“ nr. 16 (1922 m. sausio 20 d.) „lenkai buvo ant jo įširdę ir laukė tik progos jį suimti. Ta proga greit jiems atsirado“: (naktį iš sausio 19 į 20 d.) lenkams suėmus 33 lietuvių (ir gudų) veikėjus, sausio 20 d. B. buvo užėjęs į „Vilniečio“ redakciją kaip tik kratos metu ir „buvo sulaikytas iki kratai pasibaigsiant“. Tuo tarpu jo str., daug švelniau už daugelio kitų rašytas ir dar slapyvardžiu pasirašytas, dar negalėjo būti žinomas lenkams, tad už ką jiems būtų reikėję jam keršyti ir ar N. papasakotas policijos sulaikymas gali būti laikomas „kerštu“?

P. 456 „kažkoks panevėžietis Winboras“ buvo Vilniaus miesto seniūnas (starosta grodzki) Vimbaras, bene nuo Kauno ir dar lietuvaitę vedęs (didelis chamas lietuvių atžvilgiu). P. 462 kalbant apie Lietuvos

kariuomenės pagerbimą B-aus tikrai galima pridurti: „gen. Vl. Nagevičiaus rūpesčiu".

P. 463 lenkų okupacijos laikais B. dažnai rašydavęs Vilniaus lietuvių laikraščiuose — sakytume: kai kada. P. 471 M. Brenšteinas klaidingai pakeliamas bibliotekos direktorium, Zahorskis paverčiamas Zachorskiu. P. 473 B-aus ir jo reikšmės apibūdinimas išlaikytas tokiuo pakeltu tonu ir tokiomis hiperbolėmis, jog jose susivokti, atrodo, nesunku bet kuriam skaitytojui ir mums čia netikslinga būtų daryti kokias pastabas.

Tuo mes nutraukiame savo pastabas, manydami, jog ir jų pakanka suprasti, ką A. N. yra padaręs iš jo turimos medžiagos apie B., ypačiai iš jo autobiografijos, ir kuo iš viso jį pavertęs. Tos pastabos tai maždaug $^1/_3$ mūsų sau pasižymėtų autoriaus klaidų, netikslumų ir, deja, net prasimanymų.

Sutraukiame savo pastabas: A. N. knyga apie B. yra taip ydinga, jog gaila, tikrai gaila, kad ji t o k i a yra išleista ir gal pateko į skaityklas, į mokyklas ir šiaip pasiekė skaitytojus, pateikdama ir net patiekdama jiems klaidingas, neteisingas žinias apie B., apie Vilniaus lietuvių veikimą, apie prieškarinius mūsų santykius ir t. t.

Prieš šimtą metų jaunas, jau plačiai žinomas ir paskui dar labiau pagarsėjęs lenkų, brangus ir mums, rašytojas J. I. Krašiauskis buvo išleidęs knygą „Wilno" I t., kuri istoriko Danilavičiaus taip buvo išpeikta, jog autorius ją pats sunaikino, bet jos vietoje parūpino naują „Wilno", 4 tomuose, kuris yra rimtas įnašas mūsų vilnistikon. Kažkaip negražu būtų siūlyti A. N-iui sunaikinti likusius jo knygos egzempliorius, mūsų metu Vilniaus Bocianskio komandai taip uoliai naikinant lietuviškus raštus, bet vis dėlto patarčiau autoriui laikyti savo dabartinį „Basanavičių" tik pačiu pirmuoju juodraščiu, dar padirbėti metus, gal net su puse ir, griežtai savo veikalą perdirbus, apdovanoti mus tikrai rimtu, didžiojo B-s vertu, darbu.

1939 IV 19. *M. Biržiška*

A. Nezabitauskis savo monografijos apie Basanavičių p. 508—528 pridėjo bibliografiją „Svarbesnieji dr. J. Basanavičiaus raštai". Pabaigoje pastebėjo, kad ją yra paėmęs iš „Mūsų Žinyno" 1927 N 35, kad ji vėl buvo atspausdinta iš „Švietimo Darbo" 1922 N 3/6 ir kad ją esu aš sudaręs (jo recenzentas N. Romuvoje ir tos jo pastabos nepastebėjo ir tiesiog ją priskyrė A. Nezabitauskiui). Čia pirmiausia jau tat yra neteisinga, kad „Švietimo Darbe" ir „Mūsų Žinyne" įdėtosios bibliografijos yra identiškos: pirmąją aš pats pavadinau tik „bibliografijos medžiaga" ir pateikiau tik sąrašą (ne bibliografiją) 119 dr. B. raštų. Antroji, kad irgi turi mano ten aptartus trūkumus, vis dėlto jau yra bibliografija, paskirstyta skyriais, papildyta atskirų pozicijų bibliografiniu aprašymu ir 2½ karto padidinta (turi 302 pozicijas). Taigi tą antrąją, teturinčią maža bendro su pirmąja, sąrašą A. N. ir tariasi iš manęs nurašęs. Deja, pamiršo skaitytojus painformuoti, kad tam mano sudaryto darbo nurašymui sutikimo iš manęs nei prašė nei gavo, nors bibliografiniai darbai yra tokia pat autoriaus nuosavybė, kaip ir kiti literatūros ar mokslo darbai. Šį svetimą darbą pasisavinęs, A. N. ji, be to, savavališkai sužalojo, trumpindamas, kartais pusiau, bibliografinius aprašymus ir tai ne dėl vietos ekonomijos, bet, matyti, visiškai nenusimanydamas tame darbe: ten, kur mano laikraščiai ir žurnalai yra sutrumpintai viena ar keliomis raidėmis žymimi, jis įdeda pilną pavadinimą, kas padidino nereikalingai aprašymą tiek pat, kiek jis sutrumpino išmetęs reikalingą medžiagą; bet ir čia jam nevyko:

sutrumpinimuose, dėl korektūros klaidos pas mane buvo nurodyta, kad NK reiškia Naujasis Kelias vietoje Naujasis Keleiwis; įdėdamas tą klaidą į tekstą, N. ją 5 kartus pakartojo, nors jis pats monografijos tekste (p. 113) teisingai tą laikraštį pavadino. Keletą atsitiktinių mažų korektūros klaidelių ištaisęs, jis visas kitas kartoja, nors lengvai jas galėjo pastebėti (pvz. N 229 vietoje „pasakų“ turėjo būti „palaikų“ ir kt.). Mano bibliografija buvo padalinta į skyrius: I knygos, II straipsniai, III recenzijos — jis tuos skyrius panaikino, palikęs tą pačią tvarką. Mano bibliografijoje buvo visur padėti B. slapyvardžiai, N. juos visur išmetė, išėmus vieną N 13 (Jonas isz Oszkabaliu), kurį kažkodėl paliko ir kaip tik pataikė į tą vieninteli bibliografijos slapyvardį, kuris buvo mano įdėtas sekant patį B., bet kuris čia neteisingai padėtas — neseniai gavęs patikrinti Lietuwiszką Ceitungą 1882 m. radau, kad po tuo straipsniu B. pasirašė ne slapyvardžiu, bet pilna pavarde. Mano bibliografijoje prie knygų visur nurodyti puslapių skaičiai; N., bebraukydamas mano bibliografines pastabas, daugelyje vietų (N 63, 102, 120, 145), išbraukė ir šitą. Nors pas mane prie kiekvienos knygos, kuri buvo man žinoma, nurodyta spaustuvė, N. vietomis (63, 64) ją palieka, kitur (daugumoje knygų) išbraukia. Jis dar labiau bibliografiją žaloja: svetimą straipsni, kuriam B. padėjo tik prierašą (N 55), N. paverčia B. straipsniu; kur pas mane nurodytas priedas — dainos pavadinimas (N 69), pas N. tai antroji straipsnio antraštė; mano nurodyti laikraščio numeriai (N 105) pas N. virsta puslapiais; padėta į skliaustelius mano išversta ar spėjama antraštė (N 136, 190) pas N. virsta B. antrašte; kur pas mane nurodyta, kad čia kito asmens B. darbo vertimas (N 169, 243), pas N. tai B. originalas; B. rankraščiai (248, 249, 250) pas N. virsta spaudiniais; B. recenzijos (36—38 ir kt.) virsta jo straipsniais ir t. t. Už tat, kada dvi pozicijos iš 1926 m. (N 292, 293) dėl korektūros klaidos pas mane pateko į 1925 m., tai pas N. tokia klaida paliekama; kitaip sakant, rūpestingai palikęs visas klaidas, kurios buvo mano bibliografijoje, jis taip pat rūpestingai prikišo kiek galėjo savųjų veik į kiekvieną 302 poziciją ir visa tai pavadino mano darbu! Jau daug geriau būtų padaręs tiesiog suplagijavęs mano darbą, išspausdinęs jį savo vardu, bet užtat už jo padarytas klaidas ir nesąmones pats skaitytojui ir atsakytų, o ne verstų tos atsakomybės man.

Tačiau, kokia apskritai prasmė buvo tą bibliografiją kartoti? Įprasta (pačių autorių, ne pasisavintojų) bibliografijas kartoti tik tuo atveju, jeigu jas galima žymiai padidinti ir papildyti. Taip ir aš padariau, 1927 m. kartodamas 2½ karto išplėstą ir padidintą 1922 m. sąrašą; jeigu A. N. žinotų, kad svetimo darbo be jo savininko — autoriaus sutikimo perspausdinti negalima, jis būtų užėjęs pas mane, ir aš jam būčiau tą sutikimą davęs ta sąlyga, kad bus ištaisytos korektūrinės klaidos, kad visa medžiaga bus pakartota taip, kaip ji buvo išspausdinta ir, tai svarbiausia, kad ji bus papildyta ta visa medžiaga, kurios čia nėra: aš prie savo bibliografijos buvau padėjęs prierašą, kuriais metais daugiausia yra trūkumų, N. tą prierašą pakartojo, bet nepasirūpino pamėginti pažiūrėti į tuos kelis mūsų laikraščius, kurių aš 1927 m. negalėjau gauti, bet kurie dabar yra visiems prieinami, net pats būčiau jam tuos papildymus davęs, kurių turiu ligi 80 pozicijų, ir pats būčiau korektūrą atlikęs; šiaip gi kartoti vien tai, kas kiekvienam prieinama iš „Mūsų Žinyno“, yra tik nereikalingas pūtimas savo knygos svetimu darbu.

Šia proga, norėdamas kitus įspėti nuo panašių nesąžiningų darbų, turiu painformuoti, kad savo laiku buvau išspausdinęs ir K. Būgos bibliografiją; tad jei kas ją sumanytų pakartoti kokiai Būgos monografijai, tegu kreipiasi į mane — gaus gerokai papildymų, bet tegul nesielgia panašiai kaip A. Nezabitauskis, nes ir mano autoriškai kantrybei yra ribos.

Vaclovas Biržiška

J. Eretas **Rėzos santykiai su Goethe** — Athenaeum Kaunas 1938 IX t. 2 sąs.

Šioje studijoje J. Eretas, remdamasis gausia archyvine medžiaga, parodo, kaip Rėza priėjo prie Goethės, kuris vėliau, kaip žinome, recenzavo Rėzos dainas. Rėzai padėjo Jenos profesorius Abraomas Jokūbas Penzelis (1749—1819), domėjęsis kiek lituanistiniais dalykais ir Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung 1818 N 152 palankiai recenzavęs Rėzos išleistąjį Donelaitį (tą recenziją J. Eretas ištisai perspausdino). 1818 III 5 Penzelis kreipėsi laišku į Goethę, prašydamas parašyti prakalbą Rėzos rengiamam dainynui. Šis laiškas, esąs Goethės-Schillerio archyve Weimare, studijoje cituojamas. Taip pat cituojami iš to archyvo 2 Rėzos laiškai Goethei (1820 X 14, 1826 III 20) ir perspausdinamos abi Goethės rašytos Rėzos dainų recenzijos. Išspausdina ir kelis įdomius, nors temai nebūtinai reikalingus, Pilupėnų mokytojo H. Budriaus laiškus Rėzai (1820 XI 10, 1821 I 27, 1827 II 18). Pastarajame laiške Budrius ketino lietuviškai rašyti Lietuvos istoriją. *V. Mc.*

Kun. Petras Veblaitis **Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią. Iš XIX šimtmečio Lietuvos bažnyčios kovų istorijos. Kaunas 1938.** Perspausdinta iš 1938 m. „Draugijos".

Šioje studijoje autorius, pasiremdamas Kauno Metropolijos Kūrijos archyvo ir kitais dokumentais, aprašo, kaip žmonės 1886 m. pasipriešino rusų valdžiai, šiai uždarant Kęstaičių bažnytėlę ir likviduojant prie jos esančius kunigų invalidų namus. Apie caro pasirašytą ukazą uždaryti bažnyčią Žemaičių vyskupui buvo pranešta 1886 VII 25. Konsistorija po tam tikro delsimo IX 15 paliepė Alsėdžių dekanui J. Tamošauskui ir Alsėdžių klebonui Pr. Mažeikai vykdyti gubernatoriaus įsakymą. Uždarymo diena paskirta IX 24. Ta žinia pasiekė liaudį. Į Kęstaičius privažiavo iš apylinkės daug žmonių, kurie pasikeisdami budėjo bažnyčioj, giedojo ir neleido kunigams išnešti iš bažnyčios sakramentų. Kunigai, bandę įkalbėti žmones nusileisti geruoju, susilaukė iš žmonių priekaištų, ypač kun. Mažeikai, kurs ir vyskupui buvo skundžiamas, kad jis ieškąs asmeninio pelno. Žmonės budėjo Kęstaičiuose nuo IX 24 iki XI 19, kada gubernatorius su 300 kazokų žmones iš bažnyčios prievarta išmetė ir pačią bažnyčią gerokai apnaikino. Kęstaičių epizodas nebuvo toks žiaurus kaip vėlesnysis Kražių; vis dėlto, daug žmonių buvo apkruvinta. Nuteistų nebuvo. Areštuotieji buvo greitai paleisti. Tik keli kunigai gavo piniginės baudas, o Kęstaičių filialistas kun. P. J. Juknevičius buvo ištremtas Vologdos gubernijon, kur išbuvo 5 metus.

Prieduose autorius skelbia Kęstaičių dvaro dovanojimo vienuoliams rokitams dokumentus, Kęstaičių bylos susirašinėjimą ir eilėraštį „Lietuvio Kenstaiczių rauda", išsp. 1894 m. *V. Mc.*

MŪSŲ SENOVĖ

MEDŽIAGA LIETUVIŲ TAUTINIO
ATGIJIMO ISTORIJAI

II TOMAS

NR. 1 (6)—4 (9)

REDAGAVO VACLOVAS BIRŽIŠKA

V. D. UNIVERSITETO BIBLIOTEKOS LEIDINYS
KAUNAS 1937-9 M.

9(475)(0031)(05)

Akc. B-vės „Varpas“ sp., Kaunas, Gedimino g. 38.

II tomo turinys

Biržiška Vaclovas. Redakcijos žodis..... 3—6

I Straipsniai:

Bagdonas Juozas. Lietuvių paroda Paryžiuje 1900 metais ..... *27*—49, 194—*213*, *372*—397, 539—577
Biržiška Vaclovas. Iš vysk. M. Valančiaus veiklos.. 355—371
Biržiška Vaclovas. 1883 m. „Raszliavos pacztas“ .. 17—*26*
Būtėnas Julius. Lietuvių teatras Vilniuje (nebaigta) 50—61, *214*—*236*, 398—417, 578—594
Maciūnas Vincas. Lietuviškieji dalykai Vilniaus šubravcų satyroje ..... 7—16, 179—193

II. Atsiminimai. Biografijos:

Čerka-Čerkauskas Jonas. Iš atsiminimų..... 433—435
Čerka-Čerkauskas Jonas. Kaip buvo organizuojamas pirmasis Petrapilio lietuvių vakaras..... 93—100
Čilvinaitė Marijona. Daktaras Jonas Spudulis. Surašyta iš Rozalijos Kurkauskienės Spudulytės atsiminimų ..... 101—107
Čilvinaitė Marijona. Iš Jadvygos Juškytės atsiminimų ir jos rankraščių ..... 435—447, 604—620
Čilvinaitė Marijona. Iš knygnešio Antano Šimkaus atsiminimų ..... *277*—281
Jasevičius Anupras kun. Iszginimas ir sugrižimas (pateikė Biržiška Vacl.) (nebaigta) 78—*92*, *262*—*276*, 418—433, 595—603
Leonas Petras prof. Mano pergyvenimai (1914—1919) (ištraukos) (nebaigta) *282*—*292*, 451—461, 620—631
Rucevičius Antanas. „Artojų Draugija“ ..... 447—451
Tumas-Vaižgantas Juozas. Autobiografija..... 108—109
Valančius Motiejus. Iš „Pamiętnik Domowy“ (pateikė Biržiška Vacl.) ..... *237*—246
Veitas Matas kun. Atsiminimai iš 1863 (vertė Biržiška Vacl.) ..... *62*—77, *247*—261

III. Tekstai:

Anusavičius Julius. Nežinomi eilėraščiai (nebaigta) (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 120—133, 307—309, 471—477, 632—647
Arminas Petras. Nežinomi eilėraščiai (nebaigta) (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 654—659
Biržiška Vaclovas. Maskvos „Aušra“ ..... 133—136
Jonikas Petras. Iš aušrininko albumo ..... 647—654
Maciūnas Vincas. 1805 m. lietuviškas eilėraštis 293
Maciūnas Vincas. 1831 m. sukilimo emigrantų lietuviškieji spaudiniai ..... 462—471
Miliauskis Juozas. Gramatikos prakalba (pateikė Jonikas Petras) ..... 481—488
Rimkevičius (?) Petras kun. Eilėraščiai (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 478—481
Skeberdis J. Iš rankraščio (pateikė Biržiška Vacl.) .....110—113, 293—301
Valančius Motiejus vysk. Nespausdintieji ganytojiški laiškai (pateikė Biržiška Vacl.) 113—119, 301—306

IV. Korespondencija:

A. J. Laiškas J. Kraševskiui 1861 m. (pateikė Maciūnas Vinc.) ..... 500—501
Akelaitis Mikalojus. Laiškas M. Jankui 1886 m. (pateikė Maciūnas Vinc.) ..... 324—325
Baranauskas Antanas. Laiškas „Aušros“ redakcijai (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 149—150
Biržiška Vaclovas. Maskviečiai studentai žemaičiai 1849 m. ..... 310—313
Biržiška Vaclovas. Prie maskviečių studentų žemaičių 1849 m. 498
Buivydas Antanas stud. Laiškas V. Aleksandravičiui 1884 m. (pateikė Biržiška Myk.) ..... 519—521
Ivinskis Laurynas. Laiškai (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 498—499
Leonas Petras. Laiškai Matui Pranckevičiui 1885—1887 m. (su prof. P. Leono prierašais) 151—167, 325—340
Maciūnas Vincas. Dar prie maskviečių studentų žemaičių 1849 m. ..... 678—679

Mikšas Jurgis. Laiškas J. Kraševskiui 1882 m. (pateikė Maciūnas Vinc.) ..... 508—510
Pabrėža J. Ambraziejus. Laiškai kun. J. K. Gintilai (pateikė Sendzikas K.) ..... 489—498, 660—663
Poška Dionizas. Laiškas Al. Puzyrevskiui (pateikė Maciūnas Vinc.) ..... 137—141
Raila Stanislovas. Stanislovo Railos ir Nikodemo Venckavičiaus-Baukaus laiškai (1872—1877) (pateikė Biržiška Vacl.) (nebaigta)..... 315—324, 501—508, 664—668
Spudulis Jonas. Laiškai kun. A. Dambrauskui (pateikė Eimaitytė Elena) (nebaigta) 510—519, 668—674
Ugianskis Andrius. Dar iš prof. Andriaus Ugianskio korespondencijos (pateikė Biržiška Vacl.) 141—145
Valančius Motiejus vysk. Laiškai A. Baranauskui 1865 m. (pateikė Maciūnas Vinc.)..... 314—315
Venckavičius - Baukus Nikodemas. Laiškai — ž. Raila St.
Viksva Pranas. Laiškai A. Baranauskui (pateikė Maciūnas Vinc.) ..... 145—148

V. Dokumentai:

— Dionizo Poškos biografijai medžiaga (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 168—170
— Gen. gubernatoriaus Nazimovo 1857 m. lapkričio 20 d. įsakymas (pateikė Biržiška Vacl.).... 172—173
— Gen.-gubernatoriaus Nazimovo 1863 m. kovo 6 d. įsakymas (pateikė Biržiška Vacl.).... 341—342
— Joniškėlio mokyklos steigimo dokumentas (pateikė Maciūnas Vinc.)..... 522—524
— Keli dokumentai S. Daukanto biografijai (pateikė Karazija P.)..... 525
— Keli skundai prieš Tumą-Vaižgantą 1902 m. (pateikė Sendzikas K.) ..... 342—346
— Kun. A. Pabrėžos oficialusis nekrologas (pateikė Biržiška Vacl.) 341
— Lenkiškas protestas prieš kunigą lenką 1845 m. (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 171—172
— Peticija dėl spaudos leidimo (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 173—174
— Petrapilio lietuvių studentų draugijos valdybos ir visuotinių susirinkimų protokolai 1908 II 20 —

1917 XII 3 (pateikė Biržiška Vacl.) (nebaigta) 346—352, 525—529, 675—677
— Simano Stanevičiaus biografijai medžiaga (pateikė Biržiška Vacl.) ..... 170—171

VI. Miscellanea:

Biržiška Vaclovas. Kun. Antanas Miedzogorskis.... 678
Biržiška Vaclovas. Kun. Andriaus Barkausko eilėraštis 682
Maciūnas Vincas. Pastaba prie kun. A. Barkausko eilėraščio 683
Maciūnas Vincas. A. Baranausko rašinys apie lietuvių kalbą ..... 679—680
Maciūnas Vincas. Lietuvių kalba Žemaičių bajorijoje XIX a. viduryje ..... 681—682
— Apie Rietavo žemės ūkio mokyklą..... 680—681

VII. Recenzijos:

Biržiška M. Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos II 1938 (*Maciūnas* Vincas)..... 531—532
Dagys J. Kaip kun. A. Pabrėža augalų vardyną kūrė — Gamta 1937 N 4 (*Biržiška* Vaclovas) 530
Dagys J. Kun. Juozapas Fedoravičius — Ilukštos ir Zarasų krašto floristas (1776—1860) — Gamta 1938 N 13 (*Maciūnas* Vincas) .... 530—531
Eretas J. Rėzos santykiai su Goethe — Athenaeum (Kaunas) 1938 sąs. 2 (*Maciūnas* Vincas) 702
Nezabitauskis A. Basanavičius. Kaunas 1938
„ „ „ (*Biržiška* Mykolas) 684—700
„ „ „ (*Biržiška* Vaclovas) 700—702
— Nežinomas 1831 m. sukilėlių atsišaukimas lietuvių kalba — Athenaeum (Kaunas) 1938 sąs. 1 (*Maciūnas* Vincas) 534
Rucevičius Antanas. Kaip kovota dėl lietuvybės Užnemunėje. Prano Penčylos papasakojimas — Lietuvos Aidas 1938 (*Maciūnas* Vincas).... 534
Stakauskas J. Lietuvių kalbos kelias į Žemaičių Kunigų Seminariją — Tiesos Kelias 1937—1938 (*Jonikas* Petras) ..... 532—534
Veblaitis P. kun. Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią. Kaunas 1938 (*Maciūnas* Vincas) 702

Pavardžių rodyklė

Abramovič Adrijonas 156, 157, 164, 165
Abromaitis stud. med. 327
Adamavičius Baltramiejus 361
Adamkavičius 527, 675
Adomaitis 99, 100
Adomaitis Jonas 281
Adomaitis Juozas (Budrys, Šernas J.) 40, 333, 334, 375, 533, 561
Afanasjev Mečislovas 312
Aglinskas Kazimieras 693
A. J. 500—501
Akelaitis Juozas 450
Akelaitis (Akielewicz) Mikalojus **324—325**, 357, 370, 498, 509, 525
Akelis Kazys 451
A. L. 565
Alekna Antanas 114, 355, 356, 370
Alekna Jurgis 458
Aleksandras I 171
Aleksandravičius Bronislovas 348, 350, 525—527, 675
Aleksandravičius Vincentas **519—521**
Aleksandrov N. 507
Aleksiejus Antanaitis 249
Alfonski 311
Algirdas 12, 16, 553
Alianskas Simanas 289, 291, 292
Alianskienė 289
Alyta Kazimieras 223, 234, 400, 402, 404, 408, 409, 414 — 416, 591, 593, 594
Allin Edvardas 312
Alseika Alb. 433
Alseika Danielius 450, 525, 526, 691, 692
Alseikaitė Barbora 433
Ambrazaitis Jonas 233
Ambraziejus Juozas 449, 696
Ambraziejus Vladas 450
Ambraziejūtė-Bagdonienė 449
Andriejauskas (Andrzejewski, Andrulis) Pranciškus 311
Andriejauskas (Andrzejewski, Andrulis) Vladimiras 240, 331, **678—679**
Andruškevičius 318
Andrzejevskiai 311
Andziulaitis Juozas (Kalnėnas) 649, 654
Anforavičius 349, 675
Angrabaitis Juozas (Zanavikutis) 27, 32, 48, 195, 198, 201, 384—387, 390, 395, 546, 553, 558, 559
Antanas Ulrichas kunigaikštis 249
Antanavičienė Jakobina 377, 379, 380—382
Antanavičiūtė M. 404, 409
Anusavičius (Ganusovič) Julius 78, **119—122**, 307, 471, 632
Apuchtin Aleksandras 159, 161, 164
Aravičius Petras 527
Arminas Petras (P. Trup., Trupinėlis) 156, 157, 329, 340, **654—659**
Arminienė Zofija ž. Zalevskaitė Arminienė Z.
Arnastauskas Juozas Jonas 447
Arštikis Juozas 442
Asnyk Adomas 219
Astramskis Tomas 656
Audiejus (Audziejus) Stasys 227, 232, 348, 350, 579, 590, 675
Augustaitytė Agota 380
Aukštakalnis 349, 529
A. V. 222
Avižonis Petras 608—610, 617
Ažukalnis Zagórskio Valerijono slap.

Babianskaitė Teresė 608
Babianskis Aleksandras 608
Babravičius Juozas 416, 417
Bacevičienė O. ž. Griniūtė-Bacevičienė O.
Bačanskis kun. 305
Bačanskis stud. 65
Bačkauskas Dominikas 34, 547
Bagdanavičius Paulinas 65
Bagdonas stud. 348
Bagdonas Juozas (Baranovskis, Baronas, Daumantas, D-as, D-ras, D-tas, dr. J. B., Gueistoft, Lalis A., Norkūnas, Šidaras J.) 27—49, **194—213**, 235, 236, 240, **372—397**, 447, **539—577**, 615
Bagdonienė ž. Ambraziejūtė-Bagdonienė
Bayard Jonas Pranas Alfredas 219
Bajko Karolis 56, 230, 231
Bakšys Juozas 696
Balčiauskaitė L. 416, 417
Balčikonis Juozas 350, 527, 621, 623
Balevičius Enrikas 359
Balinskis Mykolas (Aušlavis) 8, 9
Balsys 512
Baltramaitienė 98, 100
Baltramaitis Silvestras 24, 25, 93, 97, 98, 105, 464, 511, 551, 611

Baltramaitytė Ona 98, 100
Baltrušaitis Jurgis 623
Balutis Bronius 699
Balvočius Jonas (Gerutis J.) 696
Banaitis Saliamonas 284, 377, 563
Bandzevičius 527
Baranauskas Antanas 18, 23, 26, **145—150, 314—315,** 324, 342—344, 357, 358, 446, 483, 504, 506, 508, 516—518, 532, 533, 617, 669, 671—674, 679—680
Baranovskis dvar. 72
Barauskis (Borovskis) Edvardas 147, 258
Barcevičius stud. 333
Barkauskas (Barkauckis) Andrius **682—683**
Barkauskis (Borkovskis, Barauskis) Laurynas 116, 241
Barovskis Laurynas 421
Bartusevičius 527
Bartuška Juozas 450
Basanavičius Jonas 34, 40, 45, 194, 198, 204, 205, 208, 212, 235, 372—376, 384, 396, 402, 404—406, 411, 539, 557, 563, 571, 576, 582, 586, 593, 620, 683, **684—700,** 701
Baudouin de Courtenay Jonas Ignas Necislavas 335
Baukus-Venckavičius Nikodemas ž. Venckavičius N.
Baužinskis Jonas 496
Bejermanas Andrius 439
Bejermanas Liudvikas 439
Bejermanas Ottonas 439
Bellarmin Pranas Robertas Romulus 495
Be-nis 401
Bentkowski Jonas Feliksas 140
Beresnevičius Aleksandras 260
Beresnevičius Povilas 246
Beresnevičius (Beresniewicz) Vladislovas 238
Beresnevičiūtė A. 237
Bereznickis Jokūbas 344—346
Bernys stud. 393
Beržanskaitė Juzefa 348
Besser Vilibaldas 491
Bezzenberger Adalbertas 505, 516
Białobrzeski Martynas 315
Bielinis Jurgis 93
Bieliński Juozas 8
Bielinskis 595
Bielskis kun. 662
Bielskis stud. 347, 348, 675
Byla Jurgis 526—529, 676, 677
Bilevičienė 421
Biliūnas Jonas 448
Bilmeniūtė 527
Byron Jurgis Gordonas 682
Biržiška Antanas 687
Biržiška Mykolas 13, 171, 310, 370, 463, 500, 519, 531, 532, 579, 580, 591, 692, 694, 696, 698—700
Biržiška Vaclovas (Vac. B-ka, V. B.) 5, 6, 110, 115, 122, 134, 144, 145, 150, 170, 171—174, 224, 242, 310, 315, 341, 347, 348, 355, 369, 370, 463, 464, 479, 488, 498, 530, 551, 586, 587, 593, 658, 678, 682, 684, 687, 688, 689, 694, 699, 702
Biržiška Viktoras 349, 526, 527, 675, 699
Biržiškienė Bronislava 591, 593, 594, 698
Bytautas (Bitowt) Gasparas 241, 314
Bytautas St. 580, 582
Bitė Petkevičiūtės G. slap.
Blancardi Steponas 489
Blažaitis Jonas 655
Blažys Juozas 348, 528
Blažys K. 677
Blažiūtė Teofilė 527
Bliūdžius Juozas 449
Bliūdžius Mykolas 348
Bliūdžiūtė Emilija 529
Bliziński Juozas 53
Bluff Mathias-Juozas 660
Blusys Juozas 522
Bociański Viln. vaiv. 700
Bočkauskas ž. Bačkauskas
Bogolepov Mikalojus 167
Bogušytė Stanislava 415
Bohatkiewicz Aleksandras 522
Bohlen Petras 182
Bohušas Ksaveras 10—15, 180, 185, 189, 464, 513
Borodzicz 503
Bortkevičienė Felicija 50, 53
Bortkevičius 241
Bortkevičius Jonas 50
Bortkevičius Juozas 441
Bortkevičius V. 675
Bortnauskas stud. 164, 165, 325
Botyrius Andrius 153—161, 326, 687
Botyriūtė 156

Boudou A. 360
Bourdelle Emilius Antanas 209
Bowblewiczowa Brigita 170
Bovkytė stud. 349
B. P. 187, 190, 191
Bračiulis Pranas 699
Brazaitis Juozas 687
Brazaitytė - Trzebinskienė Elena 53, *224*, *228*
Brazauskas Antanas (B. Jurgis) 618
Brazdžionis 99
Brazdžionis stud. 99, 100
Brazys Jurgis 449
Breimerienė 594
Brensztejn Mykolas 8, 182, 187, 188, 190, 462—464, 679, 700
Bretkūnas Jonas 300, 504, 549, 666
Brevda spaust. 618
Briedis J. *226*
Broslavskis 85
Brugmann Karolis 516, 518, 670
Brundza Jonas (J. B., J. Br.) *221*, *223*
Bruožis Ansas 325, 406, 586, 587, 593
Bruožis (Bruažis) Vilius 649
Brzeziński Mečislovas 613
Brzozauckytė 527
Brzozowski Karolis 679
B-ta A. 587
Bucevičius Bronislovas 498
Būčys Pranas Petras 624
Budrius Enrikas 702
Būga Kazimieras 3, 105, 702
Bugailiškis Peliksas 57, *224*
Buivydas (Buivydis) Antanas (A. J. B. Žagaras) **519—521**
Bukaveckas K. 655
Bukovskis (Bukauskis) Enrikas 35, 42, 531
Bulota Andrius 288, 451, 452, 457, 458, **628—629**
Bulota Jonas Jurgis 3
Bulota Juozas 450
Bulotaitė Milda 676
Bulvičius Petras 447
Bundziulis Dionyzas 435
Bunikis stud. 349, 527
Buragas girin. 290
Burba Aleksandras 375
Bušinskis Ignas (J. B.) 502
Butėnas stud. 349, 675
Būtėnas Julius 50, 214, 398, 578
Butkevičius Liudvikas 240, 243, 244
Butkevičius Parnas kun. 78
Butkevičius Pranas 53
Butkys Konstantinas 504
Butkus P. *224*
Butowicz Vincentas 663
Buzienė 100
Buzo-Buzevičius Karolis 96, 99, 100

Chaičinskis gyd. 254
Chlebov 311
Chodakauskaitė Jadvyga 527, 626, 677
Chodzka Jonas (Wayzgantos) 9, 522
Chomichovskaitė Vanda 348, 349, 675
Chominskij Stanislovas 257
Chruckiai 160
Ciemnolonskis K. 626
Ciplijauskas Liudas 451
Cirtautas Gasparas Feliksas 355, 691
Civinskas J. 677
Cleeman E. 393—395, 554, 555, 571

Čapavičius Ignas 71
Čaplinskas 521
Čarneckis Voldemaras 675
Čarnockis Adomas (Dołęga Chodakowski) 182
Čašnikov Mikalojus 145
Čeika 318, 626
Čepanis Vaclovas 350
Čepinskis Vincas 3, 693
Čepukaitis 406
Čepulis Baltrus 459
Čerka-Čerkauskas Jonas (Starkus) **93—100**, 173, 175, **433—435**
Čerkeliūnas stud. 347—349, 527
Čerkesas Juozas *234*, *237*
Černaj *292*
Česna Jonas 447
Čiecinskis Pranas 111, 301
Čilvinaitė Marijona 101, 277, 435, 604
Čirvinskis Stanislovas 686, 687
Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija 3, 413
Čiurlionis (Čiurlianis) Mikalojus Konstantas *231*, 349, 398, 399, 410, 529, 579, 591, 627, 676
Čiurlys Jurgis 348, 350, 527
Čižauskas Tomas *242*
Čuprov Aleksandras 167, 333, 334

Dabkus Jonas 676
Dabulevičius Mikas 450
Dagys Jonas 530

Dailidė Pranas 348, 349
Dambrauskas (A. Jakštas) Aleksandras 3, 109, 324, 408, **510—519, 668—674, 694**
Damijonaitis Peliksas 528, 626, 677
Damijonaitis M. J. 576
Dančenko (Dankis) Griška (Grigorijus) 101
Danilavičius Ignas 700
Danilevičiai 151
Danilevičius 164, 165
Danilevičiūtė-Žmačinskienė Antanina 445, 615
Daniliauskas Antanas 447, 609
Dankaitė-Spudulienė Joana 101—103
Daraškevičius Leonas 531
Dargužis 406
Daubaras Dominikas 463
Daugėla Adolfas 65, 258
Daugėla F. 349, 626, 627, 675, 677
Daugirdas Aniolas 525
Daugirdas Konstantinas 437
Daugirdas Stanislovas 170
Daugirdas Tadas 383, 608
Daugis Jonas 433
Daukantas Simanas (Laukys J., Mylė K. V.) 114, 149, 150, 189, 240, 342, 357, 360, 370, 496, 492, 496, 497, 504, 512, 525, 531—533, 660, 666, 672—674, 679, 692
Daukša Jokūbas 112, 531
Daukša Jonas 504
Daukša Kristupas 531
Daukša Mikalojus 111, 300, 301, 482, 512, 519, 617, 662
Davainis Silvertaitis Juozapotas 681
Davainis-Silvestraitis Mečislovas 142, 143, 360, 365, 649, 654, 679, 681—682
Davainis-Silvestravičius Aleksandras **344—346**
David Lukas 648
De Candolle Augustinas Pyramus 614
Dekert 362
Delianov Jonas 340
Delvitz L. 567
Dembskis Vladislovas 207, 355, 463,
Demikis Juozas 450
Deniker Juozas 376, 564
Dybowski Benediktas 268
Didžiulienė Liudvika 109, 478
Didžiulis Stanislovas Peliksas (S. D.) 17, 18, 22—24, 478
Didžiulis Vytautas 348, 527—529, 675—677
Dietrich Albertas 661
Digrys 677
Dilinskienė 103
Dilinskis 103
Dilys(?) 675
Dirginčius Juozas 237, 533
Dirginčiūtė Ona 237
Dirmontas Boleslovas 224, 347—349
Dirsė Antanas 400, 581—583, 591, 593
Dirvianskaitė Aleksandra 527, 677
Diržys K. 585, 593
Dobkevičius 153, 154
Dobkevičius Adomas 72
Dobkevičius Julijonas 254
Dobkevičius Kajetonas 41, 43, 194, 197, 199, 200, 202, 204—213
Dobkevičiūtė Ona 76
Dobrowolski Rapolas 312
Dobševičius Andrius 314
Dobševičius Tomas 533
Dočkevičius Antanas 256
Dogelis Povilas 696, 698
Dołęga Chodkowski Čarneckio Adomo slap.
Dolgorukov Povilas 631
Domaševičius Andrius Jonas 50, 406, 407, 415, 579, 582, 586, 587, 591, 593, 694
Dovydaitis Juozapas Silvestras 109, 113, 114, 241, 358
Dovydaitis Justinas Silvestras 241
Dovydovas mokinys 152, 154, 155, 160, 162, 329, 331, 334, 337
Dransutavičius 611
Dransutavičius Kazimieras (Jurgis?) (Bugenis) **611**, 612
Dransutavičiūtė Birutė 611
Dransutavičiūtė Erma 611
Dūda Balys 675
Dudkevičius 593, 594
Dūkšta Mečislovas 695
Duonelaitis Kristijonas 375, 383, 550, 702
Dupaty 605 inž.
Dvi Lietuvaitės (Petkevičaitės G. ir Žymantienės J. slap.) 220, 222
Dvi Moterys (Petkevičaitės G. ir Žymantienės J. slap.) 53
Dzenis P. 98
Dziemian Kirs-pirs-pilwas 13

Eidimtas Antanas 342—346
Eidrigevičiai 439
Eimaitytė Elena 510
Einoras Adomas 504
Elisonas Jurgis 527, 529, 675—677
Elizaveta Pavlovna 312
Elmanas smuikin. 594
Elvikis A. 576
Elzbieta Petraitė 249
Endriukaitytė Marijona 380
Eretas Juozapas 702
Estreicher Karolis 24, 464

Faucher Guidin 43
Fedoravičius Juozapas **530—531**
Fedoravičius Justinas 304
Feliński Zigmantas Feliksas 258
Feterauskas Gustavas 350, 529
Fijałkowski Stanislovas 254, 260
Filippov Aleksandras 327
Filomafitskij Aleksiejus 311
Fišer karo virš. 66
Fledžinskaitė 350
Fledžinskis Jonas 527
Fortunatov Pilypas 326, 516, 671, 690
Friedrich Wilhelm 648
Fromas Aleksandras (Gužutis) 93, 219, 585

G. 591, 613
Gabonskaitės 441
Gabrialavičius Kazimieras (Gabrylis Kaziukas) 311, 498
Gadonas Vladimiras 463
Gaidamavičius Jonas (Gaidys) 104
Gaidelionis Povilas 53, 54, 59, 215, 218, 224, 225, 227, 228, 416, 417, 580, 587, 594
Galaunė Paulius 462—464
Galinis J. 626
Gališauskaitė E. 227, 232
Galkytė Stefanija 676
Gargasas Antanas 65
Gaume 362, 363
Gauthiot R. 558
Gavėnas 160
Gecevičius 55
Gediminaitė 448
Gediminas DLK 10, 553
Gedrimas 349, 675
Gedvila 408
Gegužinskas 152
Geiga 675
Geitler Leopoldas Vratoslavas 503, 506, 666
Gérard 317
Geringas vargoninkas 56, 57, 223
Gerviatovskis 224
Gibašauskas Florijonas 242
Giedraitienė E. 215
Giedraitis Juozas Arnulpas 534, 614
Giedraitis Merkelis 300, 301, 311
Giedraitis Norbertas 314
Giedraitis Simanas 171, 365, 489
Giedraitytė 440
Gieršinskienė 42, 47
Gieršinskis Enrikas dr. 38, 39, 42, 46, 48, 49, 557, 558
Gylys kun. 327
Gylys Jurgis 326, 327, 687
Gylys Vincas 327
Gylys Vytautas 348, 675
Gimžauskas Silvestras 649
Gintautas Aleksandras 261
Gintila Jonas Krizostomas 172, 341, 365, 368, **489—498**, 532, 533, **660—663**
Gira Liudas 215, 216, 230, 400, 402, 404, 406—409, 579, 582—584, 594, 681
Girdvainis S. 675
Girdzijauskienė 444
Girnius Jonas 691
Gisevius Edvardas 382
Glemža J. 348, 626, 675
Glemža P. 626
Glit Feodoras 203, 557
Glozeraitė 240
Glücksberg J. 362
Gluodas 609
Godlevskis Viktoras 268
Goethe Jonas Volfgangas 702
Gogolevskis 333, 334
Gojevskis Edvardas 254
Goilevičius kun. 662
Goiževskis 496
Golicin Arch gub. 606, 607
Golkevičius Adomas 241
Golochvastov 311
Gonta (Gontis) Kazimieras 118
Gorčinskis B. 619
Gorožankinai 166
Gorski 496
Goštautas Mečislovas 312
Grabauskaitė 269
Grajevskis Adolfas 310, 498

Grajevskis Liudvikas 310, 498, 532
Graurogkaitė 527
Graurogkas Antanas 349
Graurogkas Julijonas 348
Gravert gener. 169
Grybas J. 229
Grybauskienė 285
Gricius 527, 677
Grigaitis Juozas 232, 451, 579—582, 586, 587, 591, 593
Grigaitis Pijus 449
Grigalauskas 400
Grigalauskas kun. 662
Grincevičius 350
Grincevičiūtė Filomena 675
Grinius Jonas 449
Grinius Kazys 3, 34, 203, 377, 378, 382, 414, 447, 451, 479, 541, 580, 586, 626
Griniūtė-Bacevičienė Ona 450
Griniuvienė Joana Dominika 583
Griška Pr. 350, 527
Grot-Slepikovski girin. 256
Grotovski Grigas 254
Grunau Simanas 693
Grūzdys 237
Gruzdytės 527, 615
Gucevičius Laurynas (Stoka) 678
Gudaitis Ottonas 586, 587
Gudelis Jonas 343, 345
Gudvilavičius Julijonas 254, 258
Guerier 686
Gurevičius Antanas 450
Gustaitis cukrainės sav. 699
Gustaitis Motiejus 327

Hamy Julius Teodoras Ernestas 42, 43, 199, 208
Hebert Ernestas 378
Hefter prof. 648
Hersė 444
Herubavičius Mykolas 244
Hewald Fridrikas 444
Hiršas 244
Hoffmann 614
Holl 495, 496
Holovinskis Ignas 360—364, 532, 533
Homėras 149
Horvatai 608
Hrehoravičius Florijonas 170
Hrehorovičius Fortunatas 256
Hriškevičius 360
Hulevičienė-Babianskaitė T. 444, 608, 615
Hulevičienė-Pešinskaitė 606
Hulevičius Romualdas **605—607**
Hulevičius Steponas (Garniuks J., S. G.) 444, 605, **607—608**, 615
Hulevičius Vladislovas **605—607**
Hulevičiūtė-Piesliakienė Ona 440
Hupert gen. 699

Jablonskaitė Ona 622, 626
Jablonskienė Konstancija 215
Jablonskis Jonas (Obelaitis, Obuol., Obuolaitis) 121, 122, 152 — 154, 156—158, 160, 162, 223, 328, 338, 374, 434, 458, 484, 611, 615, 617, 618
Jablonskis Kajetonas 364
Jablonskis Konstantinas 121, 133, 527
Jablonskis Maurikis 159
Jacevičius Jonas 241
Jačinauskaitė-Kimantienė 98
Jačinauskas Adomas 98, 343, 344
Janavičius Aleksandras 241
Jadzevič-Mickienė 527
Jagminas 400
Jakavičius Aleksandras 241
Jakoby 504
Jakubėnas Povilas 626
Jančaitytė 380, 563
Janikavičius Antanas 171, 241, 479, 662
Jankauskis Juozapas 241
Jankevičius J. 316
Jankowski Florijonas 170
Jankus Martynas 93, **324—325**, 337, 377, 383, 547, 549, 554, 617, 649, 652, 682
Janulaitis Augustinas 3, 370, 448, 452, 462, 463, 579, 580, 583, 593, 679, 692, 695
Janulaitytė Elena 675
Janulionis 348, 350, 675
Janušaitienė 106
Januševičius Jurgis 407, 626
Januševičius (Gražbylys P.) Povilas 533
Januškevičius 171
Januškevičius Juozas 626
Janžul Jonas 167, 333, 334
Jaroszewicz Juozapas 444
Jasevičius Anupras (Žemaitis An.) 73,

78—92, 122, **262—276**, **418—433**, **595—603**
Jasienskis Julijonas 626
Jasiukaitis Konstantinas 221, 222
Jasiulaitis (Jesulaitis) Juozas 156, 157, 656
Jašinskas 96
Jaunius Kazimieras 445 — 447, 504, 533, 649
Jaworowski Andrius 311
Ibianskaitė Kazimiera 242
Ibsen Enrikas 578
Yčas Martynas 452, 460, 461, 621, 623, 624—627, 629, 694
Yčienė Hipatija 626
J. D. 224
Jelenskis Boleslovas 55
Jełowicki A. 462
J. K. 232
Jogaila 331
Jokubauskis 344
Jonas Antanaitis 249
Jonikas Petras 485, 510, 534, 649
Jonynas Ignas 698, 699
Jonūnas 675
Y. Q. 14, 15, 179
J. R. 188, 192
Jucevičius Liudvikas Adomas 8, 513, 617, 681, 692
Juknevičius Petras Juozas 702
Jundzilas Juozapas 491
Juodvalkis Teofilis 55, 215, 224, 406, 581—583, 591, 593, 698
Jurašaitis Antanas 587, 593
Jurgelionienė Marija 348, 349
Jurgelionis Kleopas 349, 350, 694
Jurgilevičius Juozas 171
Jurkevič-Puzanovskij Aleksiejus 164, 165, 326
Jurkūnas Ignas (Šeinius Ignas) 627
Juškevičienė M. ž. Šeliutaitė-Juškevičienė M.
Juškevičius Antanas 504, 518, 521, 670, 673, 683
Juškevičius Donatas 441
Juškevičius Felicijonas 445
Juškevičius Jonas 25, 335, 613
Juškevičius Jonas 439, 441, 442, 444, 446, 604, 608, 614, 615
Juškevičius Jurgis 65
Juškytė Jadvyga (Jadvyga, J. J., N., Širšė) **435—447**, **604—620**
Juškytė Marija 608
Juškytės 604
Juzumavičius Vincentas 681
Ivanauskas Tadas 348—350, 525, 527, 675
Ivanauskienė 98
Ivanavičius Kipras 676
Iwanowski Vincentas 170
Ivinskis Laurynas 25, 143, 357, 370, 392, 479, 484, 486, 498—499, 505, 530, 533, 570, 680, 681
Izmajlov ispravn. 276
Izraelis siuvėjas 71

Kachol prievaizda 248
Kačalov 255
Kačergienė M. 380, 563
Kačergis Juozas 447
Kočorovskis kun. 264
Kairys Klemensas 145—148, 357, 532, 680
Kairys Steponas 696, 698
Kairiūkštis Juozas 25, 593, 594
Kairiūnas Povilas 615
Kalenda Adomas 256
Kalvaitis Vilius 383
Kamiński 226
Kaminskas Antanas 492
Kaminskas Motiejus 450
Kancleris Juozas 449
Karazija P. 525
Kareiva Adolfas 357
Kareiva Juozapas 608
Karevičius Pranciškus 458, 697
Karłowicz (Karlawicza) Jonas 24, 483, 511, 513, 514
Karosas Antanas 533
Karpavičius 99
Karpiai 366
Karpienė 605
Karpis Ignas 522, 523
Karpuškai 521
Kasakauskis pulk. 436
Kasakauskis Kalikstas 315, 361, 663
Kasiulaitis 581
Kasperavičius notaras 104
Kasperskaitė-Rucevičienė Elena 58
Kašarauskis Ambraziejus 65
Katerla 265, 266
Katilius Kazys 449
Kaufman Konstantinas 359
Kaukas Juozas 166
Kaunas Jonas 377, 563
Kaupas Antanas 30

Kaveckis stud. 527, 529
Kazėnas A. 227 — 231
Kazlauskas stud. 347, 348
K. D. 565
Kėkštaitė Marija 348
Kelpša stud. 527, 528, 675
Kęstutis D. L. K. 14, 435
Kybartas 344
Kibirkštaitė (Kibirkštytė) Adelė 676
Kibirkštis 99, 100
Kidolis Jonas 447, 449, 534
Kievlevičius 54—55
Kilys 527
Kymantaitė S. ž. Čiurlionienė-Kymantaitė S.
Kymantas Jonas 96—100
Kymantienė 96, 98
Kirkor Adomas 242
K-kis J. 408
Kisieliūtė Magdė 449
Kisinas Izidorius 532
Kistern (Kister) Petras 151
Kizelevičius K. 675
Klečkovskis Vladislovas 252
Kleinas Danielius 482
Klementas Antanas 531, 692
Klikowicz 667
Klimaitis Pranas 691
Klimas Petras 3, 696
Klinkovšteinas 153, 154, 161
Klongevičius (Klungis) Andrius Benediktas 260
Klovas 103
Kluk Ksaveras 490
Klupšas stud. 529
Kmita stud. 527
Kochanowski Jonas 187, 191
Kołłątaj Hugo 500
Koller 614
Konarskis Simanas 142
Koncevičius Jonas 310, 531, 614
Koncevičiūtė M. 224
Končius Ignas 348—350, 526—528
Kondakov Nikodemas 380
Kondratowicz Liudvikas (Syrokomlia) 441, 627, 658, 681
Koni Anatolijus 315, 317, 321
Konopinskis Motiejus 170
Kontautaitė Marija 30, 32, 38, 194, 195, 197, 202
Kontrimas (Poklus) Kazimieras 8, 9, 12, 16
Kopciaitė Aleksandra 242
Köppen Petras 8
Korbut M. K. 143
Korilskis-Kobeckis L. 463
Kornilovič 67
Korsakas Kostas 683
Korsakov Mykolas 419
Korwin Milewski Ignas 401
Korzeniowski Juozas 57, 219
Korzon Tadas 444, 531
Kosciuška Tadas 375
Kotryna II 249, 252, 436, 686
Kotzebue August von 11
Kovalevskij Maksimas 167, 333, 334
Kozaneckij karin. 69
Kozłowski Vincentas 662
Kozmianas Jonas 343, 345—346
Krakauskas inž. 153, 154, 160
Krakauskas Petras 153, 154, 159
Krakov Zingerio įgal. Petrap. 94
Krasicki Ignas 137, 139, 140, 679
Kraszewski Juozas Ignas 149, 223, 444, 500—501, **508—510**, 513, 617, 664, 681, 700
Krašauskienė 609
Kriaučiūnas Antanas 335, 336
Kriaučiūnas Jonas 615
Kriaučiūnas Laurynas 450
Kriaučiūnas Petras 143, 156, 157, 163, 326, 327, 329, 447, 649, 654 — 657, 685, 686
Kriaučiūnas Pranas 688
Kridl M. 462
Krikščiūnas J. stud. 349, 527, 675
Krikščiūnas Jonas (Jovaras) 349, 350, 520
Kristopaitis 675
Kriščiukaitis Antanas 3, 152, 164, 166, 325, 327, 328, 332, 333, 335, 339, 655
Kriščiūnas Jonas 527—529, 675—677
Krivopišin Viač. 527
Kryžanowski Pranciškus 314
Križanovskoj gyd. 254
Krupavičius Mykolas (Taučius Gabr.) 108
K. S. 224
Kšivickaitė 53
K-u 219
Kubilius Juozas 350, 527, 583, 586, 587, 626
Kučinskis J. 407, 408
Kučinskis P. 227
Kučinskis S. 228

Kudirka J. 687
Kudirka Vincas (Kapsas V.) 35, 48, 385, 392, 396, 444, 445, 608—610, 616, 620, 686, 688
Kukta Juozapas 456
Kulvinskis Ignas 361
Kümmel Rygos knygin. 143, 144, 483
Kuprevičius Kazimieras 76
Kuprevičius Mikalojus 675
Kupstaitės 441
Kupstienė 605
Kurkauskas intend. plk. 102
Kurkauskas Vladas 106
Kurkauskienė-Spudulytė Rozalija 101, 102, 104—107
Kuršaitis Fridrikas 144, 222, 223, 316, 374, 482, 483, 503, 505, 516—518, 665, 670
Kutkauskas Aleksandras 675
Kvalita Simanas 283, 286
Kvalitienė Ona 284
Kviatkovskienė 71
Kvieska Vincas 675

Labašauskas kun. 240
Laikauskis J. 223
Laloy L. 556
Lamennais F. 462—464
Landrin A. 43, 44, 209, 376, 383, 394, 560, 565, 566
Landsbergaitė Gabrielė 215, 221, 224, 227
Landsbergaitė Jadvyga 221
Landsbergaitė Zofija 215, 216, 221, 223, 224, 226, 227
Landsbergienė Viktorija 456, 583, 587, 593
Landsbergis stud. 348
Landsbergis Česlovas 579, 583, 586, 587, 593
Landsbergis Gabrielius (Žemkalnis) 50, 58, 215, 216, 218, 219, 221, 223—227, 229—234, 399, 400, 409—416, 529, 585
Landsbergis Juozas 224, 593
Landsbergis Vytautas 215, 227, 456
Lang Otto 32, 38, 196, 198
Lapinas Jurgis 119, 223, 199, 200
Lapinskis stud. 347, 348, 675
Lasickis Jonas 8, 9
Laumianskaitė (Lovmianskaitė) Elena 528
Laumianskis Vladas 406, 408, 581, 583, 586
Laurinaitis Jonas M. 3
Laurinavičius Liudvikas 348 — 350, 438, 526, 675
Lavy-Czarnowska Marija (Szeliga) 42, 204
Lavinskas pirklys 56
Łazowski dr. 272, 598
Lebedev Jonas 438
Lebkauskienė 622, 623
Lelewel Joachimas 11, 14, 15, 179, 180, 182, 375, 444
Lenčickis kun. 242
Lenkauskiai 682
Lenkauskienė 681
Lenkauskis Peliksas 241
Leonas Baltrus 289, 291, 330
Leonas Petras 3, 104, **151—167, 282—292, 325—340, 451—461, 620—631**
Leonas Silvestras 291
Leonas Stanislovas 288
Leonas Vytautas 287
Leonavičius 99
Leonavičius B. 228
Lepšienė Pr. ž. Vitkauskytė Lepšienė Pr.
Leskien Augustas 518, 670
Leščinskis Prokopas 261
Levickis F. 359
Levkavičius kun. 359
Levonavičius 440
Lideikis Juozas 512
Liegus kun. 407
Liepas stud. 349, 675
Lietuvninkaitė 587
Lileika Juozapotas 241
Lilienfeld 260
Linartas J. 626
Linartienė 594
Linde Samuelis Bogumilas 14
Lingvevičius (Lingvis) stud. 348—350, 673
Lingvienė 228, 229
Lingvis ž. Lingvevičius
Link Enrikas Fridrikas 495, 660
Linka vaistin. 520
Linka Anatolijus 204
Lipnickis 363
Lipštas Pranas 531
Liubinas A. 221
Liumbys 677

Liutkevičius (Liutkus) Gabrys) 347, 349, 350, 525, 529, 626, 675, 676
Liutkevičiūtė (Liutkytė) Emilija 349, 527, 528
Liutkytė A. 677
Loboika J. 532
Lopacinskis Jonas 240
Lopata 583
Lozoraitienė 381
Lozoraitis Juozas 203, 376—381, 541, 563, 568, 572, 573, 576, 610
Lozoraitis Motiejus 164, 166, 434, 435
Lukošius Jonas 611
Lunkevičius kun. 361
Luobikis Jonas 450
Luobikis Juozas 447
Lutostański Konstantinas 438

M. 403
Maciejauskas Antanas (Pag., Pagaikštis) 37, 53, 607
Maciejevskis (Motiejauskas) Petras 241
Maciūnas Vincas (V. Mc.) 7, 137, 146, 179, 293, 357, 464, 500, 509, 522, 531, 534, 679, 682, 702
Mackevičius Adomas 72
Mackevičius Antanas 73, 146
Mackevičius Rapolas 684, 685, 687—689, 696
Mačys Vladas 164, 166, 325, 335, 406
Mačiulis Jonas (Maironis) 3, 408, 617, 693
Maiewski A. 170
Majewski W. S. 182
Makrevičius 272
Malinauskaitė-Šliūpienė Liuda 104
Malinauskas Donatas 406, 521, 579, 582, 586, 587, 693
Malte Brun Konradas 8
Marcinkevičiai 291, 292
Marcinkevičius J. 584, 586, 587, 590, 591
Marcinkus V. 626
Margevičius stud. 224
Markšatienė M. 381, 382
Markūza Petras 687
Marma Mykolas 350, 461, 525, 527
Marma Vincas 675, 677
Martus Andrius 288, 290
Marx Karolis 334
Masaitis Jurgis 450
Masiulis Boleslovas 626
Masiulis J. 406, 407
Maspereau Gastonas Kamilas Karolis 43
Massalski Edvardas Tomas (Michalski) 362
Mastauskis 349
Mašiotas Pranas 3, 335, 336, 377, 382
Matulaitienė 579
Matulaitis Andrius 166, 326, 328, 447, 449
Matulaitis Juozas 448, 450
Matulaitis Liudvikas 449
Matulaitis Petras 164—166, 335, 447
Matulaitis Pranas 447
Matulaitis Stasys 338, 344, 447
Matulaitytė - Aglinskienė Ona 448, 449
Matulaitytė-Rimšienė Justina 449
Matulevičius Jurgis 409, 588, 693
Matulionis Povilas 3, 50, 53, 55, 229, 235, 236, 611
Mauderodė Otto 617
Mažeika Pranciškus 359, 441, 702
Mažonas 349
Mažvydas Martynas 504, 506, 507, 549
Medekša Antanas 531
Meištavičius 627
Mendelis Jokūbas 277, 278, 281
Merkelis Aleksandras 342, 343
Merkevičius Kazys 451
Michajlovai 459
Michałowski valdin. 525
Mickevičius Boleslovas 677
Mickevičius Vincas 120, 148, 451 (Kapsukas Vincas)
Mickevičius-Krėvė Vincas 3
Mickiewicz Adomas 11, 37, 51, 121, 201, 375, 404, 462—464, 470, 531, 532, 655—657, 681
Mickiewicz Vladislovas 464
Miedzogórskis Antanas 678
Mielcke Kristijonas Gotlibas 392, 483, 493, 517
Mieleška Sinforionas 260
Mierzvinskis Jonas 172
Mežinis Mykolas 115, 302
Mikalojus I 116, 245
Mikalojus II 434, 624
Miknevičius kun. 333
Mikolainis Petras 29, 37—41, 45—47, 49, 199—201, 207, 211, 212, 385,

546, 547, 553, 556, 560, 571, 572, 575, 576, 589
Mikšas Jurgis 148, 150, 336, 508—510, 647, 652, 688
Mikševičius 106
Milčauskas *332*
Milčinskaitė 676
Milevskis Aleksandras 65, 67
Milevskis Juozapas (Miglovara) **17—26, 481—488**
Miliauskas St. 626
Miliukov Povilas 627
Milukas Antanas 30, 45, 46, 201, 565, 568, 575
Milvydas 437
Mindaugas karalius 11
Mineika sukil. 1863 m. *241*
Mingaila 12, 15
Minzloff Tilžės fotogr. 377, 556
M. K. *224*
Močiulskis Pranas 72, 241, 601, 603
Mohliūtė Elė 688
Moisejevas 408
Moisejevienė S. 407, 580—584, 587
Mokrzeckis Pilipas 65, 67, *241*
Moller Oskaras *312*
Moncevičius Jokimas 66
Monteverde 614
Montvydas Leonas 662, 663
Moravskis Alfonsas (Lietuvis A., Mieczkowski, Mirski, Zajączkowski) 30, 31, 33, 34, 37—39, 42, 194, 197, 202—204, 206—207, 558—560
Moravskis Stanislovas 678
Moroz 600
Mościcki Enrikas 8, 9
Moskvin Mikalojus *244*
Mroček-Drozdovskij Petras *327*
M. S. 578
Mülerienė 607
Müleris 607
Münx A. 502, 505
Muraška 155, 157—159, 163
Muravjev Mikalojus 66
Muravjev Mykolas 73, 243, 358, 359, 366, 367, 371, 559
Murka Jonas 626
Mušinskis stud. 350

Nacevičius Kazys 55, 56
Nagarnovskis Vincas 402
Nagevičius Vladas 700
Naginskas St. 626
Napoleonas I 630
Napoleonas III 240
Narbut teisėjas 169
Narbutas Teodoras 14, 180, 444, 549, 648, 681
Naruszewicz Adomas Stanislovas 188, 189
Naruševičius Tomas 459, 460
Narutavičius P. 626
Narutavičius Stanislovas 445
Natkevičius Juozas 450
Naujalis Juozas 407
Naujokaitis Antanas 203, 204, 377, 378
Navikaitė-Klimienė Ona 450
Navikas Kazys 449
Navikas Stasys 450
Navrockienė 70
Nazimov Vladimiras 172, 311, 341, 342
Nečaev otst. poruč. 120, 121
Neidgart senatorius 624
Nemčevskaitė 527
Nemeikšaitė stud. 675
Nemetti Gvido 400
Nersesov prof. 167
Nesselmann Jurgis Enrikas Ferdinandas 144, 483, 504
Nevieravičiūtė Julija 676
Nezabitauskis Adolfas **684—702**
Nezabitauskis Kiprijonas Juozas 186, 462, 463
Niemčevskis K. stud. 529, 675
Niemčevskis Zacharijas 8
Niemojewski Andrius 51
Nigilevičius Peliksas *241*
Niklovaitis G. V. 649, 651
N. N. *224*
Nonevičius Elijošius 50, 51
Noreika Izidorius 67, 68
Noreika Liudas 456, 527—529, 626, 675—677
Norkus P. 629
Norkus Stanislovas 311
Novickis Adalbertas 73
Novickis Jonas 258

Obolenskoj Mykolas 244
Odoakras 180
Oginskienė 244
Oginskienė Kalinovskytė Olga 245
Oginskis Bagdonas 245, 246
Oginskis Ireniejus 244, 245, 370, 681

Oginskis Mykolas 245, 246
Olechnavičius Kajetonas 614
Oleka ūkin. 447
Oleka M. 687
Olekienė 460
Olšauskis Konstantinas 283, 288, 621—624, 628
Olševskis A. 694
Ona Jonaitė 249
Ona Leopoldaitė 249
Opulskis Dominikas 305
Orda Juozapas 359
Orentas 527, 528, 675
Orgelbrand Maurikijus 364
Orlauskienė 439
Orodockytė 604
Orzeszkowa Eliza 220, 228
Oskierka 269
Ostermeyeris Gotfridas 506
Ostrovskij Aleksandras 166
Otrębski Jonas 463
Otten (Otto) Fridrikas 258
Ovidius 11
Oželis Kazys 528

Pabrėža Jurgis Ambraziejus **341**, 365, **489—498**, 530, 533, **660—663**
Pačinskis 275, 600
Pajaujis Pijus 450
Pakalka J. 626
Paketuris Juozas 54, 409
Paknys Juozas 448, 527
Palavinskaitė Vladislava 588, 594
Palemonas 185
Paliukas Julijonas 93, 433
Paliulionis Mečislovas Leonardas 260, 261, 342, 344, 446
Paltanavičius Mykolas 575, 576
Palukaitis Vincas 3, 290, 451, 626
Pankov Dimitras 244
Paršaitis Pranas (Siūlelis) 450
Paškauskaitė Honorata 348
Paškevičius Augustinas 406, 579, 581, 582, 593
Paukštis Juozapas 45, 46, 49, 201, 576
Paulauskis Juozas 72
Pauliukonis Vladas 675
Pautienius Jonas 199, 202, 204, 205, 208, 210, 212, 213, 566
Pautienius S. 41
Pavlavičius 99, 100
Pečiulionis Motiejus 348, 350, 525, 527, 528, 675—677
Pečkauskaitė Marija (Šatrijos Ragana) 616
Pečkauskas B. 438, 626
Penčyla Pranas 447, 449, 534
Penikas knyg. 615
Penkaitis Pranas 454
Penzel Abraomas Jokūbas 702
Peppmüller Robert 505
Pesis Andrius 286
Pešinskaitė 605, 606
Pešinskienė-Nasaževskaitė 605
Petkaitė P. 234
Petkevičaitė Gabrielė (Bitė) 53, 220, 290, 445, 446, 498, 499, 605, 608—610, 616, 617, 619
Petraitis A. 285
Petraitis Vladas 348
Petras I 249
Petraškevičius Česlovas 348 — 350, 525, 526, 626, 628, 675
Petraškienė Bušė 382
Petrauskas Kipras 227, 230, 232, 579, 675
Petrauskas Mikas 56 — 60, 216, 218, 226, 227, 229, 230, 350, 413, 583
Petrauskis 599
Petravičius Stanislovas 255
Petronaitis Vladas 528, 529, 675
Petrulis Juozas 392, 683, 687
Petrusevičius 55
Piaseckaitė-Šlapelienė Marija 53, 54, 224, 226, 227, 406
Piesliakas Konstantas 438—440
Piesliakas Mykolas 439—442
Piesliakas Petras 438—440
Piesliakienė O. ž. Hulevičiūtė-Piesliakienė O.
Pietaris Vincas 685—687
Pilsudskis Juozas 699
Piltz Erazmas 334
Piščikas 675
Pławski Aleksandras 490
Pledas A. 393
Pleirys Juozas 221, 224, 226—228
Pleirytė-Puidienė Ona 215, 216, 221, 223, 226, 585, 593
Plevaka Jonas 241
Płoszyński 312
Płotnik 601
Poletika prof. 160
Polujanskis 333
Poniatovskis Stanislovas Augustas 436

Poplavskis taik. teis. *252*
Poška Dionyzas 10, **137—141, 168—171,** 181—184, 186—190, 484, 682, 687, 693
Poška Norbertas 170
Poška Vincentas 168
Poškienė-Sasnauskaitė (Paszkiewiczowa) Uršulė 168, 169
Potapov Aleksandras *241*
Potapovienė 84
Povickienė Antanina 456
Povilaitis Jonas 377, 563
Povilanis A. 533
Povylius Antanas 457, 615
P. P. *215*
Prakaitytė Antanina 348, 350, 527, 528, 675
Pranaitis P. J. 396
Pranckevičius Aleksandras 151, 161, 339
Pranckevičius Matas **151—153,** 155, **157—164,** 167, **325—340**
Prapuolenis Kazimieras 693
Prapuolenytė Zofija 593, 676
Prekeris J. *240*
Pronevičius *422*
Pronevskaitė Karolina 499
Przeciszewski M. 682
Przezdzieckienė 70
Przybylski 219
Pšemeneckytė 604
Puciliauskas *242*
Pugačauskas Stanislovas 439
Puida Kazys 58, *215*, 218, *221*, *223*, *227—230*, *232*, 626
Puidienė Ona ž. Pleirytė-Puidienė O.
Puišys Motiejus 152, 328—330, 332, 335, 656, 687
Pukšta (Pakštas) Baltramiejus *242*
Pundzevičius Petras (Petliukas) *216*, 219, 409, 413
Pundzevičius Vincas 416, 417
Puodžiūnaitė *622*
Purėnas Antanas *216*, *221*, *222*, 347, 348, 350, 525—528, 626
Purėnienė Liuda 628
Puskauskaitė 675
Puškin Aleksandras 655—657
Putramentas Vincas *216*, *218*, *224*, *226*, *227*
Putvinskaitė-Žmuidzinavičienė Marija 400
Putvinskienė Emilija 613
Putvinskis Vladas 615
Puzina Povilas 531
Puzinas dvar. 603
Puzyrevskis Aleksas 137, 138, 188, 189

R. 348
Rabašauskas Mečislovas 675
Račkauskas Adolfas *342*
Račkauskas Jeronimas 147, 533
Račkauskas Juozas 74
Račkauskienė *278*
Račkauskis *277*, *278*
Račkauskis Teofilis 74
Radzevičius Stanislovas 675—676
Radzevičiūtė 594
Radzvickas Petras 335
Rafalavičius Rubenas 364
Raila Jonas *324*
Raila Stanislovas (Senis Lizdeika, Staje Šunbajoris) **315—324, 501—508, 664—668**
Rajunčius 675
Ralys Kazimieras 593
Ramonaitis Juozas 450
Rapagelionis 506
Raštutis kun. 621, 623
Rawita Gawroński Fr. 182
Reiff A. 394
Remeikis 281
Remikis 98, 99
Rėza Liudas Gediminas 14, 144, 493, 679, 702
Ricker K. 502, 505
Rydel Lucijonas 619
Rimkevičius dvar. 72
Rimkevičius Juozas 479
Rimkevičius Petras **478—479,** 481
Rimkevičius Platonas 478
Rimkytė Marcijona 442, 443
Rimkūnas J. 406, 593
Rimkus *442*
Rimkus J. 677
Rimša Juozas 449
Rimša Petras 380, 410, 527, 528, 565
Ringaudas D. L. K. 331
Rinkevičius J. 677
Rittich Aleksandras 502
Rodavičius Ignas *522*
Rodzevičius Juozas 141, 188, 190, *192*
Rogalskis Adomas 8
Rogalskis Leonas 8, 687

Römeriai 436, 682
Römeris dvar. 608
Ropp Edvardas 56, 219
Roppaitė 250
Rožyc-Halecki Jokūbas 170
Rožickis 255
Rucevičius Antanas 58, 230, 400, 447, 449, 451, 534, 591, 593, 594
Rudis 324
Rudvalis Matas 447
Rugys J. 162, 163
Rukevičius Vincas 318
Rupeika Juozapas 505
Rupšys A. 53
Rusteika stud. 675
Ruščinskis kun. 257
Rūškiūtė 380, 563
Rutkovskij Tadas 219

Sabaliauskas Adolfas 93, 433, 697
Sakevičius J. 628
Salys Antanas 533
Saltykov Jonas (Ščedrin) 333, 334
Samsonov Aleksandras 288
Sapkauskaitė Genė 54, 57, 58, 215, 218, 221, 224, 406, 416, 579—582, 584, 591, 593, 594
Satvornickis gyd. 250
Sauerveinas Jurgis 377, 382, 554, 690
Savickas A. 677
Savickas Juozas 531
Savickis Jurgis 53, 529
Schiller Jonas Kristupas Fridrikas 649
Schleicher Augustas 144, 482, 483, 505, 516—518, 669—673
Sebastijanavičius Antanas 318
Sendzikas K. 78, 342, 489
Senkus Juozas 447, 449
Serbenta 289
Settegast D. G. 505
Sevruk Liudvikas 311
Shakespeare Viljamas 233
Sidabravičius mokyt. 62
Sidabravičius Klemensas 241
Sidaravičius V. 675, 677
Sienkiewicz Enrikas 122
Sierakauskas Zigmantas 112
Sierno-Solovjevič Povilas 155, 157, 164, 165, 326, 329, 340
Siesickis Justinas 76, 92
Sirutis Juozas 380, 573
Sirvydas Anupras 84, 602
Sivickis Ipolitas 76
S. K. 234
Skaczkowski Nikodemas 660
Skalskaitė Liudvika 407, 408, 584, 590, 593
Skalskis dvarin. 256
Skardinskas Vladas 415
Skarga Petras 362, 364
Skeberdis J. **110—112, 293—301,** 531
Sketeris Adomas 133
Skipitis Rapolas 626
Skirmuntaitė Konstancija 374
Skorupskis Mikalojus 241
Skrinskiūtė 580, 581, 584
Skripkus J. 586, 587, 593
Skrodzkis Kazimieras 116, 359, 663
Slaboševičius Aleksandras 526, 527
Slaboševičius Vincentas 171, 172
Sleževičius Kazys 525—527
Sleževičius Mykolas 350, 400, 402—407, 415, 580, 582, 586, 587, 591, 593, 594, 626—628
Slonskienė 98
Słowacki Julius 411
Smalstys Jurgis ž. Smolskis J.
Smetona Antanas 52, 53, 60, 226, 235, 237, 412, 452, 460, 582, 586, 593, 694, 696, 697
Smetonienė Zofija 226, 234
Smilgius 163
Smirnov 408
Smolskis (Smalstys) Jurgis 581
Šniadecki Andrius (Sotwaros) 9
Sobieskis Jonas 437
Sokolov 311
Sologubas kunigaikšt. 250
Solovjev Sergiejus 686
Soltan Mykolas 500
Sondeckis Jackus 347
Sonulevičius (Senulevičius) Juozapas 241
Soročinskis Kazimieras 260
Soroko Antanas 663
Specht Fridrikas 680
Sprengel Kristijonas Konradas 491, 495, 660
Spudulienė J. ž. Dankaitė-Spudulienė J.
Spudulis Jonas 101—103
Spudulis Jonas dr. 93, **97—107, 510—519, 668—674**
Spudulis Juozas 101

Spudulytė R. ž. Kurkauskienė-Spudulytė, R.
Spudulytė-Trušienė Ieva 102
Spudulytė-Trušienė Juzė 102
Spurga A. 626
Srba Adalbertas 590
Sruoga Adolfas 626
Stakauskas Juozapas 305, 313, 355—371, 532, 533
Stančius Povilas 527, 677
Stanevičienė - Rimkevičiūtė Barbora 170
Stanevičius Aleksandras 241
Stanevičius Danielius 171
Stanevičius Emerikas 687
Stanevičius Julijonas-Apollo 171
Stanevičius Juozas 171
Stanevičius Kazimieras 171
Stanevičius Romanas-Kornelius 171
Stanevičius Simanas (Juozo s.) 171
Stanevičius Simanas 13, **170 — 171**, 687
Stanevičius Stanislovas 170, 171
Stanevičius Stanislovas 171
Stanevičius Teodoras-Marcelis 171
Stanevičius Zigmantas 171
Staniškis Vincas 156, 157, 686, 687
Staniškis Vytautas 687
Stankevičius A. 691
Stankevičius B. 50, 51
Stankevičius F. V. 648, 650
Stankevičius J. 454, 691
Stankevičius Juozas 72, 254
Stankevičius Maurikijus Mykolas 24
Stankevičius Mečislovas 55, 56
Stankovičius (Stankevičius) Mikalojus 241
Starkus 134
Stašinskis Vladas 283
Stašys Jonas 348, 350
Staškevičius Pranciškus 362
Statkevičius 68
Staugaitis Antanas 449
Staugaitis Justinas 455
Stebulis Kazys 450
Stefanavičius 675
Stefanovičiūtė Jadvyga 348, 529
Stepulionytė J. 52
Stirevičius Kazimieras 359
Stoka ž. Gucevičius L.
Stoletov Aleksandras 162
Stončius V. 54, 234, 400
Storosta Vilius (Vydūnas) 579, 587, 594, 676
Strazdaitė 584
Strazdas (Strazdelis) Antanas 478, 683, 614
Strazdas Jonas 53, 55, 58, 400, 402, 409, 414, 415, 580, 582—584, 587
Strazdas Kazys 54, 55
Strėkys 547
Stryjkovskis Motiejus 9, 16, 405
Stulginskis Ferdinandas 85, 92, 269
Suchomel kun. 67, 68
Sugintas Antanas 528, 529
Sulikas Ad. 527, 676, 677
Sulikas-Volkas 529
Sumarokov Aleksandras 412
Surowiecki Laurynas 180
Sutkevičius Dominikas 143, 505
Sweczpuńscynis 13
Sviechauskaitė Janina 676
Sviechauskis Marijonas 527
Svilas 53
Svirbutavičius A. 227
Szajnocha Karolis 444
Szydłowski Ignas (Gulbi) 9, 12, 13
Szymkiewicz Jokūbas (Perkūnas) 8, 9

Šabad'as Cemach 458
Šabranski Vladislovas 254
Šachmatov Aleksiejus 690
Šakenis Konstantinas 531, 680
Šalkauskienė Katarina 283
Šalkauskis Juozas 283, 285
Šalkauskis Kazys 626
Šametas 153, 154
Šapka 348, 529
Šaulys Jurgis 360, 615, 696
Ščefanovičiūtė 529, 675
Ščeponavičius Z. 528
Šeliuta Jonas 440
Šeliuta Juozas 440, 441
Šeliutaitė-Juškevičienė Marija 438—442, 605
Šemeta Pranciškus Stanislovas Justinas 520, 532
Šenkė J. 617
Šenperis Napoleonas 318
Šernas Adomas 626
Šernius Martynas 688
Ševčenko Tarasas 676
Ševkuninkov Steponas 254
Ševkuninkov Viktoras 254
Šidlauskas Dominikas 579, 583, 593

Šikšnys Marcelinas (Šiaulėniškis M.) 223, 413, 589
Šilingas Stasys 621, 623, 626
Šimkevičius 65
Šimkevičius Mikalojus 241
Šimkevičius Stasys 348
Šimkus Antanas **277—281**
Šimkus Simanas 277
Šimkus Stasys 224, 349, 527, 675
Šingarev Andrius 631
Šipillo Epimachas 349, 527
Širvydas J. 628
Širvydas Konstantinas 392, 464, 482, 504, 664
Šiuišys Mina 333, 334
Šiupšinskis 50
Šiurna Konstantinas 318
Šklėrius Kajetonas 626
Šlapelienė M. ž. Piaseckaitė-Šlapelienė M.
Šlapelis Jurgis 349, 580, 692
Šlekys Vincas (V. Stagaras) 47
Šležas Paulius 522
Šliogeris Kazimieras 312
Šliūpas stud. 360
Šliūpas Jonas 29, 40, 45—47, 49, 93, 104, 134, 201—203, 207, 211, 212 332, 375, 396, 444, 455, 456, 547, 561, 575, 576, 619, 647, 649, 684, 690, 691
Šliūpas Rokas 93, 691
Šliūpavičius Aloyzas 446
Šliūpienė ž. Malinauskaitė-Šliūpienė L.
Šližys Jokūbas 529
Šližys P. 528, 677
Šmulkštys Juozas 286
Šmulkštys Kazys 450
Špakauskaitė M. 228
Špakovskij K. 686
Špejer 311
Špokas J. 593
Šredersas 601, 603
Štreitas 111
Štrimas Jonas 286
Štucer 250
Šukevičius 73
Šveistys 528, 675
Švermickis Kristijonas 423

Tallat Kelpša J. 219, 220, 226, 402, 407, 414, 416, 417, 527, 583
Tamošauskas Jonas 702
Tamulis Kajetonas 311
Tański kun. 256
Tarasevičienė 290
Tareila Jonas 575
Taresevičius 599, 600
Tarevičius 275
Tauras Raulas 284
Tercijonas Laurynas 337, 338
Teslenko advokatas 459
Thomasius Kristijonas 111
Thunmann J. 14, 180
Tichonravov Mikalojus 686
Timinskij Juozapas 241
Tiškevičius kun. 663
Tiškevičius Antanas 54
Tiškevičius Benediktas (Biš) 537 — 440, 442, 608, 614
Tiškevičius Eustachijus 690
Tiškevičius Jonas 111
Tiškevičiūtė Marija 54
Tiškevičiūtė Vanda 241
Tyzenhauzas Antanas 685
Toliušis Zigmantas 348, 526—529
Tolstoj Levas 335, 676
Tomaševskis S. 260
Tomkytė 528
Totoraitis Jonas 682, 690
Totorius 527
Trawin Plato 311
Treigys 527
Tribė 675
Trzaškauskis V. 318, 598, 599
Trzciński kun. 255
Trzebinskienė ž. Brazaitė-Trzebinskienė E.
Tumas Juozapas (Vaižgantas, Juozapas iš Popšutės, Išmintėlė, Mažėlis, Tasai, Taučius, Aiškūnas) 3, 5, 6, 59, 78, 79, **108—109,** 114, 119, 120, 194, 219, 327—242, **342—346,** 365, 366, 392, 407, 409, 481, 483, 484, 489, 498, 579, 581, 582, 587, 590, 592, 593, 608, 616, 621, 626, 688, 691
Tumėnas Antanas 458, 621—623, 626
Tumonis 676
Turbin 581
Turov pulkin. 269

Ugianskis Andrius 141
Ugianskis Andrius Morkus 25, **141—145,** 313, 357, 533
Ugianskis Anupras 141
Ugianskis Jonas 142

Urbanavičius 50
Urbanavičius Marijamp. gimnaz. 154
Urbanavičius Balius 283
Urbanowicz 525
Urbelis Jurgis 435
Urbšienė Marija 463
Usas 1873 stud. 318
Usas J. *227*
Utenis kunigaikštis 648
Uvainis Leonas 187, 190
Užupis Pranas *329*, 330, 683

Vabalas 348
Vaiciekauskas Simanas 157, 161, 163, 165
Vaičaitis Pranas 408
Vaičkus Juozas 675
Vaidevutas 648
Vaidila Stanislovas 360
Vaineikis Liudvikas 378, 434, 568, 617
Vainikonis *221*, *222*
Vaišnoras Simanas 300
Vaišvila Ignas 521
Vaitiekūnas Juozas *224*, 347, 348, 527, 675, 676
Vaitiekūnienė 588
Vaitkevičius 676
Vaitkevičiūtė Julija 681
Valaitis Zigmas 456
Valančius Motiejus 3, 25, 26, 63, 65, 71, 76, 109, **113—119,** 141, 143, 144, 150, 171, **237 — 246,** 254, 258 — 260, **301—306,** 313, **314—315,** 342, **355—371,** 392, 440, 484, 498, 504, 532 — 534, 617, 662, 666, 679, 681
Valickis 606
Valiulis 99
Valiūnas Silvestras 8, 189
Valkauskis J. *223*
Valteris Pr. 406
Vanagaitis Jonas 377, 547
Vardzickis Juozas 522
Varnas Adomas 626
Varnek Mikalojus 311
Varonas 407, 408
Vasilevskis Pulkin. 250
Vaškovskaitė Celina 254
Vaškovskaitė Zofija 254
Vaznelis S. 618, 619
Važinskis gyd. 254
Veblaitis (Veblauskas) Petras 170, 702
Vėgėlė Adolfas 414
Veyeris Ernestas 336, 649
Veitas Matas **62—77, 247—261**
Vencevičius stud. 349
Venckavičius Jonas 316
Venckavičius (Baukus) Nikodemas **315—324, 501—508, 664—668,** 687
Venckevičius 349
Venclauskienė Stanislava 416
Venclauskis Kazimieras 615
Venclovas M. 433
Verbickis 349
Verbyla Andrius 450
Verbliugevičius 99, 100
Vergilius 11, 149
Verneau René 43, 208, 376
Wespański Stanislovas kun. 254
Viburytė S. 407, 408, 594
Vienožinskaitė L. 348, 527, 675, 676
Vienožinskaitė Marija 675
Vienožinskis Juozapas 318
Vienožinskis Norbertas 318
Wierzbowski Vladislovas 313
Viksva Pranas **145—148,** 680
Vileišienė Emilija 52, 53
Vileišienė Ona 53, *228*, 594
Vileišis Antanas 52, 53, 55, 58, 402, 403, 415, 586, 593, 697
Vileišis Jonas 53, *213*, *215*, *218*, *219*, *223*, *225*, *230*, *232*, 288, 377, 402, 448, 560, 579, 593
Vileišis Petras 51, 52, 96, 98, 217, 316, 347, 350, 406, 675, 676, 691, 692
Vilentas Baltramiejus 300, 505, 506, 549
Vilkaitis Jonas 529, 675, 676
Vilkanec 152
Vilkutaitis Antanas 335, 337
Willdenow Karolis Liudvikas 495, 496
Viltrakis fotogr. 377, 378
Vimbaras Viln. m. seniūnas 699
Vireliūnas Antanas 3
Višinskienė Juzefa 456
Višinskis Jonas 611
Višinskis Povilas 53, 377, 379, 380, 382, 448, 608, 609, 610 — 613, 615 —617, 620, 691
Vyšniauskaitė mokyt. 444
Višteliauskas J. Andrius 648
Vytautas D. L. K. 12, 330, 506, 656
Vitkauskas 349
Vitkauskas Peliksas 447, 691
Vitkauskas Petras 450
Vitkauskas Pijus 449

Vitkauskas Viktoras 449
Vitkauskytė-Lepšienė Pranė 449
Vitkevičius Ignas 318
Vitkus ūkin. 458, 459
Witschel Tilžės Stadtsr. 546
Vittas 594
V-kis 591
Vogonis M. 406
Wójcicki K. 444
Voiciechovskis tremtinys 422
Wolański Tadas 648
Volanskis Virbal. ekspedit. 572
Voldemaras Augustinas 698
Wolf Kristijonas 111
Volfi B. 362, 364
Wolfgang Aleksandra 530
Wolfgang Jonas 530
Volkov T. 376, 557, 564
Volteris Edvardas 3, 387
Vonsiackis žandar. 60, 447
Vosyliūtė Ona 380, 563
Voska Kristupas 649, 653
Wujek Jokūbas 364

Zabermanas Jonas 244
Zabiela Enrikas 436, 438
Zablockis 164, 165, 328, 329, 331, 332, 334, 337
Zagórskis Valerijonas (Ažukalnis) 222
Zagorskis Vladas 619
Zagoskin Mikalojus 143
Zahorski Bronislovas 312, 700
Zaleskis Juozas 98, 342, 344—345, 346
Zalevskaitė-Arminienė Zofija 655
Zastarskis Antanas 73, 421, 432, 442
Zaunius, Dovas 28, 198, 547, 553, 568, 571, 573—575, 615
Zauniūtė Morta 28, 29, 40, 198, 201, 202, 377, 378, 383, 385, 386, 398, 546—550, 554—556, 568, 570, 573—577, 615, 617
Zavadzkienė 438
Zavadzkis Feliksas 363, 364
Zavadzkis Juozas 387, 388, 662
Zaviša A. 456
Zdanavičius Aleksandras 441, 444
Zdrojevskis M. 227
Ziemackis Juozas 688
Zikaras Juozas 675
Zilbermann 573
Zmačinskienė A. ž. Danilevičiūtė-Zmačinskienė A.
Zmačinskis 445
Znosko Jonas 525
Znotyn 662
Zoberienė 76
Zubavičius H. 313, 679 (Dančalis Herkuliukas)
Zubavičius Jurgis? 242
Zubavičius Peliksas 312, 313, 679
Zubovai 615, 616
Zubovienė Z. 616
Zubžickis J. 626

Žaba Stanislovas 359
Žadarnauskienė 446
Žadeikis stud. 348, 349, 527, 529
Žanret pulkin. 169
Žebrys Jonas 541
Žeknytė 604
Želigowski Lucijonas 699
Želvavičius Juozapas 143
Žemaitienė 225
Žemaitis Marijamp. gimn. mokin. 153, 156, 157
Žemaitis Zigmas 582, 583, 593, 623, 694
Žičkauskas Tomas 156
Žilevičaitė J. 677
Žilevičius Juozapas 663
Žilinskaitė Emilija 76
Žilinskas (Žilinskis) stud. 349, 675
Žilinskas A. 694
Žilinskas (Žilius) Jonas (Ir. Jonas, KYŽ, Kyž,) 29, 30, 42, 45, 47—49, 195, 201, 202, 210, 385, 386, 555, 557, 558, 562, 568—570, 575, 627
Žilinskas Kazimieras 415 (Nabagėlis)
Žilinskis Tomas Ferdinandas 25
Žilinskis Vaclovas 361
Žymantienė Julija (Žemaitė) 53, 220, 225, 232, 580, 589, 615, 618, 619
Žirgulis 435
Žitkevičius (Žitkus) Pranas 29—31, 37—39, 41, 42, 46, 194, 197, 199, 200, 202, 204—213, 379, 553, 555 558
Žmuidzinavičius Antanas 227, 400, 410, 452, 454, 583, 587
Žodkevičius Kazimieras 242
Žongolavičius Bronislovas 441
Žudis 100
Žukas J. 618
Žukauskas 349

Sudarė *I. Kisinas.*

„Mūsų Senovės" II tomo Nr. 4 (9) turinys:

I. Straipsniai:

Juozas *Bagdonas* Lietuvių paroda Paryžiuje 1900 metais (pabaiga) ..... 539—577
Julius *Būtėnas* Lietuvių teatras Vilniuje (tęsinys).. 578—594

II. Atsiminimai. Biografijos:

Kun. Anupras *Jasevičius* Iszginimas ir sugrižimas (pat. Vac. Biržiška) (tęsinys) ..... 595—603
Marijona *Čilvinaitė* Iš Jadvygos Juškytės atsiminimų ir jos rankraščių (pabaiga) ..... 604—620
Prof. Petras *Leonas* Mano pergyvenimai (1914—1919) (ištraukos) (tęsinys) ..... 620—631

III. Tekstai:

Julius *Anusavičius* Nežinomi eilėraščiai (pat. Vac. Biržiška) (tęsinys)..... 632—647
Petras *Jonikas* Iš aušrininko albumo ..... 647—654
Petras *Arminas* Nežinomi eilėraščiai (pat. Vac. Biržiška) (nebaigta) ..... 654—659

IV. Korespondencija:

J. A. *Pabrėža* Laiškai kun. J. K. Gintilai (pat. K. Sendzikas) (pabaiga) ..... 660—663
Stanislovo *Railos* ir Nikodemo Venckavičiaus - Baukaus laiškai 1872—1877 m. (tęsinys).... 664—668

Jonas *Spudulis* Laiškai kun. A. Dambrauskui (pat. E. Eimaitytė) (tęsinys) ..... 668—674

V. Dokumentai:

Petrapilio lietuvių studentų draugijos valdybos ir visuotinų susirinkimų protokolai 1908 II 20 — 1917 XII 3 (pat. Vac. Biržiška) (tęsinys) 675—677

VI. Miscellanea:

Vac. *Biržiška* Kun. Antanas Miedzogorskis..... 678
V. *Maciūnas* Dar prie maskviečių studentų žemaičių 1849 m. ..... 678—679
V. *Maciūnas* A. Baranausko rašinys apie lietuvių kalbą ..... 679—680
Apie Rietavo žemės ūkio mokyklą *(Red.)* ..... 680—681
V. *Maciūnas* Lietuvių kalba Žemaičių bajorijoje XIX a. viduryje ..... 681—682
Vac. *Biržiška* ir V. *Maciūnas* Kun. Andriaus Barkausko eilėraštis ..... 682—683

VII. Recenzijos:

A. Nezabitauskis, Basanavičius *(Myk. ir Vac. Biržiškos);* J. Eretas, Rėzos santykiai su Goethe *(V. Maciūnas);* P. Veblaitis, Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią *(V. Maciūnas)* ..... 684—702

Turinys ..... 703—704
Priedas
Mūsų Senovės II tomo turinys ir pavardžių rodyklės (sudarė I. Kisinas) ..... I—XXIV